

ASRIN
GETİRDİĞİ
TEREDDÜTLER

M. Fetihullah Güler

2

ASRIN
GETİRDİĞİ
TEREDDÜTLER

2

M. Fethullah Gülen

ASRIN
GETİRDİĞİ
TEREDDÜTLER
2

M. Fethullah Gülen

Asrın Getirdiği Tereddütler

2

Copyright © Nil Yayınları, 2011

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden
yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

ISBN

978-975-315-046-0

Yayın Numarası

119

Çağlayan A. Ş.

TS EN ISO 9001:2000

Ser No: 300-01

Sarıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR

Tel: (0232) 252 22 85

Ocak 2011

Genel Dağıtım

Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31

Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları

Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1

Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78

www.nil.com.tr

İçindekiler

Takdim	11
1. “Zaman ihtiyarladıkça Kur’ân gençleşiyor.” deniliyor, izah eder misiniz?	15
2. Kur’ân, Peygamberimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyanı olamaz mı? Değilse nasıl ispat edilir?	23
3. Dünyaya gelen peygamberlerin sayısı ne kadardır? Hepsi erkek midir? Niçin?	39
4. Allah’ın bizim ibadetimize ihtiyacı olmadığına göre, biz ibadetlerimizi neden kendi keyif ve isteğimize göre yapıyoruz?	49
5. Şeytan, Cehennem’e gideceğini bildiği hâlde niçin küfürde ısrar ediyor?	56
6. Kıyamet alâmeti olarak anlatılan dabbetülarzın AIDS hastalığı ile alâkası var mıdır, izah eder misiniz?	60
7. Ecnebi memleketlerinde doğanların durumları ötede nasıl olacaktır?	72
8. “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sualine “Evet Rabbinimizsiniz!” ile cevap verildiğine aklî delil var mıdır?	89
9. “İslâm, emperyalist sistemler gibi, ‘fetih’ adı altında değişik yerleri işgal ve istilâ etmiş, sonra da sömürmüştür.” diyorlar. İzah eder misiniz?	95

10. İslâmiyet bir taraftan “Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk, sapıklık ve eğrilikten ayrılmıştır.” ve “De ki: Hak Rabbinizdendir, öyleyse dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.” gibi âyetlerle, müsamaha, hoşgörü ve insanların inanıp inanmamalarını onların iradelerine havale etmeyi esas alıyor görünürken diğer taraftan, “Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla savaş ve onlara sert davran. Onların varacağı yer Cehennem’dir. O ne kötü gidilecek bir yerdir.” ve “Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayınız, bulduğunuz yerde öldürünüz ve hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyiniz!” ve “Kendilerine kitap verilenlerden Allah’a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlü’nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyenlerle, hor hakir duruma düşüp cizye verecekleri âna kadar savaşınız!” gibi beyanlarla İslâmiyet’te kılıç ve zorlama olduğu, dolayısıyla da onun silahla yayıldığı mânâsı anlaşılmaktadır. Bu hususların telifi ve İslâm’daki cihad emrinin mânâsını izah eder misiniz?102
11. Kur’ân-ı Kerim’in 23 senede inmesinin hikmeti nedir?125
12. Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri çok rahatsız, baygın olduğu bir ânında mânevî âlemde birisinin kendisini düşmanlardan koruduğunu, sonra da “Ben Yâsîn sûresiyim.” dediğini, kendisine gelince de başında Yâsîn sûresinin okunduğunu söylüyor. Böylece her sûrenin bir şahs-ı mânevîsi bulunduğu iddia ediliyor. Şimdi, bazı Müslümanların, devamlı okudukları virdler ve tefsirler için de aynı şeyleri söyleyebilir miyiz? Söylenebilir mi? Yoksa bütün bunlar bir his yanılması mı?132
13. Rızkın Allah’ın taahhüdü altında olduğu söyleniyor. Hâlbuki, biz bazı ülkelerde elli-altmış günlük açlıktan sonra ölenleri biliyoruz. Açıklar mısınız?140
14. Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri’nin “eş-Şeceretü’n-Nu’mâniyye” isimli eserindeki işaretleri hakikatlerle ne ölçüde telif edilebilir?143
15. Mü’minde gerilim nelere karşı ve nasıl olmalıdır?.....150

16. Bizim salavât getirmemizle Cenâb-ı Allah, Peygamberimiz üzerine rahmeti ve selâmı indirir mi? Zaten Cenâb-ı Allah, O'nun üzerine rahmetini indiriyor. Bizim salavât getirmemizin hikmeti nedir?.....155
17. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defasında “Bu ağızdan sadece hak çıkar.” demesine rağmen hurmaların aşılınması tavsiyesi üzerine meydana gelen netice için “Ben bir beşerim.” demesi nasıl tevfik edilir?.....158
18. Hazreti Havva'nın, Hazreti Âdem'in (aleyhisselâm) ege kemiğinden yaratıldığı söyleniyor, ne dersiniz?.....165
19. “Ve alleme Âdeme'l-esmâe küllehâ” âyeti neler anlatmaktadır?.....174
20. Hızır (aleyhisselâm) ile görüşülebilir mi?180
21. “Ruhlar mütegayyir olmadığına göre hâdis de olamaz.” sualine nasıl cevap verebiliriz?.....185
22. Cenâb-ı Hak bir âyetinde “Ben istediğim kulumu hidayete erdiririm.” diyor. Bu durumda Cenâb-ı Hak kulları arasında bir ayrım yapıyor mu?.....188
23. Vefat etmiş evliyâdan, sağ olan evliyâya nazaran daha çok yardım görüldüğü iddia ediliyor; bu doğru mudur?.....193
24. Bazıları, akraba evliliklerinin zararlı olduğunu iddia ediyor. Bu hususu izah eder misiniz?198
25. “Bir saat tefekkür, bir sene nafil ibadet hükmüne geçer.” mealindeki tefekkürün yolu, usûlü, metodu nasıldır? Belli bir vird veya zikri var mıdır? En çok tefekküre sevk eden âyetler hangileridir? Sessizce yapılan dualar tefekkür yerine geçer mi?.....204
26. “Ümmetimin fesada gittiği bir dönemde, Sünnet'ime sımsıkı sarılana yüz şehit ecri vardır.” deniliyor. Sünnet-i Seniyye'yi öğrenip asrın şartları içinde tatbik keyfiyetini açıklar mısınız?210

27. Cin nedir? Nasıl çağrılır? Tedavide ve kayıp bulmakta kullanılabilir mi? Cincilik yapan hocaların İslâm'da yeri nedir? Mahzuru var mıdır? Uğraşan ilim adamları var mıdır?215
28. Osmanlılar hakkındaki söylentilere ne dersiniz? Türkler Müslümanlığı niçin kabul etmişlerdir?227
29. Lut kavmi, Nuh kavmi gibi bazı kavimler belli suçlardan helâk edilmişlerdir. Bugün bütün ahlâksızlıklar yapıldığı hâlde, neden toplu olarak milletler helâk edilmiyor?234
30. Peygamberimiz'in peygamberliğinin kendi devrine ait ve Araplara mahsus olduğu iddia ediliyor. Bu hususu açıklar mısınız?238
31. İslâm'da meşrepçilik var mıdır? Sahabe-i kiram arasında böyle ayrılıklar oluyor muydu? Birleştirici bir fikir ne olabilir?245
32. Hazreti Hasan ve Hazreti Muaviye (radıyallâhu anhüma) varken Ömer İbn Abdülaziz'in beşinci halife sayılmasının hikmetini açıklar mısınız?256
- Karma İndeks261
- Kaynakların Tespitinde Faydalanan Eserler289

Bu mütevazi kitapçıkta sorulara irticalen cevap verildiği, konuşmanın ona göre istiflendiği.. daha sonraki küçük tashihlerle de bu ilk tertip ve ifade tarzına dokunulmadığı; daha doğrusu, her şeyi yeniden ele alma gibi bir zorluğu olduğundan dokunulmadığı için, bir kısım karışıklıklar, anlatma eksiklikleri olacaktır. Değerli okuyucuların, bütün bunları nazar-ı itibara alarak, kitabı öyle mütalâa etmelerini ve kusurlarımıza nazar-ı müsamaha ile bakmalarını umar, dualarını bekleriz.

Takdim

20. Asır ilim ve teknik asrı olmasının yanında İslâm'ın da inkişaf ettiği, bilhassa tahsilli zümreler arasında şuurlu bir şekilde yaşanmaya başladığı bir asır olmuştur.

Umumî mânâda da insanların dinden uzaklaşıp kiliselerin cemaatsizlikten kapandığı bir zamanda, onların zıddına İslâm'ın şahlanması, iç ve dıştaki İslâm düşmanlarını endişeye düşürmüş, bunu engelleyebilmek için Müslüman gençliğin imanını zedeleyecek, kalb ve kafalarına vesvese verecek sorular üretilip yaymaya başlamışlardır.

Başlatılan bu kampanyanın zararını önlemek için, ortaya atılan meselelerin doyurucu bir şekilde halledilmesi gerektiğine inanan değerli müellifimiz bu kıymetli eserinde, gençlerin içine atılan, zihinlerine takılan bütün istifhamları ikna edici bir şekilde izah etmiştir.

Elinizdeki kitabın birinci cildinde Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ıyla alâkalı sualler, vahdet-i vücud ve kaderle alâkalı meseleler, Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok evlenmesinin hikmetleri, kölelik ve tenasüh gibi birçok mühim mevzular halledilmişti.

İkinci cildi olan bu kitapta da bizim için hayatî diyebileceğimiz nice meseleler vuzuha kavuşmuş bulunuyor. Bunlardan ezcümle:

Zaman ihtiyarladıkça Kur'ân'ın gençleşmesi; ilim ve teknikle alâkalı âyetlerin, zamanla ilimlerin inkişafı sayesinde nasıl daha iyi anlaşıldığı misalleriyle izah edilmiş;

Kur'ân-ı Kerim'in Efendimiz'in kelâmı olamayacağı; belâgat ve fesahat cihetiyle Kur'ân ve hadisler mukayese edilerek, ilim ve teknikle alâkalı âyetlerde haber verilen hususların 14 asır evvel bilinmesinin imkânsız oluşu ve Kur'ân'ın istikbale mâtuf verdiği haberlerin de bir insan tarafından bilinemeyeceği yine misalleriyle arz edilmiş;

Peygamberlerin sayısı, dünyanın her yerine peygamber gelmiş olduğu, şeytanın küfürde ısrarının sebebi, AIDS'in dabbetülarzla alâkasının olup olmadığı (bu bahiste, zuhur eden hâdiselerle âyet ve hadisler arasında irtibat kurarken çok dikkatli, çok müteyakkız bulunulması, aksi takdirde İslâm aleyhinde yeni yeni tenkit kapıları açılabilceği hususu da güzel bir şekilde dile getirilmiş);

Yine en çok serrişte edilen meselelerden; ecnebi diyarında doğduğundan kâfir olanların durumu, akaid ilmi açısından ele alınmış; arîz, amîk izah edilmiş;

İslâm'ı sömürücü görenlere karşı tarihte ve günümüzde hakikî sömürücülerin kimler ve hangi devletler olduğu vs. da ha nice mühim meseleler aydınlatılmıştır.

Burada şu kanaatimizi ifade etmek istiyoruz:

İmanımızın selâmetini ve İslâm'a hizmeti arzulayan Müslümanlar olarak bu kitaplarda ele alınan meselelerden müstağni olamayız.

Evvelâ, bu istifhamlar kulağımıza gelmiş, kalb ve kafamızda küçük dahi olsa bazı tereddütler meydana getirmişse,

bu tereddütleri izaleye, imanımız üzerine konan tozları temizlemeye muhtacız.

Sâniyen, bu cihetle ihtiyacımız yoksa, yarın değilse bile öbür gün bu mevzular karşımıza çıktığında muhataplarımızı ikna edip onların imanlarını tereddüt ve vesveselerden kurtarabilmek için yine bu kitapları mütalâaya, ele alınan meseleleri hazmetmeye şiddetle ihtiyacımız var.

Rabbimizden milletimize faydalı olması niyazıyla...

Nil Yayınları

*“Zaman ihtiyarladıkça Kur’ân gençleşiyor.” deniliyor,
izah eder misiniz?*

Kur’ân-ı Kerim ezelden gelmiş, ebede kadar da devam edecektir. Hâlihazır, geçmiş ve gelecek zamanı bütünüyle, tabir caizse son noktasına kadar bilen Hazreti Allah’ın ilminden gelmiş Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyan’ın, günümüze ve günümüzden sonraki devrelere ait meseleleri, insanlığın durumunu ve onun kazanacağı hâlleri parlak olarak anlatması Kur’ân’ın mucizesidir ve Kur’ân’a şayeste bir keyfiyettir. Evet, Kur’ân 14 asır evvel nazil olmuştur ama, O, Mele-i A’lâ’dan, her şeye hâkim bir noktadan, dünü, bugünü, yarını kabza-i kudretinde tesbih taneleri gibi çeviren, sistemleri idare eden, kalbimizin atışlarını dahi bilen Allah’ın ezeli ve ebedî ilminden gelmiştir.

Evet, zamanın ihtiyarlaması ile Kur’ân gençleşiyor.¹ Nasıl ki, insan yaşlandıkça beynine doğru giden bir kısım damarlar açılıyor, genişliyor; belki hafızasında zaaf hâsıl oluyor. Fakat terkip kabiliyetinde inkişaf meydana geliyor, daha salim, daha oturaklı düşünüyor ve daha isabetli karar veriyor. İşte fert böyle olduğu gibi cemaatler de böyle, zaman da böyledir.

¹ Nursi, Bediüzzaman Said, *Mektubat*, s. 498 (Hakikat Çekirdekleri, No: 79).

Yani zaman ihtiyarladıkça sanki zamanı besleyen bir kısım kanallar ve damarlar açılıp genişliyor ve zamanın içinde ona esas değer kazandıran insanların sa'yi, cehdi ve gayreti ile kâinattaki sırlı şeyleri gözlerimiz önüne seren ilimler ortaya çıkıyor. Bu hâlde, sanki fizik, zamanın damarları içinde gelişen, inkişaf eden ve onu besleyen; daha doğrusu onu aksettiren bir ilim olarak karşımıza çıkıyor. Kimya, astronomi, astrofizik, tıp ve sair ilimler de böyle... Yani her fen zamanın içinde ve zamanın seyri ile kâinata ait bir kısım esrarı alıyor ve onu teşhir ediyor. Dolayısıyla zaman kıyamete doğru giderken, biz dünyamızı daha olgunlaşmış ve daha kâmil bir hâlde görüyoruz. İlimler âdeta, dünyamızın şakaklarında ak tüyler gibi kemal emaresi olarak belirmiş ve ahir zamanda ölüm kendisine yaklaştıkça o daha da kâmil görünüyor.

İşte bu hâl, Kur'ân'ın anlaşılmasına yardım ediyor; ve bir gün gelecek Avrupa'da en âli mahfillerde, ilimlerin sırlı hakikatleri casus gibi araştırması neticesinde Kur'ân'ın anlaşılması ile rükûa giden insanlar olacak ve insanlık, "Allah'ım ne büyüksün!" diyecektir. Evet, teleskoplarla, ışık hızıyla trilyon sene ötelere gördüklerinde, Paskal gibi hıçkırığa hıçkırığa ağlayacak ve "Allah'ım ne büyüksün!" diyecekler.

Kur'ân-ı Kerim 14 asır evvel en arızasız bir toplumun içtimaî kanununu vaz'etmiş, fakat biz bunu henüz anlayamamışız, anlayamadığımız için de, kapitalizm, komünizm, faşizm, liberalizm karşısında Kur'ân'ın bu içtimaî yönünü aksettiren meseleleri gerektiği gibi anlatamamışız. Sadece, içtimaî noktaları değil, beşerin hayatına taalluk eden diğer bütün noktaları da anlayamamışız... Şimdi bütün bunları izah edip asrın hastalıklarına karşı çare hâline getirme, bir reçete gibi arz etme bize düşüyor. Biz, Allah'ın izniyle bunu yaptığımızda, Kur'ân-ı

Kerim'in nasıl derin bir menbadan geldiği, dış görünüş itibarıyla derinliği sezilememesine rağmen içinde bin bir ilmî gerçeğin sergilendiği görülecektir. Biz bugün daha iktisadî meselelerimizi halledememiştir! Dün bir ekonomik sistem ortaya konuyor, ertesi gün o sistem başımıza bin gaile açınca, bu sefer "Bu memleket şu sistemle yükselir." diyor; ancak onun uygulanması sonucunda da bir sürü banker ve bunun karşısında birçok mağdur, sefil ve perişan insanlarla karşılaşılıyor. Bütün bunlar durmadan değişip gidiyor ve bizler de çeşit çeşit iktisadî sistemlerin elinde oyuncak olup gidiyoruz. Kur'ân-ı Kerim yeniden ele alındığında ve zaman ihtiyarladıkça gelişen ilimler sayesinde ondan çok cedit ve ceyyit şeyler anlaşılacak ve o yeni nazil olmuş gibi kendisini gösterecektir. Henüz Kur'ân hakkında çok derin araştırmalar yapılmadığı günümüzde bile minik kafalarımızla ve hiçbir hakikat içerisine girmeyecek kadar dar gönüllerimizle, bazen Kur'ân'dan öyle şeyler anlıyoruz ki; "Bunu beşer söyleyemez." demek mecburiyetinde kalıyoruz.

Evet, fennin çeşitli dallarına ait hakikatleri Kur'ân birer cümleyle ifade etmiş ve gözlerimiz önüne sermiştir. Bu zaviyeden hangi sahada araştırma yapılırsa yapılsın, elde edilecek ilmî neticeler ile Kur'ân âyetleri arasında muvafakat bulunacak ve her yerde Kur'ân'ın bayrağının dalgalandığı görülecektir. Buraya kadar söylediğimiz sözler birer iddia değil, ilmî tecrübe ve denemelerle ortaya konarak ispatlanmış şeylerdir.

Bir iki misal ile buna ışık tutmaya çalışalım:

*"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse onun göğsünü (o kimse) göğe çıkıyormuş gibi dar ve tıkanık yapar. Allah, inanmayanların üstüne işte böyle pislik (sıkıntı ve musibet) çökertir."*²

² En'âm sûresi, 6/125.

Bu âyet, bir tabiat kanununa işaret etmektedir. Şöyle ki, burada “sema” kelimesi kullanılıyor. “Yessa’adu” fiilinin aslı “saide - yes’adu” yükselme, yukarı doğru çıkma demektir. Bu, tefe’ul babına konulup “yessa’adu” denilerek, tekellüfün hâkim olduğu, yani yukarılara doğru çıkarken bir zorlamanın esas olduğu hakikatine işaret edilmektedir. “Yessa’adu” fiili okunurken bile, okuyanın nefesini kesmektedir. İşte bunlarla Kur’ân şu gerçeği dile getiriyor: İnsan yükseğe çıktıkça basınç düşer ve nefes alması zorlaşır. Zira her yüz metre yükseldikçe hava basıncı bir derece düşmektedir. 20.000 metreyi geçince özel cihazlar (oksijen maskeleri) olmadıkça insan nefes alamaz ve ölür.

Başka bir misal:

“Rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik de gökten su indirdik, böylece sizi suladık. (Yoksa) siz suyu depo edemezsiniz.”³

Bu âyet de henüz 20. yüzyılda anlaşılan ilmî gerçeği Kur’ân’ın 14 asır önce söylediğinin bir göstergesidir. Şöyle ki; rüzgârlar su buharından meydana gelen bulutları birbirine çarpıştırır. Bu çarpışmada bulutlarda pozitif-negatif elektron geçişmesi olur, şimşek meydana gelir. Rüzgârlar bulutları sıkıştırarak yere yağmurun yağmasını sağlar. Aynı zamanda rüzgârlar, bitkiler üzerinden eserken erkek tohumları dişi tohumların üzerine kondurmak suretiyle onları aşılır. Bitkilerde döllemeye yardım eder.

Yine bu âyet, gökten inen yağmur sularının yerin dibinde depo edildiğini, oradan çeşmeler ve kuyular açmak suretiyle çıkarılarak canlıların sulanabileceğini anlatmaktadır ki, Kur’ân 14 asır önce bu tabiat kanununa işaret ederek mucize olduğunu göstermektedir.

³ Hicr sûresi, 15/22.

Bir başka âyet; “*Ve min külli şey’in halaknâ zevceyn –Her şeyden iki çift (erkek, dişi) yarattık.*”⁴ Arapça’da, “umum, bütün” mânâsına gelen “küll” kelimesi mârifeye muzaaf olursa umum eczayı ifade eder. Yani bütünün parçalarını içine alır. Nekreye muzaaf olursa umum efrâdı ifade eder. Ne kadar fert varsa hepsini ihtiva eder. “*Ve min külli şey’in halâknâ zevceyn*” derken buradaki “şey” kelimesi nekredir. “*Her şeyi çift yarattık.*” demektir. Allah’a bile “şey” denir. Fakat sözü söyleyen Allah olduğundan O, bunun dışındadır. O’nun dışında olan her şey çift olarak yaratılmıştır.

İnsanlar nasıl çiftse, sair canlılar da öyle çifttir. Nebatat da çift olup onlar arasında da erkeklik dişilik vardır. Âyetteki “zevceyn” kelimesi erkek ve dişiye belirtir. Hatta her şeyin asıl maddesi olan atomlar bile çifttir. Onların da bir kısmı artı, bir kısmı eksi yüklüdür. Ayrıca her şeyde câzibe ve dâfia olmak yönüyle de bu ikilik değişik bir şekilde tezahür etmektedir. Eşyadaki bu hususiyet ortadan kalktığı takdirde, mevcudatın kendi kendilerini devam ettirmeleri de düşünülemez.

Yâsîn sûresindeki âyet, bu hakikati daha mufassal olarak şöyle anlatıyor:

“*O Allah’ı tesbih ü takdis ederiz ki yerin bitirdiklerinden, nefislerinden ve daha bilmedikleri nice şeylerden olan bütün çiftleri yaratmıştır.*”⁵

Görüldüğü gibi o günün insanının müşâhedesine arz edilen tablonun dışında, o devre göre bilinmeyen bir kısım şeylerden bahsediliyor. Ve diyor ki, “*Daha sizin bilmediğiniz şeyleri de çift yarattı.*”

⁴ Zâriyât sûresi, 51/49.

⁵ Yâsîn sûresi, 36/36.

Başka bir âyet ve başka bir mevzu:

“*Semayı azametle Biz kurduk ve ona durmadan vüs’at veriyor ve genişletiyoruz.*”⁶

Arapça’da fiil cümleleri teceddüt, isim cümleleri sebat ve süreklilik ifade eder. “*Ve innâ le mûsiûn*” bir isim cümlesidir ve mânâ itibarıyla üç zamandan birine inhisar etmeyip süreklilik ifade eder. Yani, “Eskiden genişlettik, bıraktık.”, “Şu anda genişletiyoruz.”, “İleride genişleteceğiz.” gibi mânâlara değil de “*Devamlı ve sürekli olarak durmadan genişletiyoruz.*” mânâsına geliyor.

En yakındaki beş veya altı galaksi müstesna, bütün galaksilerin bizden uzaklıkları ile mütenasip hızlarla uzaklaştıklarını 1922’de astronom Hubble bildirmişti. Ona göre bir milyon ışık senesi bizden uzak olan bir sehâbiye, bizden senede yüz altmış sekiz bin kilometrelik bir hızla uzaklaşıyor; iki milyon ışık senesi uzaklıkta olan iki misli, üç milyon ışık senesi uzaklıkta olan da üç misli hızla uzaklaşmakta. Bu da Belçikalı matematik âlimi, rahip Lemaitre’nin iddia ettiği gibi kâinatın, genişleme (*expansion*) hâlinde olduğuna delâlet eder.

İlim mahfillerinde ağırlığını devam ettiren “mekân genişlemesi” 1400 sene evvel Kur’ân-ı Kerim’de zikrediliyordu.

Bütün ilim dünyası, ilim âlemi, bir ümmînin gözüyle görülen bu hakikat karşısında Kur’ân’a “Senin taleben oldum.” deyip hayret secdesine kapanması gerekirken, maalesef ortada görülen yalnız onların nankörlükleridir.

Bir diğer âyette ise:

“*Gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine doluyor, gündüzü de gecenin üzerine doluyor. Güneş’i ve Ay’ı buyruğu altına aldı.*”⁷ buyruluyor.

⁶ Zâriyât sûresi, 51/47.

⁷ Zümer sûresi, 39/5.

Dünya, kutuplardan biraz basık bir küre şeklindedir. Arapça'da "tekvîr" kelimesi, bir yuvarlak etrafına sarık sarma, bir yuvarlak etrafında dönme mânâsına gelir. Buna göre âyet, "Geceyi gündüze, gündüzü geceye sarıyor." demektir. Böylece "yükevîr" kelimesiyle küre-i arzın küreviyetine apaçık parmak basmaktadır. Diğer taraftan Nâziât sûresinin 30. âyetinde bu mesele kelimenin kökü itibarıyla daha açık anlatılmaktadır: "*Ve'l-arda ba'de zâlike dehâhâ –Gökleri nizama, intizama koyduktan sonra yeri de Allah, devekuşu yumurtası hâline getirdi.*"⁸

Demek oluyor ki dünyamız, kutuplardan basık bir küre, bir devekuşu yumurtası şeklindedir. Tevil ve tefsire girmeden çok sarih bir şekilde Kur'ân'ın bu hakikatini de hafızada tutmada yarar var.

Bu hususlarda Kur'ân'ın işaret etmiş olduğu çok âyet-i kerimeleri sıralamak mümkün. Fakat bu kadarı ile iktifa ediyoruz.

Ayrıca, Kur'ân terbiyeye ait bir kısım esaslar da vaz'etmiştir. Ama terbiye-i Kur'ân bırakılarak denenen bütün terbiye sistemleri, psikoloji ve sosyolojinin uygulanan bütün kanunları karşımıza bir sürü problemlili genç, sergerdan ve çakırkeyf tipler çıkarmıştır. Bu böyle devam ettiği müddetçe beşer bunalımdan bunalıma sürüklenecektir. Ama insanlık Kur'ân'la tanıştığı zaman, onu anlayacak, idrak edecek, ona teslim olacak; gönülleri huzura kavuşturma, kalbleri düzene koyma, kafaları zapturapt altına alma da yine Kur'ân'ın emirleri ile tahakkuk edecektir.

İşte bütün bunlardan dolayıdır ki, zaman ihtiyarlarken daha doğrusu kâmileşirken, bizim "ahir zaman" dediğimiz

⁸ Nâziât sûresi, 79/30.

zamanın şu devresinde, Kur'ân'ın hakikatleri -inşâallah- araştırmacılar tarafından gökteki yıldızlardan daha parlak, daha derin, daha yapıcı ve beşerin gönlünü ikna edici mahiyette ortaya konulacak ve Kur'ân'ın gençliği bir kere daha apaçık görülecektir. Belki insanın iradesi elinden alınmayacak ama, akla çok kapılar açılacak ve çok kimseler “*Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah*” diyecektir.

Câzibe ve dâfia: Çekme ve itme kuvveti.

İnhisar etmek: Yalnız bir şeye mahsus olmak.

Kabza-i kudret: Gücü, kuvveti altında.

Mele-i A'lâ: En büyük meleklerin içinde bulunduğu yüce meclis.

Şâyeste: Lâyık, yaraşır, münasip.

Vüs'at: Genişlik.

*Kur'ân, Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem)
beyanı olamaz mı? Değilse nasıl ispat edilir?*

Bu mevzuda şimdiye kadar, hiçbir tereddüde, hiçbir şüpheye meydan bırakmayacak şekilde, pek çok şey söylenmiş ve pek çok şey yazılmıştır. Biz, sual-cevap sütununun müsaadesi ölçüsünde ve hulâsa mahiyetinde birkaç ana başlığı zikretmekle yetineceğiz.

Kur'ân-ı Kerim'in, Efendimiz veya başka biri tarafından tertip edildiği iddiası, birkaç gözü dönmüş cahiliye insanıyla, günümüzün, Kur'ân düşmanı bazı müsteşrikleri tarafından sık sık ortaya atılan bir mevzudur ve bununla bilgisiz, görgüsüz kimselerin zihinlerinin bulandırılması hedeflenmektedir. Kanaatimce, dünün müşrikleri gibi, bugünün müşrikleri de, bu mevzuda düşünmeden, garazlı davranıyor ve garazlı konuşuyorlar. Zira Kur'ân, kim tarafından olursa olsun, insafla ele alındığı zaman bir beşere mâl edilemeyecek kadar muallâ ve ilâhî olduğu anlaşılacaktır.

Şimdi bu ciddî mevzuun derinlemesine tahlilini devamların devâsâ kitaplarına havale edip sadece birkaç ana başlığı hatırlatacağız:

1. Bir kere Kur'ân'ın üslûbuyla hadislerin üslûbu birbirlerinden o kadar farklıdır ki; Araplar, Efendimiz'in Kur'ân dışı

beyanlarını, kendi muhavere ve konuşma tarzlarına uygun buluyorlardı ama, Kur'ân karşısında hayret ve hayranlıktan kendilerini alamıyorlardı.

2. Hadisleri okurken, arkasında düşünen, konuşan, Allah haşyetiyle iki büklüm olan bir insan imajı sezilir. Oysaki, Kur'ân'ın sesinde yüksek bir celâdet, heybetli bir eda ve cebbar bir şive hissedilir. Bir insan beyanında, birbirinden öyle çok farklı iki üslûbu birden tasavvur etmek ne mâkuldür ne de mümkündür.

3. Mektep-medrese görmemiş ümmî bir insanın –O Ümmî'ye ruhlar feda olsun!– eksiksiz, kusursuz; ferdî, ailevî, içtimaî, iktisadî ve hukukî bir sistem getirip vaz'etmesi, her şeyden evvel düşünce ve aklın bedahetine terstir. Hele bu sistem, asırlar boyu, dost-düşman bir sürü millet tarafından tatbik edilecek kadar harika ve bugüne kadar tazeliğini korumuşsa.

4. Kur'ân'da varlık, hayat ve bunlarla alâkalı ibadet, hukuk ve iktisat gibi mevzular birbiriyle öyle dengeli ve yerli yerince ele alınmıştır ki; bunları görmezden gelerek onu beşer kelâmı farz etmek, bir bakıma onun Mübelliği'ni beşer kabul etmemek demektir. Zira, yukarıdaki meselelerin bir teki bile, süreklilik ve zaman üstü olma gibi hususiyetleriyle, en büyük dâhilerin dahi altından kalkamayacağı ağır meselelerdir. Böyle, yüzlerce meselesinden her biri, birkaç dâhinin üstesinden gelemeyeceği zengin muhtevalı bir kitabı, mektep-medrese görmemiş bir Ümmî'ye isnat etmek mücerret bir iddiadır.

5. Kur'ân, geçmişe-geleceğe dair verdiği haberler itibarıyla da harikadır ve kat'iyen beşer kelâmı olamaz. Bugün, yeni yeni keşiflerle ortaya çıkarılan, geçmiş kavimlerin yaşayış tarzları, iyi veya kötü akıbetleri, kelimesi kelimesine asırlarca evvel Kur'ân-ı Kerim'in haber verdiği gibi çıkmıştır. İşte, Hazreti Salih, Hazreti Lut ve Hazreti Musa gibi peygamberler,

işte onların kavimleri ve işte her biri başlı başına birer ibret meşheri olan meskenleri..!

Kur'ân'ın, geçmişe dair verdiği haberlerin kat'iyet ve doğruluğu kadar, geleceğe ait ihbaratı da o ölçüde önemli ve başlı başına bir mucizedir. Meselâ senelerce evvel Mekke'nin fethe-dileceğini ve Kâbe'ye emniyet içinde girileceğini "Allah dile-diğinde, güven içinde başlarınızı tıraş ederek ve saçlarınızı kı-saltarak korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz."⁹ âyetiyle haber verdiği gibi, İslâm'ın bütün bâtil sistemlere galebe çala-cağını da "O, Resûlünü, hidayet ve hak dinle gönderdi ki bü-tün dinlere galebe çalsın. Şahit olarak Allah yeter."¹⁰ beyanıyla ilân etti. Keza, o gün Romalılar karşısında savaş galibi görünen Sasâniler'in yenileceğini ve aynı zamanda, Bedir galibiyetiyle Müslümanların da sevineceğini "Rum yenildi (bölgenize) en yakın bir yerde. Onlar bu mağlubiyetten sonra (yeniden) ga-lebe çalacaklar. Birkaç yıl içinde. Bundan önce de sonra da iş Allah'a aittir. O gün mü'minler de sevinirler."¹¹ müjdesiy-le duyurmuştu; vakti gelince Kur'ân'ın haber verdiği gibi çıktı. Bunun gibi, "Ey Resûl, Rabbinden sana indirileni duyur; eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni (insanlardan gelen kötülüklerden) koruyacaktır."¹² âyetiyle de, en yakınındaki amcasından, düşman millet ve düşman devlet-lere kadar çevresi düşmanlıklarla sarılı olduğu hâlde, hayatını emniyet içinde geçireceği vaad olunmuştu ve öyle de oldu.

Değişik ilim dallarının inkişafıyla, âfâk ve enfüsün yani in-san mahiyeti ve mekânların didik didik edileceğini, ilmî buluş

⁹ Fetih sûresi, 48/27.

¹⁰ Fetih sûresi, 48/28.

¹¹ Rum sûresi, 33/2-4.

¹² Mâide sûresi, 33/67.

ve tespitlerin, yeni yeni keşiflerin insanoğlunu inanmaya zorlayacağını “*Biz onlara, ufuklarda ve kendi nefislerinde mucizelerimizi göstereceğiz ki, onun (Kur’ân ve Kur’ân’ın getirdikleri) gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?*”¹³ mucizevî beyanıyla ifade etmişti ki, günümüzde süratle o noktaya doğru gidilmektedir.

Ayrıca, Kur’ân, nazil olduğu günden bu yana “*De ki: And olsun, eğer insanlar ve cinler şu Kur’ân’ın bir benzerini getirmek için toplansalar, yine onun benzerini getiremezler. Birbirlerine arka verseler de.*”¹⁴ deyip, hasımlarının damarlarına dokundurduğu hâlde, bir iki küçük hezeyanın dışında, kimsenin ona nazîre yapmaya teşebbüs etmemesi ve edememesi, onun verdiği haberi doğrulamakta ve mucize olduğunu ilân etmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’in nazil olduğu ilk yıllarda, Müslümanlar az, zayıf, iktidarsız ve geleceğe ait hiçbir düşünceleri yoktu. Ne bir devlet, ne dünya hâkimiyeti ne de yeryüzündeki sistemleri altüst edecek dinamikleri hâvi yeni dinin güç kaynağı adına hiçbir şey bilmiyorlardı. Oysaki Kur’ân “*Allah sizden, inanıp iyi işler yapanlara vaad etti ki; onlardan öncekilerini nasıl hükümran kıldıysa, onları da yeryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini sağlama bağlayacak ve korkularının ardından da onları güvene erdirecektir.*”¹⁵ âyetiyle onlara, bu yüksek hedefleri gösteriyor ve cihanın hâkimi olacakları müjdesini veriyordu.

Daha bunlar gibi, Müslümanlığın ve Müslümanların geleceği, zafer ve hezimetleri, terakki ve tedennileriyle alâkalı pek çok âyetler var ki, hepsini burada zikretmemiz mümkün değil.

¹³ Fussilet sûresi, 41/53.

¹⁴ İsrâ sûresi, 17/88.

¹⁵ Nur sûresi, 24/55.

Kur'ân-ı Kerim'in gelecekle alâkalı verdiği haberlerin büyük bir bölümünü, değişik ilim dallarının varacakları nihaî hudutlarla ilgili olan âyetler teşkil eder. İlmî tespitlerle alâkalı, kısa fezlekeler hâlinde, Kur'ân'ın verdiği haberler o kadar harika ve o kadar erişilmezdir ki, onun bu mevzudaki beyanlarını kulak ardı etmek mümkün olmayacağı gibi, bu mevzudaki beyanlarıyla ona beşer kelâmı demek de mümkün değildir.

Yüzlerce âyetin sarahat, delâlet ve işaret yoluyla ifade ettikleri harikalara dair pek çok eser yazıldığından, bu meselenin tafsilâtını o eserlere havale ederek, misal teşkil edecek birkaç âyetin işaret ve delâlet ettikleri hususları kaydedip geçeceğiz.

1. Kâinatın Yaratılışı

Kâinatın yaratılışıyla alâkalı olarak “*İnkâr edenler, göklerin ve yer bitişik bir durumdayken, onları birbirinden ayırdığımızı, sonra da bütün canlıları sudan yarattığımızı görüp düşünmüyorlar mı? Hâlâ iman etmeyecekler mi?*”¹⁶ âyetinin anlattığı yüksek hakikat, teferruatına dair farklı mütalâalar ileri sürülse bile, ilk hilkatle alâkalı değişmeyen en sabit bir prensiptir. Âyette anlatılan, bitişik olma ve ayrılma, ister gazlardan müteşekkil kitlenin, nebülözlere ayrılması, ister Güneş sistemi gibi sistemlere bölünüp şekillenmesi ve manzumelerin ortaya çıkması, isterse bir sehâbiye ve bir dumanın bölünüp, parçalanıp, zapturapt altına alınması şeklinde olsun netice değişmez. Âyet, kullandığı malzeme ve seçtiği üslûp itibarıyla, ilmî araştırmalar için hep bir ışık kaynağı olmuş, bütün faraziye ve nazariyelerin eskiyip atılmasına karşılık o, tazeliğini korumuş, bugünlere gelmiş ulaşmış ve yarınlara hâkim olma-ya da namzet görünmektedir.

¹⁶ Enbiyâ sûresi, 21/30.

2. Astronomi

Kur'ân-ı Kerim'de astronomiye esas teşkil edecek o kadar çok âyet vardır ki, bunların bir araya getirilerek teker teker tahlil edilmeleri, ciltler ister. Biz bir iki âyetin işaretiyle iktifa edeceğiz. *“Allah o Zât'tır ki, gökleri, görebildiğiniz bir direk olmaksızın yükseltti; sonra da iradesini (teKevin) arşına yöneltti. Güneş'i ve Ay'ı hizmet etmeleri için sizin emrinize verdi. Artık hepsi belli bir süreyle kayıtlı olarak akıp gitmektedir.”*¹⁷ Âyet, göklerin yükseltilmesini, genişleyip büyümesini hatırlattığı gibi, her şeyin nizam içinde baş başa, omuz omuza olmasını da (bilebileceğimiz cinsten bir direk olmaksızın) sözüyle ifade etmektedir. Evet, kubbe-i âsumânı tutup, dağılmasına meydan vermeyen görebileceğimiz cinsten bir direk yok ama, yine de bütün bütün direksiz değil. Zira, kütlelerin dağılması ve gelip birbirine çarpıp çarpmaması için, görülsün görülmesin mevcut nizama esas teşkil edebilecek kanun, kaide, prensip mânâsında böyle bir direğin vücudu zarurîdir.

Kur'ân bu ifadesiyle bizlere, kütleler arası ilelmerkez (merkezçek) anilmerkez (merkezkaç) prensibini düşündürmektedir ki, bunun Newton'un “çekim kanunu”na veya Einstein'in “hayyiz”ine uyup uymaması bir şey ifade etmez.

Hele âyetin, Güneş ve Ay'ın akıp gittiğini ifade etmesi çok enteresandır ve üzerinde durulmaya değer. Rahmân sûresinde *“Güneş ve Ay'ın hareketleri tamamen bir hesaba bağlıdır.”*¹⁸, Enbiyâ sûresinde *“Geceyi, gündüzü, Güneş'i, Ay'ı yaratan O'dur. Bunların her biri bir yörüngede yüzmektedirler.”*¹⁹; Yâsîn sûresinde *“Güneş kendine mahsus yörüngede akıp*

¹⁷ Ra'd sûresi, 13/2.

¹⁸ Rahmân sûresi, 55/5.

¹⁹ Enbiyâ sûresi, 21/33.

gitmektedir.” denildikten sonra “*Bunların her biri belli bir yörüngede döner dururlar.*”²⁰ buyrularak, Güneş, Ay ve sair gezegenlerin bir nizama göre yaratıldıkları, bir âhengi temsil ettikleri ve riyazî bir gerçeğe dayalı buldukları apaçık dile getirilmektedir.

Yerin Yuvarlaklığı

“*Geceyi gündüzün üstüne, gündüzü de gecenin üstüne doluyor.*”²¹ âyeti, kullandığı malzeme itibarıyla, gece ve gündüzün birbirini takip etmesini, sarığın başa sarılması gibi, ışık ve karanlığın, yerkürenin başına “sarık gibi dolanması” sözüyle anlatıyor. Bir diğer âyette ise “*Arkasından da yeryüzünü mücesssem kat’ı nâkıs (yani yerküreyi elips şeklinde) söbüleştirdi.*”²² diyerek müşahidlere peygamberlik buudunda varılmış en nihaî noktayı göstermektedir.

Mekân Genişlemesi

“*Semayı biz kendi elimizle kurduk ve sürekli genişletmekteyiz.*”²³ Bu genişleme ister Einstein’ın anladığı mânâda, ister Edwin Hubble’in Güneş Sisteminin dahil olduğu galaksiden, nebülözlerin uzaklaşması şeklinde olsun fark etmez. Önemli olan Kur’ân’ın, ana temaya parmak basıp, tecrübî ilimlerin çok önünde zirveleri tutup onlara ışık neşretmesidir.

3. Meteoroloji

Hava akımları, bulutların kesafet kazanması, havanın elektriklenmesi, şimşeklerin çakması ve yıldırımların meydana

²⁰ Yâsîn sûresi, 36/38-40.

²¹ Zümer sûresi, 39/5.

²² Nâziât sûresi, 79/30.

²³ Zâriyât sûresi, 51/47.

gelmesi Kur'ân-ı Kerim'de, yer yer ilâhî nimetleri hatırlatma ve yer yer de insanları tehdit etme sadedinde çokça zikredilen hususlardan biri. Meselâ, *“Baksana, Allah bulutları sürüyor, sonra toparlayıp birleştiriyor, sonra da üst üste yığıyor... Bir de bakıyorsun bunun arkasından yağmur ortaya çıkıyor. Doluyu da yukarıda dağlar gibi olanlardan indiriyor; onunla dilediğini vuruyor, dilediğinden de onu öteye çeviriyor.”*²⁴ Her yerde olduğu gibi, burada da Kur'ân yağmur vak'asının nihaî durumunu ihtar ederek, fezayı velveleye veren, bulut, yağmur, şimşek ve yıldırımlar gibi ürperten, haşyet veren hâdiselerin arkasındaki in'am-perver eli göstermek ve ruhları ona karşı uyanık olmaya çağırmakta, aynı anda, belli disiplinlere bağlı olarak yağmur ve dolunun meydana geliş keyfiyetlerini ve sonra da yeryüzüne inmelerini öyle garip bir biçimde anlatmaktadır ki; böyle bir anlatış tarzından hemen herkes, bugün bilinene ters düşmeyecek şekilde yağmur ve dolunun meydana geliş keyfiyetlerini anlar ve Kur'ân'ın beyanına hayranlık duyar.

Kur'ân, iki ayrı çeşit elektriğin birbirini çekmesi, aynı cinsten elektrik yükünün birbirini itmesi, rüzgârların devreye girerek birbirini iten bu bulutları birleştirmesi, yerden yukarıya yükselen pozitif yüklü akımların fezadaki mevcut elektriklerle birleşmesi neticesinde elektriklenmenin meydana gelmesi ve bu noktada buharın su damlaları hâlinde yere inmesi gibi teferruatla meşgul olmaz. O, ana vak'a ve asıl tema üzerinde durur; teferruata ait diğer meselelerin izah ve isimlendirilmelerini zamanın tefsirine bırakır.

Hicr sûresindeki *“Aşılavıcı rüzgârları gönderip onunla gökyüzünden su indirip size takdim ettik. (Yoksa) siz o suyu depo*

²⁴ Nur sûresi, 24/43.

edemezsiniz.”²⁵ âyeti, bu hususa ayrı bir buud ilâve ederek ağaçların ve çiçeklerin aşılmasında rüzgârların fonksiyonuna dikkati çektiği gibi, onların bilhassa, bulutları aşılama vazifesini de ihtar etmektedir. Oysaki, Kur’ân nazil olduğu zaman, ne otun, ağacın, çiçeğin ne de bulutların aşılama ihtiyaçları bilinmediği gibi, rüzgârların çelik-çavak bu önemli vazifeyi gördüklerinden de hiç kimse haberdar değildi...

4. Fizik

Varlığın ana unsuru madde ve onun çift ve tek olma gibi hususiyetleri de Kur’ân-ı Kerim’in ele alıp anlattığı mevzulardandır.

Meselâ, Zâriyât sûresinde “İyice düşünesiniz diye biz her şeyi çift olarak yarattık.”²⁶ fehvasınca her şeyin çift olarak yaratıldığı ve Kur’ân’ın kullandığı malzeme itibarıyla, bunun önemli bir esas ve âlemşümül bir prensip olduğu anlaşılacaktır. Şuarâ sûresindeki âyette ise “Yeryüzüne bakmıyorlar mı? Biz onda nice iç açıcı çiftler yaratıp yetiştirdik.”²⁷ denilerek, her sene gözümüzün önünde haşr u neşr olan yüz binlerce çifte dikkat çekilmekte ve Allah’ın nimetleri hatırlatılmaktadır. Yâsîn sûresindeki âyet ise, daha şümüllü ve daha enteresan: “Ne yücedir o Allah ki toprağın bitirdiklerinden, (onların) kendilerinden ve daha bilmedikleri nice şeylerden hep çiftler yaratmıştır.”²⁸ şeklindeki beyanıyla, bugün bilip tespit edebildiğimiz çift yaratıkların yanında, henüz bilemediğimiz birçok çiftlerin varlığı da ihtar edilmektedir.

²⁵ Hicr sûresi, 15/22.

²⁶ Zâriyât sûresi, 51/49.

²⁷ Şuarâ sûresi, 26/7.

²⁸ Yâsîn sûresi, 36/36.

Evet, Allah, insanlardaki erkeklik ve dişilikten, otların, ağaçların çift olma esasına; atomlar, atomlardaki elektron ve çekirdek ikiliğinden, madde-antimadde zıt eşliliğine kadar, canlı-cansız, yerde-gökte değişik keyfiyet ve buudda ne kadar çift varsa, umum nimetlerini tâdât sadedinde, kendinden başka her şeyin çift olduğunu zikredip bizleri düşünmeye davet ediyor.

Sırf birer misal teşkil etsin diye yukarıda zikrettiğimiz âyetlerden başka, pek çok ilâhî beyan var ki, her birisi başlı başına birer mucize olması itibarıyla, hem Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğuna hem de Peygamberimiz'in O'nun elçisi bulunduğuna apaçık delâlet etmektedir.

Evet, Kur'ân, yeryüzünde hayatın ortaya çıkışından, bitkilerin aşılma ve üremelerine, hayvan topluluklarının yaratılmasından hayatlarını onlarla devam ettirdikleri bir kısım sırlı düsturlara, bal arısı ve karıncanın esrarlı dünyalarından kuşların uçuş keyfiyetine, hayvan sütünün hâsıl olma yollarından insanın anne karnında geçirdiği safhalara kadar pek çok mevzuda, kendine has ifade tarzıyla, öyle veciz, öyle muhtevalı, öyle hâkim bir üslûpla ele aldığı şeyleri takip etmektedir ki, bizim yorumlarımız bir yana, ne zaman onlara müracaat edilse, hep taze, genç ve ilimlerin varabilecekleri en son hedefleri tutmuş oldukları görülecektir.

Şimdi, bir kitap, binlerce insanın, bilmem kaç asırlık çalışmaları neticesinde varabildikleri noktaların dahi ötesine parmak basıyor, mevzua hâkim bir üslûpla o mevzuun hulâsasını veriyorsa, o kitabı, değil on dört asır evvelki bir insana, günümüzün mütefennin yüzlerce, binlerce dâhisinin mesaisine vermek dahi mümkün değildir. Hele o kitap, Kur'ân gibi muhtevası zengin, ifadeleri çarpıcı, üslûbu âli, şivesi de ilâhî olursa...

Şimdi dönüp muhatabımıza soralım: Ümmîliği mucize o Zât, mektebin, medresenin, kitabın bilinmediği o cahilî vassatta, canlılarda sütün meydana geliş keyfiyetini kimden öğrendi? Rüzgârların aşılacağı olduğunu, nebatat ve bulutları telkih ettiğini, yağmur ve dolunun meydana gelme noktalarını nasıl bilebildi? Yerkürenin elipsî olduğunu O'na kim talim etti? Mekân genişlemesini hangi rasathanede ve hangi dev teleskoplarla tespit edebildi? Atmosferin yapı taşlarını ve yukarılara doğru çıktıkça oksijenin azlığını hangi laboratuvar da öğrendi? Hangi röntgen şualarıyla ceninin anne karnında geçirdiği safhaları aynı aynıya tespit etti? Sonra da bütün bu bilgilerin teferruatına vâkıf, mütehasıs bir ilim adamı edasıyla, tereddütsüz, fütursuz ve kendinden gayet emin bir tarzda muhataplarına anlattı?..

5. Efendimiz'e Yapılan İkaz

Kur'ân-ı Kerim, Efendimiz'in vazife, mesuliyet ve salâhiyetlerini anlatıp O'na yol gösterdiği gibi, yer yer de seviyesine uygun olarak O'na itapta bulunmakta ve ikaz edip ır-galamaktadır. Meselâ: Bir defa münafıklara, izin vermemesi gerekirken izin verdiği için dolayı "Allah seni affetsin, doğru söyleyenler sana iyice belli olup ve yalan söyleyenleri bilmezden önce niçin onlara izin verdin?"²⁹ şeklinde tembihle bulunduğ gibi, Bedir esirleri hakkındaki tatbikatından dolayı da "Yeryüzünde tam yerleşip istikrar kazanıncaya kadar hiçbir peygambere esirler sahibi olmak yakışmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, Allah ise (sizin için) ahireti istiyor. Allah daima üstün ve hikmet sahibidir..."³⁰ "Eğer Allah'tan

²⁹ Tevbe sûresi, 9/43.

³⁰ Enfâl sûresi, 8/67.

(affınıza dair) bir yazı ve takdir geçmemiş olsaydı, aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.”³¹ mahiyetinde itapta bulunmuştu.

Bir keresinde, Allah’ın dilemesine havale etmeden, “Yarın bu işi yaparım.” dediği için “Hiçbir şey için bunu yarın yapacağım deme! Ancak ‘Allah dilerse.’ (de). Unuttuğun zaman Rabbini an ve ‘Umarım Rabbim beni bundan daha doğru bir bilgiye ulaştırır.’ de.”³² emir ve tembihinde bulunmuş, bir başka sefer “İnsanlardan korkup çekiniyordun; oysa asıl çekinmeye lâyık olan Allah idi.”³³ itap işlemi eder mahiyette sadece Allah’tan korkulması lâzım geldiğini ihtar etmişti.

Zevcelerinin bir meseledeki tavırlarına karşı, bal şerbeti içmemeye yemin edince “Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak Allah’ın sana helâl kıldığı şeyi niçin haram kılıyorsun? Allah çok gafûr ve rahimdir.”³⁴ diyerek sertçe ikaz ediyordu.

Daha bunlar gibi, pek çok âyetle, bir taraftan O’nun vazife, mesuliyet ve salâhiyetlerinin sınırları belirlenirken, diğer taraftan az dahi olsa bu sınırlara riayet edilmediği, vazife ve mesuliyetin mukarrabîne göre yerine getirilmediği zamanlarda O’na itap edilmiş, tembihte bulunmuş ve yer yer sertçe uyarmalar yapılmıştır.

Şimdi hiç akıl kabul eder mi ki, bir insan bir kitap telif etsin, sonra da o kitabın muhtelif yerlerine kendi hakkında, itap, kınama, ikaz ve ihtar ifade eden âyetler yerleştirsin. Hâşâ!... O kitap Allah Kitabı, o Zât (sallallâhu aleyhi ve sellem) da O’nun şerefli mübelliğidir...

³¹ Enfâl sûresi, 8/68.

³² Kehf sûresi, 18/23-24.

³³ Ahzâb sûresi, 33/37.

³⁴ Tahrîm sûresi, 66/1.

6. Belâgat Harikası

Kur'ân-ı Kerim, bir belâgat harikasıdır ve bu sahada eşi menendi yoktur. Bu itibarla da onu bir beşere mâl etmek mümkün değildir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberlikle ortaya çıktığı zaman, kitleleri arkasından sürükleyen bir sürü şair, edip ve söz üstadı vardı. Bunlar pek çoğu itibarıyla da O'na muarız idiler. Yer yer kafa kafaya verip düşünüyor; Kur'ân'ı bir kalıba yerleştirmek, bir şeye benzetmek ve ne olursa olsun mutlaka hakkından gelmek istiyorlardı. Hatta, zaman zaman Hıristiyan ve Yahudi âlimleriyle de görüşüyor, onların düşüncelerini alıyorlardı. Ne pahasına olursa olsun Kur'ân çağlayanını durdurmak ve kurutmak için akıllarına gelen her şeyi yapma kararındaydılar. Bütün bu engellere ve engellemelere, akla hayale gelmedik karşı koymalara aldırmadan yoluna devam eden Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), bilumum inkârlara, ilhadlara karşı sadece ve sadece Kur'ân'la muaraza ediyor ve mücadelesini de zaferle noktalıyordu. Hem de bunca hasma rağmen.

Evet, o gün, Hıristiyan ve Yahudi ulemâsıyla beraber, belâgatın dev temsilcileri, tek cephe olup etrafı velveleye verdikleri bir dönemde, Kur'ân o üstün ifade gücü, o büyüleyici beyanı, o baş döndürücü üslûbu, o insanın içini ürperten ledünnîliği ve ruhanîliğiyle muhataplarının gönlüne girdi; Arşı, ferşi çınlatacak bir ses, bir soluk oldu yükseldi.. bir mübâriz gibi hasımlarını muarazaya çağırdı, tehdit etti, meydan okudu. Siz de Kur'ân'a benzer bir kitap, hiç olmazsa onun bir sûresine denk bir şey, daha da olmazsa aynı ağırlıkta bir âyet ortaya

koyun; yoksa savulun gidin!..³⁵ dediği ve o günden bugüne de: “Eğer kulumuz Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) indirdiğimizden şüphe içindeyseniz, haydi onun gibi bir sûre getiriniz ve eğer doğru iseniz Allah’tan başka bütün yardımcılarınızı da çağırınız.”³⁶

“De ki: And olsun, eğer insanlar ve cinler şu Kur’ân’ın bir benzerini getirmek için toplansalar, yine onun benzerini getiremezler. Birbirlerine arka çıkıp yardım etseler de.”³⁷

“Yoksa onu uydurdu mu diyorlar? De ki: Öyle ise siz de onun benzeri on uydurulmuş (dahi olsa) sûre getiriniz! (Hatta) eğer doğru iseniz, Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırınız!”³⁸ âyetleriyle aynı şeyleri tekrar edip durduğu hâlde, bir-iki hezeyanın dışında, Kur’ân’ın bu meydan okuyuşuna cevap verilmemesi, onun kaynağının beşerî olmadığını gösterir. Zira, tarih şahittir ki, Kur’ân’ın muarızları ona ve onun mübelliğine her türlü kötülük yapmayı denedikleri hâlde, Kur’ân’a nazîre yapmayı akıllarından bile geçirmediler. Böyle bir şeye güçleri yetseydi, nazîre ile Kur’ân’ın sesini keşecek, tehlikelerle dolu muharebe yoluna girmeyeceklerdi.³⁹

Evet, o koca belâgat üstadlarının, şeref, haysiyet hatta ırz, namus gibi en değerli şeylerini tehlikeye atıp muharebe yolunu seçmeleri, Kur’ân’a nazîre yapılamamasının en açık delilidir. Eğer nazîre yapmak mümkün olsaydı, münazara yolunu muharebe yoluna tercih edecek ve geleceklerini kat’iyen tehlikeye atmayacaklardı.

³⁵ Tahaddi (meydan okuma) âyetleri ile ilgili bkz.: Bakara sûresi, 2/23-24; Mü’minûn sûresi, 10/38; Hûd sûresi 11/13-14; İsrâ sûresi, 17/88; Tûr sûresi, 52/33-34.

³⁶ Bakara sûresi, 2/23.

³⁷ İsrâ sûresi, 17/88.

³⁸ Hûd sûresi, 11/13.

³⁹ Bkz.: Nursi, Bediüzzaman Said, *Sözler*, 482-484 (Yirmi Beşinci Söz, Birinci Şu’le, Birinci Şua).

Arap şair ve nâsirlerinin, Kur'ân'ın benzerini getirememeleri tahakkuk edince, ona Hıristiyan ve Yahudiler arasında menşe aramak beyhude ve bir çaresizlik ifadesidir. Hem, Hıristiyan ve Yahudilerin bu muhteva ve bu ifade zenginliğinde bir kitap hazırlayıp ortaya koymaya güçleri yetseydi, ne diye onu başkasına nispet edeceklerdi. "Biz yaptık." der ve onunla övünürlerdi...

Kaldı ki, dünden bugüne, dikkatsiz veya garazlı bir iki müsteşrik ve müşrike bedel, bir sürü ilim adamı, araştırmacı ve mütefekkir; Kur'ân'ın muhteva zenginliği, ifade gücü karşısında hayranlıklarını gizleyememiş ve onu alkışlamışlardır.

Charles Miller; Kur'ân'ın üslûbundaki zenginlik itibarıyla tanzir ve tercüme edilmeyecek kadar yüksek bir edaya sahip olduğunu... Victor İmberdes; Kur'ân'ın, bütün hukuk esaslarına kaynak olabilecek zengin bir muhtevaya sahip bulunduğunu... Ernest Renan; Kur'ân'ın dinî bir inkılâp kadar edebî bir inkılâp da yaptığını... Gustave Le Bon; Kur'ân'la gelen İslâm'ın en saf, en hâlis bir tevhid anlayışını dünyaya tebliğ ettiğini... C. Huart; Kur'ân'ın Allah kelâmı olup, vahiy yoluyla Hazreti Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) tebliğ edildiğini... H. Holman; Hazreti Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın son peygamberi, İslâmiyet'in de vahyedilmiş dinlerin en sonuncusu bulunduğunu... Emile Dermenyhem; Kur'ân'ın, Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) birinci mucizesi olduğunu, edebî güzelliği itibarıyla da erişilmez bir muamma olduğunu... Arthur Bellegrı; Hazreti Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tebliğ ettiği Kur'ân'ın bizzat Allah'ın eseri olduğunu... Jean Paul Roux; Peygamberimiz'in en güçlü mucizesinin melek vasıtasıyla gönderilen Kur'ân-ı Kerim olduğunu... Raymond

Charles; Kur'ân'ın, hükmü hâlâ devam eden ve Allah'ın bir elçi vasıtasıyla mü'minlere tebliğ ettiği beyanların en canlısı olduğunu... Dr. Maurice; Kur'ân'ın her türlü tenkidin fevkinde bir mucize, bir harika olduğunu hatta daha da ileri giderek, edebiyatla ilgilenenler için Kur'ân'ın bir edebî kaynak, lisan mütehasısları için lâfızlar hazinesi ve şairler için bir ilham menbaı bulunduğunu... Manuel King; Kur'ân'ın, Peygamberimiz'in peygamberliği süresince Allah'tan aldığı emirlerin mecmuu bulunduğunu... Mr. Rodwell; insanın Kur'ân'ı okudukça hayretler içinde kaldığını ifade eder ve onu takdirlerle alkışlarlar.

Sadece birer cümleciklerini alıp naklettiğimiz bu seçkin ilim adamı ve mütefekkirler gibi, daha yüzlerce düşünür ve araştırmacı, bilgilerinin vüs'ati nispetinde, aynı hakikatlere parmak basmış ve Kur'ân karşısında takdirle iki büküm olmuşlardır.

Binlerce mütehasıs ve üstad kalemlerden çıkmış çok ciddî eserlerin yanında, Kur'ân hakkında söz söylemek bize düşmezdi ama, başta Sahib-i Kur'ân'ın, sonra da kalem erbabının bağışlayacağı mülâhazasıyla, yaptıkları hizmete iştirak arzusuyla bu cürette bulunduk.

Haşr u neşr: Öldükten sonra tekrar dirilip mahşer meydanında toplanma.

Hayyiz: Bir cismin boşlukta kapladığı yer, genişlik.

İlhad: İnançsızlık, dinsizlik.

İşmâm: Hissettirme, duyurma.

Sergerdan: Başı dönen, şaşkın.

Söbû: Oval.

Tâdât: Sayma, sayım.

***Dünyaya gelen peygamberlerin sayısı ne kadardır?
Hepsi erkek midir? Niçin?***

Dünyanın her yerine peygamber gönderilmiştir. Peygamberlerin sayısını bilemiyoruz. Yalnız hadis kitaplarında, bir rivayette 124 bin,⁴⁰ diğer bir rivayette de 224 bin⁴¹ peygamber gönderildiği bildirilmektedir. Hadis usûlü açısından bu rivayetlerin hepsi tenkit edilebilir. Ancak, ister 124 bin, ister 224 bin olsun, sayı mühim değildir. Mühim olan husus şudur: Allah, hiçbir devri boş bırakmamış, hemen her devirde peygamber göndermiştir.

Peygamberler bir bölgeye ve belli topluluklara değil, dünyanın çeşitli ülkelerine, ayrı ayrı mıntikalara gönderilmişlerdir. Nass-ı kat'î ile: “*Hiçbir millet yoktur ki, içlerinde, onları eğri yolun encamından sakındıran bir nebi zuhur etmiş olmasın.*”⁴² buyrulmaktadır. Kur'ân'ın bu kat'î nassı gösteriyor ki, yeryüzünde hemen her topluluk içinde peygamber zuhur etmiştir. Bunun böyle olması kat'îdir.

Başka bir âyette, Allah şöyle ferman etmiştir:

⁴⁰ 124 bin nebi olduğuna dair bkz.: Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 5/265; İbn Hibbân, es-Sahih 2/77; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir 8/217; el-Hâkim, el-Müstedrek 2/652; et-Taberî, Tarihu'l-ümem ve'l-mülûk, 1/95.

⁴¹ Bursevî, İsmail Hakkı, Tefsiru Ruhü'l-Beyan, 2/323; 6/49; 8/215.

⁴² Fâtır süresi, 35/24.

“Peygamber göndermedikçe (hiçbir millete) azap edecek değiliz.”⁴³ Yani Allah’ın peygamber gönderdikten sonra, bir cemaati hesaba, sigaya çekmesi ve azap etmesi, O’nun rahmetinin şumulüne muvafık değildir. Zira O: “Kim zerre kadar hayır yaparsa onu görecektir, kim de zerre kadar şer yaparsa onu görecektir.”⁴⁴ kat’î fermanıyla, hayrın, şerrin karşılıksız bırakılmayacağını ifade etmektedir. Oysaki, kendilerine peygamber gönderilmemiş kimseler, hayrı-şerri bilmediklerine göre, azap olabilecekleri da söylenemez. Binaenaleyh Allah (celle celâluhu), hayrın-şerrin hesabını soracağına göre, demek ki, herkese peygamber gönderilmiştir. Herkese peygamber gönderen Allah, bu hükmü: “Hiçbir millet yoktur ki, içlerinde onları eğri yolun encamından sakındıran bir nebi gönderilmiş olmasın.”⁴⁵ şeklinde ifade etmiştir.

Şu birbirine bağlı mantık silsilesi içindeki üç kanuna dikkati çektikten sonra, şimdi esas meseleyi arz etmeye çalışalım: Yeryüzünün hemen her tarafına Allah, muhtelif devirlerde, ayrı ayrı peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler, bir kısım kimselerin zannettikleri gibi, sadece Arap Yarımadası’nda da zuhur etmemiştir. Hiçbir delile dayanmadan, bütün peygamberlerin Arap Yarımadası’nda zuhur ettiğini iddia etmek, Kur’ân’ın nasslarına aykırıdır. Aslında biz, ne Arap Yarımadası’nda zuhur eden peygamberlerin bütünü, ne de dünyanın başka yerlerinde zuhur eden peygamberleri bilmiyoruz. İster peygamberlerin sayısı 224 bin, ister 124 bin olsun, biz bunların içinde ancak, üçü şüpheli olmak kaydıyla, 28 tanesini bilebiliyoruz.

⁴³ İsrâ sûresi, 17/15.

⁴⁴ Zilzâl sûresi, 99/7-8.

⁴⁵ Fâtır sûresi, 35/24.

Evet, Kur'ân-ı Kerim'in bildirmesiyle, Hazreti Âdem'den Efendimiz'e (aleyhimüssalâtü vesselâm) kadar ancak 28 tane-sini bildiğimizi söyleyebiliriz. Bunların da, nerelerde zuhur et-tiklerini göstermek mümkün değildir. Hazreti Âdem'in türbesi-nin Cidde'de olduğu kanaati kavidir. Ancak bunların hiçbiri de sıhhatli değildir. Hazreti Havva ile Hazreti Âdem'in Cidde'de buluştuklarına dair rivayetler de kuvvetli değildir. Binaenaleyh, biz, daha başta, Hazreti Âdem'in nerede peygamberlik yaptığını bilmiyoruz. Birazcık Hazreti İbrahim'i bildiğimizi söyleyebi-liriz. Evet, Bâbil ve Anadolu dolaylarında dolaşmış, Suriye'ye gitmiştir. Lut Peygamberin de, Sodom, Gomore ve Lut Gölü çevresinde vazife yaptığını zannediyoruz. Medyen'de bulunan Hazreti Şuayb'ı, Mısır'da neş'et eden Hazreti Musa'yı tanıdığımızı söyleyebiliriz. Hz. Yahya ve Zekeriya'nın da Akdeniz memleketlerinde bulduklarını kabul edebiliriz. Muhtemelen Anadolu'ya da geçmiş olabilirler... Meselâ, Efes'in Hazreti İsa ve Hazreti Meryem'le alâkası, bu mevzuda fikir verebilir, ama, bunların hiçbiri müdellel ve kat'î değildir.

Bu yirmi sekiz nebinin dışındaki peygamberlerin pek ço-ğunun, nerede neş'et ettiğini ise hiç bilemiyoruz. Bundan anlaşılıyor ki, bizim bu mevzuda bir hükme varabilmemiz kat'iyen mümkün değildir. Hele bir de bu dinlerin aslı kay-bolmuş, peygamberliğin izi, âsârı kalmamış ise... Bu itibarla, peygamber gelmiş midir, gelmemiş midir? Herhangi bir hük-me varmamız tamamen imkânsızdır.

Meselâ Hıristiyanlık ele alınacak olursa, ilk Hıristiyanlık an-layışına ters olarak, tarihî süreç içerisinde meseleye ayrı bir vec-he verildi. Tevhid anlayışı bütün bütün terk edilerek, onun ye-rine "ekânim-i selâse" anlayışı yerleştirildi ve Hıristiyanlık bazı mensupları tarafından en büyük ihanete uğradı. Evet, onun,

gökten inmiş kitabı, doğrudan doğruya Hazreti İsa'nın arkasından gelenler tarafından tahrif edildi.. ilâhî iken, beşerîleştirildi. Tevhidle gelmişken teslise alet edildi: Kimisi peygamberlerine "Allah'ın oğlu" dedi ve o mübareklerden mübarek zâtın mübarek annesine de -hâşâ ve kellâ- ulûhiyet gerçeğinin bir parçası nazarıyla baktı. Kimisi de, Allah'ı cisimlerle birleştirdi, cisimlere hulûl ettirdi ve sapıklığın en ürperticilerini irtikâb etti. İşte bu şekilde bir mânâda vesenîleştirilmiş Hıristiyanlık akidesi ile Yunanlıların Zeus ve Afrodit anlayışı arasında esas itibarıyla hiçbir fark yoktur. Kitaplarını tahrif edenler de, tıpkı Yunanlılar gibi, büyüklerini ilâh kabul etti ve şirke girdiler.

İnsanlık tarihindeki bütün inhiraf lar hep böyle başlamış, sonra da bu yanlışlıklar, bu tahrifler sürüp gitmiştir. Şayet Kur'ân-ı Kerim, Hazreti İsa'nın, Allah'ın peygamberi olduğunu, Hazreti Meryem'in de çok azize bir kadın bulunduğunu⁴⁶ söylemeseydi, kim bilir belki de, Hazreti Mesih'e de Hazreti Meryem'e de, Zeus ve Afrodit'e bakıldığı gibi bakılacaktı...

Demek ki, pek çok dinler var ki, insanlar tarafından tahrif edildiğinden bunların ilâhîlik yanı da tamamen silinip gitmiştir. Onun için bugün; şu ülkeye, şu mıntıkaya, şu topluluğa bir peygamber gitmiş midir, gitmemiş midir; kat'î hüküm vermek oldukça zordur. Kim bilir, (kat'î bir şey söylenemez ama) belki de, Konfüçyüs nübüvvetten hissedardı. Dinler tarihinin bu mevzudaki beyanı tatmin edici değildir. Hakkında yazılıp çizilenler de, derleme-toplama malumattan ibarettir. Ama biz, tarihte bir Konfüçyüs, bir Buda'nın var olduklarını ve bunların birer dinlerinin bulunduğunu ve bu dinlerin çok kalabalık cemaatler içinde hükümferma olduklarını.. şu andaki hüviyetleriyle, ilâhî,

⁴⁶ Bkz.: Nisâ sûresi, 4/171; Mâide sûresi, 5/75; Tevbe sûresi, 10/30-31.

fitrî, tabîî olmadıklarını, içlerinde yanlışlıkların, tahriflerin mevcut olduğunu biliyor, bundan dolayı da, sığıra tapma, kendini yakma, altı ay bir şey yemeden girip mağarada yatma gibi acayiplikleriyle bunları din olarak kabul edemiyoruz. Belki, bunlar da, birer hak kaynağa bağlı idiler; ama, daha sonra tahrif edilen diğer dinler gibi bunlar da değişikliğe uğradılar ve bir yöneyle din görünümü beşerî bir sistem hâline geldiler.

Eğer Müslümanlar, dinlerinin kaynaklarını hassasiyetle korumamış olsalardı, aynı akıbet Müslümanlığın da başına getirilmek istenecekti. Aslında, dünden-bugüne böyle bir gayretin yok olduğu da söylenemez. Bir taraftan kasıtlı kimseler, diğer taraftan da gafil Müslümanlar, yakıştırma tevilleriyle aynı şeyleri yapmak istemektedirler. Meselâ bir kişinin içki içerken, zina irtikâp ederken yine de, kendini bütünüyle Müslümanlığı yaşıyor gibi görmesi, amelî sahada böyle bir tahribin ifadesidir. Hırsızlığı, kumarı, faizi de buna kıyas edebiliriz.

Konfüçyüs'e "peygamber" diyemeyiz, çünkü peygamber olmayana "peygamberdir" demek küfür olduğu gibi, peygamber olana da "değildir" demek yine küfürdür. Konfüçyüs ve ülkesi için düşündüğümüz aynı şeyler, Avrupa için de bahis mevzuudur. Ama kat'î bir şey söyleyemeyiz. Zira, bir şey bilemiyoruz.

Sokrates için söylentiler vardır, ama, Sokrates'in hayatı da bize tam intikal etmemiştir. Yahudiliğin tesirinde bir feylesof mudur, başka bir fikir adamı mıdır? Tam bir şey bilemiyoruz. Bazı düşünürler, onun Yahudilik tesirinde bir feylesof olduğuna hükmederler. Ancak tarihî vesikalar, Sokrates'in böyle olduğu mevzuunda, herhangi bir kanaat serdetmemektedirler. Eflâtun'un, kendisinden naklettiği şeylere bakılırsa, Sokrates diyor ki: "Benim gözüme bazı şeyler görünüyordu

–Halüsinasyon olabilir–. Bana insanlığın irşadı için bir şeyler telkin ediyorlardı. Çocukluğumdan beri, bütün insanlara, Allah fikrini telkin etmek, onları Allah’a tevhîh etmek için vazifeli bir insan olacağımı biliyordum...” Binaenaleyh, Sokrates’in söylediklerinde şayet bir hakikat payı olsaydı fikre, felsefeye daha yakın ve daha uyumlu Avrupa topluluğu için zuhur etmiş bir peygamber olduğu söylenebilirdi. Dikkat buyurun “Sokrates peygamberdir.” demiyorum. Çünkü değilse küfre girerim. Ama bir ihtimal ile sadece “olabilir” diyoruz...

Hadisin beyanına göre 124 bin veya 224 bin peygamber gelmiş. Biz bunların nerede zuhur ettiğini bilemiyoruz; ancak dört tanesinin yerini bilebiliyoruz. Muhbir-i Sadık Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), her yerde bunların zuhur edebileceğini söylüyor. O’nun bu irşadına binaen size, dünyanın çeşitli yerlerinde, adını ve sayısını bilemediğimiz bu peygamberlerin zuhur ettiğine dair bir kısım emareler arz edeceğim:

Bunlardan birisini bugün Riyad Üniversitesi’nde matematik profesörü, Kerkük Türklerinden Adil Bey’den nakledeceğim. Hoca diyor ki: “Amerika’da doktoramı yaptığım sırada, yer yer Amerika yerlileri ve zencilerle görüştüğüm oluyordu. Bu kabileler arasında bazen öyle dinî prensiplerle karşı karşıya kaldım ki, bu prensipler aynen bizdeki ulûhiyet akidesine uyuyordu. Meselâ: “Allah’ın eşi ortağı yoktur. Çünkü iki ilâh olsa idare karışır...” diyorlardı ki, bu, hemen hemen “Eğer yerde, gökte Allah’tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de (yer de gök de) bozulup gitmişti.”⁴⁷ âyetinin mânâsını ifade ediyordu. Eğer bu hakikati zencilere bir peygamber fısıldamasaydı, bunu kendi kendilerine bilmeleri mümkün değildi. Yine bu zenciler “Allah

⁴⁷ Enbiyâ sûresi, 21/22.

doğmaz, doğurmaz.” diyorlardı ki; bu da ancak aydınlanmış bir zihnin ifadesi olabilirdi. Çünkü doğmak, doğurmak beşere ait bir hassadır ve ihtiyaçtan ileri gelir. Allah böyle şeylerden müstağnidir. Eğer bir peygamber onların kulaklarına bu meseleyi üflemeseydi bunu nereden bileceklerdi? Binaenaleyh, hâlâ ateş dansları, yaşlıların kesilip yenmesi ve daha değişik telakkileriyle bu iptidai cemaatlerde, böylesine derin, köklü ve ancak mütakâmil milletlerde rastlayabileceğimiz bir ulûhiyet akidesinin bulunması mümkün değildir. Olsa olsa bu onlara, dıştan bir nebi diliyle üflenmiş, telkin edilmiş bir hakikat olabilir.

Asrımızın fikir adamlarından, ateizmden dönmüş Profesör Mustafa Mahmud, daha evvel günümüzün modası olarak materyalizmin hayranı iken, Kur’ân-ı Kerim’i tetkik edip, İslâmîyet’i inceledikten sonra, 180 derece bir dönüşle küfürden uzaklaşmış ve füze hızı ile mescide ulaşmış birisidir. Mustafa Mahmud bir seyahatinden bahsederken diyor ki: Afrika’da, Neyam-Neyam ve Maw-Maw kabileleriyle karşılaştım. Neye inandıklarını sordum. Dediler ki; “Biz öyle bir Mâbud’a inanıyoruz ki, gökte durur, yerdekileri idare eder.” Allah gerçi gökte durmaz ama, öteden beri “*O Rahmân, Arş’a istiva etmiştir (oturmuş).*”⁴⁸ âyet-i kerimesiyle ifade edildiği gibi, ilâhî emir ve hükümler gökten gelir. Onun için nazarlar ve eller göklere doğru kaldırılır.. ve gördüm ki, İhlâs sûresinin mânâsını söylüyorlar: “Allah, her şey kendisine dayanan ve kendisi hiçbir şeye dayanmayan bir varlıktır. O bir ana ve babadan doğmamıştır. O’nun eşi benzeri yoktur...” Başka bir kabileye gittim. Hâlâ, yaşlı ve hastaları kesip-yiyor olmalarına rağmen, bu vahşiler, Allah’a tıpkı bizler gibi inanıyorlardı. Kur’ân’ın anlattığına yakın bir tevhid anlayışları vardı.

⁴⁸ Tâhâ sûresi, 20/5.

Şayet bu hususlar onların kulaklarına bir nebi tarafından fısıldanmış olmasaydı, bunları bilmeleri düşünülemezdi. Evet bu gerçekleri onlara nebiler fısıldadı. Sonra da âbâ an-ced, bu asra kadar gelip ulaştı...

Evet, ister Kur'ân-ı Kerim, ister realite, isterse tarihî gerçekler, bizlere, sayısını tam bilmesek bile, dünyanın hemen her yanına pek çok peygamberin gelmiş olduğunu göstermektedir.

Bu arada kadından peygamberler gelip gelmeyeceğini arz etmekte de yarar var. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ten, ulemâ, fukahâ ve cumhur-u muhaddisîn derler ki, kadından peygamber gelmemiştir. Şaz olarak rivayet edilen, Hazreti Meryem ve Hazreti Âsiye'nin peygamberliği meselesi ise, kuvvetli değildir. Neticede de şu hükme varılır: Kadınlardan peygamber geldiğine dair kat'î bir hüküm yoktur. Esas itibarıyla kadından bir peygamberin gelip-gelmeysi de bir eksiklik değildir. Cenâb-ı Hak bütün eşyayı yaratırken zâid (+) nâkıs (-) esas üzerine yaratıyor. Müsavi şeyler arasında birbirini itme vardır. Madde parça ve parçacıkları dahi eğer sırlı bir izolasyona tâbi tutulmasalardı, aynı yükleri taşıyanlar birbirlerini iterlerdi ve çekirdek de dağılıverirdi. Esasen patlama işi de bundan ileri gelmektedir. Bunlar öyle bir hesapla yapılmıştır ki, kimi zâid, kimi nâkıs bu zıtlar, en küçük âlem olan atomlardan tutun da, ta nebülözlere kadar hepsinde aynı kanun cereyan etmektedir. Atomların teşkil ettiği insan ise, mikro âlem ile makro âlem arasında muvazene kuracak yapıdadır ve normo âlemin efendisidir. Ve insanda da, aynı kanunlar hükümfermadır. Yani insanda da, artı ve eksi olacak ki, birbirini celp etsin. Birinin şefkati, zaafı; öbürünün gücü, kuvveti bunları bir araya getirsin ve böylece atomdaki, nebülözlerdeki vahdet gibi bunların aralarında bir aile vahdeti teşekkül etsin.

Kadını sun'î olarak erkekleştirmek, artık günümüzde, herkesin gülüp geçtiği ve zaman zaman da içini çekip üzüldüğü mevzulardan biri olmuştur. Zamanla kadın kadınlıktan çıkarılıp bütün bütün erkekleştirilince, bu sefer o kendini farklı şekillerde ifade etme arayışlarına girmiş, ailede âhenk kalmayınca da, ailenin huzuru kaçmış, derken çocuklar ana okullarına, kreşlere bırakılmış, anne baba da kendilerine yeni muhitler aramaya başlamışlardır.

Allah'ın kadın mevzuundaki bu umumî kanunu, bir kadının peygamber olup olmama meselesinde de üzerinde durulmaya değer önemli bir husustur.

Ayrıca kadın çocuk doğuruyor. Bu çocuğu erkek dahi doğursaydı her hâlde erkekten peygamber gelmemesi lâzımdı. Çünkü, nübüvvet vazifesini ayda 15 gün hayızdan dolayı yapamayacak, imamete geçemeyecek, orucunu tutamayacaktı. Tabii bir de lohusalık durumu var... ve hele hamile olunca, işleri yürütmesi bütün bütün zorlaşacaktı. Zira çocuğu karnında veya kucağında taşırken, sevkülceyş yapacak; insanları idare edecek; strateji tespitinde bulunacak ve fizikî durumunun gereği, bütün boşluklara rağmen, en önde bulunması gerekli olan bir insan kadar çelik-çavak hareket edecek... Bütün bunlar, kadının peygamberliğini imkânsız kılan şeylerdir. Evet, bunların kadınlar tarafından, kadınlara has arızalarla birlikte yürütülmesinin imkânı yoktur. Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu hususa dikkati çekmiş ve onları: "Yani dine ait meseleleri tam yerine getiremeyen ve o günkü sosyal hayat itibarıyla bazı şeyleri idrak

edemeyenler.”⁴⁹ diye anlatmıştır. Evet, dediğimiz gibi, neredeyse, ayın yarısı arızalı... Keza, çocuğu olduğu dönemde de ibadetleri noksan ve bazı vazifeleri açısından eksik... sonra da peygamberlik..! Hâlbuki peygamber, muktedâ bih, rehber ve kusursuz bir önderdir. Çünkü, herkes onun vaziyetine bakıp durumunu ayarlayacaktır. Herkes kadınlığa ait keyfiyetleri de, peygamberin saadet hanesindeki kadınlardan öğrenenecektir.

İrtikâb: Kötü bir fiilde bulunma, yanlış bir şey yapma.

Muktedâ bih: Kendisine tâbi olunan, uyulan.

Serdetmek: İleri sürmek.

Nass-ı kat'î: Kur'ân'ın kesin ifadesi, hükmü.

Vesenileştirmek: Putperest yapmak.

⁴⁹ Buhârî, hayz 6, zekât 44, iman 21, kûsûf 9, nikâh 88; Müslim, kûsûf 17, iman 132; Nesâî, kûsûf 17, Muvatta, kûsûf 2.

Allah'ın bizim ibadetimize ihtiyacı olmadığına göre, biz ibadetlerimizi neden kendi keyif ve isteğimize göre yapmıyoruz?

İbadet duygusu insanda Cenâb-ı Hakk'ı bilmeye terrettüp eden bir keyfiyettir. Yani insan, bir tarafta bu muhteşem kâinatı yaratan Zât'a delâlet edecek tablolar, levhalar.. meselâ, nizam ve intizam levhaları görür. Sonra bu fevkalâde nizamı kuran, nizam sahibi Nâzım'a intikal eder. İşte böyle, dikkat ve ibretle kâinata bakabilen hiçbir şeyi gâyesiz, nizamsız göremez ve dolayısıyla kendisinin de bu nizama göre hareket etmesi lâzım geldiğini anlar.

Keza; varlığa güzellik ve estetik yönünden baksa, onu öylesine güzel, o kadar harika bulur ki, âdeta daha güzelini tasavvur etmek imkânsızdır. İnsanın çehresinden zeminin yüzüne, ondan semanın yıldızlarla yaldızlanmış simasına kadar öyle büyüleyici bir güzellik, öyle baş döndürücü bir eda ve insanı çıldırtan öyle tatlı bir şive vardır ki, bu çizgiler, bu renk ve bu âhengi görüp de bu muhteşem ve sihirli meşheri sergileyen Zât'ı görüp bilmemek mümkün değildir...

İster âfâkî, ister enfüsî tetkik ve tefekkür, insana, içini okşayan öyle şirin ilhamlar kazandırır, öyle coşturur ve öyle tablodan tabloya koşturur ki, sevinç ve heyecandan bir

çocuk gibi çığlık atıp zıplamak gelir insanın içinden... En güzel iş ve icraat üzerinde en güzel isimlerin ışıktan kelebekler gibi konup kalktığını gördükçe, bizleri bütün insanî duygularımızla alıp içinde eriten bu güzelliklerin kaynağı güzel sıfatları takdirlerle alkışlar; hayret, hayranlık ve edeple onların Sahib-i Zîşan'ı karşısında kendimizden geçeriz.

Bir başka zaviyeden kâinatta her şey, âdeta bir başka yerde hazırlanmış ve insanın istifadesine arz edilmiş gibidir. Kimisi konserve, kimisi meyve şeklinde takdim edilen bu nimetlerle, yeryüzü âdeta geniş bir nimet sofrası; bağlar, bahçeler de birer tablacı hâline gelirler. İnsan, önüne konan bu nimet sofrasındaki nimetlere elini uzattıkça, gerçek nimet Sahibini duyuyor, hissediyor gibi olur. Ve kendini bir başka zevk, haz, hayret ve hayranlık buudunda bulur. Evet, şuurlu farz edildiği takdirde bir yavru, ağzını, rahmet muslukları olan annesinin memelerine yapıştırdığı zaman, kendisi için hazırlanmış çok nâfi bir gıdanın, bir başka âlemden onun imdadına koştuğunu duyar ve hâdiselerin ötesinde fevkalâde nimet veren, fevkalâde ikramda bulunan Birisini hisseder, O'nu düşünür, O'nun nimetleri karşısında iki büklüm olur.

Evet, her nimet, her ihsan bir taraftan o nimet ve ihsan sahibine delâlet eder, diğer taraftan da bizleri, O'nun karşısında saygılı olmaya zorlar. Nerede bir nimet, bir güzellik, bir nizam ve intizam tablosu varsa, orada, o nimet, o güzellik, o in'am, o ihsan tablolarına karşı takdir, hayranlık ve kulluk tablosu da olmalıdır. Yani Allah'ın (celle celâluhu) Kendisini bildirmesine karşı, hemen ubûdiyetle mukabele edilmelidir. Bu noktadan hareket ederek, Mutezile ve bir ölçüde Maturîdîler –ki, itikatta bizim de bağlı bulunduğumuz mezheptir– derler ki: Hiçbir nebi gelmese ve hiçbir mürşid insanları irşad etmeseydi, kâinatın

yüzüne serpiştirilen hakikatlere bakarak, insan Allah'ı bilme ve ona göre tavır alma mecburiyetindeydi. Maturîdîlerin nokta-i nazarına bir hayli misal bulmak mümkündür.

Meselâ, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) çevresindeki bazı kimseler, putlarla dolu olan Kâbe'nin harîminde neş'et etmiş, kendilerine Allah'a giden yolu gösteren kimseyi görmemişlerdi. Başta Efendimiz olmak üzere, tevhid adına kendilerine bir şey telkin edilmemişti. Fakat bedevinin dediği gibi: "Bir yerde bir hayvan tersi oradan hayvan geçtiğini, bir yerde izler ise orada birisinin yürümüş olduğunu gösterir. Bakın şu burç burç olan sema ve onun âhengine ve vadi vadi yeryüzüne! Bütün bunlar, her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah'a delâlet etmez mi?"⁵⁰ Bedevi söylüyor bunu. Çölden, kumdan başka bir şey bilmeyen birisi böyle düşünürse, diğerlerini hesap etmek lâzım...

Efendimiz insanlığı kurtarıp yükseltecek çok geniş bir idrakle gelmişti. Tabir caizse insanüstü bir insandı. O, ismarlama anlayış ve idrakiyle kâinatın gerçek mânâsını kavramış ve kendisine henüz peygamberlik gelmeden kâinat kitabında Hakk'ı sezmiş; aramaya başlamış ve Gâr-ı Hira'ya çekilerek kendini ibadete vermişti... Âişe Validemiz, Buhârî'nin başındaki bir hadis-i şerifte, –Hatice Validemizden naklen– kendisini ibadete verdiğini ve ancak azığını tedarik etmek maksadıyla ara sıra evine döndüğünü söylüyor ki,⁵¹ bunlar, idrakle, insanın bazı şeyleri keşfedeceğini ve keşfettikten sonra da Cenâb-ı Hakk'a belli ölçüde kulluk yapılabileceğini ifade etmektedir. Bu mevzuda, Zeyd İbn Amr'ın vefatı esnasındaki düşünce ve sözleri de üzerinde durulmaya değer mahiyettedir. Zeyd, Hazreti

⁵⁰ el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 26/62; İbn Kayyim el-Cevzî, *Zâdu'l-meşîr*, 1/362.

⁵¹ Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 1; Müslim, *iman* 252; Tirmizi, *menakıp* 13.

Ömer'in amcası oluyordu. Vefatı sırasında, bütün aile efradını etrafına topladı ve gelecek Peygamber'le alâkalı bildiği şeyleri onlara anlattı. Bu zat, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğine yetişememişti. Yani atını sürmüş, sahile yanaşmış, fakat İslâm vapuruna yetişememişti... Ama, bütün ruhuyla Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) atmosferini, O'nun gerçek mânâ ve mahiyetini, hakikat-i Ahmediye'yi sezmiş, iliklerine kadar doymuş; ancak, duyduğu hissettiği bu şeylere ad koyamamıştı. Diyor ki: "Allah'ın ufukta bir nuru var. Zuhur edeceğine inanıyorum. O'nun âsârını başımızın üzerinde görüyor gibi oluyorum." Sonra, Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ediyor: "Ey Yüce Yaratıcı, ben Seni tam bilemedim; bilseydim yüzümü yere koyacak bir daha da kaldırmayacaktım." mealinde hislerini ifade ediyor. Görüldüğü gibi, tertemiz, dupduru bir vicdan, şayet putperestlikle telvis edilmemiş ve şartlanmamışsa kâinata, nizama, âhenge baktığı zaman, bu umumî armoni içinde o da kendine çeki düzen verip ubûdiyet tavrı takınacak ve Allah'a kulluk yapacaktır.

Demek Allah'ı bilme ve tanımanın yanında, hemen Allah'a kulluk başlıyor... Evet, madem bu bin bir nimetle bizi perverde eden Allah var. Öyle ise kulluk da var. İşte Allah (celle celâluhu), insan vicdanında meknî olan bu kulluk düşüncesini formüle ediyor. Yani "Yüzümü yere koyacağım, kıyamete kadar başımı kaldırmayacağım.. azametini karşısında iki büklüm duracağım.." ve Rezaizade Ekrem'in "Nerede Allah'ım dizlerin, başımı koyayım.."; bir başkasının: "Nerede o mübarek elin ki başımın üstünde olduğunu hissediyorum."... Bunlar ve bunlar gibi ilâhî aşk, ilâhî heyecanla, insanın ne diyeceğini bilemediği esnada, vahy-i semavî gerçek kulluk düşüncesi, kulluk şekli ve kulluk anlayışıyla gelip, bizlerde düşünce sürçmelerine

meydan vermeyecek, aşk ve heyecanımızı Yaratıcı'nın emirlerine göre imale edecektir. Yani, Allah O'na: "Ben Allah'ım, sen de Benim kulumsun. Nimetlerimle Beni tanıdın. Ben de sana kulluğun âdâbını öğreteceğim. Benim huzuruma şöyle girilir. Evvelâ abdest alınır, ondan sonra içeriye girildiği zaman da nefsi boğazlama mânâsına "Büyük Sensin Allah'ım, Senden gayri her şey küçüktür." denir.. kulluk şuuru içinde el pençe-divan durulur ve sonra, Benim huzurumda derinleşilebildiği kadar derinleşilir. Miracının gölgesinde, dereceye göre, ruhen Nebiler Sultanı'nın yükseldiği yerlere yükselme arzusu uyanır, yükseldikçe şükran hissiyle rükua gidilir, rükuda eğildikçe yeni bir buuda ulaşılır, derken, secdeye varılır; oradaki mahviyet ve tevazuu ölçüsünde ayrı bir derinliğe erilir. Kalkılır, bir soluk alınır, sonra yeni bir arayışla tekrar ikinci secdeye gidilir ve daha sonra "Kulun Rabbisine en yakın olduğu an secde ânıdır. Secde ettiğiniz zaman Allah'a çok dua ediniz."⁵² buyruğu vicdanlarda duyulur. "Secde edenler arasında dolaşmanı da görüyor."⁵³ sırrıyla, secde edenler arasında kıvrım kıvrım eğilip bükülmeler ve hakikî namaz içinde, kabiliyetlere göre, namazın aslı sayılan miraca muvaffak olunur.

İşte, ibadet, "Allah'a iman ve Zât-ı Ulûhiyet hakkındaki mârifet ve buğu buğu bu mârifetten yükselen muhabbet ve hayretle yapılması gerekli olan şeylerin, Cenâb-ı Hakk'ın iş'ar ve irşadiyla yine O'nun emirlerine göre kanalize ve formüle edilmesi." demektir.

Bunlarla meselenin bir yönünü arz etmiş oluyorum. Yani, Rabbimizi bilip tanıma karşısında şaşkınca ve uygunsuz işler yapmamak için, O'nun âyât-ı beyyinâtının rehberliği ve

⁵² Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 152.

⁵³ Şuarâ sûresi, 26/219.

Efendimiz'in neşrettiği ışıklar altında, matluba uygun kulluk yapıyor ve Yaratıcı'nın hoşnutluğunu araştırıyoruz.

İkinci meseleye gelince, insan; ticarî, ilmî, fennî, ziraî, ve sınaî işlerinde daima bir rehber ve ondan bazı şeyler öğrenmeye muhtaçtır. Meselâ diyelim ki, her birerlerinizin bir işi var. Kiminizin bir fabrikası var ve mensucatçılık yapıyor; kiminiz plastikle meşgul oluyor, kiminiz de tuhafiyecilikle... Birisi, bizim menfaat ve faydamızı, yaptığımız şeylerde aldanmamamızı, ticarî prensipleri iyi bilerek iyi iş yapmamızı temin için bizleri alıp önüne oturtuyor ve diyor ki: "Siz bu işi mutlaka yapacaksınız. Çünkü, bunu yapmanız hem bir zaruret hem de bir ihtiyaçtır. Ancak, bu işi en iyi şekilde, en semereli biçimde yapmanız için, insan unsurunu, güç unsurunu çok iyi kullanmanız, şu tasarruf tedbirlerini almanız ve daha şunu şunu yapmanız lâzımdır..."

Şimdi, bizde zerre kadar insaf varsa, onun yaptığı bu ikaz ve irşad karşılığında hiçbir talepte bulunmayan bu ihlâslı, bu hayırhah insanı dinler, onun fizibilite raporlarına önem verir ve tekliflerine göre bir düzenlemeye gideriz. Aynen bunun gibi; Rabbinize karşı olan ibadet ü taati, kendi arzumuza ve şaşkınlık içinde yapacağımız herhangi bir keyfiyete göre değil de, belki her birisiyle bizleri ayrı bir sema yolculuğuna hazırlayan, her birisinde ayrı bir miraç ruhu bulunan O'nun formüle ettiği ibadet kalıpları içinde yerine getirdiğimiz zaman, yaptığımız şeyler "yediveren" başaklar gibi bereketlenecektir. Bilemiyoruz; belki de, "Allahu Ekber" dediğimiz zaman rahmet âlemlerinin düğmesine dokunmuş oluyor ve ruhumuz bunlarla ilhamlara açılıyordur. Belki, Fatih-i Şerife'yi okuduğumuz zaman sırlı bir anahtarla, şifreli bir kilidi açıyoruzdur. Ve daha namazın diğer rükünleriyle, hatta diğer ibadet şekilleriyle kim bilir ne sırlı kapıları açmaya muvaffak oluyoruzdur. Evet, secdeye vardığımızda bütün yolların dümdüz

olup, bütün kapıların açıldığını söyleyebiliriz. Dualarımızın O'na yükselip, soluklarımızın nezd-i ulûhiyette duyulduğunu ve melâike-i kiramın etrafımızı aldığını ifade edebiliriz. Bütün bunların olmadığını kim iddia edebilir ki!.. Kaldı ki Muhbir-i Sadık'ın bunları destekleyen nurlu beyanları da var...

Öyleyse en mâkul ibadet keyfiyeti, Rabbimizin bize tarif buyurduğu keyfiyettir. Zira, şu insan makinesini yapan Allah (celle celâluhu), bu makinenin en semereli şekilde çalışmasını, dünya ve ukbâ adına en verimli olmasını da yine Kendisi bilir. Makine ve fabrikayı yapan zat, onun bir tarafına şayet bir katalog sıkıştırmışsa, onu, ona göre idare etmek en akıllıca idare şeklidir. İşte bu itibarladır ki, şu-bu şekilde değil; Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) talim dairesi içinde ve Allah'ın emirlerine uygun şekilde kulluk yapmak en akıllıca kulluk şeklidir. Bunu Allah, ümmet-i Muhammed'e ihsan etmiş.. Ümmet-i Muhammed içinde de bihakkın, kulluk şuurunda olanlara ve bilhassa, değişik devirlerde, dini ihya yolunda hizmet edenlere lütfetmiş ve gözlerini hakikate açmıştır. Buna, sadece “*Hâzâ min fadli Rabbî*” veya “*Min fadli Rabbînâ*” deriz. Evet bu, Rabbimiz'in bize sırf bir ihsanıdır. Rabbim lütfuyla, bunu bizlere verdiği, başışladığı gibi, yine lütfuyla devam ve temâdisini temin buyursun. Bizi –Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) duasıyla arz edeyim– göz açıp kapayıncaya kadar, hatta daha az bir süre içinde nefsimizle baş başa bırakmasın!..⁵⁴

Âyât-ı beyyinât: Apaçık âyetler.

Nezd-i ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk'ın yüce katı, huzuru.

Ukbâ: Ahiret âlemi.

⁵⁴ Ebû Dâvûd, edeb 101; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/42.

*Şeytan, Cehennem'e gideceğini bildiği hâlde niçin
küfürde ısrar ediyor?*

Şeytan, kelime mânâsı itibarıyla, Hakk'ın dergâhından kovulmuş, rahmetten uzaklaştırılmış; elindeki bütün kozları aleyhine çevirmiş, kazanç kuşağında kaybeden demektir. O, bulunduğu bu durum itibarıyla hakkı duyup anlayamayacak mesafelere kayıp gitmiş bir fasit daire kurbanıdır. Bir hususa dikkatinizi rica edeceğim. Fasit daire (kısır döngü) sözcüğünü hekimlikteki mânâsından biraz farklı kullanıyorum. Hekimlikte fasit daire, meselâ sinir, gazı tevlit etti, gaz siniri, sinir gazı, gaz siniri... Fasit bir halka teşekkül eder ve sürer gider. Şeytan evvelâ gurur ve kibirle vurulmuştur. Meselâ: *"Ben ondan daha hayırlıyım."*⁵⁵ demiş ve ilk şeytanî düşünce, ilk diyalektik olarak fasit dairenin ilk turunu yapmış, öldürücü girdaba ilk adımını atmış, bütün istiğfar menfezlerini mazeret çamuruyla sıvamıştır. Bunda evvelâ, bir iç beğenme sonra da dışa taşmış bir kibir vardır. Ve bu hareketle fasit dairenin ilk halkası meydana gelmiş olur.

Şeytan günah işlediği zaman, Hazreti Âdem de hata etmiş ve o memnu meyveye elini uzatmıştı. Fakat Hazreti

⁵⁵ A'râf sûresi, 7/12.

Âdem meseleyi anlayınca, hemen dize gelmiş: “*Rabbimiz, nefsimize zulmettik. Eğer mağfiret etmezsen, bütün bütün kaybedenlerden olacağız.*”⁵⁶ demiştir. Af araya girince Âdem hakkında fasit daire teşekkül etmemiş ve Âdem Nebi kurtulmuştu. Şeytansa, şeytanî mazeretlerle nefsini müdafaa etti. Hakkında yapılan ikazat karşısında kusurunu itiraftan kaçındı ve “Ben ondan hayırlıyım.” diyerek helâk oldu. Daha sonra da insanoğlunun baş düşmanı kesildi.

Bakın, nasıl görülüyor: “*Senin ulûhiyetine yemin ediyorum ki, onların hepsini baştan çıkaracağım.*”⁵⁷ Başka bir âyet-i kerimede: “*Sağlarından, sollarından, önlerinden, arkalarından geleceğim ve onların çoğunu, şükürsüz bulacaksın.*”⁵⁸ Yani hep nankör yaşayacaklar. Senin nimetlerini yiyecek, başkalarına kulluk yapacaklar. Nimetlerin içinde yüzecek Seni bilmeyecekler... diyor. Kur’ân-ı Kerim daha pek çok yerde şeytanın bu mevzudaki mübarezesini, insanoğluna karşı düşmanlığını ve Rabbine karşı da isyanını anlatır. Şimdi onun bu isyanı, Allah tarafından kovulmayı netice verdi. O, “Ben ondan hayırlıyım.” deyince, Cenâb-ı Hak da ona karşı: “*İnin aşağıya hepiniz.*”⁵⁹ hizlanına uğrattı. Bir taraftan kabahatinden büyük mazeretleri, diğer taraftan da yeminli, kaseimli insanoğluna düşmanlığı, onu, Rabbin yapıcı, yumuşatıcı, yükseltici rahmet atmosferinden bütün bütün uzaklaştırdı. Daha sonra tamamen şeytanî mantığa teslim oldu ve “*İzzetine and olsun, onların hepsini baştan çıkaracağım.*”⁶⁰ diye homurdandı ve yol

⁵⁶ A’râf sûresi, 7/23.

⁵⁷ Sâd sûresi, 38/82.

⁵⁸ A’râf sûresi, 7/17.

⁵⁹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/28.

⁶⁰ Sâd sûresi, 38/72.

olarak aldaticılığı seçti. Aldattıkça uzaklaştı; uzaklaştıkça hıncı arttı; derken fesatla, nankörlükle bütünleşmiş ikinci bir fitrat kazandı. Her uzaklaştıkça iyice azıtıyor, kovuldukça kinini, nefretini, gayzını, kibrini ve ucbünü ifade edip duruyordu.⁶¹ Allah'a karşı cedele kalkışıyor, diyalektik yapıyor ve böylece Allah'ın rahmetinden uzaklaşması onu isyana, isyan da uzaklaşmaya sevk ediyordu. Ve şeytan, kendi fasit dairesinin kurbanı olarak "hatm" e maruz kaldı; yani kalbi mühürlen-di. Bunun mânâsı şu demektir: İçinde fenalık düşüncesinden başka bir şey kalmadı ve iyiliğe ait bütün fakülteler, bütün ışık kaynakları da sönüp gitti.

Bunu anlayabilmemiz için bir misal arz edeyim: İnsan çok mükerrem bir varlıktır; kendisine bahşedilen dinamikleri değerlendirdiği takdirde melekleşebilir. Şimdi, gayet şefkatli, namazında, niyazında, orucunda, haccında, zekâtında ve insanlarla münasebetlerinde fevkalâde mükemmel bir insan düşünün. Ama, bu mükemmel insanın bir yerde ırzına dokunulmuş, namusuyla uğraşmış, hassasiyeti rencide edilmiş ve bir insan olarak asla kâle alınmamış; derken sinir sistemi üzerine kocaman dağlar gibi yükler yüklenmiş; hatta bir aralık, öyle bir hâle gelmiş ki, adam dayanamamış patlayıvermiş. O esnada onun kafasında artık, ne hilm, ne silm, ne af, ne de müsamaha kalır. Atmosferi bütünüyle kin ve nefret şahaplarıyla dolmuş bu adamı, o anda formüle etseniz Cehennem'den fıskır kıran kıvılcımlar gibi sadece kin ve öfke görürsünüz. O dakikada ona nasihat etseniz dahi hiçbir şey anlatamazsınız...

Herkes kendi şahsî hayatında buna benzer şeyler görmüş ve yaşamıştır. İşte şeytan, hayatının her saniyesinde, her âşiresinde, her sâlisinde, böyle kinlerin, nefretlerin,

⁶¹ Bkz.: Sâd sûresi, 38/72-85.

gayzların, içinde kol gezip durduğu bir varlıktır. Bütün hayatı boyunca ve yaşadığı sürece kötülükten başka bir şey düşünmemektedir. O kadar gerilim içindedir ki, –tabîî faydalı bir gerilim değil, şeytanî bir gerilim.– bu hâliyle o sadece şeytanlık düşünmektedir. İçi tamamen fenalıklarla dolu olduğundan dolayı da hiçbir iyilik düşünmeye fırsat bulamamaktadır. Bu itibarladır ki o, bir yönüyle Allah'ı biliyor gibi olsa da, öfkeli mü'minin Allah'ı bildiği hâlde öfkelenmesi esnasında hilmi, silmi unuttuğu gibi, o da, Allah'ı biliyor olduğu hâlde, Allah'ı hatırlayamıyor ve iman edemiyor. Çünkü içindeki şeyler buna mânidir. Böyle fasit dairelerin kurbanı şeytan gibi aynı şeylere kurban olmuş pek çok insan da vardır. Onlar da böyle fena duygu ve tutkuların kurbanı olmuş ego ve nefis putuna taabbüd etmektedirler. Bu mevzuda, kimse'nin teminat altında olduğu da söylenemez. Hatta bizlerin de mü'minler olarak tek teminatımız, Allah'a (celle celâluhu) güven ve itimadımızdır. O'na tevekkül ediyor ve O'na dayanıyoruz. Rabbim, şeytanî yollara sülûk etmekten bizi muhafaza buyursun!

Hilm-silm: Yumuşak huyluluk, halim selimlik, etrafına huzur ve emniyet verme.

Hizlan: Mahrum bırakma.

Kıyamet alâmeti olarak anlatılan dabbetülarzın AIDS hastalığı ile alâkası var mıdır, izah eder misiniz?

Bu mesele günün meselelerinden ve aktüel mevzulardan biri olması itibarıyla, bir seneden beri belki birkaç defa soruldu; ben de her defasında bir şeyler demeye çalıştım. Şimdi bir kere daha sormuş oluyorlar. Ben de bu arzuya hürmeten bir kere daha arz edeceğim.

Dabbetülarz tabiri hem Kur'ân-ı Kerim'de hem de hadis-i şeriflerde var. Dabbe kelimesi, yerde debelenen, ayakları üzerine yürüyen canlı demektir.

Meselâ, Allah, yeryüzünde debelenip duran, yürüyen, ayakları üzerine emekleyen değişik varlıkları bir çırpıda anlatırken buyuruyor ki: *“Allah her canlıyı sudan yarattı: Onlardan kimi karnı üzerinde (sürünerek) yürür, kimi iki ayak üstünde yürür, kimi de dört (ayak) üstünde yürür. Allah dilediğini yaratır...”*⁶² Bunlar, şu âna kadar sizin bildikleriniz. Evet mikroorganizmalardan en büyük varlıklara kadar, eskilerin dinozorları, daha sonraların mamutları, filleri ve gergedanları; bütün bu varlıkların hepsi, bu umumî hükmün altına girer. Ama, bir de sizin bilmediğiniz şeyler vardır ki, Allah murat buyurduğu

⁶² Nur sûresi, 24/45.

zaman, ileride, değişik değişik türleriyle onlar da yaratılacaktır. Mikroorganizma türüyle AIDS de onlardan olabilir. Atmosfere, iklime göre değişik, çeşit çeşit varlıklar olabilir. Hatta bunlar canlı varlık olmayıp başka tür varlıklar da olabilir...

Kur'ân-ı Kerim'de, başka bir yerde dabbe, Allah'ın rızıklandığı dabbeler sadedinde *“Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızıkı Allah'a ait olmasın.”*⁶³, *“Nice canlı (dabbe) var ki rızıkını taşıyamaz, onları da sizi de Allah besler.”*⁶⁴ Evet, nice dabbeler vardır ki, sizin de onların da rızıkını Allah tekeffül ve taahhüt buyurmuştur. Besleyen, büyüten ve çoğaltan yalnız O'dur.

Mevzumuzla alâkalı dabbe ise, Neml sûresinde geçer. *“O söz, başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir dabbe (canlı) çıkarırız; o, onlara insanların, âyetlerimize içtenlikle inmadıklarını söyler.”*⁶⁵ Yani, işiniz bitti artık; yeryüzünde teşhir vazifesini gördünüz, yeryüzü de meşher olma vazifesini bitirdi. Bu meşherin açılmasından maksat şu idi: Allah burada, bilinip tanınmasını ve bunun ilân edilmesini istiyordu. Şu anda artık bilinmediğine ve yeryüzünde Allah diyenlerin sayısı her gün biraz daha azaldığına göre, öyleyse, Allah sizin hakkınızda yok olma hükmünü verdi. İşte bu hükmün verilmesi için de biz, yerden konuşan bir dabbe çıkarıverdik. O dabbe ister kâliyle, ister mikrofona, isterse hâl diliyle olsun konuşan bir dabbedir ve artık bundan böyle, insanların iman etmeyeceklerini ilân edecektir. Yani dabbenin çıkması, mevcut imanî durumun ve inananların duraklaması, bir ölçüde geriye gitmesi, zayıflaması, hatta bitmesi ve tükenmesi demektir. Zaten bu âyetin arkasında da hemen haşr u neşirle

⁶³ Hûd sûresi, 11/6.

⁶⁴ Ankebût sûresi, 29/60.

⁶⁵ Neml sûresi, 27/82.

alâkalı âyetler geliyor ki bundan da, bunun önemli bir kıyamet alâmeti olduğu anlaşılıyor.

Dabbetülarz, zuhur edecek 10 kıyamet alâmetinden bir tanesi⁶⁶ ve ihtimal ki aynı zamanda sonuncularından birisidir. Öyle bir sonuncu ki, âyetin siyak ve sibakından anlaşıldığına göre, bu hayvanın zuhuruyla artık yeryüzünde iman mevcelenmesi, çağlaması duracak ve İslâm'a ait her şey, süratle kuruma ve tükenmeye doğru gidecek. İnanmışları, arkadan başka inananlar takip etmeyecek, inanmış olanlar da bundan böyle inançları adına yakîn hâsıl edemeyecekler. Demek ki, fen ve felsefe çok ileriye gidecek, teknik ve teknolojiye baş döndürücü muvaffakiyetler olacak, insanlar yaratma(!) sevdasına kapılacaklar.. tüplerde, tüp bebekler yapacaklar ve robot adamlar yapılacak; dünyanın idaresi de onlara bırakılacak... Her yanı, “yaratım” diyen sergerdanlar saracak ve kat'iyen Allah hakkında yakîne yanaşmayacaklar. İşte âyetin siyak ve sibakından anlaşılan şeyler...

Dabbetülarz, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek hadislerinde de, Kur'ân-ı Kerim'in anlattığı şekle uygun olarak ele alınmakta ve yapacağı şeylere temas edilmektedir: “Dabbe çıkacak, yeryüzünde dolaşacak ve hemen her tarafta görülecek...”

Dabbetülarz'ın AIDS⁶⁷ ile alâkası olup olmadığına gelince, evvelâ, şunu arz etmek istiyorum: Bir kısım arkadaşlarımız –muhakkak ki hüsnü niyetlidirler– günümüzde zuhur eden

⁶⁶ Müslim, *iman* 249, *fiten* 118; Tirmizî, *tefsir* 6; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/201, 491.

⁶⁷ AIDS (*Acquired Immun Deficiency Syndrome: Kazanılmış İmmun Yetmezlik Sendromu*): Virüslerin sebep olduğu bir enfeksiyon olup hızla yayıldığı ve öldürücü olduğu için “asrın hastalığı” olarak isimlendirilmektedir. Yakalanan kişi sayısı 10 ayda iki katına çıkmakla birlikte AIDS'i ilk tarif eden ilim adamlarından olan Dr. M. Gottlieb'in tabiri ile “Tedavi kelimesi henüz lügatte yoktur.”

bir kısım hâdiselerle, âyetler ve hadisler arasında bir mutabakat aramak suretiyle, Kur'ân ve Efendimiz'in beyanlarının takviyesini düşünmektedirler. Bir yönüyle bu türlü gayretler, gelişen fûnûn-u müsbete, pozitivizm ve rasyonalizm cereyanları karşısında –doğru veya yanlış– Kur'ân ve Sünnet'e ait meseleleri, ilmî ve tecrübî neticelerle tevfiik etmek, desteklemek; bu yolla ilim ve tecrübe insanına bir şeyler anlatmak maksadıyla yapılmaktadır. Ve kanaat-i âcizanemce, gelecekte tenkit edilebilme durumu mahfuz olmakla beraber, şimdilik bütün bütün zararlı olduğunu söylemek de acelecilik olsa gerek... Vâkıa, Kur'ân'ın ve Sünnet'in nurlu beyanları, ilimlerin koltuk değneğine ihtiyaç olmadan da, insan vicdanı tarafından sezilecek kadar parlak ve yanılmaz olduğundan, her zaman hüsnü kabul görecektir mahiyettedir. Bundan da öte, beyan edilecek her delil, Kur'ân ve Sünnet'i, ilimlerle uzlaştırma, anlaştırma, tevfiik etme istikametinde gösterilen her gayrete, bizim, kendi zavallı akıllarımızı saran tozu toprağı süpürme maksadıyla müracaat ediliyorsa, buna bir şey demeyeceğim; kimse de dememelidir. Yok, bu deliller, bu

AIDS ilk olarak 1981 yılında fark edildi ve gösterilen alâka sonraki yıllarda giderek büyüdü. Tıp camiası ne olduğunu, nasıl bulaştığını, nasıl seyrettiğini, tedavisini ortaya koymak için seferber olurken, halk arasında da büyük bir panik meydana geldi.

1980'li yıllara kadar böyle bir hastalık bilinmezken AIDS'in aniden ortaya çıkışı hakkında bazı ilim adamları, gelişmiş ülkelerde virüslerle yapılan araştırmalarda, bazı virüslerin yapısının değiştirildiği ve bu virüslerin iyi muhafaza edilemeyerek insanları enfekte etmesi ile AIDS'in yaygınlık kazandığı iddiasında bulunmaktadırlar.

Başlıca bulaşma yolu eşcinsel ilişkidir ve kurbanların yaklaşık %72'si eşcinsel erkeklerdir. Kan ve kan ürünlerinin verilmesi ile bulaşabileceği gibi virüsü taşıyan hamile anneden çocuğuna geçebilir. Hastaların yaklaşık %17'si uyuşturucu müptelâlandır.

Virüslerle her enfekte olanda AIDS gelişmez. Bu kişilerde ya belirti yoktur veya hafif şikâyetler vardır, fakat virüsü taşırlar ve yukarıda bahsedilen yollarla başkalarına AIDS'i bulaştırabilirler.

AIDS âmilleri, bağışıklık sisteminin işleyişini bozduğu için bulaşıcı hastalıklara direnci azaltır ve Pneumocystis Carinü pnomonisi, Condida albicans, Herpes, Simpiex enfeksiyonları gibi fırsatçı enfeksiyonlar, Kapesi sarkomu baş gösterir ve hasta kısa sürede ölüme gider.

sözler, bu beyan ve bu gayretler, Kur'ân ve Sünnet hakikatini omuzlayıp taşımak içinse, bence o omuzlar bu yüce hakikatleri taşıyamayacak kadar cılız ve çelimsizdirler. Binaenaleyh, hâlihazırdaki durumları itibarıyla dahi ümit ve itimat vaad etmeyen bu şeylere nasıl bel bağlanabilir? Yarın bir başka ilmî fırtına tarafından sürüklenip bir tarafa itilmeyeceklerine kim teminat verebilir? Ve böyle vâhi emirlere Kur'ân ve Resûlullah'ın beyanlarını bina etmek, hatta Kitap ve Sünnet'i ilme vize ettirmeye kalkmak, müdafaasını üzerimize aldığımız hakikatlere karşı saygısızlık olmaz mı?

Şimdi de, AIDS ile dabbetülarzın alâkası üzerinde duralım: Bildiğiniz gibi bu mesele, asrın dışa vurmuş çirkinliklerinden sadece bir tanesi... Düşüncem icabı, bâtili tasvir etmek istemem. Hele AIDS gibi, söylerken dahi, utanıp kulaklarımıza kadar kızardığımız bir mevzuda...

Şimdi sâfi zihinleri bulandırmayacak şekilde arz etmeye çalışayım. Evvelâ, "AIDS, dabbetülarz cüz'iyatının bir parçasıdır." denmesi doğru olsa da, "AIDS, dabbedir." demek doğru değildir. Zira, onu âyete biricik tevil yapmak, yıkılıp gittiği zaman, âyetin ruhunu zedeleyecektir. Bugüne kadar çok hastalıklar çıktı ve insanlığı kasti kavurdu, sonra da çekip gitti. Allah Resûlü, Buhârî ve İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadislerinde şöyle buyururlar: "Allah, bir hastalık göndermiş olmasın ki, akabinde onun için bir de tedavi yaratmış olmasın!"⁶⁸ Yani, ne kadar hastalık çeşidi varsa, muhakkak Allah (celle celâluhu) onlar için bir de çare ve tedavi şekli yaratmıştır. Ebû Dâvûd'un rivayetinde "Her derde deva vardır."⁶⁹ buyrulur. Başka bir hadis-i şerifte: "Dikkat edin, tedavide kusur

⁶⁸ Buhârî, *ttb* 1; İbn Mâce, *ttb* 1.

⁶⁹ Ebû Dâvûd, *ttb* 11; Müslim, *selâm* 69; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/335.

etmeyin! Allah, bir hastalık göndermişse muhakkak arkasından tedavi yolunu da göstermiştir. Bir tek hastalığın tedavisi yoktur. O da ihtiyarlıktır.”⁷⁰ Efendimiz bir diğer ifadesinde ölümün çaresi olmadığına işaret etmektedir.⁷¹ Herkes behemehâl ihtiyarlayacak ve ölecektir. Evet ihtiyarlık ve ölümün çaresi yoktur, ama bunun dışında her derde derman olabilir...

Şimdi bununla onun tevfikini yapmaya çalışalım:

Bir kere, AIDS dediğimiz bu hastalık, dünyanın bazı yerlerinde görüldü ama –çok şükür– Türkiye’de çok fazla görüldüğü söylenemez. Bunu da, kafalarımızdan atıp ruhlarımızdan söküp atamadığımız, İslâm’ın yüksek ahlâk ve disiplinlerine borçluyuz. AIDS bir zamanların verem ve vebasının, şimdilerin kanserinin ulaştığı noktaya henüz ulaşmamıştır. Dün o hastalıklara, bugün de kansere dabbetülarz denebilirdi ve denmelidir de. Ama “dabbetülarz” küllî hakikatinin bir cüz’ü olarak, geçmişin o dehşetli heyûlaları verem ve veba, Allah’ın yarattığı ilâçlara yenildi ve “dabbetülarz” defterinden silindiler. Kanser son tabyelerini kullanıyor; darısı AIDS’in başına... Veba eskilerin korkulu rüyasıydı. Düşünün ki, tek bir tablo olarak, Amvas’ta, ashab-ı kiram arasında otuz bine yakın insanı alıp götürmesi ne müthiş hâdise!..⁷² Bazı ihmale uğramış ülkeler müstesna, günümüzde artık bu türlü hastalıklara rastlanmıyor. Eğer veba, önü alınmadan evvel böyle âyet ve hadislerle, günümüzde yorumlandığı gibi yorumlansaydı, dabbetülarza veba virüsü demek uygun düşecekti. Zira hem çok yaygın, hem de çok korkunçtu.

Keza, bugün insanların çoğunda kanser var. Bu mevzuda uzmanlar diyorlar ki; bir insanda beliren kanser hücrelerinin,

⁷⁰ Ebû Dâvûd, *tıb* 1; Tirmizî, *tıb* 2; İbn Mâce, *tıb* 1.

⁷¹ Müslim, *selâm* 88-89; Tirmizî, *tıb* 5; İbn Mâce, *tıb* 6.

⁷² Bkz.: İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1711; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/90-91; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih*, 2/560.

ancak çok zaman sonra, önü alınmaz bir tehlike olduğu sezilebilmektedir. Bugün, dünya çapında yapılan istatistiklere göre, kanserli nispetinin, insanın içinde ürperti hâsıl edecek seviyede olduğu söylenmektedir. Ve henüz ciddî bir tedavi sisteminin tatbik edildiği de söylenemez. Söylenemez ama, uğraşıyorlar; Allah'ın izni ve inayetiyle önleyecek gibi görünüyorlar. Şimdi eğer bir şeye dabbetularz nazarıyla bakılacaksa, bençe kanser de bu mevzuda hatırı sayılan namzetlerden biridir. Hatta, kanser ve AIDS bugüne göre nispetlendirilse, AIDS'in, kanserin yüzde birine ulaşmadığı görülür. Evet, mesele kemiyet plânında ele alınacak olursa, bugünkü durumu itibarıyla AIDS'in çok önünde korkunç hastalıklar var. Dermanı olmadığından dolayı, keyfiyet plânında düşünülüyorsa; yarın, buna da derman bulunduğu takdirde acaba, hadise karşı itimadı sarsmış olmaz mıyız? Müsaadenizle bir hadisle alâkalı, küçük bir mütalâa ile buna ışık tutmaya çalışacağım:

Birçoğunuz duymuşsunuzdur; bir kısım kimseler, önünü arkasını düşünmeden ve ilim adına bir şeyler yapıyorum diye hadisleri ve âyetleri aceleden tevil ederek, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Cüzzamdan aslandan kaçır gibi kaçınız."⁷³ mealindeki hadisine, sözde ilmî ve Efendimiz'in gaybe âşına olduğuna delâlet eder bir yorum getirmek için, diyorlar ki: "Biliyor musunuz, neden Peygamberimiz, aslandan kaçma teşbihiyle anlattı? Çünkü, cüzzamın mikrobi, tıpkı aslana benziyor da ondan..." Şimdi bu, o kadar aceleden söylenmiş bir sözdür ki, ileride bu mikrobun, mikroskobun altında hiç de aslana benzemediği ortaya çıkınca, dine yararlı mı, zararlı mı olacağı hesap edilmemiştir. Zira izah, hadise dayandırılarak yapıldığından, sanki hadis böyle demiş gibi anlaşılmaktadır.

⁷³ Buhârî, *tıb* 19; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/443.

Dolayısıyla izahın yanlışlığı mikroskop altında ortaya çıkınca –hâşâ– bu hilâf-ı vâki beyan, Efendimiz’den şerefsudur olmuş gibi kabul edilecek ve dolayısıyla hadis darbelenecektir.

Bu itibarlardır ki, işin aslını iyi öğrenmeden böyle şeyler söylemek çok yanlış ve zararlı olmaktadır. Değil bunlar gibi vâhi teviller; İslâmî meseleler, pozitif usûllerle en sağlam yorumlara tâbi tutulduğunda dahi, eskilerin ifadesiyle “Fîhi nazar” deyip mülâhaza dairesini açık bırakmak, başka ihtimalleri göz ardı etmemek ve ifadelerin müsaadesi ölçüsünde alternatif yorumlara da yer vermek mecburiyetindeyiz. Kaldı ki bugün, pozitivismin ayakları yerden kesilmiştir. Ve ona artık şüphe ve tereddüt içinde bakılmaktadır. Bugün Batıda ilim adına en yaygın düşünce, her şeyin bir ölçüde yanlışlığını kabul etmek çizgisinden hareketle, ilim adına bu yanlışları bıraka bıraka ileride yanlışsız ilme ulaşma düşüncesidir. Bu düşünce de, diğer düşünce sistemleri gibi tenkit edilebilir. Ne var ki, pozitivism ve rasyonalizmin saltanatlarının sarsıldığına ifade etme bakımından oldukça önemlidir.

Binaenaleyh, bugün en sağlam gibi görülen, tecrübî ilimlerde dahi bu kadar kuşku, bu kadar tereddüt bahis mevzuu olursa o kadar dahi güç ve ağırlığı olmayan nazariyelerle, âyât-ı beyyinâtı ve hadis-i şerifleri bu nazariyelere göre tevیل etmek; “Âyete ve Sünnet’e kuvvet kazandırıyoruz.” derken, onlara karşı bir cinayet mânâsınadır. Günümüzde bu mevzu da bir kitap enflasyonu var. Evet kısa zamanda çok kitap yazıldı; ama fazla değil, birkaç sene sonra, bunların hepsini alıp okuyacak nesiller, bunlara gülecek ve bizler gibi yazıp anlatanların talihsizliğine vereceklerdir... Ama meseleyi değişik ihtimaller içinde ve daha geniş perspektifli ele alarak, şu da, şu da olur diyenler, yazıp söyledikleri şeylerin üzerinden 100 sene dahi geçse, yine de taze ve orijinal bulunacaklardır.

Evet, bu anlayışla yazılan eserlerin üzerinden asırlar geçmiş olmasına rağmen hâlâ tatlı, hâlâ cedit, hâlâ ceyyit, hâlâ taze, hâlâ duru, hâlâ tertemiz olarak bulunuyorlar.

Meselâ, önce delil dediğimiz nesnelere doğruluğunu kabul ediyor; sonra, netice ve müddeayı bunlara dayıyoruz. Oysa yukardan aşağıya doğru tedellî usûlüyle gelmek de mümkün. Meselâ: Allah var ve bu deliller de O'nu gösteriyor, Resûlullah Hâtemü'l-Enbiyâ'dır; şunlar da ona delâlet ediyor. Ayağımın altında şu küçük karıncalar, şu mikroskobik organizma size anlatmak istediğim hakikatlere işaret ediyorlar... şeklinde olmalı. Bu bakış başka; "delil" diye ele aldığımız bu zayıf, bu cılız şeylere tutuna tutuna, göklerin ve yerin Yaraticısı, O, "*Lehû makâlîdü's-semâvâti ve'l-ard*"⁷⁴ olan Zât'ı anlatmak başkadır. İşte, zannımca AIDS'te de, böyle bir bakış zaviyesi hatası yapıldı. Bunu imanlı ve insafli kimseler yaptıkları için yaptıkları işin sevabını da kazandılar. Ancak, yarınki imansız ve insafsızlar, bu tahlil ve tevilleri, serrişte ettikleri zaman, bu iman ve Kur'ân kahramanları çok utanacak ve yanlış yorumlarının hacaletiyle iki büklüm olacaklardır.

Bu itibarladır ki, hadisler ve Kur'ân'ın âyetleri bahis mevzuu olduğu yerlerde, her mü'min, çok dikkatli konuşmalı, dikkatli düşünmeli ve onlarla alâkalı hususlarda dikkatli olmalıdır.

Eğer bu mevzuu hüsnü niyetle ele alan kardeşlerimiz deselerdi ki, AIDS de dabbetülarz nev'inden bir fert olabilir –inşâallah maksat ve niyetleri de budur– ben bunu öper başıma kordum. Evet AIDS, dabbetülarz hakikatinin bir parçası olabilir ve ona ait bir vazifeyi de görebilir. Hâlâ

⁷⁴ "Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O'nun yanındadır." (Zümer sûresi, 39/63; Şûrâ sûresi, 42/12)

tahribatını bütün şiddetiyle devam ettiren kanser de o dabbetülarz nev'inin bir ferdi olup ona ait bir kısım küçük vazifeleri görebilir. Ancak, bütün bunlar, insanların artık sağlam inanmayacağına bir dil, bir tercüman olduğu ifade edilen, teknoloji ve ilmin suiistimalinden meydana geleceği sezilen, kendine has mânâsıyla "dabbetülarz", her şeyden başka hatta kendi cüzlerinden de başka, nev'i şahsına mahsus, garabetinden zor sezilen bir harikadır ve onun çıkması da İslâmî değerlerin sonu demektir. Oysa biz hâlâ, Müslim'de zikredilen bir hadis-i şerife⁷⁵ dayanarak diyoruz ki: İslâm'ın sesi bir gün mutlaka bütün dünyada duyulacak ve ona karşı her vicdanda saygı hisleri hâsıl olacaktır. Şimdi eğer dabbetülarz çıkmışsa; bu bizim ümidimize indirilmiş büyük darbedir. Çünkü dabbetülarz diyor ki bundan sonra yakîn, bundan sonra iman yok; bundan sonra sukut, bundan sonra gerileme var. Oysaki biz, İslâm'ın, afâk-ı âlemde şehbâl açacağına ve dünya muvazenesinde yeniden ağırlık kazanacağına inanıyoruz. Bugün burada gördüğümüz insanlar gibi, dünyanın dört bir bucağında da Müslümanlar, soluk soluğa Hazreti Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) arayacak ve O'nunla bir kere daha buluşacaklardır. Dabbetülarzın canı Cehennem'e! Biz onu daha sonraları bekliyoruz ve inancımıza göre o, kâfirlerin başına kıyametin kopacağı âna yakın zuhur edecektir. Aksine bir düşünce ise hem akidemize ters, hem de ümidimize indirilmiş bir darbeden başka bir şey değildir.

Hem, dabbetülarz olmaya namzet, sıra bekleyen, muhakkak ve mutasavver daha bir sürü yaratık var. Meselâ,

⁷⁵ Müslim, *fiten* 19; Ebû Dâvût, *fiten* 1; Tirmizî, *fiten* 14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/123, 5/278.

onlardan bir tanesi şimdi de kurgu bilim yazarlarını meşgul eden ve ileride insanlığın kaderine hâkim olacağından bahsedilen robotlar... Kur'ân işaret ediyor ki; yeryüzünde şu tür, şu tür canlıların dışında Allah'ın yaratacağı bazı şeyler var ki siz onları bilmiyorsunuz⁷⁶. Yani ne lâf dinlerler, ne merhametten anlarlar. Ne ağılamaları, sızlamaları dinler ne de ayaklarına kapanmakla merhametlerini celbedebilirsiniz...

Hatta böyle bir şey, şimdiden o kadar endişe salmaktadır ki, bu teknolojiyle meşgul olanlar bile, bir gün bunlar programlanıp, ayarlanıp fezaya salındıktan sonra etrafı yakıp yıkacaklarından, sulh istense dahi sulha yanaşmayacaklarından; yeryüzünde tam bir fesat unsuru olarak her şeyin altını üstüne getireceklerinden bahsediyorlar ki, dabbe hakikatinin bir cüz'üne ciddî bir namzet gibi görünmekte...

Ancak bu kadarı dahi, aceleden verilmiş bir karar olacağından, daha dikkatli konuşmak icap edecektir. Öyleyse tekniğin tankından, geleceğin robot adamlarına kadar, bugünün küçük virüslerinden, bilmem daha sonraların hangi azgın ve salgın hastalıklarına ve küçük yaratıklara kadar, ondan da, ahir zamanda eşi görülmedik büyük katliamlarla hortlayacak ve milyonların ölümünü netice verecek, henüz adı konmamış hastalık âmillerine kadar hepsi, önce ruhun, sonra beden ölümünün dili olan “dabbetül arz”ın birer temsilcisi olabilir. Bence, meseleye böyle bakmakla, bir ölçüde, Kur'ân'ın âyât-ı beyyînâtına ve Sünnet'e karşı saygı korunduğu gibi, diğer yandan da metinlerin lâhûtî buudları açık tutulmuş olacaktır.

Şunu kemal-i samimiyetle ifade edeyim ki, yukarıda bahsedilen yorumcu arkadaşların safvet ve samimiyetleri yanında,

⁷⁶ Bkz.: Nahl sûresi, 16/8.

kendime bir dirhemlik beyan hakkını dahi lâıyk görmediğim o muhlis kardeşlerim, çok ihlâslı olmalarına rağmen, ihlâsın sadece bir rükün teşkil ettiği çok yönlü bir meselede yanlış iş yapıyorlar. İhlâs ayrı mesele; Sünnet'e, Kitab'a saygılı olma ve onların ruhuna sadakat içinde bulunma ayrı bir meseledir.

Âyât-ı beyyinât: Kur'ân-ı Kerim'in apaçık âyetleri.

Cedit: Yeni.

Ceyyit: İyi, güzel, hoş, saf.

Fihî nazar: "Bakmak, araştırmak gerek." "Söz götürür."

Mevcelenme: Dalgalanma, yayılma.

Şebâl açmak: Kanatlarını açmak, uçmak, yükselmek.

Vâhi: Temelsiz, tutarsız, zayıf.

*Ecnebi memleketlerinde doğanların durumları
ötede nasıl olacaktır?*

Bu soru, öteden beri sorulagelen meselelerden biridir ve zannımca, diyalektik yapılmak istenmektedir. Yani “Biz, Allah’a ve O’nun Peygamberine inandığımızdan dolayı Cennet’e gireceğiz; ama İslâm dünyasına çok uzak memleketlerde, meselâ, Paris’te, Londra’da, Moskova’da doğan kimseler bizim sahip bulunduğumuz imkânlarla sahip olamadıklarından erdiğimiz nura eremeyecekler ve dolayısıyla bütünüyle Cehennem’e mi girecekler?” sorusunda iki husus var:

Merhamet-i ilâhiyeden daha fazla merhamet gösterme; İslâm’a karşı sinsice bir tenkit...

Evvelâ, soruda belirtildiği ve çoklar tarafından zannedildiği gibi “Bize uzak diyarlarda bulunan kimseler, Cehennem’e girecekler.” şeklinde umumî bir hüküm yok. Şöyle bir hüküm var: Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davasını duymuş, davetini işitmiş, O’nun neşrettiği nura şahit olmuş kimseler, inatlarından bu işi kabul etmiyor ve kulaklarını kapıyorlarsa, evet bunlar Cehennem’e gireceklerdir. Burada Allah’ın merhametinden daha fazla merhamet ileri sürerek, başka türlü iddialarda bulunmak ukalâlıktan başka bir şey değildir. Evet,

Cehennem'e gireceklerdir. Hem Kur'ân'a ve hadis-i şeriflere göre; sadece yabancı ülkelerde olanlar değil, Müslümanların yaşadığı memleketlerde de, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davasını işitip O'na icabet etmeyenler, getirdiği esaslarda O'na başkaldırıp arkasından gitmeyenler de Cehennem'e girecek ve ebedî hüsrana uğrayanlardan olacaklardır.

Rabbin sonsuz rahmetinden ümit ediyoruz ki, bizleri O'nun davetine icabet eden, arkasından koşan, herkesin O'nu terk ettiği dönemde O'na sahip çıkan kimselerden eylesin!..

Bu mevzu, öteden beri Kur'ân ve Sünnet'in meselelerini akıl, mantık, muhakeme, saf düşünce ve felsefe yoluyla ispat, teyit ve takviyeye çalışan kelâmcılar tarafından da ele alınmış ve enine boyuna tahlil edilmiş bir mevzudur. Evet, acaba, O'na icabet etmeyenler gibi, icabet etme fırsatını bulamayanlar da ehl-i Cehennem midir? Yoksa bu ikisi arasında bir fark var mıdır?

Günümüzün pek çok önemli meselelerinin yanında, şimdilik bu kabîl sorular üzerinde durulmalı mı, durulmamalı mı? Bu türlü soruların cevabını bulmak, uhrevî hayatımız adına bize ne kazandırır? Pratik hayatımız adına vaad ettiği şeyler nelerdir? Dev mezhep imamlarının, bu kadar titizlikle üzerinde durdukları bu mesele o kadar önemli ve hayatî bir mesele miydi ki, onu halletmek için bu kadar mesai sarf ettiler?...

Şimdi, bunlar ve bunlar gibi bir sürü soruyu da beraberce getiren bu meseleyi önce, akaid imamlarının mütalâa ve görüşlerinin hulâsası içinde takdim etmeye çalışalım:

Akidede, iki önemli Ehl-i Sünnet akımından Eş'arîler derler ki: "Cenâb-ı Hakk'ın adını duymayan, O'na dair hiçbir tebliğe şahit olmayan kimse, nerede, nasıl yaşarsa yaşasın, ehl-i fetret, dolayısıyla da ehl-i necattır."

Sizler, Ümmet-i Muhammed olarak Efendimiz'e ait mesajları alıp, dünyanın karanlık iklimlerine götürmemiş iseniz, Eş'arî'ye göre o karanlıktaki kimseler ehl-i necattırlar ve kurtulmuşlardır. Cenâb-ı Hak, belli bir ölçüde onları mükâfatlandırarak ve Cennet'ten istifade ettirecektir...

Maturîdîlere gelince –ki bir noktada Mutezile'nin düşüncesi de aynıdır– derler ki: “Bir insan, aklıyla Yaratıcı'sını bulursa, adını unvanını bilsin bilmesin kurtulur. Ama aklıyla –mücerret olsun– Yaratıcı'yı bulamamışsa o kurtulamaz.”

Aslında bu iki görüş aynı olmasa bile, birbirinden çok uzak da sayılmaz. Maturîdî'ye göre bir insan nerede olursa olsun, –dağda, bayırda, çölde şurada veya burada– güneşlerin doğup batmasından, ayların tulû ve gurubuna, yıldızların parıldamasından, zeminin nizam u intizam içindeki bin bir güzelliklerine, dağların mehip duruşlarından, tepelerin ünsiyetli esintilerine; koruların gürül gürül inleyen ikliminden otların-ağaçların ince ince salınmalarına, çiçeklerin cilve çakıp tebessüm etmelerine kadar her şey, O'ndan sırlı birer mesaj ve o Sultanlar Sultanı'nı anlatan belîğ birer lisandır. İşte, akli başında bir insan, göz kamaştırıcı bu tablolar ve yürekleri hoplatan bu ses ve renk cümbüşü karşısında, her şeyin arkasındaki o gizli eli sezecek ve mutlaka bir Yaratıcı'nın olduğuna inanacaktır. O Yaratıcı'nın ad ve unvanlarını, O'nun kitap ve elçilerini bilmeseyse de böyle birisi ehl-i necattır.

İşte bu itibardır ki, başka memleketlerde yaşayan insanlar hakkında hemen ulu orta, “İnanmadı, öyle ise Cehennem'e gidecektir.” demiyoruz, diyemeyiz de. Zira, mezhep imamlarının bu şekildeki nokta-i nazarı en azından sükut etmemizi gerektirmektedir...

İmam Eş'arî Hazretleri elde ettiği hükmü, “Biz Peygamber göndermedikçe (hiçbir millete) azap edecek değiliz.”⁷⁷ gibi âyetlerden istinbat ediyordu. Evet, Allah Kur'ân'da: “Peygamber göndermeden azap etmeyeceğiz.” diyordu. Öyle ise peygamber görmemiş, duymamış kimselere azap edilmese gerek.⁷⁸

Maturîdî Hazretleri'ne göre akıl, “hüsün-kubuh” mevzuunda da üzerinde durulduğu gibi, önemli bir unsurdur ve bir ölçüde iyiyi kötüden ayırt edecek kapasitededir. İnsan, akıyla bir kısım şeyleri birbirinden tefrik edebilir, bu güzel, bu da çirkin diyebilir. Vâkıa aklın, her şeyi sezip bilebileceğini iddia da yanlışır... Onun içindir ki, Allah iyileri emretmiş, kötülere de yasaklamış ve bu önemli işi her zaman yanılabilirliği müsellem olan akla havale etmemiştir. Vahiy ile bunları tanzim etmiş, aydınlatmış; peygamberleriyle vuzuha kavuşturmuş ve bir muzlim nokta bırakmamıştır. Maturîdîlere göre akıl, zinanın çirkinliğini sezebilir. Çünkü onda nesebin zayi olup karışması bahis mevzuu. Kimin malı kimin evlâdına kalacak? Şayet bir kadın iffetini koruyamıyorsa ve çocuklarının nesebi şüpheliyse, evet o zaman kimin malı kime kalacak? Öyleyse zinanın aklen çirkin olduğu söylenebilir. Hırsızlığın da aklen çirkin olduğu sezilebilir. Çünkü, başkasının kan-ter elde ettiği şeyleri onun elinden almak çirkindir. Aklen içkinin çirkinliği de sezilebilir. Çünkü insanın aklını izale ediyor. Nesiller üzerinde menfî tesiri sürüp gidiyor ve bir kısım hastalıklara da sebep oluyor... Daha bunlar gibi bir kısım şeylerin bir ölçüde akllığı her zaman söylenebilir...⁷⁹

⁷⁷ İsrâ sûresi, 17/15.

⁷⁸ el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s. 127; Fâhrü'l-İslâm el-Pezdevî, *el-Usûl*, 4/ 1350-1351; el-İsferâyîni, *et-Tebisîr fi'd-dîn*, s. 170-171; Abdulkâhir el-Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn*, s. 24-25; en-Nesefî, *Bahru'l-keîlâm*, s. 8; Tâcuddin es-Subkî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 1/61-63; es-Suyûtî, *Mesâlikü'l-hünefâ fi vâlideyi'l-Mustafa*, s. 1-2, 12-13, 16-18.

⁷⁹ Pezdevî, *Usûlü'd-dîn*, s. 207; Fâhrü'l-İslâm el-Pezdevî, *el-Usûl*, 4/1349-1350; Nesefî, *Tebisretü'l-edille*, 1/453-457; İbnü'l-Hümâm, *el-Müsâvere*, s. 165-166; Beyâzîzâde, *İşârâtü'l-merâm*, s. 74-82.

İyi ve güzel şeyler hakkında da aynı durum bahis mevzuudur. Meselâ adalet, başkalarına iyilikte bulunma güzel şeylerdir ve bunlar aklen sezilebilir. Kur'ân ve Sünnet ise bu mevzuda emirler vermiş, aydınlatmış ve bizi yanlış anlamadan kurtarmıştır.

Bunun gibi Allah'a iman da güzel bir şeydir. Çünkü insan o sayede itminana ulaşır. Daha hayatta iken başı cennetlere erer ve ötelere ait güzellikleri burada yaşar. Aynı zamanda, imana ulaştırın yol da, akıl ve muhakeme ile sezilecek mahiyettedir. Nitekim çöldeki bir bedevi bile bunu hissetmiştir. Huzur-u Risaletpenâhî'ye gelmiş ve nasıl bir yolla Yüce Yaratıcı'ya ulaştığı sorulunca: “Bir yerde bir deve tersi, oradan bir devenin geçtiğine, ayak izleri de orada yüründüğüne delâlet eder. Şu sema burç burç âhenk içinde, bu yer, vadi vadi güzellikleriyle, bir Alîm ve Habîr olan Allah'a delâlet etmez mi?”⁸⁰ diyor. Demek ki bir deve çobanı dahi akıyla her şeyi kabza-i tasarrufunda tutan, her şeyi ilimle idare eden ve her şeyden haberdar olan bir Zât'ın varlığına intikal edebiliyor. Öyleyse imanda, aklılığı bütün bütün kulak ardı da edemeyiz.

İşte bu noktadan hareketle, Maturîdî “İnsan, akıyla Yaratıcı'yı sezebilir.” demiştir. Nitekim cahiliye döneminde ve fetret devrinde bu mesele, çok kimse tarafından hissedilmiştir. Meselâ, bunlardan biri Varaka İbn Nevfel'dir ki, büyük kadın Hatice-i Kübrâ Validemiz'in amcazadesidir. Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) ilk vahiy gelince, Cebrâil'i, arz ve sema arasında, bütün buudlarıyla, kanatlarıyla görmüş, irkılmış, ürpermiş, koşa koşa evine gelmiş ve durumu Hatice Validemiz'e hikâye etmişti. O da Peygamberimiz'i (sallallâhu

⁸⁰ el-Âtûsî, *Ruhu'l-meânî*, 26/62; İbn Kayyim el-Cevzî, *Zâdul-mesîr*, 1/362.

aleyhi ve sellem) alıp Varaka'ya götürmüştü.⁸¹ İşte bu zat, daha Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberlik gelmeden, Yüce Yaratıcı'nın varlığını sezmiş, putların hiçbir şey yaratamayacağını hissetmiş ve aklıyla Allah'ın var olduğuna inanmıştı...⁸²

Bunlardan bir diğeri de Zeyd İbn Amr idi. Hazreti Ömer Efendimiz'in amcası... Yer yer putlara sırtını döner ve şöyle derdi: “Bunlara ibadet edilmez, bunların hepsi bâtıldır, bir Yaratıcı var ama, ben bilemiyorum kimdir?” Vefat ederken de Hazreti Ömer ve oğlu Hazreti Said de dahil, aile fertlerini topladı ve şöyle dedi: “Ben, Allah'ın bir dini olduğuna inanıyorum ki, onun gölgesi, emareleri başınızın üzerindedir.” Efendimiz, peygamberliğini henüz ilân etmiş veya etmemiş; işte o dönemlerde “Ben o dinin gölgesinin başınızın üzerinde olduğunu hissediyorum. O din zuhur ettiği zaman, vakit fevt etmeden hemen dehalet ediniz.” diyor, birçok şeyi akli ve firasetiyle anlamış olduğunu gösteriyordu ki, bu da, “İnsanların elleriyle yapılan bu şeyler asla ilâh olamazlar.” demekti. Dolayısıyla, insan eliyle dikilen bu put ve heykellerin hiçbiri, insanların ihtiyaçlarını karşılayamaz. Zira, aslında onlar insanlara muhtaç. Kendileri muhtaç olunca, başkalarının ihtiyaçlarına nasıl cevap verecekler ki?

Binaenaleyh böyle basit bir düşünce ile dahi, hemen herkes, gökleri ve yeri elinde tutan bir Zât'ı idrak edebilir. Zeyd ve Varaka, yakınlarının vicdanlarında birer çığlık olarak kalakalsınlar, Zaman ve Mekânın Efendisi ilk talihli dostlarını, hakikate

⁸¹ Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 3; *ta'bir* 1; Müslim, *iman* 252; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/312; 4/198; 6/223, 233.

⁸² İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, 1/115.

erken uyanmış bu halkadan seçip, muhakeme ve aklın dizginlerini vahyin eline vererek sonsuzluğa yelken açıp yürüyecektir...

Şimdi yeniden dönüp soruyu tekrar edelim: İslâm diyarının dışında doğan kimseler hemen Cehennem'e mi gidecekler? Evet, Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) duymuş, Kur'ân'ı işitmiş ve Peygamberimiz'in peygamberliğine şahit olmuş, ama bunların hakikatini araştıracağına inadına karşı çıkıp mücadele etmiş olanlar Cehennem'e girecekler. Fakat bu kadarcık olsun herhangi bir imkâna sahip olamamış, karanlıkta yetişmiş, karanlıkta kalmış, hep karanlık soluklamış, karanlık içinde yatmış-kalkmış kimselere gelince, ümit ederiz ki, Cenâb-ı Hakk'ın merhametinden istifade ederek muaheze görmesinler...

Müsaadenizle bizi alâkadar etmesi bakımından meselelerin bir başka buudunu arz etmek istiyorum. İlk Müslümanlar, Müslümanlığı tam temsil edip, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait mesajları dünyanın dört bir yanına götürüyor ve mâşerî vicdanı uyarıyorlardı. Bugün, onların menkıbelerinin gölgelerinde dahi, öyle büyük, öyle derin bir ruh hâleti sezilmektedir ki, insan onların hakikatlerini düşününce, götördükleri mesajlara insanlığın lâkayt kalamayacağını hemen anlar. Bu, alabildiğine pervasız, alabildiğine fütursuz, gözünü budaktan esirgemeyen insanlar, çok kısa zamanda, dünyanın dört bir yanında öyle bir velvele meydana getirdiler ki, âdeta seslerini duymadık hiçbir yer kalmadı. Ve İslâm nuru en karanlık, en muzlim noktaları dahi aydınlattı. Evet, onlar çok hızlı, çok hareketli ve çok üst seviyede İslâm'ı temsil etti ve Kur'ân'ın mesajlarını, Sebt Boğazı'ndan Aral Gölü'ne, Anadolu kıyılarından Çin Seddi'ne kadar ulaştırdılar. Evet Hazreti Osman döneminde Müslümanlık buralara

kadar gelip ulaşmış, Hazreti Muaviye döneminde Ukbe İbn Nâfîler vasıtasıyla Herkül burcuna gidip dayanmıştı.⁸³ Bütün Berberîler, bugünkü Fas, Tunus, Cezayir topyekün Mağrip memleketleri İslâm'ın vesâyâsı altına girmiş ve artık emri ondan alıyordu. Başlangıç itibarıyla hesap edilecek olursa henüz 30 sene olmamıştı. Bu 30 sene içinde dünyanın dört bir yanında şem'alar, meşaleler yaktı ve dünyaları aydınlattılar. Girdikleri yerlerde bihakkın İslâm'ı temsil etti, herkes tarafından sevilip sayıldı ve benimsendiler. Hem öylesine benimsendiler ki, artık Hıristiyan ve Yahudiler onları kendi dindaşlarına tercih ediyorlardı. Hazreti Ömer Mescid-i Aksa'ya giderken, Ebû Ubeyde Şam'a girerken sevgiyle karşılanıyordu. Hatta bir aralık Müslümanların Şam'dan çekilmeleri bahis mevzuu olunca, Hıristiyanlar, rahip ve ruhbanlarıyla kiliselere dolup Müslüman vesâyâsının devamı için dua ettiler. Ve Müslümanlara, "Gittiğiniz gibi inşaallah yine gelirsiniz. Cizye verir ve himayenizde oluruz." dediler.⁸⁴ İlk Müslümanların böyle şirin görünmesinden gürül gürül Müslümanlığa akın oluyordu. Aslında her birisi birer Ömer o mübarek topluluğu görenlerin, Müslüman olmaması da düşünülemezdi ya!... Gece, Hak huzurunda ibadet ü taat ve âh u enînlerle yürekler yakan, gündüz at üstünde elinde kılıç, kahramanlardan kahraman ve o "*Ruhbânun fi'l-leyl ve fursanun fi'n-nehâr*" olan yiğitler, öyle gönüllere girmiş, herkes üzerinde öyle bir intiba bırakmışlardı ki, çok yakın bir gelecekte bütün cihan kapılarının onlara açılacağına muhakkak nazarıyla bakılıyordu.

Şimdilerde bizler, birer ada ve adacığa söz geçiremememize, elde ettiğimiz yerlerde dahi asayışı temin edemememize

⁸³ İbnu'l-Esrî, *el-Kâmil fi't-tarih*, 4/106, 562.

⁸⁴ Şibli Nu'manî (terc: Talip Yaşar Alp), *Bütün Yönleriyle Hz Ömer ve Devlet İdaresi*, 1/212-214; T.W., Arnold, *İntişar-ı İslâm Tarihi*, s. 95-98.

karşılık, onların emniyet, kiyaset, dirayet ve diyanetleri karşısında, onlara, kalelerin kapıları ardına kadar açılıyor ve fahrî hemşehrilikler, sembolik anahtarlar değil; hakikî reislik ve gerçek anahtarlar veriliyordu.

Bugünkü Suriye ve Filistin, Müslümanların eline geçince, orada bulunan ordu kumandanları Mescid-i Aksa'nın anahtarlarını istemişlerdi. Vazifeli papaz: "Mescid-i Aksa'nın anahtarlarını alacak zatın şemâilini biliyoruz ve bu anahtarları ondan başkasına vermemiz mümkün değildir." diyordu. Onlar aralarında konuşadursunlar, Hazreti Ömer çoktan yola çıkmış geliyordu bile... Ve kimsenin nasıl geldiğinden de haberi yoktu. Ama o, papazın bildiği gibi geliyordu. Hazedden bir deve almış onunla yola revan olmuştu. Taksi yok, araba yoktu ama, bir tane at olabilirdi. Ne var ki, o at da yoktu. Hizmetçisiyle beraber bir deveye münavebeten binerek geliyordu. Yaklaştıklarında kumandanlar, dua ettiler; inşâallah, Ürdün nehrini geçerken binme sırası Hazreti Ömer'e gelir. Zira, bu Bizans halkı, kendi saraylarında ihtişam ve debdededen başka bir şey görmediği için, başımızdaki halifeyi böyle görürlerse; yani, paçalarını sıvamış, hizmetçisi devenin üzerinde ve kendi deveyi yediyor görürlerse ayıp olur. Haddizatında ayıp olan şey, adaletsizlik ve hakkaniyetsizlikti; Hazreti Ömer de bunu irtikâp etmemeye çalışıyordu. Onlar dua ededursunlar, Allah (celle celâluhu) en hayırlı olanı tahakkuk ettirmişti bile. Tam nehri geçecekleri zaman, devenin yularından tutma sırası Hazreti Ömer'e gelmişti. O, deveden indi yerine köle bindi ve Hazreti Ömer devenin yularından tuttu ırmağı öyle geçtiler!.. Devenin üstünde oraya gelinceye kadar, elbiseleri, semere sürtüne sürtüne yırtılmıştı. Oraya gelinceye kadar kim bilir kaç defa eline bir iğne, bir iplik aldı

ve bir kenara oturdu, elbisesini yamadı... Üzerindeki elbisede o gün, 14 tane yama vardı. -Estağfirullah! Ona yama demek, ona şeref işareti demek lâzım...- Bu durumu gören papaz: “Tamam, bizim kitaplarımızda yazılı olan bu zattır.” diye bağırdı. Meğer büyüklerinin istihraçlarına göre seyahat boyu Hazreti Ömer’in yaptığı şeylerin hepsi biliniyormuş. Onun için Hazreti Ömer’i tanıma fırsatı bulan papaz: “Biz anahtarları ancak buna veririz.” dedi.

Anahtarların ona verilmesi, Mescid-i Aksa’nın Müslümanlara teslim edilmesi gürül gürül Müslümanlığa iltihaklara vesile oldu.

Ben size, Hazreti Ömer gibi İslâm’ın şerefli bir kame-tiyle alâkalı vak’aları sıralayıp, his dünyanızı tehyiç etmeyi düşünmedim. Maksudım, dün olduğu gibi, acaba bugün de İslâm, kendi ulviyetine uygun temsil edilebiliyor mu? Onlar 20-25 sene içinde büyük ölçüde Afrika’yı, Taşkentleri, Semerkantları, Buhâraları... Buhârîleri, Müslimleri, Tirmizîleri, İbn Sinaları, Fârâbîleri, Birûnîleri yetiştiren mübarek bir dünyayı bir solukta, bir hamlede, bir nefhada elde etmiş; Kafkasya, Azerbaycan, Irak ve İran üzerinde hâkimiyet kurmuşlardı. Evet bir hamlede dünyanın dört bir bucağında “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah” hakikatini temsil etmiş ve İslâm mesajını herkese duyurmuşlardı.

Bugün o uzak ülkeleri bırakın, biz doğru dürüst kendi dünyamıza dahi bir şey anlattığımızı söyleyemeyiz. Bizi dinleyen bir cemaat içinde bulunuyor, onları inandırmaya çalışıyoruz. Ama, bir türlü inanmıyorlar. Söylediğimiz sözler, buzdan duvarlara aksediyor gibi, soğuk soğuk gelip yüzümüze çarpıyor. Sözde anlatıyoruz ama, bir türlü ruhlarına giremiyoruz.

Bunları, Rabbimizin sonsuz lütuflarına karşı küfran-ı nimet saydığında arz etmiyorum; edemem de. İlk devrin insanlarıyla bizleri mukayese ederken, ashab-ı kiramla aramızdaki mesafeye dikkatlerinizi çekmek maksadıyla takdim ediyorum.

Üveyikler gibi kanatlanmış, küheylânlar gibi şahlanmış ve omuzladıkları ilâhî mesajı herkese, her yere duyurmak için dört bir yana dağılmışlardı; İran'a, Turan'a ve bütün bir dünyaya... Ukbe İbn Nâfi'ye de Afrika'nın fethi düşmüştü. Üst üste muvaffakiyetleriyle, Müslümanların yüzünün akı hâline gelen Ukbe, çekemeyenler tarafından gammazlanmış, devrin emîri tahrik edilmiş ve koluna bir zincir vurularak, İslâm'ı duyurma hareketinden alıkonmuştu. Bileklerinde zincir, beş senelik hicran döneminde en büyük hasreti, İslâm'ı anlatmadan alıkonması olmuştu. "Bir baştan bir başa Afrika'da Müslümanlığı neşretmek istiyorum, buna mâni oldular ve işte buna üzülüyorum." diyordu. Bir gün, İslâm'a çok büyük zararlarının yanında, Ukbe'nin kolundaki zinciri de çözüp, onu yeniden Afrika'ya vali tayin etmek suretiyle, en büyük iyiliği yapmış olan Yezid, seyyiatına denk bir hayır yapıp Ukbe'yi salıvermekle, tıkanan İslâm fütuhâtı ve İslâmlaştırma hareketini yeniden başlattı; Ukbe de varıp bir solukta son noktaya ulaştı. Atını okyanusa sürüyor, denizin içine kadar giriyor ve "Allah'ım" diyor, "Bu zulmet denizi önüme çıkmasaydı, Senin yüce adını denizler aşırı dünyalara da götürecektim!..."⁸⁵ Dünyayı öyle biliyor. İhtimal ki, ona yeni bir dünyadan, Amerika'dan bahsedilseydi, "Oraya nasıl gidilir?" diye onu da düşünecekti...

⁸⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 4/106.

Evet, bu insanların yaşadığı dönemde, Müslümanlık duyuruluyor ve herkese anlatılıyordu. Duyuramadıkları yerler adına da ızdıraplar çekiliyordu. Bize gelince, ne onu kendi değerleri ölçüsünde temsil edebildik, ne de yıldırım hızıyla dünyanın dört bir yanına götürebildik. Evet, onlar gibi, bu işi varlığımızın gayesi olarak bilemedik. Onun için şahsî işlerimizi terk edemedik. Onun için bir kerecik olsun evlerimizin yolunu unutmadık. Bu işe “Birinci iştir.” deyip diğer işlerimize, sırasıyla “ikinci, üçüncü, dördüncü...” diyemedik. Vâkıa, biz de diyar-ı küfre gittik; gittik ama, mark getirmeye, dolar getirmeye, şilin getirmeye, frank getirmeye gittik. Allah’ın yüce adını götürmeye gitmedik. Binaenaleyh, onlara yüce hakikatleri duyuramadık. Bugün onlar bizim gayretsizliğimizden, bizim acimizden, bizim beceriksizliğimizden, dalâlet, küfür ve küfranlarını yaşıyorlarsa, herhâlde bir soru onlara, bir soru da bize sorulacaktır.

Dün bir arkadaşımızın mârifetiyle oralarda verilen bir konferansı seyretme imkânına sahip oldum. Konferans Almanca veriliyordu ve ben hiçbir kelime anlayamıyordum. Fakat, tablo ve manzara bana çok şey ifade ediyordu. Çok kısa zaman önce Berlin’de bir mezarın başında ayaklarımın bağı çözülmüş ve: “Kurban olayım Allah’ım, Senin mübarek namını buralara ve buradakilere duyuramadık.” deyip inlemiştim. Şimdi, bu kasedi seyrederken, kendi kendime neler hissettim neler! Hollanda’da bir kilisede, bir Müslüman genç konferans veriyor ve kilisenin papazı da oturmuş onu dinliyor. Müslüman olmuş, başı kapalı Hollandalı kadınlar ve iştiyakla İslâm’ı öğrenmek isteyen daha başka kadınlar.. sorular soruluyor, cevaplar veriliyor... Şimdi, burada onları dile

getirmekten âciz bulunuyorum. Ancak, bütün bunlar birer cılız ses ve deneme mahiyetinde amatörce şeylerden ibaret... Bu türlü gayretler, dine ve millete hizmet yolunda bulunmak sayılsa da, hizmetin kendisi olmadığı muhakkak.

Biz, bugün henüz bu büyük sarayın sofasında dolaşıp durmaktayız. Çok büyük şeyler yaptığımız söylenemez. Ve işte bundan dolayı da çok kimseler hâlâ dalâletlerini yaşamaktadırlar. Zaman zaman oralara din, diyanet adına gittiğimiz de oldu; ama, kısır çekişmelerden kendimizi kurtaramadık. Ve hâlâ kat'iyen, bir Hazreti Ömer seviyesinde, Ukbe İbn Nâfi seviyesinde, Ebû Ubeyde seviyesinde, Ahnef İbn Kays seviyesinde, Mugîre İbn Şu'be seviyesinde, Ka'kâ seviyesinde bu meseleyi temsil edemedik. Kim bilir onların celâdeti, civanmertliği, insanlığı, inancı, azmi ve kararlılığı karşısında hasımlarının yüreği kaç defa hopluyordu ve onları gören gözler kaç defa iman etmeye karar verdiler?.. Onların bu mevzudaki gayretlerine, çok azı müstesna, bugün bağrında Müslümanları barındıran ülkelerin, o ilk kudsiler tarafından fethedilmesi şahit olarak yeter!..

İşte meseleyi bu zaviyeden ele alınca, o zaman Paris'te, Londra'da, New York'ta yaşayanlara biraz daha müsamahalı bakacak hatta belki dizinizi dövecek ve elinizi vicdanınıza götürerek, "Bizlere yazıklar olsun! Diyemedik, duyuramadık ve karanlıkları yararak bunları ak günlere çıkaramadık." diyeceksiniz.

Burada meşhur vaizlerimizden Necmeddin Nursaçan Hoca'nın hikâye ettiği yaşanmış bir vak'ayı aklımda kalanlarıyla nakletmek istiyorum: Bizim işçilerden birisi, Avrupa'da bir evde misafir olarak kalıyor. Beraber oturuyor, beraber kalıyor, belki beraber yiyor ve beraber içiyorlar. Sonra o işine gidiyor, onlar da kendi işlerine.. ama; Müslüman, dinî duygu

ve dinî düşüncelerini yaşama ve anlatmada kusur etmiyor. Gel zaman, git zaman hane sahibi Müslüman oluyor ve tıpkı Âmir İbn Tufeyl gibi, o Müslüman olunca, hanımı “Efendi şimdiye kadar hep beraberdik yine beraber olalım. Sırat’ta beraber, Cennet’te beraber. Şayet, Müslümanlık insanı ötelere ulaştırın bir şey ise, sen gideceksin de ben niye kalacağım.” diyor ve “Lâ ilâhe illallah” cümlesiyle o da kanatlanıyor. Derken, cıvıl cıvıl çocuklar ve bütün aile fertleri tekmiil Müslüman oluyorlar.

İslâmiyet’le tanıştıktan sonra, evleri birdenbire Cennet köşelerinden bir köşe hâline geliyor. Aradan bir zaman geçtikten sonra, bir gün ev sahibi, mürşidine, hepimizi şaşırtacak şu sözleri söylüyor: “Vallahi bazen sevinç ve inşirahımdan seni bağırma basıp her tarafından öpesim geliyor. Fakat, bazen de öyle öfkeleniyorum ki, yakandan tutup hırpalamak, tokatlamak, dövmek geliyor içimden. Zira, sen bizim evimize geldin, şeref misafiri oldun, seni Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) takip etti. Evet, sen gelince Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) de geldi, Kur’ân da geldi, Allah’a iman da geldi. Ve sayende evimiz bir Cennet köşesi oldu. Ama benim bir babam vardı. Saf, temiz bir insandı. Sen gelmeden az önce Hristiyan olarak vefat etmişti. Niye daha önce gelip ona da anlatmadın?”

Bence bu feryat, bu çığlık, bu sarsma ve ırgalama, ışığa muhtaç bütün insanların Müslümanlara karşı siteminin bir ifadesidir. Biz gidemedik. İslâm’ı götüremedik. Hatta, bulunduğumuz yerlerde dahi dîn-himmet olarak davrandık; onu çevremize götüremedik. İslâm’ı yaşayamadık, anlatamadık ve onu muhtaç gönüllere duyuramadık.

Müsaadenizle bir başka hususa da temas etmek istiyorum. Bizi Müslümanlıktan uzaklaştıranlar, –onların ifadesiyle arz edeyim– bu millete sürekli Batı uygarlığı seviyesinde bir hayat tarzı vaad ettiler. Aradan bir asra yakın, hatta bir yönüyle 150 sene gibi bir zaman geçmiş olmasına rağmen, hâlâ Batı kapısında dilencilik yapıyoruz. Değişen hiçbir şey yok. Bir çuvaldız boyu yol alındığı dahi söylenemez. O gün bugün de Batı bizleri hep kapıkulu ve halâyıkı gibi gördü. Üç-beş kuruş için yurdunu yuvasını terk eden kapıkulları... Şimdi ben size bir şey soracağım: “Hıristiyan ve Yahudiler Müslüman olmuyor ve elimizdeki bu güzel prensipleri kabul etmiyorlar. Bunun neden böyle olduğunu hiç düşündünüz mü? Sebep gayet basit; birisi böyle güzel prensiplerle size gelse ve mesajların en güzelini getirse, hatta göklerin kapılarını açsa, cennetlere giden yolu gösterse; ama bu zat sizin kapıkulunuz olsa, sizin hizmetlerinizi görse, küçük gördüğünüz işlerde çalışsa siz bunun dinine girmeyi düşünür müsünüz?.. Herhâlde, kapıkulunuzun arkasından gitmeyecek hizmetçinize tâbi ve dilencinize dilenci olmayacaksınız!..”

Bugün âlem-i İslâm denen bu dünya, beklendiği şekilde derlenip toparlanamamış, kendine gelememiş; İslâm’ı, hayatıyla gösterememiş, temsil edememiş ve hâlâ Batı kapısında dilencilik yapmaktadır. Sen, dünkü kapıkullarının karşısında böyle elli defa nakavt olur, elli defa onların eşiklerine yüz sürer ve onların karşısında tir tir titersen, Batılının seni dinlemesi, mesajlarına kulak vermesi kat’iyen düşünülemez. Binaenaleyh, tıpkı seleflerimiz gibi izzetli ve şahsiyetli insanlar olarak çok üst seviyede İslâm’ı temsil edip onun temsilcileri hüviyetiyle Batı kapılarını çaldığımız zaman, bizi dinleyecek ve kabul edeceklerdir. “Dilencilerinin dinini kabul etmek

istemiyor, kapılarında amele ve işçi olarak çalıştırdıkları kimselere kulak vermek istemiyorlarsa bir bakıma haklıdır.” diyemeyeceğim ama, kendilerini mazur görebilir ve ihtimal ki, ötede, bir soru onlara sorulduğu takdirde, bir soru da, İslâm’ı temsil ediyor gibi görünüp de yüzüne gözüne bulaştıranlara sorulacaktır.

Bence, mesele evvelâ bu zaviyeden ele alınmalı, bize ve onlara ait mesuliyetler müşterek olarak mütalâa edilmeli, hükümler de adalet ve istikamet dairesi içinde verilmelidir. Yoksa bir kısım muvazenesiz kimselerin, dış ülkelerde yaşayan herkesi Cehennem’e doldurup, kapısına bekçi gibi dikilmesi gibi bir anlayıştan biz fersah fersah uzağız. Keza, Müslümanlık adına ortaya çıkıp yarım yamalak mesajlarını sunar sunmaz, âlemin koşup onları takip edeceklerini bekleme hayalperestliklerinden de fersah fersah uzak bulunuyoruz.

Ama inanıyoruz ki, bir gün dünya muvazenesinde bir değişiklik olacak. Orta kuşağın inci mercan dünyası Türkiye ve Mısır gibi ülkeler, Orta Asya’daki Türkî milletler derlenip toparlanacak. Bu mübarek coğrafya, şahsiyetli ve yaşatma zevkiyle yaşama arzularından sıyrılabilmiş, tertemiz ve hasbî ruhlar sayesinde yeniden dünya muvazenesindeki yerini alacak... İşte o zaman cihanın doğusu da, batısı da bizi dinleyecektir.

Bu olmayacak diye bir şey yok. Olacaktır, hatta olmaya başlamıştır da. Bugün Batının fikir adamları, Müslümanlığın çarpıcılığı, tazeliği karşısında büyülenmiş gibidir. Ve bu bakış çok ciddi değişikliklere sebep olacak gibi görünmektedir. Çok yakın bir gelecekte, içtimaî coğrafyada ciddi değişikliklerin olacağını uzak görmemek lâzım. Evet, insanlığın düşünce dünyasında bir kısım değişiklikler olacaktır. Ancak, bunu, şahsiyetli, özülle bütünleşmiş insanlar yapacaktır; kendi

işinin altında kalıp ezilmiş, bu türlü meseleleri, bulacağı boş vakitlere bırakmış, tutarsız, yetersiz insanlar değil...

Bir başka zaman arz ettiğim gibi, başlarını mezardan kaldırıp, mezar taşlarının arasından size bakanlar, “İşte bunlar onlardır.” dedikleri zaman, siz hak ve hakikati lâıyıkıyla temsil ediyorsunuz ve işiniz tamam; bâtilın, demagojinin ve muğalatanın da işi bitmiş demektir. Evet, işte o zaman dünyaya kendinizi ifade edebilirsiniz.

Diyanet: Dindarlık.

Dân-himmet: Gayretsiz, himmetsiz.

Huzur-u Risaletpenâhi: Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuru, meclisi.

Hüsün-kubuh: İyilik-kötülük.

Kıyaset-dirayet: İncelikleri kavrama, kuvvetli zekâ. Beceriklilik.

İrtikâp etme: Kötü bir fiilde bulunma, yanlış bir şey yapma.

Mâşerî vicdan: Kamuoyu.

Mehip: Heybetli, ihtişamlı.

Muaheze: Hesaba çekilme, sorgulanma.

Münaaebet: Sıraıyla, nöbetleşerek.

***“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sualine “Evet Rab-
bimizsin!” ile cevap verildiğine aklî delil var mıdır?***

Bazı meseleler vardır ki, bunları aklen izah etmek çok zordur. Ancak bu gibi şeylerin imkânı anlatılabilir. Aslında, Allah (celle celâluhu) böyle bir şeyden bahsediyorsa, artık meselenin itiraz edilecek tarafı kalmaz.

Bu soruyu iki cihetten ele alabiliriz:

1- Böyle bir şey vâki olmuş mudur? Olmuşsa, bunun ispatı nasıl yapılır?

2- Mü'min fert bu işten haberdar olmuş mudur? Evvelâ, “Cenâb-ı Hakk’ın, bir âlemde, ruhlara ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ Onların da: ‘Evet Rabbimizsin.’ demesi, kat’î midir?” suali vârid oluyor.

Bu mevzu Kur’ân-ı Kerim’de iki âyette ele alınmıştır. Biri-
sinde: “*Rabbin, Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ (demişti)...*”⁸⁶ denilmekte ve böyle bir sözün alındığından bahsedilmektedir. Eski ve yeni bütün tefsirciler bu söz alınma meselesinin zamanı hakkında ihtilaf içindedirler.

⁸⁶ A’râf sûresi, 7/172-173.

Bir kısmı “Zerrat âleminde daha atomlar hâlindeyken, ileride terkip hâline gelecek bu zerrelere, ruhları ile beraber söz alınmıştır.” demektedir.

Bazı tefsirciler ise “Bu, çocuğun anne karnına düştüğü zaman alınmış bir sözdür.” derler.

Bir hadis-i şerifin de teyidine dayanarak, bazı müdakkik müfessirler de derler ki, “Hayat nefh edildiği anda o, insandan alınmış bir sözdür.”⁸⁷

Esas itibarıyla Cenâb-ı Hakk’ın varlıklarla konuşması çeşit çeşit ve değişiktir. Biz burada, belli bir şekil, belli bir stilde konuşuyoruz. Ama, bundan başka bizim iç ve dış duygularımız, zâhir ve bâtınımız, kafa ve ruhumuz, nefsî ve lâfzî konuşma tarzlarımız var... Zaman zaman bu dilleri de kullanır ve onlardan anlayanlara bir şeyler anlatırız.

Kalbin kendine göre bir konuşması vardır ki, kalb konuşur ama bu konuşma duyulmaz. Bize deseler: “Kendi içinizden ne konuştunuz öyle?” Biz de: “Şunu, şunu dedik.” diye anlatırız. Kelimeleri de sırayla diziveririz. Bu, nefsî bir konuşmadır.

Bazen olur ki, rüyalarımızda bir şeyler konuşuruz. Başkalarından da bir şeyler duyarız. Ama yanımızda bulunan hiç kimse bunu duymamıştır. Sonra da kalkar, kelimesi kelimesine, konuştuğumuz ve duyduğumuz şeyleri başkalarına naklederiz. Bu da değişik stilde bir konuşma şeklidir.

Bazı kimseler uyanıkken dahi, misal âleminden nazarlarına arz edilen misalî levhaları görür ve misalî şahıslarla konuşurlar. Belki çok maddeciler bunlara inanmaz ve “halüsinasyon” derler; varsın desinler... Resûl-i Ekrem’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mazhariyetlerinden bir tanesi de bu idi. Âlem-i misale,

⁸⁷ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kurân Dili*, 4/167-175 (sadeleştirilmiş baskı).

âlem-i berzaha ait misalî levhalar, O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) kudsî nazarına arz edilir, O da gördüğünü, duyduğunu, anladığını başkalarına naklederdi. Bu da ayrı bir konuşma şeklidir. Vahiy ise, başka bir konuşma tarzıdır. Hazreti Peygamber'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiy geliyordu. Efendimiz de şuuru açık olarak duyuyor ve hissediyordu; ama, buudlar âdeta başkaydı. Efendimiz'in dışında kimse bir şey duymuyor ve anlamıyordu. Eğer bu maddî kulağa gelecek bir şey idiyse yakınında bulunan kimselerin de duyması gerekirdi. Oysaki, bazen zevcelerinden bir tanesinin dizine başını koyup yatarken, bazen bir sahabinin göğsüne başını dayayıp otururken, mübarek dizini birinin dizine koyduğu hâlde vahiy gelirdi de, O (sallallâhu aleyhi ve sellem) duyardı ama, öbürleri ne bir şey duyar, ne de hissederdiler. Resûl-i Ekrem, vahyi, harfiyen beller ve onlara anlatırdı: Bu da başka bir ses, başka bir konuşma tarzı.

Velinin kalbine ilham geliyor, âdeta onun içine fısıldanıyor. Bu da değişik stilde bir konuşma. Morsla konuşma gibi bir şey... Morsta nasıl "di..di..dit; dâ..dâ..dit" = - ..., ---., denir; operatör hemen maksadı anlar. Öyle de, bir kısım şeyler velinin kalbine dikte edilir, veli de onlardan bir kısım mânâlar çıkarır. Meselâ, veli: "Şu anda falan oğlu falan kapının önüne geldi." der, açarlar kapıyı, bakarlar o adam karşılarında... Bu da ayrı bir konuşmadır.

Bir de telepati var... Şimdinin ilim adamları, bir gün o yolla muhabereleşmeyi hesaplıyorlar. Bu da ayrı bir konuşma şeklidir. Kalbin kalbe teveccühü, insanların birbiriyle içten muhabereleşmesi. Bu da bir başka beyan.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Allah (celle celâluhu) "lâ yuad velâ yuhsâ" (sayısız, pek çok) konuşma stilleri yaratmış.

Şimdi gelelim meselemize. Allah (celle celâluhu) bize “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” buyurdu; ama, bunu hangi konuşma stilinde söyledi, bilemiyoruz. Şayet, velinin kalbine dikte edilen mors alfabesi gibi bir tarzla bildirmişse bunu, herhâlde kulaklarımızla duyacağımız bir sesle beklememiz doğru olmaz. Bu bir ilham ise, vahiy değildir. Vahiy ise, ilham değildir. Ruha bir konuşma ise, cesede bir konuşma değildir. Cesede bir hitap ise ruha hitap nev’inden değildir...

Şu nokta çok önemlidir, insanlar, misal âleminde, berzah âleminde veya ervah âleminde gördükleri, duydukları şeyleri, bu âlemin makyasları ile değerlendirdikleri takdirde yanılırlar. Muhbir-i Sadık (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize diyor ki: “Kabirde Münker-Nekir gelir, size soru sorar.”⁸⁸ Acaba adamın neyine soru soracaklar? İster cesedine sorsunlar, ister ruhuna; netice değişmez; ama, ölü duysa bile onun yanında bulunan kimseler bunu duymazlar. Hatta bir teyp koyup, mikrofonunu da kabrin içine sokuverseler, yine bir ses tespit edemezler. Çünkü, artık mükâleme başka buudlarda oluyor; sizin buudlarınızda değil. Tıpkı Einstein’in ve daha başkalarının ortaya attığı dördüncü, beşinci buud gibi, mekân değişikliğine göre mesele değişecek, başka bir hüviyetle karşınıza çıkacaktır.

Binaenaleyh, bu “*Elestü bi-Rabbiküm*”⁸⁹, Allah’ın (celle celâluhu) ruhla olan, ruha mahsus bir mükâlemesidir. Bunun tesirini ben duyayım hıfzedeyim şeklinde beklememek lâzımdır. Belki vicdandan bir his şeklinde aksedeceğini intizar etmek gerektir. Biz vicdanla ve ona gelen ilhamlarla bunu hissedebiliriz.

Bir keresinde bu meselenin izahını yaparken, birisi dedi ki: “Ben bunu duymadım.” Ben de “Duydum.” dedim.

⁸⁸ Buhârî, cenâiz 87.

⁸⁹ “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”

“Sen duymamışsan başının çaresine bak! Çünkü, ben duyduğumu çok iyi hatırlıyorum.” Ne ile duyduğum sorulacak olursa, içimdeki ebed arzusuyla, mütenâhi olduğum hâlde nâmütenâhî arzularıyla duydum bu sesi. Evet, esasen ben nâmütenâhî olan Zât-ı Ulûhiyeti bilemem; çünkü sınırlıyım. Sınırsız nasıl idrak edeyim. İşte sınırsıza karşı içimdeki bu hâhişkârlık ve arzu ile duyduğumu anlıyorum. Şu sınırlı âlemde benim gibi bir böcek, sınırlı âleminde, sınırlı hayatını yaşayıp ölmesi gerekirken ve onun düşünce sahasına giren şeyler de böyle sınırlı şeylerden ibaret olması gerekirken, ben sınırsızlık içinde nâmütenâhîyi düşünüyorum. İçimde ebed arzusu var; Cennet ve Cemalullah arzusunu taşıyorum. Bütün dünya benim olsa, gamım gitmiyor. İçimde bu hâl var da, bundan dolayı ben “Onu duydum.” diyorum.

Vicdan dediğimiz şey ne ise, kendisine ait fakülteleriyle, bölümleriyle daima Allah’ı terennüm eder ve hiç yalan söylemez. Ona arzu ettiği, talep ettiği şeyi verdiğiniz zaman, onu huzura kavuşturmuş olursunuz. Onun için latife-i rabbâniye olan kalbin ancak, vicdanın bu huzuru ile huzura kavuşacağına işaretten Kur’ân-ı Kerim, “*Dikkat edin, kalbler, ancak Allah’ı anış ve O’nu duyuşla mutmain olur, oturaklaşır ve huzura kavuşur.*”⁹⁰ buyuruyor.

Bir diğer husus da şudur: Bergson gibi bir kısım feylesoflar bütün aklî, naklî delilleri bir tarafa bırakarak, Allah’ın varlığında sadece vicdanlarını delil olarak kullanmışlardır. Bir noktada Kant, “Ben, Allah’ı azametine uygun anlayabilmek için bütün malumatımı arkaya attım!” diyor. Bergson sadece “sezgi”siyle bu istikamette gidiyor; tek delil de vicdanı...

⁹⁰ Ra’d sûresi, 13/28.

Vicdan, Allah'ı inkârdan muzdariptir. Vicdan, Allah'a imanla huzura kavuşur. İnsan, vicdanının sesini derinden derine dinlediği zaman ezelî ve ebedî bir Mâbud arzusunu onun içinde duyacaktır. İşte bu hava, bu eda, insanın vicdanında sessiz kelimelerle ifadesini bulan ve Allah Teâlâ'nın: "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*" hitabına verilen "*Evet Rabbimizsin.*"⁹¹ cevabıdır ki, dikkat etse herkes, ruhun derinliklerinden kopup yükselen bu sesi duyabilir. Yoksa bu, kafada, cesette aranırsa tenakuza düşülmüş olur. O, herkesin vicdanında vardır, meknîdir. Ancak, ispatı, kendi sahasında yapılabilir bir husustur. Ehl-i tahkik, ehl-i şühud, asfiyâ, evliyâ ve enbiyâ, bunu açık ve seçik, görmüş ve göstermişlerdir.

Ama, aklî ispatına gelince, tabîî, bazı meselelere aklî denildiği zaman mahsusâtı ispat ettiğimiz gibi, yani size bir çınar ağacını, bir çam ağacını göstermek gibi, bunu göstermemiz mümkün değildir. Vicdanını dinleyen, içinden geçenleri seyreden bunu görecektir, bilecek ve duyacaktır.

Hâhişkârlık: İstekli, arzulu olma.

Mütenâhî: Sonlu, sınırlı.

Nâmütenâhî: Sonsuz, sınırsız.

Mahsusât: Duyularla hissedilen şeyler.

⁹¹ A'râf sûresi, 7/172.

“İslâm, emperyalist sistemler gibi, ‘fetih’ adı altında değişik yerleri işgal ve istilâ etmiş, sonra da sömürmüştür.” diyorlar. İzah eder misiniz?

Bu iddianın da, benzeri isnatlar gibi İslâm düşmanları tarafından maksatlı olarak ortaya atılmış diğer isnatlardan farkı yoktur. Her meselede olduğu gibi, bunda da İslâm’ı bilmeyen Müslümanlar yanıltılmak ve idlâl edilmek istenmektedir.

Bir kere, Arap Yarımadası’nda, Mekke ve Medine’deki insan, kimi sömürecek ve neyi istismar edecektir? Bir insanın kendi kavim ve kabilesini işgal ve istilâsı, sonra da sömürmesi nerede görülmüş? Hele, sömürüldüğü iddia edilen, o günkü Hicaz insanı ve Hicaz toprakları gibi fakir halk ve verimsiz arazi olursa!

Kaldı ki, İslâm’ın mesajını dünyanın dört bir yanına ulaştırmak için yığın yığın tehlikeyi göğüsleyen ve inandığı dava uğrunda şehit olmayı en büyük pâyeye sayan ve ömürlerini dört bir bucakta, kendilerinden on beş-yirmi kat daha fazla güçlerle yaka-paça olarak geçiren o yüksek ruhlu ideal insanlara müstemlekeciliği, emperyalizmi, sömürüyü yakıştırmak gülünçtür ve imkânsızdır. Acaba, bu insanlar bunca sıkıntı, bunca mahrumiyet ve bunca fedakârlık karşılığı neyi elde etmiş, neyi istismar etmiş ve nelerden faydalanmışlardır?

Aslında senelerce, yurdundan, yuvasından, çoluk-çocuğundan uzak yerlerde Rabbisini anlatmaktan başka bir şey düşünmeyen, ölümü ve şehadeti en tatlı ideal hâline getiren ve her muharebe neticesinde ölüp dostlarına kavuşamamanın üzüntüsünü yaşayan bu insanlara sömürü isnadında bulunmayı, bu iddiayı ortaya atanlar da kabul etmezler ya!..

Yeryüzünde işgal ve istilâyı, en iğrenç yanlarıyla emperyalizmi, İskender'den Napolyon'a, Romalılar'dan Cermenler'e, Moğollar'dan günümüzde onları takip eden bazı devletlere kadar "sömürü" sistemleri yaptılar. Girdikleri yerleri harap ettiler. Ahlâkı bozup milleti birbirine düşürdüler; sonra da arkalarında *harap eller, yıkılmış hânümanlar, kimsesiz çöller, emek mahrumu günler, fikr-i ferdâ bilmez akşamlar ve kandan, irinden seylâplar bırakıp öyle gittiler.*

Bugün ise, yavuz hırsız hesabı, kalkmış kendi iğrenç işlerini, utandırıcı muamelelerini örtmek için İslâm'ı ve onun şanlı Peygamberi'ni (sallallâhu aleyhi ve sellem), Peygamber'in mümtaz Halifelerini ve şanlı Osmanlı Devletini, devlet idarecilerini, müstemlekecilik ve sömürü ile karalamak istiyorlar.

Müslümanlar, tarihin hiçbir devrinde ve dünyanın hiçbir yerinde ne devlet ve millet olarak ne de fert olarak kimseyi sömürmedikleri, kimseyi istismar etmedikleri gibi, hâkim oldukları yerlerde sömürü ve istismara da izin vermediler.

Evet, cihanın dört bir yanında, fetihlerin fetihleri takip ettiği bir dönemde, İslâm devletinin başındaki halife: "Bana Müslüman fertlerin, en fakirinin hayat seviyesinde yaşamak yaraşır." diyerek günlük birkaç zeytinle hayatını geçirirken⁹² neyi sömürdüğünü ve kimi istismar ettiğini iddia edeceğiz?..

⁹² Bkz.: es-Suyûfi, *Târîhu'l-hulefâ*, s. 132.

Bir muharebe esnasında öldürdüğü şahsın eşyası kendisine verilmek istendiğinde, elini gırtlığına götürerek: “Ben gırtlığından bir ok yiyip şehit olmak için bu muharebeye iştirak ettim; ganimet için değil!” diyen gözü ötelere uyanmış birisi neyi sömürüyordu?

Bir başka karşılaşmada, Müslümanlara ciddî zarar veren kâfirlerin ileri gelenlerinden birisini öldürüp yoluna devam eden bir Müslüman, maktûlün ganimeti başında İslâm ordusu komutanının Allah adına and verdirerek çağırmasına karşılık, komutanın yanına gelmeye mecbur olur ve yüzü peçeli muhariple komutan arasında şu konuşma cereyan eder:

- Allah için bunu sen mi öldürdün?
- Evet.
- Öyleyse al şu bin dinarı.
- Ben bu işi Allah için yapmıştım.
- Senin ismin ne?
- Ne yapacaksın ismimi? Yoksa âleme duyurup da sevabımı zayi etmek mi istiyorsun?..

Rica ederim, bu insanların insanlığı sömürmesine ve yüzünde müstemlekeler kurmasına imkân var mıdır? Doğrusu, kin ve adavet belli bir seviyeye ulaştınca insanın ne gözü görüyor, ne kulağı işitiyor ne de mâkul ve mantikî olabiliyor...

Şimdi gelelim asıl meseleye: Sömürü ve emperyalizm nedir ve onu kim yapmıştır?

Emperyalizm veya diğer bir ifadesiyle müstemlekecilik, bir toplumun başka bir toplum veya bir devletin başka bir devlet üzerinde hâkimiyet kurması, onu sömürmesi ve ondan faydalanması şeklinde tarif edilebilir. Ancak, işgal, hâkimiyet

ve sömürme her zaman aynı olmayabilir. Bunu günümüzdeki şekilleriyle şöyle sıralayabiliriz:

1. Mutlak işgal ve hâkimiyet: Bir ülkenin asıl sahiplerini bertaraf ederek gelip o ülkeye yerleşmeye denir ki, şimdiki dek en batısından en doğusuna kadar dünyanın değişik bölgelerinde yerli halkın mezarları üzerine binalar kuran ve onları kendi topraklarından kovan bir sürü millet görülmüştür.

2. Askerî işgal: Bir ülke üzerinde askerî hâkimiyet kurup o ülke insanının her meselesine müdahale etmeye denir ki, meselâ, bazı ülkeler Hindistan'ı işgal ettikten sonra orayı uzun süre terk etmemiş, o işgal devletlerinin askerleri senelerce yerli halka böyle davranmışlardır.

3. Müdahalecilik: Bir ülkenin hâriciye, emniyet, müdafaa ve iktisadî işlerine açık-kapalı müdahale şeklinde olur ki, günümüzde Doğu ve Batının, fakir, güçsüz ve geri kalmış ülkelere karşı tavrı hep bu türlü müdahalecilik şekliyle olmuştur.

4. Entelektüel transfer etme sistemi ki, günümüzde emperyalizmin en yaygın ve en tehlikeli olanıdır. Bu sisteme göre sömürülmek üzere plâna alınan ülkenin, kabiliyetli, atılğan, müteşebbis evlâtları seçilerek, yurt içinde, yurt dışında hususî eğitimden geçirilip, hususî localara kaydettirilip ülkenin kaderine hâkim hâle getirilirler. Daha sonra ise, bu yerli-yabancı entelektüel, sistemli olarak ülkenin idaresinde en hayatî noktalarla yerleştirilerek kale içten fethedilmiş olur.

Son asırlarda, Batılı müstemlekeçilerin kullandıkları bu sistem çok geçerli olmuş ve bu yolla karşı tarafa boy hedefi olmadan, onlarda nefret uyandırmadan yumuşakça hedefe varılmıştır ki, günümüzün İslâm dünyasını, büyük ölçüde bu kabîl bir istismar ve sömürü çıkmazı içinde sayabiliriz.

Hangi şekliyle olursa olsun, emperyalizmin işgaline uğrayan ülkelerde:

1. Asimilasyonlarla yerli halk özünden uzaklaştırılmış, geçmiş ve tarihi unutturulmaya çalışılmış ve bir kimlik bunalımına çekilmiştir.

2. Millî himmet öldürülmüş, arazi verimsizleştirilmiş, sanayi emperyalist ülkeye bağlı hâle getirilmiş, ilim kısırlaştırılmış ve araştırmacılığın yerine şablonculuk ikame edilmiştir.

3. Öldürmeme-kaldırmama politikasıyla, yerli halk, cankeş edilerek hep başkalarına muhtaç hâle getirilmiş ve bütün bir hayat boyu, ilerencilik, Batıcılık, uygarlık, çağdaşlık gibi ne ifade ettikleri belli olmayan kelimelerle avutulmuş ve uyutulmuşlardır.

4. Dış destek ve dış yardımlar itibarıyla ülke ablukaya alınmış, ithalat ve ihracata açık-kapalı hacir konmuş, kalkınma ve büyüme inhisara alınarak bütün bütün zorlaştırılmıştır.

5. Bir taraftan ülke insanının fakir bırakılması için lâzım gelen her şey yapılmış, diğer yandan da, yığınlar lükse, israfa çekilmiş ve millet içine sürekli tatminsizlik hissi saçılarak kavga varan hoşnutsuzluklar meydana getirilmiştir.

6. İlim-teknik-teknoloji açısından araştırma ruhu öldürülmüş, maarif yuvaları kopyacılığa, fabrikalar montajcılığa alıştırılmış, kışlalar da emperyalist güçlerin döküntü harp malzemelerinin meşherleri hâline getirilmiştir.

Şimdi acaba, İslâm'ı ve İslâm fütuhâtını, bu kadar kötü-lüğü de beraberinde getiren emperyalist sistemlere ve sömürü düzenlerine benzetmek ne derece mâkuldür?..

Bir kere İslâm, kimseyi yurdundan, yuvasından etmediği gibi, kimsenin eline, ayağına zincir vurarak çalışmasını

da engellememiştir. O, fethettiği ülkelerin insanlarını dinleriyle, duygularıyla, düşünceleriyle serbest bırakmış ve onları her hususta kendi dindaşları, vatandaşları gibi himaye etmiştir. Müslüman fatihler, girdikleri hemen her ülkeye huzur ve emniyet getirmiş ve yerli halk arasında kabul edilen, sevilen, sayılan insanlar olmuşlardır. Böyle olmasaydı, Suriye Hıristiyanları, ülkelerinin Roma imparatoru tarafından istirdat edileceği endişesi karşısında kiliselere dolup Müslümanların zaferi için dua ederler miydi?⁹³ Ve böyle olmasaydı, bir ucundan diğer ucuna altı ayda varılamayan alabildiğine geniş bir ülkede asırlar boyu emniyet ve asayiş devâm ettirmek nasıl mümkün olabilirdi?.. Bugünkü iletişim imkânları, son model askerî araç ve gereçlere rağmen, avuç kadar bir yerde bunca mekanize güçlerimizle emniyet ve asayişin temin edilemediğini gördükçe onların bu mevzuda başvurdukları dinamiklere hayran kalmamak mümkün mü? Zannediyorum, günümüzün pek çok münevveri de bu hakikati anlamış olacak ki, dünya hâkimiyeti dönemimize ait varlık ve bekâmımıza esas teşkil eden dinamiklerin yeniden gözden geçirilmesi lüzumunu izhar etmeye başladılar.

Müslüman fatihler, fethettikleri ülkelerin kapılarıyla beraber, gönül kapılarının da kendilerine açılmasını başarabildi ve fethettikleri ülke insanlarının saygı, itimat ve güvenine mazhar oldular.

Girdikleri ülkelerdeki ilim ve sanat birikimini değerlendirip, ilim ve sanat adamlarına çalışma zemini hazırladılar. Hangi dinden olursa olsun, âlimlere ve fikir adamlarına ayrı birer değer atfederek onları İslâmî toplum içinde aziz ve mükerrem tuttular.

⁹³ Bkz.: Şiblî Nu'manî, *Bütün Yönleriyle Hz Ömer ve Devlet İdaresi*, 1/212-214.

Müslüman fatihler hiçbir zaman, müstemlekeci devletlerin istila ve işgal ettikleri ülkelerin halkına yaptıkları zulmü yapmadılar. Yapmak şöyle dursun, fethettikleri ülke halkına kendi dindaşları, kendi soydaşları gibi davrandı ve onlara, aynı vatandaşları gibi muamelede bulundular.

Halife Hazreti Ömer, Mekkeli bir soyludan tokat yiyen bir kıptiye: “Dön; sen de ona bir tokat vur.” diyor; Amr İbn Âs’ın Mısır yerlilerinden birisini rencide ettiğini duyunca da: “İnsanlar analarından hür olarak doğdular. Ne zamandan beri onları kul-köle olarak kullanıyorsunuz?” diyerek itapta bulunuyordu. Mescid-i Aksa’nın anahtarlarını almak için Filistin’de bulunduğu sırada, namaz vakitlerinden birisini içinde bulunduğu bir kilisede idrak ettiğinde papazın ısrarla kilisede namaz kılmasını istemesine rağmen: “Hayır! Halife Ömer burada namaz kıldı diye yarın sizi iz’âc edebilirler.”⁹⁴ diyerek dışarıda toprak üzerinde namaz kılmayı tercih ediyor ve mağluplara karşı İslâm’ın fevkalâde insanî, alabildiğine yumuşak ve henüz günümüzde ulaşılamamış seviyedeki tavrını gösteriyordu.

Rica ederim, bu insanların başkalarını istismar etmeleri mümkün mü? Bunların başkalarını sömürmesi düşünülebilir mi? Ve bu yüksek ruhların temsil ettikleri Kur’ân sistemine emperyalist düzen denir mi?

Cankeş etmek: Can çekişir hâle getirmek.

Hânuman: Ev, bark, ocak.

İz’âc: Rahatsız etme, bunaltma.

⁹⁴ T.W., Arnold, *İntişar-ı İslâm Tarihi*, s. 99-100.

İslâmiyet bir taraftan “Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk, sapıklık ve eğrilikten ayrılmıştır.”⁹⁵ ve “De ki: Hak Rabbinizdendir, öyleyse dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.”⁹⁶ gibi âyetlerle, müsamaha, hoşgörü ve insanların inanıp inanmamalarını onların iradelerine havale etmeyi esas alıyor görünürken diğer taraftan, “Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla savaş ve onlara sert davran. Onların varacağı yer Cehennem’dir. O ne kötü gidilecek bir yerdir.”⁹⁷ ve “Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayınız, bulduğunuz yerde öldürünüz ve hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyiniz!”⁹⁸ ve “Kendilerine kitap verilenlerden Allah’a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlü’nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini dinmeyenlerle, hor hakir duruma düşüp cizye verecekleri âna kadar savaşınız!”⁹⁹ gibi beyanlarla İslâmiyet’te kılıç ve zorlama olduğu, dolayısıyla da onun silahla yayıldığı mânâsı anlaşılmaktadır. Bu hususların telifi ve İslâm’daki cihad emrinin mânâsını izah eder misiniz?

⁹⁵ Bakara sûresi, 2/256.

⁹⁶ Kehf sûresi, 18/29.

⁹⁷ Tahrîm sûresi, 66/9.

⁹⁸ Nisâ sûresi, 4/89.

⁹⁹ Tevbe sûresi, 9/29.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mekke'de takriben 13 sene halkı açık-kapalı tevhide ve İslâm'ın getirdiği yüksek anlayışa davet etti. Daha sonra davetini Mekke'nin dışında Taif ve Medine halkına müteveccihen sürdürdü. O'nun bu değişik yerlerdeki davet ve tebliğ vazifesine karşı ilk duyarlılık gösteren, daha doğrusu, topluca icabet eden Medine halkı oldu. Ve çok kısa zaman zarfında İslâmiyet'in ilk pâyitahtı ve İslâm medeniyetinin beşiği Medine'de, tevhid dininin girmediği bir ev kalmadı. O güne kadar yapılan hizmetlerde ve İslâmlaştırma hareketinde ne bir zorlama, ne bir taziyik, ne de silah bahis mevzuu olmadı. Herkes dinledi, tetkik etti, düşündü ve seçeceği nurlu yolu kendi iradesiyle seçti.

Böylece, Müslümanlar için gidip yerleşecekleri ve İslâm dinini neşredebilecekleri bir vasat meydana gelmişti ki, bu da onların kendi düşünce dünyalarını, iman ve akide hayatlarını serbest ve müdahalesiz yaşamaları demekti.

Bu yeni toplum, kendine has çizgileriyle, Arap Yarımadası'nda kendini hissettirip, muzdarip ve karanlıkta olan insanlığa başvurulacak bir mihrap hâline geldikçe, zaten ruhlarında ciddî düşmanlık olan Kureyş, her gün biraz daha azgınlaşıyor, her fırsatta Müslümanlığa ve Müslümanlara saldırıyor ve ne pahasına olursa olsun, bu yeni dinin hakkından gelmek istiyordu. Ondaki bu şiddetli arzu ve düşmanlık duygusu,

zaten cibilliyetinde her dine karşı adavet bulunan, o bölgedeki gayrimüslimlerin zekâ ve nifakiyla birleşince, henüz hayatının baharında bir filiz ve bir fide durumunda bulunan bu yeni dinin etrafında bir kısım tehdit edici rüzgârlar esmeye başladı ki, bu esintiler gelecekte Sasânileri, Romalıları da içine alacak şekilde yayılacak, genişleyecek, İslâm ve Müslümanlara karşı ebedî bir düşmanlık olarak sürüp gidecekti.

Günümüze kadar devam edegelen, İslâm'a karşı, bir kısım farmason ve Haçlı ortak düşmanlığının nüveleri, ta site İslâm devleti temelini atıldığı o ilk Medine günlerine dayanır. İslâm'ın, her türlü yanlış ve sapık düşüncelerle mücadelesi ve insana, kaybettiği haysiyetini kazandırma yolundaki kavgası, putperestlerin yanında bir kısım diyanet mensuplarını ve kiliseye, havraya bağlı olduğunu söyleyen bazı kimseleri de harekete geçirmişti. O günden bugüne de –değişik ad ve unvanlarla da olsa– bu tür müfsitlerin kan seylâpları İslâm'ın bağrında akıp durmaktadır.

Bu itibarlardır ki, Peygamberimiz döneminde, İslâm nurunu söndürmeye azimli bu üç grupta muharebeler meydana geldi. Bu üç grubu şöyle bir tasnife tâbi tutarak teker teker üzerlerinde durmakta yarar var:

1. Mekke müşrikleri.
2. Medine ve Hayber Yahudileri.
3. Romalılar ve onların emrinin altındaki Gassan Arapları.

1. Mekke Müşrikleri

a. Bedir Savaşı:

Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), önce de geçtiği gibi, 13 sene Mekke'de, fevkalâde bir sabır ve tahammül

ile, akla hayale gelmedik sıkıntılara katlandı, gördüğü şeyleri sinesine çekti, Kur'ân-ı Kerim'in "O hâlde peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret. Onlar (düşmanların) hakkında acele etme; onlar vaad edildikleri azabı gördükleri gün sanki dünyada bir günün sadece bir saati kadar kaldıklarını sanırlar."¹⁰⁰ ve "Sen şimdi sabret. Bil ki Allah'ın vaadi gerçektir. İyi inanmamış olanlar sakın seni geuşkliğe sevk etmesin."¹⁰¹ ve "Şimdi sen sabret. Çünkü Allah'ın vaadi gerçektir ve günahının bağışlanmasını iste; akşam-sabah da Rabbini hamd ile tesbih et."¹⁰² gibi âyetleriyle kendinden evvel gelmiş geçmiş peygamberleri misal kabul ederek ulü'l-azmâne bir sebatla vazifesini sürdürdü.

Bin bir sıkıntı içinde geçirilen 13 senelik bu ilk süreden sonra tazyik, tahammül-fersâ hâle geldi. Baskılar arttı ve onlar için artık Mekke yaşanmaz bir yer oldu. Derken hicrete müsaade çıktı ve Müslümanlar peyderpey yurtlarını yuvalarını, hatta çoluk çocuklarını Mekke'de bırakarak Medine'ye hicret etmeye başladılar. Onların hicretini müteakip de, müşrikler iyice işi azıttı ve Müslümanların arkada bıraktıkları mallarını aralarında yağma ettiler. Artık onların ne Mekke'de ne de Medine'de dünya adına hiçbir şeyleri kalmamıştı. Vâkıa, bu yeni mübarek belde, tarihin bu en şerefli mazlum ve mağdurlarına bağrını açıp "Buyurun" etmişti; etmişti ama, ne başlarını sokacak kendilerine ait bir yerleri, ne de kendi öz mallarından bir lokma yiyecekleri vardı. Kutlu beldenin mübarek insanları, kendilerine "Ensar" namının verilmesine

¹⁰⁰ Ahkâf sûresi, 46//35.

¹⁰¹ Rum sûresi, 30/60.

¹⁰² Mü'min sûresi, 40/55.

vesile olabilecek şekilde, muhacirlerin bu iç içe yokluklarını göğüsleyip onlara bir şey hissettirmemeye çalıştı iseler de, bir taraftan ele-âleme bâr olma gibi vicdanî sıkıntı, diğer taraftan el konulan mallarının şurada burada pazara sürüldüğünü gördükçe ihkâk-ı hak etme ve mallarını geriye alma düşünce-siyle gerildikçe geriliyorlardı.

İşte, bir tarafta böyle her türlü yaşama hakkından mahrum edilmek istenen bu mazlum ve mağdur insanlar, diğer tarafta ise, Müslümanları yurtlarından yuvalarından ettikten sonra mallarına el koyup, servetlerini katlayan zalim ve gaddarlar... Buna, Medine'deki Yahudi ve münafıkların, Kureyş müşriklerini, Müslümanların aleyhinde tahrik edip, bütün İslâm nurunu söndürme gayretleri de inzıam edince, doğrusu, Müslümanların sabır ve tahammüllerine, Allah'ın emirlerine boyun eğmedeki hassasiyetlerine hayran kalmamak mümkün değil.

İşte böyle, zulmün ve gadrin doruğa ulaştığı, mü'minlerin de sabırda zirveleştiği esnadaydı ki, içinde Müslümanların malı ve hakkı da bulunan Kureyş kervanının Medine yakınlarından geçtiği haberi Müslümanlara ulaştı. O güne kadar Müslümanlar bütün servetlerini müşriklere kaptırmışlardı. İlk plânda düşündükleri şey, haklarını geriye almak ve Medine insanına yük olmaktan kurtulmak idi. Ancak Allah, Müslümanlara, müşrikleri tedip etme, Yahudi ve münafıkları sindirme, yani Kureyş'le hesaplaşma ve her fırsatta Müslümanlığın üzerine çullanmayı plânlayan bu dev gaileye haddini bildirme yolunu gösterdi. *“Kendileri ile savaşılmalara (mü'minlere) zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş mevzuunda) izin verildi. Şüphesiz ki Allah onlara yardım etmeye kâdirdir. Onlar başka değil, sırf ‘Rabbimiz Allah’tır.’ dedikleri için haksız yere yurtlarından*

çıkartılmış kimselerdir.”¹⁰³ mealindeki âyetlerle cihada izin verildiği gibi; “Onları (yani size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün. Onlar sizi (yurtlarınızdan) çıkardıkları gibi, siz de onları çıkarın. (Onlar fitne çıkarıyorlar) fitne çıkarmak adam öldürmekten daha kötüdür.”¹⁰⁴ gibi beyanlarla da her fırsatta Müslümanlara karşı zulümde, tecavüzde bulunan, ev ve arsalarına el koyan, mallarını yağma eden saldırganlara hadlerini bildirme emri veriliyordu.

Evet işte, böyle zulme uğrayıp yurtlarından edilen, kendi ülkelerinde bin bir türlü haksızlığa uğratılıp, bir lokma ekmeğe muhtaç bırakılan bu mağdur ve mazlum insanlara 13 senelik çileden sonra hasımlarıyla hesaplaşma ve ellerinden alınan şeylerin geriye alınması yolu gösteriliyordu. Artık, “Allah” adını açıkça ilân edebilecek ve bunu engellemek isteyenlerle de savaşacaklardı. “Size ne oldu da Allah yolunda ve ‘Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder ve bir yardımcı yolla.’ diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşıyorsunuz?”¹⁰⁵ ilâhî beyanıyla Allah yolunda, İslâm’ın izzeti uğrunda ve kâfirlerin elinde inim inim inleyen yaşlı, zayıf çoluk çocuk ve kadınları kurtarıp hürriyete kavuşturma, onları koruyup kollama istikametinde savaşacaklardı ve bu savaş, yaşama hakkını kaybedenlere bu haklarını iade, itibarlarını yitirenlere itibarlarını yeniden kazandırma ve cihan dininin yayılmasını engelleyenleri de sindirmeyi hedefliyordu ki, Hakk’ın takdirleriyle plânlanan şeylerin bütünü tahakkuk etmiş ve Bedr-i

¹⁰³ Hac sûresi, 22//39-40.

¹⁰⁴ Bakara sûresi, 2/191.

¹⁰⁵ Nisâ sûresi, 4/75.

Kübrâ (Bedir Savaşı) meydana gelmişti. Bilmem ki, müşrik ve putperestlerin ettiği bunca şeyden sonra “Gelmeseydi” diyebilecek birisi çıkar mı?..

b. Uhud Savaşı:

Zulme, gadre alışmış; talanı, yağmayı meslek hâline getirmiş; gaddar, müteceviz, mağrur bir toplumun, Bedir'deki hesaplaşmayı hazmedememesi ve böyle giderse, kendilerine yağmacılık yollarının kapanması endişesi ve Mekke liderliğinin Medine'ye kayması Kureyş zorbalarını çileden çıkarıyor ve onlarda yeni bir intikam ve hesaplaşma duygusu meydana getiriyordu. Bu hınç ve duyguyla da ta Medine önlerine kadar geldiler ve zalimlerin harp anlayışı içinde Müslümanlara saldırdılar. Bu muharebede Müslümanlar tamamen bir müdafaa savaşı verdiler. Dinlerini, ırzlarını, namuslarını korumak için başka bir şey de yapamazlardı. Kimse de yapamazdı ve aslında yapılmamalıydı da...

c. Hendek Vak'ası:

Bir türlü sönme bilmeyen müşriklerin kin ve nefretleri, Uhud'dan sonra yeniden alevlendi, müteakip aylar içinde bu yangın yayıldı, büyüdü; Yahudilerin düşmanlığıyla da bütünleşerek, bütün bütün İslâm nurunu söndürme düşüncesiyle Medine-i Münevvere'yi dört bir yandan sardı. Bunca yıllık müşrik kin ve nefreti, Yahudi hesap ve plânı Medine'deki bir avuç Müslüman'ı boğmak için omuz omuza vermiş ve tarihin en utandırıcı şenaati işleniyordu. Buna karşılık Müslümanlar da, yine tarihte eşi görülmedik bir sebat ve cesaretle, din, iman, ırz ve namuslarını koruma uğrunda ebedlere kadar

iftihar edilecek ve sinelerde bir yâd-ı cemil olarak kalıp gidecek en büyük kahramanlıkları gösteriyorlardı.

Hendek de bir müdafaa harbiydi; dün olduğu gibi, bugün de aynı şekilde tecavüze uğrayan her milletin yapabileceği cinsten bir muharebeydi.

d. Mekke Fethi:

Zulüm ve gadrin en utandırıcısıyla yurtlarından, yuvalarından edilmiş, mallarına, mülklerine el konmuş Müslümanların, yuvalarına dönmek, bağ ve bahçelerini tımar etmek isterken karşlarına çıkan haksız engellemeleri bertaraf edip, günde beş defa dönüp namaz kıldıkları Kâbe'yi putlardan temizlemeleri, yıllardan beri müşriklerin elinde esir bulunan zayıf, mağdur, âciz kadın ve çocukları, yaşama, ibadet etme hak ve hürriyetine kavuşturmaları maksadıyla, kan dökülmemesi mevzuunda hassasiyet gösterilerek gerçekleştirilmiş peygamberâne bir operasyon ve beklenen bir fetihtir. Hem de, hayat, duygu ve düşüncelerini Mekke reislerinin arzu, istek ve anlayışlarına göre ayarlayan çevredeki bütün kabile ve cemaatlerin akın akın İslâm'a girmelerine, bütün gönüllerin İslâm'a açılmasına vesile olan bereketli bir fetih.

Mekke fethi, başta düşünülüp plânlandığı gibi tahakkuk etti. Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) "Ebû Süfyan'ın evine giren, Hakîm İbn Hizam'ın hanesine giren, Kâbe'ye sığınan ve evine girip kapısını kapayan herkes emniyettir."¹⁰⁶ sözleriyle ilân ettiği umumî af, müsamaha ve yücelik karşısında, o katı ve müsamahasız ruhlar, birdenbire

¹⁰⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/331-332; İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 4/47.

yumuşamış, gözleriyle beraber gönülleri de açılmış ve emin beldenin emin insanları olmaya namzet hâle gelmişlerdi. Artık, o güne kadar ettiklerinin hicabıyla iki büklüm oluyor ve günahlarına keffaret arıyorlardı.

Bu kısa ve mücmel hatırlatmalarla da görüldüğü gibi, Allah Resûlü, hemen bütün muharebelerini; imanı neşir, hakkı ikame, mazlum ve mağduru müdafaa, maddî-mânevî mutluluğa giden yolları engellerden temizleme, İslâm nurunun yayılmasına mâni teşkil eden düşmanlıkları bertaraf etme düşünce, mülâhaza ve gayretiyle yapmıştır. Ve çok gariptir; bu 23 senelik muharebe ve hesaplaşmalar neticesinde sadece ve sadece 375 insan ölmüştür ki; bu da şimdilerde bir aylık trafik kazası kurbanlarının sayısına ya denk gelir ya da gelmez!

2. Efendimiz'in Bazı Yahudilere Karşı Muharebeleri

Bir kısım Ehl-i Kitap, hiçbir zaman Peygamberimiz'in (sallâllâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğini hazmedemediler. Bedir muvaffakiyetinden sonra ise, bütün bütün kindarlık ve kıskançlıkla hareket etmeye başladılar ve düşmanlıklarını açığa vurdular.

Evet, Bedir'den sonra, Benî Kaynuka Yahudileri işi iyice azıtmış; bir taraftan gizli gizli düşman kutuplarla Müslümanlar ve Müslümanlığın aleyhinde oyunlar çevirirken, diğer yandan da "Yâ Muhammed! Bedir'de, harp ve darpten anlamayan bir cemaati yendim diye gururlanma..."¹⁰⁷ diyerek açıktan açığa Peygamber'i tehdit ediyor ve O'nunla karşılaşmaya ve-

¹⁰⁷ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, 2/137; et-Taberî, Câmiu'l-beyan, 3/192 (Âl-i İmrân sûresi, 3/12. âyetinin tefsirinde).

sile arıyorlardı. Hatta, İbnü'l-Esîr'in tespitine göre bu esnada Kaynuka civarında bir Müslüman kadına da saldırmışlardı.¹⁰⁸ Böylece, Medine-i Münevvere'de ilk defa ahdi bozan, fitne çıkaran ve Müslüman kadınlara taarruz eden Kaynuka kabilesi oluyordu.

Benî Nadîr, baştan Peygamberimiz'le anlaşma yaptıkları hâlde daha sonra, el altından Kureyş'le söz birliği ederek Efendimiz'e karşı müşterek bir cephe oluşturdular. Benî Kurayza da, önceleri Müslümanlarla sözleşme akdetmiş olmasına rağmen, Hendek Vak'ası gibi en kritik, en sıkışık bir anda anlaşmayı bozup Kureyş cephesine iltihak etti ve bilfiil İslâmiyet'i içten çökertmek istediler.

Hasan İbrahim Hasan'ın da "*İslâm Tarihi*" adlı kitabında belirttiği gibi, Yahudilerden üst üste gelen bu hıyanet darbelerine karşı Peygamberimiz adalet, istikamet ve yumuşaklıktan kat'iyen ayrılmadı. Onların bunca ihanet ve İslâm'ı arkadan vurmaya çalışmalarına karşı, Müslümanların ve Müslümanlığın hukuku adına, ancak yaptıkları cürümler ölçüsünde cezalandırdı.¹⁰⁹

Onların bir türlü dinme bilmeyen kin ve nefreti Hendek Vak'ası'ndan sonra da sürüp gitti. Bir taraftan, Peygamberimiz'in yiyeceği ete zehir katıyor¹¹⁰, oturduğu yere yukarıdan taş atıyor¹¹¹ ve ard arda komplolar hazırlıyor; diğer yandan da Müslümanlığa karşı her çeşit İslâm düşmanını tahrik

¹⁰⁸ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, 2/137-138.

¹⁰⁹ Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi*, 1/132.

¹¹⁰ Buhârî, *cizye* 7; Ebû Dâvûd, *diyât* 6; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/451; Dârimî, *mukaddime* 11.

¹¹¹ el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 3/180; es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-kubrâ*, 1/525; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 1/352.

ediyor ve gizli açık harp vaziyetini almadan geri durmuyordu. Hele, Medine-i Münevvere'de fitne çıkarma arzu ve isteklerinin bir türlü ardı arkası kesilmiyordu. Bütün bunları nazar-ı itibara alarak İslâm pâyitahtının emniyet ve güvenliği için Peygamberimiz onları Medine'den çıkarmaya karar verdi. Bu defa da, Medine'den uzaklaştırılan bu Yahudiler ve daha başkaları Hayber'i bir üs ve karargâh olarak kullanmak üzere orada toplanmaya başladılar. Şimdi durum daha da ciddiyet arz ediyordu. Zira, Hayber Yahudileri, bir yandan çeşitli ticarî ahlâksızlıklarla fakir Arapları eziyor, diğer yandan da kâh Kureyş'le, kâh Romalılarla iş birliği yaparak, mutlaka Müslümanların hakkından gelmek ve İslâm nurunu söndürmek istiyorlardı. Bunların bir türlü bitip tükenme bilmeyen bu entrikaları karşısında Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hayber'i de İslâmî usûllerle idare etmeye karar verdi ve Ahzâb Vak'ası'ndan sonra orayı da fethederek Allah'ın âdil nizamıyla Yahudileri hâkimiyeti altına aldı. Bu son fetihle, bir taraftan o çevredeki, işleri, muameleleri, hile, entrika, yalan ve başkalarını aldatmadan ibaret olan ve her şeyi nifaka bağlayanlar zapturapt altına alınıyor, başkalarına zarar vermeleri önleniyor, diğer taraftan da Müslümanların ve Müslümanlığın geleceği emniyet altına alınıyordu.

Ehl-i Kitap'tan bazıları, Peygamberimiz'den sonra, Raşid Halifeler döneminde de hıyanet ve ihanetlerine devam ettiler. İrtidat hâdiselerinde kışkırtıcı rollerini oynadılar, Müslümanlar iç meseleleriyle meşgul olurken Romalıları tahrik ettiler, onlar ve Sasâniler hesabına casusluk şebekeleri kurarak Müslümanlığı çökertmeye çalışmaktan bir lâhza geri durmadılar. En nihayet, Emîrül-Mü'minîn Hazreti Ömer'in oğlu

Abdullah'a suikastte bulundular.¹¹² Sonunda Hazreti Ömer, Müslümanlar ve Müslümanlık için daima bir çıbanbaşı olan bazı Yahudilerin Peygamberimiz'in de bir işaretine¹¹³ binaen Arap Yarımadası'ndan çıkarılması hususunu ahabla müzakere etti ve başka yerlerde kendilerine mal-mülk ve arazi verilme üzere, pâyitahttan uzak yerlere yerleştirildiler.¹¹⁴

Bilmem ki, Yahudilerin o günkü Müslümanlara yaptıkları, bugünkü devletlerden herhangi birine yapılıyorsa başka bir muamelede mi bulunurlardı?..

3. Gassan Hıristiyanlarına Karşı Peygamberimiz'in Hareketi:

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicretin 8. senesi, Şucâ İbn Vehbü'l-Esedî'yi, Roma imparatorunun yakını Gassan meliki Hâris'e göndermiş ve onu nezih bir üslûpla İslâm'a davet etmişti. Devletler arası bir prensip olarak kabul edilen "Elçiye zeval yoktur." esasına rağmen Hâris, elçiyi öldürmüş ve Medine üzerine yürümek istediğini belirterek Roma imparatorundan yardım istemişti.¹¹⁵ Bu maksatla büyük bir ordu teşekkül etmeye başlamıştı ki, Efendimiz tam vaktinde haberdar oldu ve Zeyd İbn Hârise kumandasındaki 3 bin kişilik bir orduyu gayet seri olarak Mute'ye gönderdi. Müslümanlar Mute'de, kendilerinden 20-30 kat daha fazla Roma destekli Gassanîlerle karşılaştılar ve Halid'in usta manevraları sayesinde az bir zayıfla düşmanı durdurup Medine'ye döndüler.¹¹⁶

¹¹² el-Belâzürî, *Futûhu'l-buldan*, s. 38-40; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-buldan*, Hayber mad.

¹¹³ Muvatta, *Medine* 17-19; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* 6/ 274.

¹¹⁴ el-Belâzürî, *Futûhu'l-buldan*, s. 38-40; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-buldan*, Hayber mad.

¹¹⁵ Bkz.: Hamidullah, Muhammed, *Mecmûatu'l-vesâiki's-siyâsiyye*, s. 126.

¹¹⁶ Buhârî, *megâzi* 44; İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/15-30; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/291-295.

Daha sonra, hem Roma cephesinde hem de Sasâni cephesinde İslâm'a karşı tavır daha da ciddîleşti, muharrikler daha da arttı ama, Efendimiz'in hayat-ı seniyyelerinde değişik grup ve kesimlere karşı, büyük ölçüde müdafaa harplerinin hulâsası bundan ibaretti. Denebilir ki, O, nurlu hayatlarında, harbin içine çekilmeden kat'iyen kılıç kullanmadı. Aslında O, peygamber olarak gönderilmişti. Allah'tan getirdiği âlemşümül mesajları dünyanın dört bir yanına ulaştıracak ve bütün insanlığa tebliğ edecekti. Bunu yapmamak elinden gelmezdi. Zira O, Hakk'ın elçisiydi ve insanlık da O'nun sunacağı bu mesajlar sayesinde Hakk'a, hakikate, saadete uyanacaktı. Cihan Peygamberi, bu mutlak hayrı yerine getirirken, yukarıda bahsi geçen cephelerden engellemeler olacaktı; oldu da. Ama, Allah Resûlü bunları birer birer aştı ve bir kısım aklı gözüne inmişlerce yadırganacak şeylerin de bulunmasına rağmen güzeller güzeli neticelere ulaştı ki, önemli olan da oydu.

Aslında Cihan Peygamberi, Kur'ân'ın elmas burhanlarıyla gönülleri fethetmek, insanlığı dünya ve ukbâ saadetine uyarmak, şuraya buraya dağılmış gönülleri Allah'a bağlayıp tevhide yöneltmek, insanoğluna insanlığını yeniden kazandırmak, insanlar arasında sarsılan denge ve yıkılan müsâvatı ihya edip âlemşümül ilâhî adaleti bir kere daha tesis etmek; ırz, namus, mal, can ve nesil emniyetini sağlam esaslara bağlamak için gönderilmişti. Bu büyük vazifeyi yaparken de akılları, kalbleri, ruhları muhatap alacak ve kat'iyen zor kullanmayacaktı; öyle de yaptı. Evet O "*Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk, sapıklık ve eğrilikten artık ayırt edilmiştir.*"¹¹⁷ ilâhî

¹¹⁷ Bakara sûresi, 2/256.

prensibine uyararak ikna ve talim usûlünü seçip “*Sen, Rabbin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve mücadeleni yolların en güzeliyle sürdür.*”¹¹⁸ düsturunun ışığında kafa ve kalblere seslendi ve “*De ki: Allah’a itaat edin; Peygamber’e de itaat edin. Eğer yüz çevirerseniz şunu biliniz ki, Peygamber’in sorumluluğu kendisine, sizin mükellefiyetiniz de size aittir. Eğer O’na itaat ederseniz doğru yolu bulmuş olursunuz. Zaten Peygamber’e düşen de açık seçik duyurmaktır.*”¹¹⁹ âyetinin irşadıyla, Peygamber’in vazifesinin şe’n-i rubûbiyetin gereğiyle karıştırılmaması lâzım geldiğini bilip “*Öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir zorba değilsin.*”¹²⁰ ilâhî ihtarını kendisine düstur-u hareket ve rehber kabul ederek, “*Biz onların dediklerini çok iyi biliriz. Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin. Sen sadece uyarıcı bir elçisin. Şimdi sadece tehdidinden korkanlara Kur’ân’la öğüt ver.*”¹²¹ beyanının aydınlığında yoluna devam etti. Hem de bütün uygunsuz hareket ve davranışlara rağmen. Evet, O, senelerce yılmadan, usanmadan ve kendisine karşı yapılan kötülöklere mukabele etmeden temiz ruh ve temiz vicdanları aradı, insanlığını yitirmemiş kalblere seslendi; küfür ve ilhadla şartlanmamış dimağlarla diyalöğe geçti ve en ağır şartlar altında dahi vazifesini yerine getirmediği geri durmadı.

Bir gün gelip Hak nuru dört bir yanı tutunca, karanlığa, zulme, haksızlığa alışmış ruhlar, iyiden iyiye rahatsız olmaya başladı ve ne pahasına olursa olsun İslâm nurunu söndürmek, Müslümanların hakkından gelmek için cepheler teşkil ettiler. Ne var ki artık, Allah’ın emri, Peygamber’in de vazifesi olan bu

¹¹⁸ Nahl sûresi, 16/125.

¹¹⁹ Nur sûresi, 24/54.

¹²⁰ Gâşîye sûresi, 88/21-22.

¹²¹ Kâf sûresi, 50/45.

nurlu iş, mü'minler tarafından da benimsenmiş ve onların sev-
dası, mefkûresi hâline gelmişti. Gayri neye mâl olursa olsun in-
sanın cahilî düşüncelerden kurtarılmasına, hurafelerin yıkılma-
sına, yalancı mâbutların mâbet ve sinelerden atılmasına, zayıf
ve mazlumların himaye edilmesine, her türlü zulüm ve taşkın-
lığın önlenmesine, din ve itikat hürriyetinin yerleştirilmesine,
İslâm nurunun emniyet ve güven içinde neşredilmesine, insan-
lar arasında adalet, müsâvat ve kardeşlik düşüncesinin geliş-
mesine kendini adanmış bu insanların, İslâm'ın bu nurlu yolun-
dan geriye dönmeleri düşünülemezdi ve dönmediler de...

Bundan böyle, Hak nurunun cihanı aydınlatmasına en-
gel olanların bertaraf edilmesi, İslâm'a tecavüzde bulunanların
karşılık görmesi, onun nurunu söndürmek isteyenlerin ceza-
landırılması, cihan sulh ve salâhı adına zaruret hâlini almıştı ve
bu, kat'iyen İslâm'ın kılıçla yayıldığı mânâsına gelmemeliydi.

Bir kere İslâm, dünden bugüne hâkim olduğu yerlerin
pek çoğuna askersiz ve muharebesiz girmişti. Peygamber
Efendimiz döneminde Araplar arasında böyle yayıldığı gibi,
daha sonra Afrika ve Cenubî Asya'da da böyle intişar et-
mişti. Hatta denebilir ki ilk Müslümanlar Müslümanlığı şura-
ya buraya götürmekten daha ziyade, dünyanın dört bir ya-
nındaki insanların kalblerini fethedip onları Müslümanlığın
yanına getirip onlarla bütünleştiler. Evet, bir kısım küçük is-
tisnalar bertaraf edilecek olursa, Müslümanlar, sadece ve sa-
dece dünya muvazenesi, mazlum ve mağdurların himaye-
si ve İslâm nurunun intişarının engellenmesi karşısında sert
davrandı; zalimi, gaddarı, nur düşmanını tedip ettiler; ama
kat'iyen adalet ve istikametten ayrılmadılar.

Evet, harp ederken, cezalandırırken, hatta müstahak biri-
ni öldürürken dahi hak ve istikametten ayrılmayan bir toplum

varsa o da İslâm toplumdur. İşte ilk halifeden günümüze kadar tatbik edilegelen önemli düsturlardan sadece birkaçı:

1. Hıyanet etmeyin ve yağmacılık yapmayın.
2. Düşmanlarınız dahi olsa gadirde bulunmayın ve işkence etmeyin.
3. Zinhar küçük çocuklara ilişmeyin.
4. Yaşlılara ve kadınlara dokunmayın.
5. Hurma ağaçlarını kesmeyin, bağ ve bahçeleri yakıp harap etmeyin.
6. Koyun, sığır ve develeri öldürmeyin.
7. İbadethanelere çekilmiş ve kendilerini ibadete vermiş kimselere dokunmayın.¹²²

Sadece bir kısmını ifadeye çalıştığımız bu cihad disiplinleriyle dahi, ilk Müslümanların modern dünyayı çok gerilerde bırakmış oldukları görülecektir.

Evet, İslâmiyet, düşmanlara dahi işkenceyi, ateşle azabı, onların bağ ve bahçelerini yakmayı yasaklamış; ilân-ı harp etmeden evvel, düşman cepheye, harp edeceğini iletmeyi esas kabul etmiş ve harbe hazırlanırken de, dine davet ve hakikati duyurmadan taarruza geçmeyi tasvip etmemiştir. Harekete geçerken de, sırf Allah'ın yüce adını dört bir yana duyurmak için hareket edilmesi lâzım geldiği hususu üzerinde ısrarla durmuştur. Onların bu hasbîlik ve samimiyetleri, Allah için oturup Allah için kalkmaları, Allah için işleyip Allah için başlamaları sayesinde ki, fethedilen yerlerde çarçabuk emniyet ve güven telkin ettiler ve arkasından da kitleler hâlinde İslâmiyet'e

¹²² Ebû Dâvûd, *cihad* 82; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/300; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 3/227; et-Taberî, *Tarihu'l-umem ve'l-mülûk*, 3/226.

iltihaklar başladı. Zaten olmasaydı, çölden gelen bir avuç insanın, dünyanın üç kıtasında hâkimiyet tesis edip, onu asırlarca devam ettirmesini izah etmek mümkün olmayacaktı. Tarihte silah zoru ve asker gücüyle kurulmuş pek çok imparatorluklar vardır ki, kurucuları ile beraber yıkılıp gitmişlerdir de geriye izleri bile kalmamıştır. İslâm, bunca haricî taarruz ve tahribe rağmen bin küsur seneden beri dünyanın pek çok yerlerinde hâlâ ağırlığını hissettiriyorsa, bunun sırrı onun ruhundaki sulh u salâh, emniyet ve güven ve âlemşümul merhamettir.

Hâsılı, İslâm'da silah ve kuvvet esas değil, o bir tâbi, Kur'ân hikmetinin bekçisi ve İslâm nurunun da muhafızıdır. O, hakkı kuvvette gören, cismanî yaşayışı gaye bilen, zulüm ve gadirden lezzet alan ve kendilerini yarı ilâh gören şartlanmış düşünce, kapalı gönüllere karşı, hakkın ihyası, düşünce hürriyetinin ikamesi, mazlum ve mağdur ahlarının dindirilmesi, zayıf ve güçsüzlere melce ve dayanak olması yolunda kullanılmış; herkese seçme ve inanma imkânını hazırlamıştır ki, bu da, herkesin, temiz vicdanlarla, salim düşüncelerle, akıl, mantık ve tabiatla içli-dışlı olan İslâm'ı kabullenip benimsemesine yetmiş artmıştır.

Evet, o, ruhun aradığı, düşüncenin fitrî ve tabiî bulduğu, muhakeme ve mantığın teslim-i silah ettiği bir sistemdi. Silah ise, güç ve kuvveti her şey sayan beden insanına karşı, bir güzellikler meşheri olan İslâm'ın görülmesine mâni perdeleri parçalıyor; onun güzel iklimine giden yollardaki hakikate baş kaldırmış ifritleri bertaraf ediyor; masum, mağdur ve hakikati arayan ruhlara, üzerinden geçip ebedî mutluluğa erecekleri köprüleri gösteriyordu.

Aslında dünden bugüne, bütün İslâm düşmanları, kendi zulüm ve gadirlerini, kendi çapulculuk ve hunharlıklarını

perdelemek ve dikkatleri başka tarafa çekmek için bir lâhza olsun, Müslümanlığı ve Müslümanları karalamadan geriye durmamışlardır.

Zulmü Firavun yapmış, silah ve askeri o kullanmış, milletini “Aton” a ibadete zorlamak için başka mâbutlara karşı harp ilân etmiş ve başka bütün mâbetleri kapamıştı. Budizm “Azoka”nın gayret, baskı ve zorlamaları ile Seylan ve Cenûbî Asya’ya ulaşabilmişti. Mazdeizm, “Kobat”ın akıttığı kan seylâplarıyla yürüyen bir gemiydi ve kendiyile beraber de tarihe gömüldü. Hıristiyanlık milâdın 313. senesinden itibaren, Konstantin’in akla-hayale gelmedik hileleri, zulmü ve istibdadıyla zorla herkese kabul ettirildi. Şarlman Saksonlarla tam 33 sene savaşarak, onları bîtap hâle getirip Hıristiyanlığa girmeye mecbur etti. Mısır, dünyalar kadar kan döküldükten sonra Hıristiyanlaştırılabilmiştir. Rusya, Danimarka karşısında, kandan-irinden göller içinde boğulmamak için kerhen Mesihiyete girdi.¹²³

Zaten Ehl-i Salîb’in bir hiç uğruna asırlarca İslâm dünyasına çektirdikleri, her türlü tarif ve tavsifin üzerindedir; nitelikim, yakın geçmişte Vatikan bu mevzuda özür dilemiştir. Bunlar sözde, Hıristiyanlık uğruna, geçtikleri yerleri yakıp yıkmıyor; kadın, çoluk çocuk demeden insanları kesiyor; mezarları, mâbetleri soyuyor; mescitleri, zaviyeleri hayvan ahırları hâline getiriyorlardı ki, kendi kitapları ve günümüzde her tarafta teşhir ettikleri antik-İslâm eserleri bunun en canlı şahitleridir.

Hele dünyadaki bir kısım müstebitler, baskıcılar ve tek başlarına bütün dünyayı idare etme peşinde olanlar!.. Bugün

¹²³ Gazâlî, Muhammed, *et-Taassub ve't-tesamuh beyne'l-Mesihyye ve'l-İslâm*, s. 87.

olsun onların işlediği bunca fezaat ve şenaatleri görmeyen veya görmezlikten gelen Batılı yazarlar ve onların İslâm dünyasındaki şuursuz mukallitleri bu mevzuda ne derece objektif olabilirler ki onlara ve dediklerine itimat edilebilsin.

Arz ettiğimiz hususlar, mücerret iddialar değil; bilhassa son zamanlarda Thomas Arnold ve Toynbee gibi insaflı yazarların yüzlercesinin yazıp üzerinde durdukları müdellel gerçeklerdir. Bunlar, İslâm'ın, girdiği yerlerde kan dökülmediği, kuvvet ve cebir kullanılmadığını ısrarla ifade etmektedirler.¹²⁴

Bu cümleden olarak birkaç vak'ayı hatırlatmakta fayda mülâhaza ediyoruz:

1. Müslümanlar Şam'ı aldıklarında, halkın büyük bir kısmı hemen Müslüman oldu. Diğerleri de önce Müslümanların zimmetini kabul edip bir süre öyle kaldıktan sonra, peyderpey kendi irade ve ihtiyarlarıyla Müslümanlığı seçtiler. Hatta bir aralık, Şam'ın yeniden Romalıların eline geçmesi endişesi belirince, Hıristiyan ahali mâbetlere dolup, Müslümanların zaferi için dualar ettiler.¹²⁵

2. Başta Mısır olmak üzere, Romalıların girdiği her Afrika ülkesinin, oralarda İslâm'ın ses ve soluğunun duyulacağı güne kadar, Hıristiyan idarecilerin elinde inim inim inlediğini *"İntişar-ı İslâm Tarihi"*¹²⁶ kitabında Thomas Arnold yazıyor.¹²⁷ Müslümanlık'la yeniden insanlığa uyanan Mısır halkı, bir baştan bir başa Afrika'nın fethinde önemli bir merkez, daha sonraki dönemlerde de ilim ve kültür hareketlerinin beşiği hâline gelmişti.

¹²⁴ Bkz.: T.W., Arnold, *İntişar-ı İslâm Tarihi*, s. 159-196.

¹²⁵ Şibli Nu'manî, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, 1/212-214.

¹²⁶ Kitabın Arapça ismi "*ed-Da've ile'l-İslâm bahs fi tarihi neşri'l-akîdeti'l-İslâmî*".

¹²⁷ Bkz.: T.W., Arnold, *İntişar-ı İslâm Tarihi*, s. 159-196.

3. İspanya halkının İslâm'a karşı hâhiş izhar etmesi ve seviz asır İslâm'ın önemli bir ilim ve kültür merkezi hâline gelmesi, çok dostlarla beraber bir kısım düşmanların da, düşünce ve söz birliği ettiği bir gerçektir. Daha sonra bazı Batılı ülkelerin, insana, insanlığa, ilim ve kültüre karşı edip-eylediklerini ifade etmeye terbiyemiz müsait değil.

4. İstanbul, Balkanlar ve Şarkî Avrupa'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesi, tamamen insaf, istikamet, adalet ve merhamet çerçevesi içinde cereyan etmiş ve mağlup ülkelerin irade ve ihtiyarlarıyla İslâm'ı benimsemesine vesile olmuştur.

5. Maverâünnehir halkı ve daha sonraları Selçukluların kendi rıza ve kendi istekleriyle İslâmiyet'i seçtikleri, asırlarca İslâm'ın bayraktarlığı vazifesini yükledikleri ve bunu İslâm nurunun aydınlığında geliştirdikleri, hemen herkesin üzerinde ittifak ettiği gerçeklerdendir.

6. Zaten, Uganda, Somali, Sumatra, Cava ve Filipinlere İslâm, sofî ve dervişler vasıtasıyla girdi. Bu sevimli mürşidlerin sevimli davranışlarıyla, girdiği her yerde hüsnü kabul gördü, yaşandı ve kitleler tarafından benimsendi. Bunun böyle olduğunu T. Carlayl, Gustave Le Bon, Thomas Arnold ve Toynbee gibi münsif yazarlar da kabul etmektedirler.

Başlangıçtan bugüne kadar, İslâm hâkimiyeti altına giren hemen her yerde, Müslümanlar sıyanet melekleri gibi tanınır kabul edildi ve hiçbir zaman zimmîlerden bir şikâyet olmadı; bu uzun sükûnet ve itminan hâli, Batılıların İslâm bünyesindeki zimmîleri tahrik edip dünyanın dört bir yanında peşi peşine hâdiseler çıkaracakları güne kadar da devam etti. Vâkıa,

Batılıların oyununa gelip tahrik olan bu milletler, daha sonraları ettiklerine nâdim olup ağladılar; ağladılar ama artık iş işten geçmişti.

Evet, İslâmiyet cihan sulhü prensipleriyle gelmiş, akla, ruha, vicdana beraber seslenmiş ve hasımlarına ikna ile galebe çalmış eşi olmayan tek sistemdir. Bu sistemin temsilcileri olan Müslümanlar, cân-u gönülden bağlı oldukları Kur'ân ve Sünnet'in aydınlık ikliminde, kâinata "mehd-i uhuvvet" nazarıyla baktı ve bir ölçüde herkesle diyaloga girme yollarını araştırdılar. Kur'ân onlara "Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilikte bulunmayı ve âdil davranmayı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever."¹²⁸ diyerek mürüvvet ve insanlığın esas olduğunu ihtar ediyor ve mü'minlere hedeflerin en yükseğini gösteriyordu. Hatta denebilir ki, kime karşı olursa olsun, o daima iyiliği ve güzelliği yeğliyordu. "Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Zira anası onu nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (Bunun için) önce Bana, sonra da anne-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak Banadır. Eğer onlar seni hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşmak için zorlarsa, onlara itaat etme. (Bununla beraber dünyada onlarla iyi geçin...)"¹²⁹ fermanıyla, Müslüman evlâda, müşrik anne ve babasına karşı insanca davranmayı tavsiye ediyor; "İçlerinden zulmedenleri bir yana, Kitap ehliyle en güzel tarz-

¹²⁸ Mümtahine sûresi, 60/8.

¹²⁹ Lokman sûresi, 31/14-15.

da (*münazara ve*) *mücadele edin.*"¹³⁰ beyan-ı sübhâniysiyle de Ehl-i Kitap'a hak ve hakikatin anlatılmasında yolların en yumuşagını gösteriyordu.

Bu itibarladır ki, Peygamberimiz, hayat-ı seniyyelerinde İslâm'a sığınan hemen herkese iyi davranmış, onlara ikramda bulunmuş ve zimmetimizi kabul edenleri, hukukta Müslümanlarla bir tutmuş, her fırsatta, âlemlere rahmet olduğunu¹³¹ onlara da hissettirmiştir. Davet ettiklerinde davetlerine icabet etmiş¹³², cenazelerine saygı göstermiş¹³³ ve hastalarına ziyarette bulunmuştur. Ehl-i Kitap'tan borç para almış, onlara rehin vermiş¹³⁴, onlarla ticaret yapmış ve Müslümanların vesâyâsı altında bulunanları gül gibi aziz tutmuştur. "Zimmîye eziyet eden, benden değildir."¹³⁵ buyurarak zimmî hukukunu en ulaşılmaz seviyede ele almış ve "Ahd u zimmetimizde bulunan birisini öldüren, Cennet'in kokusunu duymaz."¹³⁶ ferman ederek hayatını Müslümanların içinde geçiren zimmîlere yapılan eziyetin Cennet'ten mahrumiyete sebebiyet vereceği terhibinde bulunmuş; ne evvel ne de âhir hiçbir hukukî sistemin, hiçbir hümanist düşüncenin ulaşamadığı ve ulaşamayacağı en yüksek insanî değerler zirvesini göstermiştir.

¹³⁰ Ankebût sûresi, 29/46.

¹³¹ Bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/107.

¹³² Meselâ Hayber'de önde gelen sahabileri ile beraber katıldığı yemek daveti için bkz.: Buhârî, *cizye* 7, *tıb* 55; Ebû Dâvûd, *diyât* 6; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/219.

¹³³ Meselâ Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi vesellem), bir Yahudi cenazesi geçerken ona insan olduğundan dolayı saygı duyarak ayağa kalkmış ve kendisine onun bir Yahudi olduğu hatırlatıldığında da "Ama bir insan." cevabını vermiş (Nesâî, *cenâiz* 46) ve İslâm'ın insana verdiği değeri göstermiştir.

¹³⁴ Buhârî, *rehin* 2, *büyû'* 14; Müslim, *müsâkât* 124.

¹³⁵ Benzer hadisler için bkz.: el-Münâvî, *Feyzu'l-kadir*, 6/19; el-Bağdâdî, *Tarihü Bağdad*, 8/170; el-Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, 2/342.

¹³⁶ Buhârî, *diyât* 29.

O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) aydınlık döneminde, her şey böyle seviyeler üstü cereyan ettiği gibi, pek az tali'siz devirlerin istisnasıyla, günümüze kadar gelen Müslüman idareciler de O'ndan tevârüs ettikleri İslâm emanetinin korunması hususunda aynı hassasiyeti göstermişlerdir.

Allah'ın rıza ve rıdvânı üzerlerine olsun.

Âlemşûmul: Evrensel.

Ehl-i Salîb: Haçlılar.

Hâhiş izhar etmek: İstekli, arzulu olduğunu göstermek.

İrtidat: Dinden çıkma.

Şe'n-i rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'a ait iş.

Sıyanet Meleği: Koruyucu melek.

Şenaat: Kötülük, fenalık, rezalet.

Te'dib: Cezalandırma, haddini bildirme.

Zimmî: İslâm Devletinin hâkimiyeti altında yaşayan gayr-i müslim.

Kur'ân-ı Kerim'in 23 senede inmesinin hikmeti nedir?

Kur'ân-ı Kerim 23 yılda inmeseydi de, bir anda inseydi, o zaman da “Niçin Kur'ân-ı Kerim birdenbire indi de, ceste ceste inmedi?” derlerdi...

Bu gibi meselelerde esas, teslimiyet ve Hakk'ın takdirini yerinde bulma olmalıdır. Yoksa, her meselede sorular sorulmaya başlar: “Öğle namazı niçin on rekâttır? Cuma namazı neden cuma günü; zekât neden kırkta bir de, kırk birde bir değil? ilh...” soruların arkası kesilmez, gider. Onun için bunların bir ubûdiyet sırrı olduğunu bilmemiz lâzımdır. Zatî olarak namazın bir kısım hikmetleri olabilir. Evet, ferdin günde beş defa, Mevlâsının huzuruna gelmesinin, elbette birtakım maslahatları ve faydaları vardır. Ama, rekâtların adetlerine gelince, vitir üç rekât, akşamın farzı üç rekât, ikindinin dört rekâttır. Ve bu sayılar Allah tarafından vaz'edilmiştir. Eğer bize denilseydi ki: “Günde beş defa ibadetle mükellefsiniz, fakat ibadet şekillerini siz tespit ediniz.” Biz rekât sayıları üzerinde çeşitli fikirler yürütebilirdik... Ve tabîî günlük işlerimize, yaşayış şartlarımıza göre bir program düşünürdük. Adedi tayin keyfiyetinde aklın yolu başka, vahyin yolu başka... Vahiyde, senin mâneviyatın, ledünniyâtın hesabına ayrı bir kalem oynamakta, ayrı bir hikmet nescedilmektedir. Binaenaleyh burada namazın hikmetleri araştırılır, rekât sayılarınıninki değil...

Kur'ân-ı Kerim'in 23 senede nüzulünde de bu türlü hikmetler vardır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'in nazil olduğu dönem, beşerin kemale yüz tuttuğu bir dönemdir. Onun için en kâmil ve en mütekâmil Nebi gelmişti. Evet, yeryüzüne, Allah'ın matmah-ı nazarı, kâinatın, yüzü suyu hürmetine yaratıldığı Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelmişti. O'nun cemaatinin yapacağı şey, o gün için en müterakki, en mütekâmil olma, tekâmülün merdivenlerini son basamağına kadar katetme, medenî milletlere muallimlik yapma işi idi. Hâlbuki o güne kadar onların iktisap ettikleri kötü ahlâk ve fena huylar ruh ve damarlarına öylesine işlemiştir ki, bunları teker teker söküp atmak ayrıca yerlerine ahlâk-ı âliyeyi getirip vaz'etmek, fitratlarına güzel huyları yerleştirmek, ayrı ayrı işlerdi. Kur'ân bir anda bütün emirleri ile birden gelip onların karşlarına dikilseydi, altından kalkamazlardı. Aslında, böyle bir durum, insanlığın tekemmülünde takip ettiği seyre de aykırı olurdu.

Günümüzden misal verecek olursak bir kısım sigara, içki müptelâsı veya sokaklarda gezme hastası, yahut kahvehanede oturma alışkanlığı olan kimseler düşünelim. Bunların başlarını kesseniz ve "Arkadaş kahvehaneye gidersen öleceksin." deseyiniz, o yine birtakım bahaneler ileri sürerek gidecektir. Eğer bir gün kahvehaneye gitmeyip evde kalsa, evinde bir köşeye oturacak, üf üf edecek ve fırsat bulunca da kahvehanenin yolunu tutacaktır. Çünkü alışageldiği hayat şekli değişmiştir. Hâlbuki o, lüzumlu olmayan basit bir âdetini terk etmiştir.

Şimdi bir de sigara tiryakisini ele alalım: Nikotik olmuş bir adama diyorsunuz ki: "Vücuduna zararlı olan bu sigarayı terk et. Çünkü senin sigara içmen tedricî bir intihardır.

Sanki elindeki hançeri birdenbire değil de, yavaş yavaş sinene saplıyor ve âheste âheste intiharı tamamlamış oluyor-sun.” Hatta bunu bir hekime anlattırsanız, yani doktor dese ki: “Sigarada, hiçbir fayda olmadığı gibi, şöyle şöyle zararları da var.” Bu adam sigarayı terk etmek için bir hayli tereddüt geçirecektir. Bırakın onu, bildiği hâlde doktorun kendisi de vazgeçmiyor ya!

Bir de alkolik kimseyi ele alınız; adam mesh olmuş, sîreti değişmiş, iç âlemi başkalaşmış. O kadar ki, bir adım daha atsa kendinden aşağı tabakadaki mahluklara benzeyecek. Şimdi bu kimseye birden “İçkiyi bırak!” demek “Fıtratını değiştire!” demek gibi olacaktır.

Böylesine, insanların dem ve damarlarına işlemiş âdetleri, ahlâk-ı seyyiyeyi binlerceye çıkarınız ve sonra Kur’ân’ın inşindeki tedriciliği düşününüz...

Evet, dikenleri kesip evvelâ çapa yapıyor, kötü şeyleri tahliye edip temizliyor. Sonra tezyin ediyor. Yani kötü huyları onların ruhlarından çıkararak, âlî huyları getirip yerleştiriyor ve kısa denecek bir zamanda binlerce iş yapıyor. Buna göre biz, Kur’ân-ı Kerim’in 23 senede nüzulünü çok süratli buluyoruz. Nur Mürşid’in dediği gibi: “Acaba şu asrın filozofları Ceziretü’l-Arab’a gitseler, çalışsalar, o zamana nispeten, o zatın bir senede yaptığının yüzde birini yüz senede yapabilirler mi?”¹³⁷ İşte, hodri meydan! İçkiden binlerce yuvanın yıkıldığı meydandadır. Yeşilay Cemiyeti her sene konferanslar vermektedir. Bu işi genişleterek orta, lise mekteplerine kadar götürmektedir. Buna karşılık acaba kaç kişi içkiyi terk

¹³⁷ Bkz.: Nursî, Bediüzzaman Said, *Sözler*, s. 311 (On Dokuzuncu Söz, Sekizinci Reşha).

etmektedir? Buyurun üniversite, bütün profesörleriyle seferber olsun, bir sene çalışsınlar acaba yirmi adama içkiyi terk ettirebilecekler mi? Şayet başarabilirlerse, bunu onlar hesabına çok büyük muvaffakiyet sayacak ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) icraatının yanına altın yazılarla yazıp asıvereceğiz... Heyhat, o bir kere olmuştu! Dost-düşman, o surette ikincisini muhal görüyor.

Evet, 23 sene çok seridir; bu yüzden de, Kur'ân'ın yaptıkları mucizedir. Beşer, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) 23 senede katettiği mesafeyi binlerce senede katedememiş; katedemez de...

Kur'ân-ı Kerim bir taraftan böyle kötü huyların binlercesinin kaldırılmasını hedef almış, diğer taraftan da kaldırılan bu kötü huyların yerini ahlâk-ı âliye-i Kur'âniye ile donatmak, tezyin etmek vazifesini hedeflemiş ve bütün bunları kimseyi örselemeden, törpülemeden, ürkütmeden, ruhlarını rencide etmeden onlara kabul ettirmiş... Ortaya attığı birçok meseleyi o kadar çeşitli safhalardan geçirip tatbikat sahasına getirmiştir ki bugün onların birkaçının pratik hayata hâkim olması için dahi, bilmem ne kadar 23 seneye ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu 23 sene, süreye ihtiyaç duyulan bir kısım emir ve yasakların, o günün insanının kabullenip benimsemesi için gerekli olan bir zamandı ve belli şeylerin tedricen kaldırılması, belli şeylerin de vaz'edilmesi için bu süreye ihtiyaç vardı. Meselâ bu süre zarfında üç dört devrede içki yasaklanmış,¹³⁸ iki devrede kız çocuklarının diri diri gömülmesi kaldırılmış,¹³⁹ darmadağınık kabile hayatı, bir iki hamlede halledilmiş ve

¹³⁸ Bkz.: Bakara sûresi, 2/219; Nisâ sûresi, 4/43; Mâide sûresi, 5/90-91.

¹³⁹ Bkz.: En'âm sûresi, 6/140, 151; İsrâ sûresi, 17/31.

kabileler arasında vahdet temin edilerek kitleler içtimaî şu-
ura yükseltilmiş, böylece kendilerine bir cemiyet teşkil etme
liyâkati kazandırılmıştır ki bu, bütün kötü huyların atılması,
onların yerlerine ahlâk-ı âliyenin getirilip ikame edilmesi gibi
çok çetin icraatlarla mümkün olabilmektedir. Bundan dolayı da
daha uzun zamana ve mehile ihtiyaç hâsıl olmuştur.

Ayrıca görüyoruz ki, bizim hayatımızda, şu sene şartlar
şöyle gitti, binaenaleyh şöyle bir içtimaî denge ve düzen ikti-
za ediyor. Buna göre gelecek sene şartların değişeceği hesap
edilerek, plân elastikiyeti ona göre ayarlanıyor; daha sonra-
ki senelerin şartlarına göre, teferruattaki değişmelerin dizaynı
yapılıyor, derken zamanın akıcılığı ve eşyanın tabiatına uy-
gunluk aranarak yaptığımız şeylerin sürekliliğini temine çalı-
şıyoruz. Bunun gibi, Saadet Devri'nde de, Müslümanlar tıpkı
bir ağaç gibi büyüyor, âheste âheste yeni şartlara adapte olu-
yor ve fitrî olarak gelişıyorlardı. Müslümanlığa her gün iltihak-
lar, ısınmalar oluyor, her gün yeni yeni fikirler, şuurlar kaza-
nılıyor; onlara alıştırmalar yapılıyor ve derken fertler, içtimaî
fertler hâline geliyordu. Bunlar yavaş yavaş oluyordu ama;
bütün olmalar âhenk içinde birbirini takip ediyordu. İşte, bu
seyir içindeki çeşitli safhalar, ebedlere kadar devam edecek
olan İslâm hakikatinin mikro plânda, zaman buuduna ait bü-
tün hususiyetlerini aksettiren bir ayna oluyordu...

Bu, 23 senede değil de, birdenbire yapılmak istensey-
di, bir ölçüde o bedevî cemiyet bu işe dayanamayacak ve
ölecekti. Bunu, şuna benzetebiliriz: Meselâ bir insan güneşe
maruz kaldığı zaman, cildinde değişmeler olur. Soğuk mem-
leketlere götürüldüğü zaman da bu defa ona göre birtakım
küçük küçük değişmeler meydana gelir, ama kat'iyen 20

mutasyon ağırlığında ciddî bir değişiklik birden olamaz. Olsa, bu türlü seri fizikî değişmelerde canlı öldüğü gibi, bunda da öyle olur. Bu, tıpkı (bir) atmosfer basınç altında duran birinin birdenbire 20 bin fitlik bir irtifaya çıkması gibi bir şey olur ki, insan orada hemen ölüverir. O noktaya uçaklar dahi çıkarırken, oksijen maskeleri vesaire ile sizi ihtiyatla çıkarıyorlar.

İşte böyle birden 20 bin fit irtifaa yükselmek nasıl öldürüyor; öyle de hayat anlayışı, aile anlayışı, fert anlayışı sıfır derecede olan bir cemiyete, birdenbire, Kur'ân inip aynı günde hemen "İşte ahkâmı tatbik edin. Bu kitaptaki hükümlerin hepsini eksiksiz yaşayın." diye karşlarına çıksaydı, o cemiyetten hiç kimse bunu kabul etmezdi. Çünkü bu, birdenbire cemiyetin 20 bin fite yükselmesi demekti ki o cemiyet buna dayanamayacaktı. Öyleyse Kur'ân-ı Kerim'in, ahkâmını insanlara 23 senede getirmesi, ceste ceste, peyderpey telkin etmesi, insan fitratına riayetin iktizasıdır ve tabiat-ı beşere de en uygun olanıdır.

İnsanı kâinattan ayıramayacağımıza göre, onu kâinatın içindeki hâdiselerin seyrine göre ele alma mecburiyetinde olduğumuzu ve onu kâinattaki gelişmelerin dışında mütalâa edemeyeceğimizi kabullenme mecburiyetindeyiz. Kâinatta nasıl ki tedricî gelişme oluyor ve kanunlar o istikamette hareket ediyor, insanın tekâmül ve terakkisi de, aynı şekilde olacaktır. O terakkinin zembereği, esası ve prensipler mecmuası olan Kur'ân-ı Kerim de, işte bu esasa binaen 23 senede nazil olmuştur.

Allah'ın hikmeti bu süreyi 23 yapmış... Bu 24 de olabilirdi, 25 de. Nebiler Sultanı'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem)

mukaddes hayatları 63 yıl olacakmış. 23 sene sonra hayatına, nübüvvetten hâtime verilecekmiş, vahiy de sona erecekmiş. Ama 64 sene olurdu, vahiy de 24 seneye çıkardı. Biz de onu, aynı hikmet çerçevesi içinde kabul ederdik...

Gerçeği yalnız Allah bilir.

Nescedilmek: Dokunmak, örölmek, işlenmek.

Ceste ceste: Azar azar, parça parça.

Matmah-ı nazar: Gözde.

Ledünniyât: İnsanın iç âlemi.

Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri çok rahatsız, baygın olduğu bir ânında mânevî âlemde birisinin kendisini düşmanlardan koruduğunu, sonra da “Ben Yâsîn sûresiyim.” dediğini, kendisine gelince de başında Yâsîn sûresinin okunduğunu söylüyor. Böylece her sûrenin bir şahs-ı mânevîsi bulunduğu iddia ediliyor. Şimdi, bazı Müslümanların, devamlı okudukları virdler ve tefsirler için de ayn şeyleri söyleyebilir miyiz? Söylenebilir mi? Yoksa bütün bunlar bir his yanılması mı?

Muhyiddin İbn Arabî gibi hakikatbîn bir göz, eğer bir şey gördüğünü söylüyorsa bu doğrudur, muhakkaktır. Bizlerin hilâf-ı vâki beyanda bulunması ihtimal dahilinde olsa bile, Allah’a bu denli merbut bulunan ruh insanları için bunu düşünmek mümkün değildir. Evet, bizim gibi zayıf ve hakikate pamuk ipliğiyle bağlı kimselerden ara sıra hilâf-ı vâki beyanlar sudûr edebilir. Fakat, Muhyiddin İbn Arabî gibi daima Rabbin azametini, mehâbetini üstünde hisseden ve her zaman kesret cehennemlerinin dehşetini ruhunda duyan, vahdet cennetlerinin büyüleyici güzellikleri karşısında mest ü mahmur dolaşan birisinin, haktan, hakikatten ayrılıp hilâf-ı vâki beyanlarda bulunması muhaldir. Binaenaleyh, ne demişlerse doğrudur. Ancak, söyledikleri sözler içinde, –Kur’ân

ve hadisin müteşabihatı olduğu gibi, yani, bizler tarafından asıl maksadının anlaşılması imkânsız veya çok zor bir kısım beyanlar bulunduğu gibi– mânâsını hiç anlayamadığımız ifadeler de bulunmaktadır. Meselâ, Kur’ân-ı Kerim “Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”¹⁴⁰ buyuruyor. Şimdi bu kelimeleri hakikatine hamletmek –hâşâ– Allah’a bizim ellerimiz gibi el isnat etme mânâsına geleceğinden, selef: “Allah’a el, yüz, ayak gibi isnat edilen kelimeler hem Kur’ân’da, hem de Sünnet’te vardır ama; bunların, hakikatlerini sadece Allah bilir.” demişler... Sonradan gelen ulemâ (halef) ise, tecsim, teşbih gibi meselelere kapı açar endişesiyle bu kelimeleri uygun şekilde tevil etmişlerdir. Meselâ, “yed”i kudretle, “vech”i de Zât’la tevil etmişlerdir.

Sonraki ulemânın bu mevzuda gösterdikleri endişe ve hassasiyet yerindeydi. Zira, Müslümanlar sahabe dönemindeki gibi artık saf değillerdi. Az dahi olsa, teşbihçi ve tecsimci felsefeyle tanışmış ve yara almışlardı. Bu kelimelerin olduğu gibi bırakılmasında, suiniyetli kimselere, suiistimal kapısı açılırdı. Bu itibarla onları, “muhkemat”la tespit edilen hakikatlere irca etmekte zaruret vardı. Vâkıa, bugün dahi, Kur’ân’ın bu türlü müteşabihi, ya ilm-i ilâhîye havale edilir veya halefin yaptığı gibi tefsire tâbi tutulur.

Kur’ân’da bu türlü, anlaşılmayan veya tevil isteyen kelime ve cümleler olduğu gibi, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyanında da müteşabihat görüyoruz. Meselâ, Tirmizî’nin rivayet ettiği bir hadiste buyuruyorlar ki: “Allah elini benim göğsüme koydu ve bana dedi ki: ‘Yâ Muhammed, Mele-i A’lâ’nın sakinleri neyin mütalâa ve müzakeresini

¹⁴⁰ Fetih sûresi, 48/10.

yapıyorlar?...’ O esnada ben O’nun elinin soğukluğunu göğsümün üzerinde hissettim...”¹⁴¹ Bu da bir müteşabihdir ve hafele göre, Cenâb-ı Hakk’ın rahmetiyle rezonans olma, bâtinî hakikatlere tam uyanma, göklerin sırlarına, eşyanın hakikatine vâkıf olma şeklinde tevil edilir ki, hadisin sonu da bunu teyit eder mahiyettedir.

Bu hadiste olduğu gibi, daha pek çok yerde, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyanları içinde, düz mânâ ile işin içinden çıkamayacağımız bir hayli müteşabih göstermek mümkündür. Ancak asıl mevzumuz bu olmadığı için, bu kadarıyla yetinmek istiyoruz...

Muhyiddin İbn Arabî gibi zevatın da sözlerinde müteşabihat vardır. Yâsîn sûre-i celilesinin temessül edip başında durması, olduğu gibi de kabul edilebilir, müteşabih de sayılabilir.

Temessül ve misalî levhalar, Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri gibi, İmam Rabbânî Hazretleri ve “Hüccetullahi’l-Bâliğa” sahibi Şah Veliyyullah Dihlevî Hazretleri tarafından kabul görüp sık sık başvurulan bir mevzu ve bir gerçektir. Temessül, Kur’ân-ı Kerim’de: “(Melek, Meryem Validemizin yanına gelince) müstakîm, görkemli bir erkek suretinde temessül etti.”¹⁴² âyetiyle ele alınır ve anlatılır. Melek, Allah’ın nurdan yarattığı bir varlıktır. Kendi şeklinde görüldüğü, görünebildiği gibi başka şekillerde de görünebilir. Onun, asıl şeklinin dışındaki bütün görünme şekillerine “temessül” diyoruz. Yani belli bir hâle ait, belli bir zatın belli bir keyfiyetini veya Cenâb-ı Hakk’ın icraatına ait herhangi bir şeyi temsil ediyor demektir. Meselâ, yerinde Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem)

¹⁴¹ Tirmizî, *tefsiru’l-Kur’ân* 39.

¹⁴² Meryem sûresi, 19/17.

vahyi getirmeye has bir keyfiyetle geliyor ve o vazifede bir hakikati temsil ediyor. Yerinde bir muharibi temsil ediyor. Meselâ, Ahzâb Vak'ası'ndan sonra Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Benî Kurayza'ya gideceği zaman, Cebrâil (aleyhisselâm) bir muharip kıyafetinde gelmişti. Üstü başı toz toprak içindeydi. Bu vak'a münasebetiyle Âişe Validemiz diyor ki: "Sütreyi sıyırdım; Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında birisi vardı ve Efendimiz'le konuşuyordu. Diyordu ki: "Yâ Muhammed! Siz zırhlarınızı, miğferlerinizi çıkardınız mı? Biz melekler tayfası henüz çıkarmadık. Namaz, falan yerde kılınacak..."¹⁴³ Bir başka sefer, Dihye sûretinde gelmiş ve Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyi getirmişti...¹⁴⁴ Bunun gibi melek hangi vazife ile Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna gelirse o vazifenin keyfiyetine göre temessül ederdi. Şayet, başkalarının başına ateş saçacaksa, ona göre bir keyfiyet ve bir şekil alırdı...

Melekler, Allah'ın emri ve izniyle başka başka şekil ve suretler aldıkları gibi, ruhanîler, cinler, şeytanlar; eşyanın ruhundaki kanunlar, mânâlar.. Kur'ân'lar, dualar, tesbihler hepsi Allah'ın izniyle temessül edebilir. İnsanın rüyalarına ak-seden şeylerin bütünü, bu temessülâtan ibarettir.

Meselâ, siz rüyanızda bir elma görürsünüz. Bu elma, âlem-i mânâ ve âlem-i misalde bir hakikati temsil eder. Elma, tatlı söze de delâlet eder. Meselâ, elma gören bir insan, yarın tatlı söz konuşacak ve birinin gönlünü alacak demektir...

Ancak, Kur'ân ve Sünnet ışığı altında, mülhem gönüllerin bu türlü şeylerden bahsetmelerinde bir mahzur olmasa bile, hakikate kapalı ruhların böyle şeylerden bahsetmeleri,

¹⁴³ Buhârî, *cihad* 18; *megâzi* 30; Müslim, *cihad* 65.

¹⁴⁴ Buhârî, *iman* 37; Müslim, *iman* 271; *menakıp* 27.

kat'iyen doğru değildir. Bunu bir vak'a ile teyit etmek istiyorum: Geçende bir arkadaş, "Falanın evine, falan büyük zat uçarak gelmiş, evden içeriye girmiş ve sonra da çıkıp gitmiş.." dedi. Tabii böyle güzel görünümlü bir rüyadan herkes memnun, rüyayı gören de, rüyanın, içinde cereyan ettiği ev halkı da... Çünkü başlarına devlet kuşu konmuş gibi bir iltifat sanıyorlardı bu rüyayı. Derken orada bulunan bir zat ürperdi ve dedi ki: "O, cenazeye delâlet eder. Bu daire içinde mühim zatlardan birisi ölecek demektir." Aradan az bir zaman geçmişti ki, gelip dediler: "Arkadaşlarımızdan falan kıymetli zat, hiç beklenmedik bir anda, zâhirî esbap açısından yanlış bir iğne ile birdenbire vefat etti..." Demek ki, misal âlemine ait tabloların umumî güzelliklerinin yanında belki ondan da evvel, sembollerin ne mânâya geldiğini anlamak ve ona göre çözmek icap edecek...

Kur'ân, dua ve münacâtlar da böyle değişik şekillerde temessül edebilir. Bazen bir dua, Kur'ân'dan bir sûre, sahabeden Üseyd İbn Hudayr'a olduğu gibi, bir bulut, bir buğu şeklinde temessül edip görülebilir ki,¹⁴⁵ Muhyiddin İbn Arabî Hazretlerinin müşâhede ettiği şey de işte böyle, duadan, senâdan, evrâddan, ezkârdan temessül etmiş bir şeydir...

Bu mevzuda ikinci bir husus da şudur: Her hakikate, her şe'ne, her zikre, her fikre müekkel bir melek vardır; bizim evrâd u ezkârımızı, Cenâb-ı Hakk'a intikal ettirmek için o işe nezaret eder. Yâsîn-i Şerif'i intikal ettirmede de öyle vazifeli bir melek vardır ve o, Yâsîn'in muhtevasına göre bir şekildedir. Âdetâ Yâsîn o meleğin şemâilini çizmektedir. Yâsîn için

¹⁴⁵ Bkz.: Müslim, *müsâfirân* 257; Ebû Dâvûd, *melâhim* 14; Tirmizî, *fiten* 59; İbn Mâce, *fiten* 33.

bir şekil düşünebilirsiniz, ki düşünmek biraz zor, hatta çokları için imkânsızdır. Bunu mümkün görsek de, bu ancak âlem-i misale muttali olanlar için mümkündür. İşte, bilenlerin bileceği, bizim bilemeyeceğimiz bir surette, Yâsîn'i temsil eden melek, Yâsîn'in misalî hakikatine uygun temessül eder. Bir başka melek de Amme sûre-i celilesini temsil eder. Böylece, sûrelerin temessül edip belli bir şekilde ortaya çıkması, çok lüzumlu bir anda bize yâr-ı vefadâr olması mümkün olabileceği gibi, aynı zamanda o sûreye nezaret eden meleğin görünmesi de mümkündür.

Sahih hadis-i şeriflerde rivayet edilmiştir ki: “Mü'min, kabrine konduğu zamanda başının ucunda güzel yüzlü bir kişi görünür. Adam ona der ki: ‘Sen nesin?’ O da: ‘Ben senin amelini. Kıyamete kadar sana yâr-ı vefadâr ve enîsim...’” Keza kötü bir insan da kabre konduğu zaman başının ucunda, habis, çirkin ve manzarası Cehennem azabını tattıracak bir insan beliriverir. Adam ona sorar: “Sen nesin?” O da: “Ben senin kötü amelini. Kıyamete kadar senin vefasız yârin ve dostunum...”¹⁴⁶

Tabirlerde tasarrufla, meseleyi takdimde farklı sözler söylemiş olabilirim; ama, meselenin hakikati aynen Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifade buyurdıkları gibidir. Demek ki, amel de temessül ediyor. Hatta denebilir ki Cennet'te çeşit çeşit nimetlerin inkişafı, mü'minin ameline bağlıdır. Binaenaleyh, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşüne göre, Cennet mevcuttur.¹⁴⁷ Cennet'i inkâr etmek Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat daire-i kudsiyesinden dışarıya çıkmak demektir.

¹⁴⁶ Müslim, *iman* 34; Ebû Dâvûd, *taharet* 26; Tirmizî, *kıyame* 26.

¹⁴⁷ Cennet'le alâkalı âyetler için Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/133; Kehf sûresi, 18/21; Yâsîn sûresi, 36/56; Sâffât sûresi, 37/47; İnsân sûresi, 76/13; Muhammed sûresi, 47/15; Vâkı'a sûresi, 56/28-29; Nebe' sûresi, 78/32; Mutaffifin sûresi, 83/25. Ayrıca hadisler için bkz.: Buhârî, *tefsir* 32; Müslim, *cennet* 1; Tirmizî, *tefsir* 32.

Ancak, Cennet'in, bir çekirdeğin bir ağaç hâline gelmesi gibi, gelişip inkişaf etmesi, mü'minlerin amellerine bağlıdır. Ameller devam ettikçe de o, inkişaf edecektir. O hâlde denebilir ki, her bir mü'minin Cennet'i, henüz kendisi hakkında tam inkişaf etmemiş, bir kısım dalı budağı henüz tamamlanmamış.. mü'min, namazıyla, orucuyla, haccıyla, zekâtıyla, Müslümanlıkta sadakatiyle o Cennet'e yeni yeni buudlar, renkler kazandıracak, revnaktarlığını artıracak, nihayet, haşr u neşr olup ahirete gittiği zaman onu tam inkişaf etmiş olarak bulacaktır. Bunun gibi, insanın amelleri de Cennetlerde temessül edecek ve mü'min onlardan istifade edecektir. Bu hususu ifade için, ehlullahtan bir zat: "Burada bir Sübhanallah der, orada bir meyve-i Cennet yersin."¹⁴⁸ buyurur. Evet, burada bir Elhamdülillah der, orada Allah'ın nimetlerinden istifade edersin. Binaenaleyh her amel, orada değişik şekilde insanın istifadesine takdim edilecektir ki, biz bunların hepsine "temessül" diyoruz.

Bazı Müslümanların devamlı olarak okudukları evrâd da böyle temessül edebilir. Veya o evrâd, bir melek tarafından Cenâb-ı Hakk'a takdim edilirken, o melek ona nezaret eder. Sanki o melek, okunan evrâdı temsil ediyor gibi olur. Hazreti Muhyiddin gibi kimselerin gözüne görünen de işte odur. Sahabe-i kiram ve daha başkalarına da, Kur'ân-ı Kerim okudukları zaman böyle sekîne inmiş ve onlara görünmüştü...

Ezcümle, hitâm-ı misk olsun diye, Üseyd İbn Hudayr'la alâkalı bir husus arz edeceğim:

Efendimiz'e geliyor, telaş ve heyecan içinde:

"Yâ Resûlallah! Akşam Kur'ân-ı Kerim okuyordum. Yanımda da atım vardı. Çocuk da ata yakın bir yerde duruyordu:

¹⁴⁸ Nursî, Bediüzzaman Said, *Sözler*, s. 899 (Otuz İkinci Söz, Üçüncü Mevkıf, İkinci Mebhas, Birinci İşaret).

Birdenbire at kişnedi, coştı, şahlandı. Çocuğu çiğneyecek diye Kur'ân-ı Kerim'i kestim. Ben Kur'ân'ı kesince de at durdu. Ben okumaya başlayınca, sanki bir şeyler görüyor gibi o da serkeşleşiyordu. Ben Kur'ân'ı bırakınca yine duruyordu. Sonra başımı kaldırdım baktım. Bizi bir bulut sarmıştı. Ben Kur'ân okudukça o yaklaşıyordu. Ben Kur'ân'ı kesince de o bizden uzaklaşıyordu.” dedi.

Efendimiz buyurdular ki:

“Şayet sabaha kadar Kur'ân okusaydın, o da sizi sarmaya devam edecekti. O, sekîneydi.”¹⁴⁹

Kur'ân-ı Kerim'de de birkaç yerde geçen bu “sekîne” tabiri, ister gönüllere Allah'tan gelen bir itminan, isterse meleklerin dışında insanın ruhuna istikrar kazandıran ve onun kuvve-i mâneviyesini takviye eden Ruhü'l-Kudüs, isterse, doğrudan doğruya, Zât-ı Ulûhiyet'in tecellisi olsun alâ külli hâl, bir kısım evrâd u ezkâr ve Kur'ân'a karşı böyle bir teveccühün olduğuna emare, işaret ve delil demektir.

Her şeyin doğrusunu Allah bilir.

Mele-i A'lâ: En büyük meleklerin içinde bulunduğu yüce meclis.

Müekkel: Görevli, vekâleten iş gören.

Mülhem: İlhamı mazhar olan.

Tecsim: Allah'ın (hâşâ) cisim olduğu ve bir mekânda bulunduğu iddiası.

Teşbih: Cenâb-ı Hakk'ı varlıklara benzetme.

Temessül: Belli bir şekle, surete girme.

¹⁴⁹ Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 15; Müslim, *müsâfirûn* 257; Ebû Dâvûd, *melâhim* 14; Tirmizî, *fiten* 59; İbn Mâce, *fiten* 33.

***Rızkın Allah'ın taahhüdü altında olduğu söyleniyor.
Hâlbuki, biz bazı ülkelerde elli-altmış günlük açlıktan
sonra ölenleri biliyoruz. Açıklar mısınız?***

Rızkın Allah'ın taahhüdü altında olduğunu Kur'ân'da pek çok âyet anlatıyor. Meselâ “Yeryüzünde yürüyen, hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, Allah onun rızkını taahhüt altına almış olmasın.”¹⁵⁰ “Kuvvet ve metanet sahibi Hazreti Allah, Rezzak-ı Âlem O'dur.”¹⁵¹ Evet, rızık veren O'dur. Kur'ân-ı Kerim'de aynı mealde daha pek çok âyet var.¹⁵² Bunların hepsi de rızkın taahhüd-ü rabbânî altında olduğunu gösterir. Kimse acından ölmemektedir. Ancak, insanlar bilmelidirler ki, vücutlarının zarurî ihtiyacı olan rızıkları taahhüt altına alınmıştır ama; zarurî ihtiyaçlarının dışındaki rızık taahhüt altına alınmamıştır. Yani israfla, suiistimalle, sui-itiyatla, kötü alışkanlıklarla rızık sayılmayan bir kısım şeyler, onun için zarurî rızık hâline gelmişse ve o insan, o türlü rıziksızlıktan ölüyorsa, böyle bir rızık, taahhüt altına alınmamıştır ki, bu ölen insanlara da, “Rıziksızlıktan ölüyorlar.” diyelim...

¹⁵⁰ Hûd sûresi, 11/6.

¹⁵¹ Zâriyât sûresi, 51/58.

¹⁵² Bkz.: İsrâ sûresi, 17/70; Neml sûresi, 27/64; Ankebût sûresi, 29/60; Rum sûresi, 30/40; Sebe sûresi, 34, 24; Fâtır sûresi, 35/3.

Şimdi bir kısım basit misallerle arz etmeye çalışalım. Meselâ bir afyonkeş, afyona alışıyor. Onu afyondan alıkoydukları zaman çıldırıyor. Belki de, alışkanlık derecesine göre ölüyor. Şimdi bu adam, afyon verilmediğinden ölüyor. Ölüyor ama evvelâ afyon alışkanlığından, sonra da o alışkanlığı usûlüne uygun olmayacak şekilde terk ettiğinden dolayı ölüyor. Keza, bir başkası sigaraya alışmış ve nikotik olmuş. Sigarayı usûlsüz bırakınca bir kısım a'razlar baş gösteriyor. Hatta bazen eli, yüzü, ayağı şişiyor ve doktorlar ona diyorlar ki: "Sen bunu bu şekilde terk edemezsin. Böyle münasebetsiz kesişin bir kısım komplikasyonları olabilir." Bundan dolayı eskiler "Âdetleri terk, öldürür." demişler... Daha başka alışkanlıklar da olabilir. Bir insanın vücudunun günlük ihtiyacı elli gramlık bir protein olmasına karşılık, o her gün bir iki kilo yemeye alışmışsa hatta bu arada, aynı şahıs bir kilo meyve, bir kilo baklava, bir kilo da et yiyorsa bu alışkanlığı terk edince sarsılabilir, hatta hastalanabilir ve bir daha da belini doğrultamaz. Hâlbuki bir insan normal olarak 50-100 gram ağırlığında meyve almış ve o kadar da protein kullanmışsa, günlük ihtiyacını görmüş demektir. Belki bu aldığı şeyler –alışmaya bağlı– birkaç gün de yetebilir. Hücreler, şuhûm-u müddahara hâlinde stoklarını alırlar. Ve sonra dıştan gıda gelmezse, o stoklardan azar azar kullanırlar ve böylece de vücut beslenir gider.

Bunun gibi, şurada, burada açlıktan ölen kimseler var. Bunlar eğer Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine lütfettiği rızkı mukannen olarak alsalar; meselâ diyelim ki, Cenâb-ı Hak bir insana, bir çuval buğday veriyor. O ise, bu bir çuval buğdayı, hemen iki ayda bitiriyor. Ondan sonra on ay aç kalıyor ve bir müddet sonra da acıdan ölüyor. Ama o insan, o bir

çuval buğdayı, mukannen kullanmak suretiyle, her gün birer avuç yese idi, bir sene ona yetecekti ve tabiî esbap açısından ölmeyecekti...

Demek ki, insanlar ölüyorlarsa, rıziksızlıktan, açlıktan ve ihtiyaçtan değil, belki Allah'ın verdiği rızık bir sene kendilerine yetecekken, çarçur ettiklerinden ve vücutlarında da suiittiyat hâsıl olduğundan ötürü, âdetlerini terk ediyor, dolayısıyla, şeriat-ı fitriyenin kanunlarının mahkûmu olarak ölüyorlar, rıziksızlıktan ölmüyorlar...

A'raz: Hastalık belirtileri.

Mukannen: Zamanı ve miktarı belirli, düzenli.

Şeriat-ı fitriye: Yaradılışa ait, yaradılışa alâkalı kanunlar.

*Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri'nin
"eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye" isimli eserindeki işaretleri
hakikatlerle ne ölçüde telif edilebilir?*

Bu kitabın matbuunu bilmiyorum. El yazması birkaç kütüphanede var zannediyorum. Bunlardan biri de Edirne'de Selimiye Kütüphanesi'ndedir. eş-Şeceretü'n Nu'mâniyye gibi hemen çok eserlerinde Hazreti Muhyiddin, o gaybbîn gözüyle bazı hakikatleri keşfedebilmesi, bazı gaybî haberler verebilmesi Allah'ın ihsanı olan ilham esintileriyle, hâlihazırdaki durumu apaydınlık gördüğü gibi, Allah'ın lütfuyla, geçmişi-geleceği de önündeki kitabın sayfaları gibi görüp okuyan, açık-kapalı tevillerde bulunan bir meşrebin kutbu ve harika bir zattır. Bu arada, onun geleceğe ait hâdiselerden bahsetmesi, meselâ, falan tarihte şöyle bir şey, filan tarihte şöyle bir şey ve filan tarihte de şöyle bir şey... olacak demesi, onda, oldukça açık ve herkesten farklıdır. Vâkıa, birçok Hak dostu, Allah'ın emri ve izniyle, benzeri şeyler yapmışlardır ama, onun kadar açık ve ileri değillerdir.

Hazreti Muhyiddin bu mevzuda ilk olmadığı gibi, son da değildir. Ondandır. Ondan sonra da birçokları aynı şekilde ve aynı istikamette bazı şeylerden haber vermişlerdir. Daha ötede Üstad-ı

Küll, Rehber-i Ekmel Efendimiz, geçmiş ve gelecekle alâkalı bu türlü şeylerden haber vermektedir. Evet o Sultanlar Sultanı, kıyamete kadar zuhur edecek hâdiseleri, âdetâ bir televizyon ekranında seyrediyor gibi ümmetin enzarına arz ve takdim buyurmuşlardır ki, bunların bir kısmı açıktır, sarihtir, tevile lüzum hâsıl olmayacak kadar vâzıhtır. Bir kısmı ise, Kur'ân'ın müteşabihâtı nev'inden ancak, tevile, tefsire tâbi tutulunca hakikatlerine vâkıf olunabilmektedir. Hele bir kısmı var ki onlar sadece ehl-i tahkikin anlayabileceği mahiyettedir...

Daha sonra, ehlullahın, bu mevzudaki istihraçları ise, yani bir kısım hükümler çıkararak, bize ait aydınlatıcı bir kısım şeylerden haber vermeleri ya Kur'ân'a dayandırılır, ya Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sünnet'ine ya da doğrudan doğruya mişkât-ı nübüvvetin vesâyâsı altında, kendi gönüllerine esip gelen ilhamlara... İşte bu sayede Hak erleri, bir kısım hakikatlere nigezbân olur. Sonra da hususî bir dil kullanarak onları başkalarına anlatırlar. Ancak bu türlü hakikatleri ortaya atan hakikat erleri, Hak'la fevkalâde bir münasebet içinde buldukları gibi, iddia ve tefahürden de fevkalâde uzaktırlar. Bin bir harika şeyler ortaya döker, bin bir gizli mesaj sunarlar ama kat'iyen iddiaya sapmazlar. Hepsinin de dilinden düşürmediği tek şey, "İşin doğrusunu Allah bilir." kelimesidir. Temelde bu anlayış olunca, yani her şeyi bildiren ve işin temelini, nüvesini lütfeden Allah olunca, bu türlü ihbarlara karşı itiraz, sırf itiraz etmek için itiraz olur ki, her biri nefsin ayrı bir hırıltısı olan bu kabîl mırıldanmaların hiçbir ilmî kıymeti yoktur.

"Vahy-i metluv" olan Kur'ân'dan başka, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), dellâlı bulunduğu diğer iki mübarek kaynak daha vardı: Kudsî hadisler ve onların dışındaki

söz ve beyanları. Bunlar vahiy ve ilhamın hangi derecesinden gelirse gelsin, ilâhî kaynaklıdır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arab'ın efsahı olarak, maksatlarını en güzel anlatanlar arasında, harika bir üslûpla anlatan bir insan olarak, kalbine vahyolunan şeyleri, ruhundaki esintileri, en güzel kelime ve kalıplar içinde dile getirmiş, o esintileri en iyi şekilde değerlendirmiş ve bize intikal ettirmiştir. Şimdi bir veli, her şeyi, üstadı sayılan Hâce-i Kâinat'a dayandırıyor ve O'nun ilm-i ledünnî deryasından bir şeyler çıkarıyorsa, bunu yadırgayıp istiğrap edecek ne var?..

Bazen bir velinin nazarına, uzaktan bir kısım hakikatler gösterilir. Bunlar dün olduğu gibi bugün de olabilir. Veli bazen mesafeyi ayarlayamaz ve hakikati olduğu gibi tespit edemez. Bazen herhangi bir hâdiseyi sembol hâlinde görür ve teviline muttali olamaz; olamaz da kendine göre tevil yapar. Yaparken de hatasız bir tevil yaptığını zanneder. Hâlbuki maksad-ı ilâhî başkadır, onların yaptıkları teviller başka... Tıpkı, insanın gördüğü rüyaları gibi... Meselâ, siz rüyada altın-gümüş görür ve zannedersiniz ki, Cenâb-ı Hak bugün size tatlı bir lütufta bulunacak veya maddî ve mânevî istifade edecek ve bir şeye mazhar olacaksınız... Hâlbuki, altın ve gümüşün mânâsı hevâ-yı nefis ve nefis-i emmare bakımından kuvvet kazanma demektir... Keza görseniz ki, Hazreti Cebrâil, hanenizin penceresinden içeriye giriyor, siz zannedersiniz ki, ruh-u emîn ve ruh-u metîn hanemize girdiğine göre, evimizde ilâhî esintilerden bir şey olacak. Hâlbuki âlem-i misalde böyle bir vak'a ile sembolize edilen hakikatin mânâsı o evden yüce ruhlu birisinin vefat edip gitmesi demektir. Keza birisi rüyasında, uygun olmayacak şekilde, herhangi bir insanla buluştuğunu görür. Günaha girdiğini ve gireceğini zanneder. Oysaki,

bunun mânâ ve tevili, öteki insana yardımı dokunması şeklin-
dedir. Böyle bir vak'a aynen Harun Reşid'in hanımı Hazreti
Zübeyde için bahis mevzuudur. Bu mübarek kadın, rüyasında
görür ki, Bağdat halkı gelip bununla temas ediyorlar. İffetine,
namusuna fevkalâde düşkün olan Zübeyde Hatun titrer ve
ürperir. Sonra da bir tabirciye sorar. Tabirci ona "Sultanım,
öyle bir hayır yapacaksın ki, bütün insanlık âlemi ondan is-
tifade edecek." der. Neden sonra Zübeyde Hatun, Harem-i
Şerif'e su getirme lütfuna mazhar olur.

Şimdi veli, misal âleminden hakâik adına aldığı sem-
bollerin gerçek mânâlarını bilmiyorsa, onları tevil edecek ve
belki bazılarında da yanılacaktır. Nüve ve çekirdek itibarıyla
velinin bahsettiğiyle, nefüs'l-emirdeki hakikat arasında fark
yoktur. Fark, icmal ve tafsilde, bizim dilimizle sembollerin di-
linin farklılığındadır. Bu farklılığı ortadan kaldırıp, insanlara
yanılmayan mesajlar sunmak sadece peygamberler ve on-
ların has vârislerine müyesser olmuştur. Peygamberler yanıl-
mazlar, yanılırlarsa Allah hemen düzeltir. Zira, kitlelere imam
olduklarından, onların yanılmaları kendilerine münhasır kal-
maz; arkalarındakileri de yanılır. Onların her şeyi objektif ve
bütün insanlığı kucaklayıcı, içine alıcı mahiyettedir.

İşte Hazreti Muhyiddin'in, eğer Kur'ân, eğer Sünnet, eğer-
se kendi ilhamlarına dayanıp söylediği şeyler haklıdır. Ancak
kendisine sembollerle anlatılan, mesleği, meşrebi, vazifesi ve
devri itibarıyla, teviline kapalı olduğu bir kısım meselelerde,
Sünnet'e muhalif beyanlarda bulunmuştur ki, İmam Şârânî,
Molla Câmi gibi ehl-i tahkik, mâkul tevillerle, Hazretin anlat-
mak istediklerini anlatmaya çalışmışlardır.

Eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye'deki meselelere gelince, bunların bir kısmı zuhur etmiş bir kısmı da Allah dilerse zuhur edecektir. Meselâ, Hazreti Muhyiddin, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan evvel yaşadığı, hatta Mevlâna Celâleddin Rûmî Hazretleri'nden daha yaşlı yani Selçukî döneminde yaşadığı hâlde, Osmanlı dönemine ve daha sonralara ait bir kısım vukuatı açık-kapalı haber vermiştir. Hazreti Muhyiddin'in mezarı, Yavuz Sultan Selim Hazretleri zamanında bulunur ve ortaya çıkartılır. Ona ait olduğu söylenen şu söz, çok şâyân-ı dikkattir. "Sin şın'a girince Muhyiddin'in kabri ortaya çıkar." Yani "Sin" Selim, "Şın" Şam'a girince, Muhyiddin'in kabri belli olur ve saygıdeğer yerini alır. Şimdi o, Cenâb-ı Hak'tan gelen esintiler ve ilâhî tayflara dayanarak bunları söylüyor. Kendinden değil, zira et ve kemikten ibaret bir varlık bunları söyleyemez. O bütün benliğiyle Allah'a yönelmiş, mahiyetiyle melekleşmiş, Rabbimiz de onun melekleşen mahiyetine bir lütuf olarak, ona ruhlar ve ruhanîler seviyesinde bir letâfet vermiş. Bu letâfet sayesinde, eşyanın hakikatine, hatta geçmiş ve gelecek zamanlara nüfuz ile geçmişteki müphem vak'alardan, gelecekteki meçhul hâdiselerden, meselâ Devlet-i Âliye'nin kuruluş ve gelişmesinden, bir kısım tarih çapındaki önemli vak'alardan; meselâ 4. Murad'ın altı ayda Revan'a gidip Revan'ı fethedeceğinden ve benzeri daha bir sürü şeyden bahsetmektedir. Bu arada Edison'u hayret ve takdirlere sevk eden "Fütûhât"taki elektrik bahsi de zikredilmeye değer kerametlerdendir.

Aslında, Muhyiddin bu mevzuda yalnız değildir. Meselâ, Bitlisli Müştak Dede, Cumhuriyet'ten takriben yüz sene evvel, İstanbul'a bedel pâyitahtın Ankara'ya intikal edeceğini

söylemiştir¹⁵³ ki, gazeteler yazdı. Ancak Muhyiddin bu mevzuda kutup gibidir.

Bütün bunlarla beraber, bu büyük zevâtın muttali oldukları hakikatler değişmez değildir. Allah, her şeyi değiştirdiği gibi onların da görüp, duyup bilebildikleri şeyleri değiştirebilir. Zira O, eli kolu bağlı –hâşâ– âtil bir varlık değildir. “*Her an O ayrı bir şe’ndedir.*”¹⁵⁴ Her an insanın başını döndürücü ayrı bir icraatta bulunur. Binaenaleyh, Allah (celle celâluhu) “Levh-i Mahv ve İsbat”ta, yani, bizim göremeyeceğimiz buuddaki

153 Me’vâ-yı Nâzenin’e kim “elf” olursa efses,
Lâbüd, olur o “me’vâ”, İslâmbol ile hemser.

“Nûn ve’l-kalem” başından alınsa “Nûn-u Yûnus”,
Aldıkta harf-i diğer, olur bu remz azhar.

Miftâh-ı sûre-i “Kâf”, serhadd-i Kâf ta Kâf,
Munzam olunmak ister “Râ-yi Resûl” Peygamber.

“Hâ-yi Hû” ile âhir, maksûd oldu zâhir;
Beyt-i Veliyy-i Ekrem; Elhâc İyd-i Ekber.

Ey Pâdişâh-ı Fâhhâm: Sultan Hacı Bayram!
Rûhanî ister ikram “Müştak” abd-i çâker.

Birinci beytin mânâsı şudur: (Bir zaman gelecektir ki, isminin başında “elif” harfi bulunan bir şehir, İstanbul ile arkadaş, yani onun gibi hükümet merkezi olacaktır.) Bu beyitte, aynı zamanda, o şehrin ne zaman hükümet merkezi olacağı da “Ebced” hesabıyla bildirilmiştir: “Elf” kelimesi, Arapça’da “1000” rakamını ifade etmektedir. Buna birinci mısranın sonundaki “efsers” kelimesinin eski harflerle yazılışının Ebced hesabıyla tutarı olan 341 de ilâve edilirse 1341 eder. Hicrî 1341 yılı, milâdî 1923 yılına rastladığına göre bu tarih, Cumhuriyet’in ilânını ve dolayısıyla de Ankara’nın başşehir oluş yılını gösterir.

Eski harflerle Ankara kelimesinin harflerinin mecmuu beştir; “Müştak Baba”nın gazeli de beş beyittir. Gazelde, o şehrin ilk harfinin “elif = a”; ikinci harfinin “Nûn ve’l-kalem” âyetinin başından alınan “nûn = n”; üçüncü harfinin (Kâf) sûresinin anahtarı, yani ilk harfi olan “kâf = k”; dördüncü harfinin, “Resûl” kelimesinin ilk harfi olan “ra = r”; beşinci harfinin ise, “Hû” kelimesindeki “hâ = a” harfi olduğu bildirilmektedir ki, bu harfler sırasıyla toplanırsa (Ankara) kelimesi meydana çıkmış olur. Sondan bir evvelki beyitte, bu şehirde Hacı Bayram Velî’nin türbesi bulunduğu dair işaret de vardır.

154 Rahmân sûresi, 55/29.

tabloları da tıpkı gördüğümüz her şeyi değiştirdiği gibi değiştirir; başka türlü yazar. Dilediğini mahveder, dilediğini tesbit buyurur. Ana Kitab'a gelince, o ilm-i ilâhîdir; kader de zaten ilm-i ilâhînin bir unvanıdır. Hazreti Muhyiddin de buraya itilâi nispetinde ne söylemişse hak söylemiştir. Hakka uymayan bazı şeyler varsa, ya o tevilini anlamamış veya o hakikatin henüz vakti gelmemiş; yahut biz, Hazreti Muhyiddin'in beyanını anlamıyoruz demektir.

Hâce-i Kâinat: Varlığın mürşidi, rehberi Hz. Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm).

İlm-i ledün: Allah tarafından insanın gönlüne atılan ilâhî bilgi ve içe doğan hakikatler ilmi.

İstiğrap etmek: Yadırgamak.

Müteşâbihat: Birden fazla anlamı mümkün olan, gerçek mânâsının anlaşılması için başka izah veya delillere ihtiyaç duyulan çeşitli meseleleri insan aklına yaklaştırmak için kullanılan benzetme veya mecazî ifadeler.

Vahy-i metlû: Kelimeleri de, mânâları da Allah tarafından bildirilen vahiy.

Mü'minde gerilim nelere karşı ve nasıl olmalıdır?

Gerilim, müspet yönüyle, insanın iyi şeylere karşı fevkalâde arzu duyması ve hâhişkârlığı, dolu oluşu ve tetikte bulunmasıdır. Din ve dine ait şeyleri, dinî duygu ve düşünceyi âşikâne arzu etmesi, ızdırap çekmesi, hatta bu hususta huzursuz olması, gece gündüz mâşukunu düşünür gibi hep onu düşünmesi, onunla oturup-kalkması.. dinin, hayata hayat olmasını, âdeta bir visal arzusuyla bekler gibi beklemesi.. başta kendi milleti olmak üzere, insanlığı dinî duygu ve dinî düşünceye uymayı en büyük emel, hatta hayatının gayesi bilmesidir. Ayrıca, küfre, küfrana, ahlâksızlığa ve dalâlete karşı nefret duyup nefret göstermelidir ki, canlılığını koruyabilsin. Aksine az gevşeklik gösterdiği takdirde din adına hiçbir şey yapamaz, hiçbir hizmet veremez. Yani Allah'ın marziyatının tahakkuku, O'nun istediği içtimaî âhenk, düşünce ve felsefenin hayata hâkim olması istikametinde bir gayret ve şiddetli iştihakla mümkündür; fertte her türlü sapıklığa, azgınlığa karşı bir mücadele azmi ve mücadelede kararlılık olmazsa, hele bir de küfürle, çeşit çeşit sapıklıklarla içli-dışlı olur ve bundan da müteessir değilse, onun bütün bütün gerilimi kaybolmuş, kolu-kanadı kırılmış demektir.

Mevzu ile alâkalı Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tavrı gayet açıktır: "Hiçbiriniz iman etmiş olamazsınız; Beni, kendinden, anne babasından, evlâtlarından daha artık sevmedikçe."¹⁵⁵ buyurur. Tutulacak ve atılacak hususların hepsinde gerilimi koruma ve tavrını ortaya koyma mevzuunda da şöyle buyurur: "Üç şey vardır ki, onu yaşayan, imanın tadını tatmış demektir..."¹⁵⁶ Evet, vicdanında onu duyan ve bulan imanın şuurunda demektir. "Evvêlâ, Allah ve Resûlü, ona dünyada her şeyden daha sevimli olmalıdır." Onlar üzerinde tercih edeceği hiçbir şey bulunmamalıdır. Anne babanın evlâda, evlâdın da anne ve babaya karşı cibillî ve fitrî sevgileri, alâkaları ne kadar derin olursa olsun, bir insanın, mantık, muhakeme, düşünce ve kadirşinaslık açısından Allah ve Resûlü'ne olan alâkası her şeyin üzerinde olmalıdır. Aslında, Allah ve Resûlü'ne karşı duyulan alâka ve sevgi bir tefekkür ve sezme, bir araştırma ve bulmanın ifadesidir. Araştırarak ve tefekkürle insan, vicdanında böyle bir sevgiye ermişse, buna tercih edeceği hiçbir şey yoktur. Ve imanının tadını tatmış insanda aranılan birinci vasıf da işte budur: Allah ve Resûlullah'ı her şeye tercih etmek. Daha şümüllü bir ifadeyle, erkân-ı imaniyeyi her şeye tercih etmek. Sinelerde Allah sevgisi, simalarda Allah nuru varsa, her şey var; var olmanın mânâsı da var.. yoksa, varlıkla yokluk arasında fark yok demektir.

İşte bu anlayışla bütünleşen mü'min, bütün mü'minleri, hatta bir ölçüde bütün varlığı, sevgisinin içinde eridiği Zât'tan ötürü ve garazsız, ivazsız sever. Evet, "Sevdiği kişiyi Allah için sever."

Bu birinci mesele, Allah'ın istediği vicdan ve huzur toplumunun teşekkülünde oldukça mühim bir unsurdur. Diğer

¹⁵⁵ Buhârî, *iman* 9; Müslim, *iman* 67; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/461.

¹⁵⁶ Buhârî, *iman* 8; *edep* 42; Tirmizî, *iman* 10.

önemli mesele de, küfre karşı gerilim ve tavır belirlemedir. Evet, “Allah bir insanı, küfür ve dalâletten kurtardıktan sonra, o insan, yeniden ona dönmeyi, ateşe atılıyor gibi görmüyorsa, imanın tadını tatmamıştır.”¹⁵⁷ Mü’minin içinde küfre, küfrana, dalâlete, yanlışa, eğriye, sevimsize karşı tiksinti ve ürperti olmalıdır. İçinde bu nefreti kaybeden bir insan, ne küfrün gitmesini, ne de onun yerine, neslin kalbine imanın gelip hâkim olmasını arzu edemez. Böyle bir şey için evvelâ, ciddî bir iman aşkı, sonra da küfre karşı çok ciddî bir nefret olmalıdır. Evet, her türlü kötülüğün, fenalığın, anarşinin, huzursuzluğun, istikrarsızlığın ve düzensizliğin temelinde yatan küfre karşı böyle bir tavır belirlemek, hem mü’minin gerilimi için, hem de ülke, millet, hatta bütün insanlık için şarttır. Din ve ülke düşmanlarının bu millete karşı en büyük kötülükleri onun metafizik gerilimini kırmaları olmuştur. Bu mel’un düşünce, cihada bâğilîlik, zafere işgal deyip durmuş ve tarihten gelen aslan bir milleti, Şair İkbâl’in ifadesiyle koyunlaştırmıştır. Artık onu, ne işgale uğramalar, ne istismarlar, ne de izzet ve gururuyla oynamalar müteessir etmemektedir. Böyleleri, ırz çığnense, namus pâyimâl olsa, şeref, haysiyet diye bir şey kalmasa, her şey delik deşik edilse, yine “of” demeyecektir; çünkü gerilimi yoktur. Bu gerilim sayesinde insan, arzuladığı, özlediği şeyleri elde edebileceği gibi yine bu gerilim sayesinde de Allah’ın sevmediği şeylerden uzaklaşabilir.

Hulâsa, metafizik gerilim, ferдин küfürden, dalâletten, tuğyandan nefret ve derin bir iman arzusudur. Fakat, bu gerilim sokağa dökülme, sokakta kavga verme değildir. Belki, bin kavganın her gün vicdanında meydana getireceği heyecan

¹⁵⁷ Bkz.: Buhârî, *iman* 9, 14; *ikrâh* 1; Müslim, *iman* 67; Tirmizi, *iman* 10; Nesâî, *iman* 3; İbn Mâce, *fiten* 23.

ve helecanı yaşama, bin bir ızdırapla her gün birkaç defa iki büklüm olma, daima milletin problemleriyle meşgul bulunma, milletin iman selâmeti uğruna Cehennem'in alevleri içine girmeye hazır olma, hayatında sadece bir defa değil, her gün birkaç defa ölüp ölüp dirilme; içinde bulunduğu toplumun ızdıraplarını vicdanında yaşama; her gün onların, böyle birbirine bağlı zincirin halkaları gibi yuvarlanıp yuvarlanıp Cehennem'e gidişleri karşısında “of” deyip inleme, iki büklüm olup kıvrınma, imandan nasipsizler karşısında âdeta onların burkuntu içinde olan vicdanlarını, kendi hissiyatında duyup yaşama; nasıl yaşıyorlar, nasıl bu inim inim hayata katlanıyorlar, nasıl küfür ve dalâletin bu boğucu ve öldürücü atmosferi içinde hayatlarını sürdürebiliyorlar diye her gün cehennemleri vicdanında yaşama.. işte gerilim insanı!..

Böyleleri, bu temiz, bu insanî duygularla her gün bir gazilik, bir şehitlik kazanırlar. Bunun içindir ki, ne şartların ağırlaşması, ne yolların daralıp yürünmez hâle gelmesi, ne de zulmetlerin zulmetleri takip etmesi ve ortalığın sürekli sis ve duman olması onları korkutamaz, sindiremez, gevşekliğe sevk edemez. Ve hele, asla küfre boyun eğdiremez. Bizim anladığımız metafizik gerilim budur. Bir toplum bu gerilimi kaybettiği an, suretî var olsa bile, çoktan ölmüş ve mezara gömülmüş demektir. Sonra da, ölmüş ruhlarının yanına cesetlerini ulaştırmak için, Allah (celle celâluhu) zalimleri onların başlarına musallat eder; cesetlerini de ezdirir ve ruh-ceset beraber mezara alır.

Evvelâ ölüm, ruhta ve kalbde başlar; sonra cesedi de alır götürür. Ruhunda ölmemiş insanları, Allah, hiçbir zaman çiğnetmemiştir. Aksine, devamlı ruh cephesindeki mağlubiyeti, madde cephesindeki mağlubiyet takip etmiştir.

Bundan başka, böylelerinin dinî hayatı arzulamaları, beyhude ve mâlihülyadır. Kim olursa olsun, gerilimini koruyamamış kimselerin akıbeti ölümdür. Eğer bir diriliş bekleniyorsa, o da metafizik gerilimi olan kimselerin omzunda olacaktır.

Her meselede yegâne destek, sadece ve sadece O'ndandır.

Bâğilik: Eşkiyalık, zalimlik.

Hâhişkâr: İstekli, arzulu.

Marziyat: Cenâb-ı Hakk'ın rızası.

Mâlihülya: Kuruntu, boş hayal.

Bizim salavât getirmemizle Cenâb-ı Allah, Peygamberimiz üzerine rahmeti ve selâmı indirir mi? Zaten Cenâb-ı Allah, O'nun üzerine rahmetini indiriyor. Bizim salavât getirmemizin hikmeti nedir?

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) büyük hayırların, yümünlerin, bereketlerin temelinde bir nüve gibidir. O size, doğru yolu gösteren, dosdoğru çıkışı açan, sırat-ı müstakîme delâlet eden, yanılmaz, yanılmaz bir rehber, bir Muktedâ-yı Küll'dür.

Bu nurlu yolda, insanları zulmetten nura çıkarmaya vesile olan o Zât'a, bu nurlu yolda yürüyen herkesin sevabından bir hisse verilecektir. "es-Sebebu ke'l-fâil"¹⁵⁸ sırrınca ümmetinin işlediği hasenatın bir misli O'nun defterine kaydedilecektir.

Makam-ı Mahmud'un sahibi olan Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatıyla defteri kapanmayacak, yığın yığın hasenat, salih amel devamlı O'nun defterine kaydolacak; makamı büyüdükçe büyüyecek, salâhiyet sınırları genişledikçe genişleyecek ve –inşâallah– her gün, ümmetinden daha geniş kitlelere şefaathetme hakkını kazanacaktır. Binaenaleyh, bu meseleyi değişik iki zaviyede ele almak icap eder:

¹⁵⁸ "Bir şeye sebep olan onu yapan gibidir." (Bkz.: Müslim, imare 133; Tirmizî, ilim 14; Ebû Dâvûd, edep 115.)

Birincisi: Bizler Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) salât ü selâm okumakla ahd ü peymânımızı yeniliyor, ümmet olma isteği ile kendisine müracaat ediyoruz. Yani "Seni andık, seni düşündük; Hakk'ın senin kadrini yüceltmesi için dua ve dilekte bulunduk." diyor ve dehalet ediyoruz. İşin bu yönüyle bizim dualarımız, "Makam-ı Mahmud"un Sahibi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) makamını yükseltmesi niyetiyle yapıldığından, O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) şefaata dairesi genişlemiş oluyor.¹⁵⁹ Böylece daha çok kimse o şefaata dairesinden istifade edebiliyor.

İkincisi: Bir kişinin Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında, O'nun kadir ve kıymetinin yükselmesi istikametinde yapacağı dua, kendisinin, O'nun himayesi altına girmesine vesile olması içindir. Böylece, o kişi hakkında şefaata dairesi vüs'at kazanmış oluyor. Binaenaleyh, salât ü selâma Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha çok biz muhtaç bulunuyoruz. Müracaatımızla mevcudiyetini, büyüklüğünü kabullenmiş ve küçüklüğümüzü, hiçliğimizi ilân etmiş oluyoruz. Devletini büyük tanıyıp yardım için ona müracaat eden kimse gibi, biz de acımız ve fakrımızla beraber, şiddetli ve çok büyük bir günün endişesiyle şimdiden sarsılmışlık içinde, melce ve menca olarak Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) dehalet ediyor, arz-ı ihtiyaç ve arz-ı hâlde bulunuyoruz.

Cenâb-ı Hak, Şefaata-i Uzmâ sahibi Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şefaatine bizi mazhar eylesin.

¹⁵⁹ Buhârî, ezan 8; Ebû Dâvûd, salât 38.

Bu işin bişaretini de arz edeyim. Deniliyor ki, her peygamberin kendi ümmetine verdiği bir şey vardır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurmuştur ki: “Ben, ümmetime vereceğimi, ahirete sakladım. O da şefaattir.”¹⁶⁰

Muktedâ-yı küll: Bütün bir varlığın rehberi, her yönüyle kendisine uyulan Zât.

Vüs'at: Genişlik.

Yümün: Bereket.

¹⁶⁰ Buhârî, *tefsir* (17) 5; *teyemmüm* 1; Müslim, *iman* 326-327; *mesacid* 3.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defasında “Bu ağızdan sadece hak çıkar.” demesine rağmen hurmaların aşılınması tavsiyesi üzerine meydana gelen netice için “Ben bir beşirim.” demesi nasıl tevfiik edilir?

Bu soruda iki hadisin birbirine zıt olmasından bahsediliyor. Bunlardan birinci hadis: “Bu ağızdan doğrudan başka bir şey çıkmaz.” Buradaki ifade daha ziyade, mübarek ağızlarına işaret ederek: “Yaz! Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki, buradan haktan başka bir şey çıkmaz...”¹⁶¹ şeklindedir.

Hadis, başta Ebû Dâvûd olmak üzere pek çok sahih hadis kitabının rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶² Bu hadisin râvisi de Abdullah İbn Amr İbn Âs’tır (radiyallâhu anhuma). Daha evvel de arz etmiş olabilirim; o, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) fem-i güher-i nebevîsinden dökülen her inciye tespit eder ve hiçbirini kaçırmazdı. Hatta Ebû Hüreyre, kendisinden daha çok hadis rivayet ettiğini ifade sadedinde: “Ben hadisleri yazmadım. Ama, Abdullah İbn Amr yazardı. O bakımdan

¹⁶¹ Ebû Dâvûd, *ilim* 13; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/162; Dârimî, *mukaddime* 43; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/186-187.

¹⁶² Ebû Dâvûd, *ilim* 13; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/162; Dârimî, *mukaddime* 43; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/186-187.

benden daha çok hadis kaydetmiş olabilir.”¹⁶³ der. Abdullah İbn Amr İbn Âs, çok âbid, zâhid bir insandı. O devirde ibadet ü taatiyle tanınırdı. Efendimiz kendisine “Bir gün iftar et, bir gün imsak et. Hazreti Dâvûd’un orucudur bu.” dediği zaman, bunu azımsamış “Dahasını yapabilirim yâ Resûlallah.” demişti. “Gecenin üçte birinde ibadet et, diğerinde de istirahat...” O, “Dahasına muktedirim.”¹⁶⁴ diyerek hep ileri seviyede bir kulluk anlayışı içinde olmuştu. Evet, takvada, incelikte, ibadette derin bir insandı. Bir de Peygamberimiz’in her sözüne karşı öyle saygıyla doluydu ki, Efendimiz’in ağzından çıkan hemen her şeyi yazardı.

İşte, bu hadislerden birincisi, bunu ifade ediyor. Abdullah İbn Amr diyor ki: “Bana, ‘Efendimiz’in ağzından çıkan her şeyi yazıyorsun, ama O da bir beşerdir. Yumuşak olduğu an da olur, öfkeli olduğu an da.. bazen arzu etmediği şeyler de söyleyebilir -hâşâ-, sen ise tefrik etmeden her şeyi yazıyorsun.’ dediler. Bunun üzerine ben de yazıyı bıraktım. Sonra Efendimiz’le karşılaştığımda dedim ki: ‘Yâ Resûlallah böyle böyle diyorlar..!’ Buyurdular ki: Yaz! Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki, bu ağızdan haktan başka bir şey çıkmaz.”¹⁶⁵

Vak’anın birisi bu; diğeri de şöyle: Aleyhi Ekmelüttehâyâ Efendimiz Medine’ye teşrif buyurdıklarında, Medinelilerin hurmaları aşıladıklarını görüyor ve “Bu aşılamanın neticeyi değiştireceğine kâni değilim.” diyor. Yani “Aşılamanın, kat’iyen faydası yoktur.” demiyor. Neticeye tesir etmeyeceğini ifade buyuruyor. Onlar da hangi stilde aş yapıyorlarsa onu bırakıyorlar. Ertesi sene de verim alınamıyor. Kim bilir belki

¹⁶³ Buhârî, *ilim* 139; Tirmizî, *ilim* 12; *menakıb* 46; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/249.

¹⁶⁴ Buhârî, *fezâilü'l-Kur’ân* 34; Müslim, *sıyam* 182.

¹⁶⁵ Ebû Dâvûd, *ilim* 13; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/162; Dârimî, *mukaddime* 43.

Allah'ın takdiri, o sene meyve olmayacaktı..? Sonra buyuruyorlar ki: “Dünyanızın işlerini siz iyi bilirsiniz.”¹⁶⁶ Bunu, “Benden daha iyi bilirsiniz.” şeklinde anlamak doğru değildir. İhtimal ki, Efendimiz'in maksadı, “Siz bunları aşıyorsunuz ama, Allah'ın dediğinden, dilediğinden başka bir şey olmayacaktır.” Ondan sonra tevafuken ertesi sene meyve olmadı. Zeytin de bir sene olur, bir sene olmaz. Olmadığı seneye rastladı. Onların hâllerine baktı, sözlerindeki hikmeti kavrayamadıklarını anladı. “Dünyanızın işlerini siz iyi bilirsiniz.” dedi. Yani vicdanî tecrübe ile kazanacakları önemli bir husus için henüz vaktin erken olduğuna işaret buyurdu.

İkinci bir husus: Cahiliye devrinde çeşitli sebeplere tesir-i hakikî veriyorlardı; meselâ yine Buhârî, Müslim'de gördüğümüz rivayete göre “Yağmuru bize nev verdi.” diyorlardı. Yani “Falan yıldız zuhur edince, bulut teşekkül eder ve o yıldız bize yağmur verir.”¹⁶⁷ itikadında idiler.

Bu hususta Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki: “Yıldızın zuhur veya sukutuyla yağmur geldi, diyenler kâfir oldu; yağmuru Allah verdi, diyenler de mü'min...”¹⁶⁸ Evet, bir cemaat, her lütfu Allah'tan bildiği gibi, yağmurun da Allah'tan geldiğine inanıyor. İşte onlar mü'min... Diğer bir topluluk ise, her şey gibi yağmuru da sebeplere veriyor. Onlar da Allah'a karşı küfür etmiş oluyorlar. O devirde, böyle esbaba tesir-i hakikî verme çok yaygındı. Bunu, kökünden kesip atmak, her şeyin Allah'ın elinde olduğunu göstermek.. O'nun, ulûhiyetinde bir olduğu gibi, rubûbiyetinde dahi bir olduğunu iş'âr için, değil emare ve alâmetler, sebepler dahi zapturapt altına alınmıştır.

¹⁶⁶ Müslim, *fezâil* 141. Ayrıca bkz.: İbn Mâce, *ruhûn* 15.

¹⁶⁷ Buhârî, *istiskâ* 27; Müslim, *iman* 125; Ebû Dâvûd, *tıb* 22.

¹⁶⁸ Buhârî, *istiskâ* 27; Müslim, *iman* 125; Ebû Dâvûd, *tıb* 22.

Evet, nasıl Allah zâtında tektir, öyle de icraatında dahi vezir ü vüzeraya ihtiyacı yoktur. Yıldız doğsa da doğmasa da yağmuru veren Allah'tır. Ama çok defa yağmurun gelmesini herhangi bir sebep veya bir yıldızın zuhuruna mukarin kılar. Bu bir iktirandır. Ta insanlar yağmurun geleceğine hazırlansınlar. Ama O, yağdırmayabilir de. Evet O, ne isterse onu yapabilir... Efendimiz bu hakikate inandırmak için, yani esbap ve vasıtaların tesiri olmadığını, her şeyin Müsebbibü'l-Esbap olan Allah'ın elinde bulunduğunu göstermek için, halkın, eşya ve hâdiselere sebep ve vesile saydığı her şeyi yıkıyor ve nazarları Kudreti Sonsuz'a çeviriyordu.

Bir başka vak'a: Bir gün, bir bedevi, Resûlullah'ın huzuruna geldi ve "Yâ Resûlallah, devem uyuzlu develerin yanına bağlandığından uyuz oldu." dedi. Buyurdular ki: "O uyuzlu deve, uyuzu, yanına bağlandığı deveden aldı, öbürü nereden aldı?..."¹⁶⁹ Burada hastalığın sirayetini nefyetme yok. Öyle olsaydı hiç: "Bir yerde sâri bir illet varsa oraya girme-
yin; içerdeyseniz dışarıya çıkmayın."¹⁷⁰ şeklinde ikazda bulunur muydu? Esasen Efendimiz, cahiliye akıl ve mantığına karşı savaşıyordu. Yoksa sebepleri nefyetmiyordu. O'na göre sebeplerin bir hikmet-i vücudu vardı. Virüslerin, mikropların hastalık yapabileceğine dahi işarette bulunuyorlardı. Ancak, sebepler her şey demek değildi. Sebeplere riayet bir mükellefiyet ve vazife; neticenin, Allah'ın elinde olduğuna inanmak ise tevhiddi. İşte, bu ince hususu göstermek için Efendimiz, "O uyuzlu deve, uyuzu öbür deveden aldı. O kimden aldı?" diyerek, meseleyi, devir ve teselsül zemininde, devir ve teselsülün

¹⁶⁹ Buhârî, *tıb* 25; Müslim, *selâm* 101; Ebû Dâvûd, *tıb* 24; Tirmizî, *kader* 9; İbn Mâce, *mukaddime* 10.

¹⁷⁰ Buhârî, *tıb* 30; Müslim, *selâm* 98.

bâtıl olmalarıyla noktalyordu. Yani, o ondan o da bir öncekinden... Pekâlâ ilk deve kimden aldı?... Ve neticede “Allah” dedirtiyordu. Öyleyse, daha sonra sebepler tahtında cereyan eden şeyler ta baştan Allah’ın emir ve iradesi altında oluyor demektir. Her şeyi yaratan Allah’tır (celle celâluhu). Böylece Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), tevhid-i rubûbiyete dair bir şirkin başına balyoz indiriyor, ruhları şirke karşı uyarıyor ve çok önemli bir hususa dikkatimizi çekiyordu.

Şimdi, aşılama meselesine gelelim. Aşılama mevzuunda da cahiliye devrinde öyle bir itikat vardı ki, hurmayı aşıladığın zaman on verir, aşılamazsan hiç olmaz. Bunda da gizli bir şirk vardı, yani sanki aşılama, hurmanın meydana gelmesine tek sebep gibiydi. Efendimiz, bu bâtıl anlayışı yerinden söküp attı ve sebeplerin, sadece Allah’ın izzet ve azametinin perdeleri olduğunu onlara anlattı. Anlattı ama, ashabin kendi mantık çizgilerinde anlattı. Evvelâ onlara bir ders verdi. Sonra da onlar, belli bir anlayış içinde karşısına çıkınca “Dünyanızın işlerini siz bilirsiniz.” dedi. Burada ciddî bir iltifat mı var? Yoksa, anlattığı hakikati kendi istediği mânâda kavrayamamadan ötürü bir tembih mi var? Üzerinde düşünölmeye değer.

Üçüncü bir husus: Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylediği her söz bütün bir hayatı talim istikametindedir. Eğer onların hayatlarının her noktasına doğrudan doğruya teşri maksadıyla katılsa ve karışsaydı meselâ, deseydi ki: Sularınızı şöyle akıtın, içerken bardağı şöyle sofranın etrafında dolaştırıp için; şu işi yaparken şöyle yapın, ağacı keserken alttan kesin, demiri döverken şöyle dövün; böyle ocağa sokun gibi, her şeyi talim etseydi, bu emirlere de, diğer teşriî emirleri gibi uyulmasını zarurî görüp kıyamete kadar aynı şeyleri

yapacaklardı ve yapacaktık. Hâlbuki Allâmu'l-Guyûb'un kendisine bildirmesiyle, buğdaydan bire on almak mümkün olduğu gibi, bire yüz almak da mümkündü. Tecrübe ve aşılama- larla, meselâ narenciye yumruk kadarken bir kavun, bir karpuz hâline getirilebilirdi.¹⁷¹ Böylece onlara, bilgi, görgü ve mümareselerini artırma güven ve itimadını verdi.

Dördüncü bir husus var ki, cidden çok mühimdir. Cenâb-ı Hak beşere, şeriat-ı fitriyeye müdahale etme hakkını vermiştir. Madem insan yeryüzünde Allah'ın halifesidir. O hâlde Allah'ın yarattığı şeylerde, şart-ı âdi kaydıyla bir kısım müdahaleleri olacaktır. Bu husus aynı zamanda iradenin hikmet-i vücudu ve insanın Yaratan'a halife olmasının bir neticesidir. Hâlbuki bu mevzuda dahi, Efendimiz'in teşriyatına uyacak, diyeceklerdi ki, "Aşılama!" dedi aşılamadık, "Aşıla!" dedi aşıladık. Böylece, beşerî ilgi ve bilgi kaynakları kuruyacak, tecrübe birikimleri heba olup gidecek ve fıtratı talim etme vazifesiyle gelen Zât, fıtratla zıtlaşmış olacaktı. Oysaki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir söz söylerken kıyamete kadar devam edecek şekilde söyler. O'nun vaz'ettiği kanunlar kıyamete kadar câridir. Binaenaleyh, O, öyle kat'î şeyler söylemeliydi ki, ileride yanlış anlamalara meydan verilmesin. Ve herkes her zaman, büyük bir güvenle o âb-ı hayat kaynağına başvurabilsin. Onun için o ağızdan hep doğru çıkmalıydı. O ağızdan hep doğru çıktı. Ve doğrudan başka bir şey çıkmadı...

Beşinci bir husus da, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir insandı, insan hürriyetinin ne demek olduğunu çok iyi biliyordu. İnsan hür değilse insan da değildir. Esir bir

¹⁷¹ Müslim, *fiten* 110; Tirmizi, *fiten* 59; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/182.

insana insan denemez. Zindandaki bir insana da insan denemez. Kefere ve fecerenin sultanı altında, onların müsaade ettiği hayatı yaşama, onların müsaade etmediği hayatı yaşamama gibi bir zillet içinde bulunmak da insanlık demek değildir. Böyle insanlıktan Allah'a sığınırız. Böylesi bir hayata razı olanları da Allah ıslah eylesin!

Evet, insan, iradesiyle insandır. Ve irade çok mühim bir meseledir. İrade öyle bir meseledir ki, tıpkı, toprağa düşen bir tohum gibi, toprağın bağrına düşer düşmez, düştüğü yeri hemen kocaman bir ağaca hamile hâle getirir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların iradelerine zincir vurmadı. Evvelâ onları bir denedi, sonra, "Sizin iradenizin neticesi, semeresi hatta daha sonraki semereleri için öyle hareket etmeniz doğrudur." dedi.

"Dünyanızın işlerini siz bilirsiniz." demek suretiyle bu hakikati anlattı ki, anlattıkları doğrudan başka bir şey değildir.

Allâmu'l-Guyûb: Gizli, açık her şeyi en iyi bilen Hz. Allah.

Fem-i güher: Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) inci, cevher kaynağı mübarek ağızları.

Müsebbibü'l-Esbap: Sebepleri birbirine bağlı yaratan, onlara sebep olma pâyesini veren Hz. Allah.

Teşriat: Getirilen hükümler, kanunlar.

*Hazreti Havva'nın, Hazreti Âdem'in (aleyhisselâm)
eğ̈e kemiğ̈inden yaratıldığı söyleniyor, ne dersiniz?*

İnsan, tekâmül neticesi ş̈u hâli iktisap etmiş bir varlık değ̈ildir. O müstakillen, bir nev'i olarak yaratılmıştır. Yoksa, nev'ilerin değ̈işmesi neticesinde bir şeyler iktisap ede ede bu hâle gelmemiştir. İstifa-i tabiiye (natürel seleksiyon) uğrayarak da bu hâle gelmiş değ̈ildir. İnsan, nev'i olarak, Allah tarafından yaratılmıştır. Hazreti Âdem de bir bakıma, Hazreti Mesih gibi mucize olarak yaratılmıştır. Sebepler âlemi içinde mucizeyi izah etmeye de imkân yoktur. Doğrusu, canlının meydana gelişini, ne tabiatçılar, ne de tekâmülcüler pozitif olarak ispat etmiş değ̈illerdir. Ortaya attıkları nazariyeler, ilmî bir tarafı olmayan tutarsız şeylerdir ve çok zayıf payandalar üzerinde durmaktadırlar... Yapılan haklı tenkitler karşısında da, artık iflas etmiş sayılırlar. Bu hususta yazılmış eserler, yapılmış konuşmalar var; istifade için onlara başvurulabilir...

Sebepler âlemi içinde bir meseleyi ele alırken, onu illet-malül (sebepe-netice) dengesi içinde "tenasüb-ü illiyet prensibi"ne göre ele alırız. Meselâ diyoruz ki bir tohumdan bir ağacın meydana gelmesi için, Allah'ın (celle celâluhu) izniyle evvelâ buna zemin, toprak, vasat, atmosfer, tohumun ve tohumun da ukde-i

hayatiyesinin müsait olması gibi şartlar lâzımdır. İşte bu sebepler, omuz omuza verince “illet-i tâmmе” dediğimiz şey meydana gelir. Bu illet (sebeб), malûlün (netice) vücudunu zarurî kılar. Yani, Allah’ın izniyle bu sebepler toplanınca, bir rüşeym bir başak, bir yumurta da bir civciv olur.

İnsanın ilk yaratılışı bir mucizedir. Bu meseleyi sebep-netice münasebeti içinde şöyle ele alabiliriz: Diyelim ki, bir canlıdan diğer bir canlı elde etmek için, bir kuşla bir tavuğu veya bir atla merkebi çiftleştirdiniz; birincisinden hiçbir şey olmaz. İkincisinden de nesli devam etmeyecek olan katır meydana gelir. Burada illet eksiktir; yani “tenasüb-ü illiyet” prensibine göre neticeye gitmede kusur vardır. Ama, erkek ve kadından, bir insanın elde edilmesi için, erkek spermi, kadının rahminde yumurta ile bütünleşirse, mualece tam, sebepler eksiksiz ve her şey mükemmeldir. O zaman Allah’ın emri ve izniyle cenin teşekkül edebilir, büyür.. geçireceği safhaları geçirir ve dünyaya gelir. Burada, sebepler tam içtima ettiğinden, beklediğiniz neticeyi elde etmiş olursunuz. Vâkia, harikulâde kabîlinden Allah (celle celâluhu) onu da değiştirebilir ve ayrı bir kabiliyette, değişik mahiyette de dünyaya getirebilir...

Evet bu, işin esbap içinde izahıdır. Mesele, illetle-malûller, sebepler-neticeler üstü cereyan ederse, o zaman evölüsyonla, natürel seleksiyonla değil, Allah’ın (celle celâluhu) ve Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlattığı şekilde kabul etmemiz iktiza eder.

Allah diyor ki: Sizin izah edemediğiniz noktayı Ben size anlatayım; bu bir mucizedir. Hazreti Âdem annesiz babasız;

Hazreti Mesih ise babasız bir mucizedir.¹⁷² Allah, herhangi bir varlığı bazen anasız, bazen babasız meydana getirdiği gibi, bazen de hem anasız, hem de babasız yaratabilir. Ve işte, Hazreti Âdem'in yaratılması da böyledir ve bu yaratılışı sebeplerle izah etmeye imkân yoktur. Kur'ân-ı Kerim meydan okuyor. *"Gezsinler yeryüzünü, hilkat nasıl başladı görsünler."*¹⁷³ Yokluktan varlığa geçişi nasıl izah edecekler?

Bunun gibi, Hazreti Havva'nın, Hazreti Âdem'den yaratılması meselesi de, başka bir mucizedir. Onun için, sebeplerin cereyanı içinde bunu da izah edemiyoruz. Tabii, edemiyoruz diye inkâra kalkışmak da safdillik olur. Çünkü aynı şey Hazreti Âdem ve Hazreti Mesih için de bahis mevzuudur.

Hazreti Âdem ve Havva'nın yaratılışı unutulduğu için, Hazreti Mesih'in yaratılışı ile Allah, yeniden ilk yaratılışa nazarları çeviriverdi ve Hazreti Mesih'in dünyaya gelişini soranlara; Kur'ân *"Allah'ın nezdinde Hazreti İsa'nın durumu, Hazreti Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra da ona 'Ol' dedi ve oluverdi."*¹⁷⁴ buyurmaktadır..

Evet, insanlık ilk mebdei unutmıştu. Hazreti Mesih'le Allah (celle celâluhu) onu yeniden hatırlatıverdi.

Şimdi serrişte edilmek istenen Hazreti Havva'nın, Hazreti Âdem'in eğe kemiğinden yaratılması meselesine gelelim. Ben bu hususta da yine bir diyalektik yapılmak istendiği kanaatindeyim. Diyalektiğe mevzu teşkil eden husus şu: Hazreti Âdem'in kaburgalarının en küçük, en kısa kaburgasından bir parça alınıp, ondan Hazreti Havva yaratılıyor... Niye eğe

¹⁷² Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/59.

¹⁷³ Ankebût sûresi, 29/20.

¹⁷⁴ Âl-i İmrân sûresi, 3/59.

kemiği ve niye Hazreti Âdem'den? Evvelâ şuna dikkatinizi rica edeceğim: İnsanın Allah tarafından yaratıldığına o kadar kuvvetli deliller vardır ki, bunu inkâr etmek mümkün değildir. Ve aynı zamanda bu, Allah'ın varlığına zâhir ve bâhir bir delildir. Kâinat binlerce kanun, nizam ve prensipleriyle aynı şeyi anlatıyor. İnsanın, enfüsî hüviyeti, iç âlemi, kalbi, sırrı, daha keşfedilemeyen bir sürü letâif hep Allah'ı gösteriyor. Daha bunlar gibi Allah'ın varlığına kat'î şahit olacak binlerce delil var. Hemen herkes; feylesof, mütefekkir, kelâmcı, bu delillerden bir kısmına tutunmuş, onlarla sahil-i selâmete çıkmaya çalışıyor. Hele bunların bin tanesi bir araya getirilince, Allah'ın varlığını gösteren ne müthiş, ne güçlü bir delil olur, kıyası dahi kabil değil.

Şimdi bir kısım inkârcılar, bütün delillere gözlerini kapayarak sadece, Hazreti Âdem'in eğe kemiğinden Hazreti Havva'nın yaratılması meselesini, inkâra vesile gibi göstermek istemektedirler. Bunların durumunu Büyük Mürşid şöyle bir misalle dile getiriyor: “Arkadaş! Nefsin vücudunda bir körlük vardır. O körlük onun vücudunda devam ettiği müddetçe, hakikat güneşinin görünmesine bir engel teşkil eder. Evet, müşâhede ile sabittir ki bir mimar elinden çıktığını gösteren kat'î, yakîn bürhan ve delillerle dolu büyük bir kalede, küçük bir taşta, küçük bir muvazenesizlik görülse, o kör olası nefis, o kaleyi tamamen inkâr eder ve altını üstüne getirir. İşte nefsin cehaleti, hamakati bu gibi insafsızca tahribattan anlaşılır.”¹⁷⁵ Bu düpedüz bir şartlanmışlık, bir peşin hükümlülük ve muhakemesizlikten başka bir şey değildir. Evet, ister insan, ister kâinat, baştan aşağıya, Allah'ın varlığı hakkında, binlerce delil, binlerce beyan olarak

¹⁷⁵ Bkz.: Nursî, Bediüzzaman Said, *Mesnevî-i Nuriye*, s. 82 (Katre'nin Zeyli).

bu hakikati ilân ettiği hâlde, her şeye böyle tek taraflı bakmak, mahrumiyet değil de ya nedir..?

Eğе kemiği meselesi, Buhârî, Müslim ve Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'inde anlatılıyor.¹⁷⁶ Bu kitaplarda zikredilen hadis-i şerif, Hazreti Havva'nın, Hazreti Âdem'in eğе kemiğinden yaratıldığını ifade ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerim de Nisâ sûresinde “*Ey insanlar o Allah'a karşı gelmekten sakının, korkun ve himayesine girin ki, O sizi bir nefisten yarattı ve eşini de ondan yarattı.*”¹⁷⁷ şeklinde meseleye temas ediyor. Burada Arap dilinin karakteristik hususlarından birisine dikkatinizi rica edeceğim. Dışiye râci zamirler “hâ” şeklinde, erkeğе râci zamirler “hû” şeklindedir. Bunu aşağıdaki âyette açık olarak görmek mümkündür: “*Sizi bir nefisten yarattı; eşinizi de ondan yarattı.*”¹⁷⁸

Bu ifade üzerinde biraz duralım. Demek ki, Cenâb-ı Hak evvelâ Hazreti Havva'yı, zat-ı Âdem'den değil de mahiyet-i Âdem'den yarattı. Çok dakik bir husustur bu... Nefs-i Âdem, mahiyet-i Âdem'den başkadır. Meselâ, bir insanın, “Zatı budur, boyu şu kadar, kilosuna bu kadar, edası şöyledir.” denilir. Bir de onun mahiyeti, iç ve dış âlemi, düşünceleri, Allah'a yakınlık ve uzaklığı vardır. Eğer bir insan esas benliği ile ele alınacaksa, ikinci şıkkı, yani mahiyetiyle ele alınacaktır. Aslında öbür yanı sırf bir iskelettir. Şimdi bu mânâdaki bir insan, benliği ve nefsi itibarıyla başka, cesedi itibarıyla başkadır. Kur'ân-ı Kerim, Hazreti Havva'nın hilkatini ele alırken “minhâ” sözüyle “o nefisten” diyor, Âdem'den değil.

¹⁷⁶ Buhârî, *enbiyâ* 1, *nikâh* 80; Müslim, *radâ* 61-62; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/497, 5/8.

¹⁷⁷ Nisâ sûresi, 4/1.

¹⁷⁸ Zümer sûresi, 39/6.

Ayrıca, hadis mütevatir olmayıp ahâdî olduğu için, böyle tek kişinin rivayet ettiği bir hadisi âyetle izah etmek icap eder. Bu husus âyet ve hadislerin izahında önemli bir usûldür. Âyet burada mütevatir ve Allah'ın kelâmıdır. Öyle ise, hadisi âyete irca etmek ve müphem noktaları âyetle aydınlatmak gerekir. Evvelâ, Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadis-i şerifi ifade buyururken, bu sözün söylenmesine esas teşkil eden hususun bilinmesi çok önemlidir ve mutlaka buna dikkat etmek lâzım gelir. Buyuruyor ki: "Kadınlara hayır tavsiye edin."¹⁷⁹ Yani, onlara daima iyiliği, güzelliği anlatın ve nasihatçi olun ki, istikamet kazansınlar. Çünkü kadın eğe kemiğinden yaratılmıştır. Eğer onları çarçabuk düzeltmeye kalkarsanız kırırverirsiniz; ihmal ederseniz, bu sefer de eğri kalırlar. Demek ki, burada sözün îradına sebep olan şey, yani hadisin üzerinde dönüp durduğu husus, "menat", kadının terbiyesi ve ev siyasetidir. Evet, onu çabuk düzeltelim dersiniz kırırverirsiniz; hiç düzeltmeyeyim dersiniz, bu defa da olduğu gibi kalır.

Allah'ın Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunu anlatmak için bir husus tespit ediyor. O da, erkeğe nispeten kadının eğriliğe daha müsait olması, inceliği ve kırılganlığı... Demek ki, esasen hadis-i şerifte anlatılmak istenilen şey, Hazreti Havva'nın eğe kemiğinden yaratılmış olması değil; kadının kendi hâline bırakılırsa eğri kalacağı, ölçüsüz bir düzeltmeye gidince de, kırılacağı hususudur.

Tabîî burada ifadenin bu şekilde îrad edilmesi ne hikmete binaendir, o da ayrı bir mesele...

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu ifade ederken, "min dal'ihî: eğe kemiğinden" demiş. Buradaki "min" Türkçemizde, "-den" karşılığıdır. Ama bu bazen "teb'iz" içindir,

¹⁷⁹ Buhârî, *enbiyâ* 1, *nikâh* 80; Müslim, *radâ* 61-62.

bir şeyin bir parçasından, bazısından demektir. Bazen “beyan” mânâsına gelir, şu cins şeyden demektir. Binaenaleyh, burada Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) meseleyi kestirip atmadığına göre, başka mânâlar da akla gelebilir.

Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu türden pek çok ifadeleri vardır... Meselâ, buyuruyor ki, “Her canlının bir şeytanı vardır. Hayvanların şeytanı da şudur.” Kaçan bir deve münasebeti ile bunu söylüyor. Ve devam ediyor: “Deve, şeytandan yaratılmıştır.”¹⁸⁰ Şeytanın artığından gibi bir şey... Esasen, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ifadelerinde nasıl insanların şeytanları var, öyle de, hayvanlar içinde de şeytanların yaptığı şeyleri yapanlar vardır, diyerek şeytandan ziyade, şeytanca davranışa dikkati çekmiştir. Aslında bizler de duygusuz, hissiz bir adama “Bu adam odundandır.” deriz. Elbette ki hiç kimse, bu adamın maddesinin odun olduğuna hükmetmez. Belki duygusuz, katı, en ufak bir hassasiyeti yoktur, mânâsına hamleder ve öyle anlar. Bunun gibi “Falan insan şeytandır.” dediği zaman iğfal, idlâl eder, insanları baştan çıkarır mânâsı kastedilmiştir.

Şimdi, başta söylediğim âyetin mânâsına dikkat ederek Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözüne bakalım. Kadın, erkeğin “eğe kemiği”nden yaratılmıştır. Yani, bir bakıma kadın erkeğin bir parçasındandır; yani, aynen erkeğin cinsinden ve mahiyetinden bir varlıktır. Yani onun protein çorbası ne ise, onunki de odur. Yoksa aynı cinsten olmasalar, telkih ve aşılama olmadığı gibi nesil de üremez. Çünkü âyetin sonunda şöyle diyor:

¹⁸⁰ Ebû Dâvûd, *salât* 25.

“Sonra onlardan birçok erkek ve kadınlar üretiverdi.”¹⁸¹ Ayı cinsten olsa üreme olmayacaktı. Demek ki aynı olması lâzım...

Hadiste “dalâa” kelimesinin kullanılması, kök itibarıyla eğrilik tabirinden daha çok, eğriliğe meyilli olduğuna, çabuk eğrilebilecek durumda olduğuna işaret içindir.

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu tabiri seçmişlerdir. Yani kadın erkekten daha çabuk bozulabilir ki, böyle bir husus, münakaşası yapılmayacak kadar açıktır ve hâl-i âlem buna şahittir. Evet, ehl-i gaflet ve ehl-i dalâlet bazı dönemlerde kadını, erkekleri baştan çıkarmak için bir olta olarak kullanmak istemişlerdir. Hele şu 20. asırda kadın, öyle pâyimâl olmuştur ki, hiçbir devirde onun bu kadar zebil olduğunu göstermek mümkün değildir. Reklâmlar müessir olsun diye en âdi reklâmlarda dahi onun alet edilmesi, hadiste işaret buyrulduğu gibi, onun boşluk ve zaafalarını göstermesi bakımından fevkalâde mânidâr olur... Tekerleklerin üzerine, helâ ve banyo malzemesi üzerine, sucuk ve sosis üzerine yapıştirılan kadın resimlerini izah etmek mümkün müdür? Ve bu bayağı şeylerle kadın arasındaki münasebet nedir...? Demek ki, kadın ehl-i dalâlet ve ehl-i gaflet tarafından bir kısım eğriliğe-büğrülüğe alet edilecekmiş ki, ileride zuhur edecek böyle bir eğriliği, Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem), erkeğin en eğri tarafından alınmış, diye ifade buyurdular. Evet, sanki kadın, o cinsin en eğri yanlarını nefsinde toplamış da bir mânâda eğriliğin timsali olmuş gibidir. Herhâlde bu hususu ifade etmek için bundan daha güzel ve tatlı bir tabir seçilemezdi.

Ayrı bir hususu daha bu münasebetle ele alalım. Tevrat’ın Tekvin bölümünde Hazreti Havva’nın, Hazreti Âdem’in

¹⁸¹ Nisâ sûresi, 4/1.

bir tarafından alınıp yaratıldığı açıkça ifade edilmektedir.¹⁸² Esasen Hazreti Âdem'in herhangi bir tarafından Hazreti Havva'nın alınmasında hiçbir beis yoktur. Allah'ın mucize olarak yarattığı Hazreti Âdem, daha su-toprak arası bir hâlde iken o çorbanın bir tarafından bir parça alınıp ondan da Hazreti Havva'nın yaratılması, hiç de istiğrap edilecek bir husus değil. Aslında, ilk hilkat bir mucizedir. Hazreti Âdem de, Havva da bu mucizenin eseridirler. İlim, bu hususta kolsuz, kanatsız, gözsüz ve sağırdır ve ilk hilkat için bir şey söyleyememekte, mâkul bir tefsir getirememektedir. Binaenaleyh biz ilk hilkati zaten mucize olarak ele alıyor ve Allah'ın dediğine teslim oluyoruz. Bunu da ceffelkalem, körü körüne değil, bilakis, atomdan kâinata, her şeyde Allah'ın ilim, irade ve kudretinin Kahhâr hâkimiyetini ilim ve fen pencerelerinden göre göre, hissede hissede kabul ediyoruz.

Doğruyu O bilir ve doğru, O'nun dediklerinde aranmalıdır.

Ceffelkalem: Hiç düşünüp taşınmadan, körü körüne.

Evolüsyon: Evrim.

İktisâp etmek: Kazanmak, edinmek.

İllet-i tâmm: Bir neticenin meydana gelmesi için gerekli sebeplerin tamamı.

İrâd: İfade etme, söyleme.

Mütevatir: Yalanda ittifak etmeleri aklın imkân ve ihtimali bulunmayan birçok kişi tarafından nakledilen kesin bilgi.

Menat: Bir hükme mesnet teşkil eden şey.

Mualece: Teşebbüs, girişim.

Pâyimâl olmak: Çiğnenmek, ayaklar altında kalmak.

Rüşeym: Tohumcuk, cücük.

Tenasüb-ü illiyet: Sebep sonuç uygunluğu, uyumu.

¹⁸² *Kitab-ı Mukaddes (Eski Ahid), Tekvin, Bab: 2, Âyet: 21-23.*

**“Ve alleme Âdeme’l-esmâe küllehâ” âyeti
neler anlatmaktadır?**

Sûre-i Bakara’daki bu âyetin¹⁸³ mefhûm-u münîfi “Allah (celle celâluhu) Hazreti Âdem’e bütün esmâyı talem etti.” şeklindedir. Malum, isimlerin Hazreti Âdem’e öğretilmesi, Kur’ân-ı Hakîm’de, Hazreti Âdem’in hilâfetinin bahis mevzuu edildiği yerde ele alınır. Melekler, insanın, cibilliyet ve mahiyetindeki bir kısım unsurlardan ötürü, yeryüzünde fesat çıkaracağı, kan dökeceği istibsanı ile Cenâb-ı Hakk’a mukabelede bulunurlar. Yani: “Yâ Rab! İnsanın mahiyetine bakınca bu, kan döker, insan öldürür, nifak çıkarır gibi görünüyor...” derler. Tıpkı, insanın yüzündeki hatlardan onun ruh ve mahiyetini okuyan insanlar gibi melekler de, Hazreti Âdem’in mânevî simasında bunu görürler. Çünkü, yerin çamurundan, hamurundan alınan bir varlığın simasında bunlar yazılıydı... Onda, ilâhî nefhaya ait başka şeyler de yazılıydı ama, melâike-i kiramın gözüne birinci şık ilişmişti. Evet, bir yönü toprak, diğer yönü nefha-i ilâhiye olan insan... Toprak yönü ile onda, şehvetler, kaptisler, hırsılar, kinler, nefretler vardı; nefha-i ilâhiye yönüyle de A’lâ-yı İlliyyîn’e çıkıp ahsen-i

¹⁸³ Bakara sûresi, 2/31.

takvîm suretini alacak ve Mele-i A'lâ'nın sakinleri arasına girecek bir kabiliyeti bulunuyordu.

İşte, melekler, Âdem'in cismaniyetine ait bu vaziyeti hissedip Cenâb-ı Hak'a istifsarda bulundular: “Yeryüzünde nifak çıkararak, kan döken birisini mi yaratacaksın?”¹⁸⁴ Allah (celle celâluhu) da melekleri imtihan için önce Âdem'e esmâyı talim buyurdu; yani, taş, ağaç, kandil, toprak, avize vs... gibi şeyleri. Fakat mücerred esmâ bir şey ifade etmeyeceğinden, esmânın verâsında mücmel olarak müsemmâyı da O'na öğretti. Esasen kâinatta her şey, isim ve ismin delâlet ettiği müsemmâ (isme esas teşkil eden zat) itibarıyla iki yönü olan bir vâhiddir. Bu itibarla, Hazreti Âdem'e isimleri öğretti demek, dolayısıyla isimlerin delâlet ettikleri şeyleri de talim etti demektir. Hazreti Âdem'e icmâlen öğretilen isimlerin tafsilatını Allah, Hazreti Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) talim buyurmuştur. Evet, Hazreti Âdem'e okutulan fihristin bir kitap olarak tafsilatı Peygamberimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlatılmıştır.

Cenâb-ı Hak, talim-i esmâ unvanı ile, Hazreti Âdem'in halife olduğunu göstermiştir. Arzın edîm'inden, yani, yerin yüzünden alınan maddelerle yaratılan ve Âdem ismiyle yâd edilen Hazreti Âdem, Muhyiddin İbn Arabî'nin Fusûsü'l-Hikem'inde anlattığı gibi, Allah'ın (celle celâluhu) yeryüzünde halifesi ve makam-ı cem'in sahibidir. Eşyaya Âdem merceği ile bakılırsa, “vahdet-i vücud” görülür. İnsan yeryüzünde Allah'ın matmah-ı nazarı ve Onun câmi-i esmâdır. Makam-ı fark'ın değil, makam-ı cem'in sahibidir. Allah, bu önemli mansıbın Hazreti Âdem'e ihsanını, talim-i esmâ unvanıyla ifade etmiştir.

¹⁸⁴ Bakara sûresi, 2/30.

Demek oluyor ki, Allah, Hazreti Âdem'e bütün ilimlerin hulâsasını ilham etti. Bu sayede Hazreti Âdem bir taraftan dinî hakikatlerin hulâsasını, diğer taraftan kimya, fizik, astronomi, tıp gibi ilim ve fenlerin hulâsasını vahyen öğrendi. Yani, bu mevzudaki temel kaide ve esas prensipleri; yoksa, ilim ve fenlerin nihayet hududuna kadar tafsilâtını değil. Evet, bunlar mücmel şeyler, belki de bir kısım remizlerle ifade edilen şeylerdi. Bu kadarı bile çok muazzam idi ki melâike-i kirama arz edildiği zaman bilemediler.

Bu bilememe meselesinde, şöyle bir husus anlaşılabilir: Âlem-i cismaniyet (cisimler âlemi), âlem-i ervahtan (ruhlar âlemi) daima farklıdır. Bizler bir yanımızla cismanî âleme ait varlıklarız. Bunun gibi, müşâhede ettiğimiz şu tabiat kitabının her bir parçası da, yine cismanî âleme ait şeylerdir. Cismaniyete ait canlı-cansız tablolar, bir ölçüde cismanî olmayanlar tarafından tam bilinemez. Meselâ cismanî âlemde görme, duyma buudları vardır ki, bu buudların dışına çıkılamaz. Meselâ, insanlar görülebilecek şeylerin ancak milyonda beşini görür, verâsını görmezler. Ne var ki, bu görme, duyma da, yine cismanî âlemde olur. Hâlbuki melâike-i kiramın görüş ve duyuş buudu tamamen başkadır. Çünkü onlar ruhanîdirler. Onun içindir ki, bir kısım ecsâm-ı latîfe, hatta ruhanîler ve cinnîler, âlem-i şehadeti seyretmek için, cismanî olan bir varlığın gölgesi altında, onun ceset adesesini kullanır, onun gözüyle âlem-i cismanîyi seyrederler. Senin nazarında, şu kevn ü fesattaki keyfiyet, cismanî olanlardan tamamen başkadır. Melâike-i kiram, baharı, yazı, çiçekleri, haşeratı, hevammı senin gördüğünden farklı görürler. Evet, onlar değişik buudlardan baktıkları için, senin bakış, görüş, duyuş ve hazzedişinden çok değişik şeyler müşâhede

ederler. Cenâb-ı Hakk'ın Hazreti Âdem'e (aleyhisselâm) talim ettiği esmâ, âyât-ı tekvîniye, şariat-ı fitriye ve kâinatta cari kanunlara ait mücmel hakikatlerdi. Cism-i latîf olan melâike-i kiram, kesif cismin hassası olan bu şeyleri bir ölçüde bilemedikleri için “*Senin öğrettiğinden başkasını biz bilemeyiz. Seni tesbih ve takdis ederiz.*”¹⁸⁵ dediler.

Bu iki meseleyi telif ettiğimiz zaman, şu neticeye varıyoruz: Cenâb-ı Hak, kâinattaki mücmel hakâiki Hazreti Âdem'e talim etti. Ve bu talim, gelişe gelişe olgunlaştı, kemale erdi ve Kâmil-i Mutlak, Makam-ı Mahmud'un Sahibi Hazreti Muhammed'de (sallallâhu aleyhi ve sellem) noktalandı. O, öğretilecek her şeye mazhar olması cihetiyle Muhammed, Ahmed, Mahmud ve Hâmid oldu. Yani her şeyi ile hamd ü senâya giden yolların ayırımında yol gösteren ve etrafı aydınlatan bir zât olarak zuhur etti. O'nun mazhar olduğu şeylere, şimdiye kadar kimse mazhar olmamıştı. O, bütün isimlerin mazharı Kur'ân-ı Kerim gibi, umum isimleri temsil için gönderildi; Kur'ân'a göre “Fatihâ” ne ise, O da enbiyâya öyle fatiha oldu.

Fatihâ'daki 7 âyetin ilk mazharı Hazreti Âdem'di ve 7 âyetin bir odak noktası (nokta-i mihrakiye) idi. Evet, Hazreti Âdem 7 sıfatın da nokta-i mihrakiyesiydi. 7 âyet ledünnî yönüyle 7 sifata bakmaktadır, 7 hakikati göstermektedir.

Namazda insan bu işi tam temsil ettiğinden 7 uzvuy-la secde etmekte ve 7 âyete bakmaktadır. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise, Kur'ân-ı Kerim'le tafsil edilen Fatihâ'nın tamamına mazhardır. Yani Fatihâ, Resûl-i

¹⁸⁵ Bakara sûresi, 2/32.

Ekrem’de (sallallâhu aleyhi ve sellem) tafsil edilmiştir. Onun için O’na (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Ahmed”, Ümmetine “Hammâdûn” ve O’nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) etrafına toplanıp gölgelenilen bayrağına da “Livâû'l-Hamd” denilmiştir.

Evet, talim-i esmâ, tafsilen Hazreti Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilham buyrulmuştur. Ne mutlu O’na (sallallâhu aleyhi ve sellem), ne mutlu bize! Esasen ulûm ve fûnûn-u müsbete de, yine talim-i esmâ unvanı altında anlatılmaktadır. Büyük Mürşid’in de dediği gibi şu âyetin, insanın câmi istidat ve kabiliyeti cihetiyle mazhar olduğu bütün ilmî kemalât ve fennî terakki ve sanat harikalarını “talim-i esmâ” unvanı ile ifade ve tabir etmesinde, şöyle latîf ve ulvî bir remiz var ki: Her bir kemalin, her bir ilmin, her bir terakkinin, her bir fennin âli bir hakikati var ve o hakikat, ilâhî bir isme dayanıyor. Yoksa, her şey, yarım yamalak bir suret ve nâkis bir gölgeden ibaret kalır.

Meselâ hendese bir fendir. Onun hakikati Cenâb-ı Hakk’ın Adl ve Mukaddir ismine yetişip, hendese aynasında, o ismin hikmet dolu cilvelerini bütün ihtişamıyla müşâhede etmektir. Tıp bir fen ve bir sanattır. Onun hakikat ve son sınırını yakalamak ise, o Mutlak Hekîm’in “Şâfi” (dertlilere şifa veren) ismine dayanıp, o Yüce Yaratıcı’nın yeryüzü çapındaki geniş eczanesinde, O’nun rahmetinin cilvelerini görmek ve hakikî şifâ verenin O olduğunu bilmekle kabildir.

Bunun gibi, sair fen ve sanatlar da her biri, Allah’ın nurlu isimlerinden birine dayandırıldığı, daha doğrusu dayalı oluş

keyfiyeti sezildiği ölçüde, önü açılacak, tıkanıklığa maruz kalmayacak ve gerçek değerleriyle bilineceklerdir. Yoksa, faraziye ve nazariyelerin karanlığında, varılsa varılsa evhâma varılır.¹⁸⁶

Her şeyin doğrusunu en iyi bilen O'dur.

Âyât-ı tekviniye: Yaratılış delilleri, kâinat kitabının âyetleri.

İstibsar: Önsezi.

İstifsar: Sorup anlamaya çalışma.

Kevn ü fesat: Devamlı yeni yeni oluşum ve değişim içerisinde çalkalanıp duran varlıklar, kâinat.

Mefhûm-u münif: Yüce anlam.

Mücmel: Kısa, öz, hulâsa.

Müsemmâ: İsimlenen, bir isimle nitelendirilen varlık.

Verâ: Öte.

¹⁸⁶ Nursî, Bediüzzaman Said, *Sözler*, s. 344 (Yirminci Söz, İkinci Makam, Bir Nükte-i Mühimme ve Bir Sırr-ı Ehemm).

Hızır (aleyhisselâm) ile görüşülebilir mi?

İnsan, düşünce ile alâkalı meseleler üzerinde durup, o meseleleri ihtiva eden kitapları tetkik ettiği nispette derinleşir. Kalbî hayatı ile ilgili meseleler üzerinde durup, onlara inhimak ettiği zaman, kalbî hayat açısından buud kazanır. İlmî meseleler üzerinde ısrarla durup, bu mevzuda her gün yeni yeni terkiplere ulaşabildiği, yeni yeni komprimelelere varabildiği nispette de ilmî derinliklere erer. Bütün bunları aşarak sırf rızâ-i ilâhî ve Cenâb-ı Hakk'ı hoşnut etme üzerinde ısrarla duran bir insan da Allah'la olan münasebetlerinde derinleşir (Hâlık-mahluk, kul-Mâbud münasebetlerinde).

Aslında, Allah'la münasebette derinleşen bir insan, netice ve encam itibarıyla, diğer yollarla elde edilebilecek her şeyi de elde edebilir. Belki çok az bir çalışma, cüz'î bir malumat ile Cenâb-ı Hak, onun ilmüne keramet-i ilmiye lütfetmek suretiyle, birini bin yapar ve onu yılların gayretiyle elde edilemeyecek neticelere ulaştırır. Artık böyleleri bir defa okur ama, ondan binlerce terkibe varabilir.

Zâhirî ilimler, öğrenildiği kadar insanın dimağ ve kalbinde yer işgal eder ve insanın sa'yi nispetinde bir arzı (eni) bir

de tûlu (boyu) olur. İnsanın, Allah ile münasebetlerinde derinleşmesi sayesinde ise, hem bâtın âlemine ait mârifet, hem de zâhir âlemiyle alâkalı müktesebat elde edilir. Evet beriki sadece zâhirde kalırken, bu, bâtın âlemin sınırlarını aşar, zâhiri de kavrayabilecek noktaya ulaşır.

Maddeciliğin esas alındığı bir asırda yaşadığımız için, her şey maddî kıstas ve maddî kriterlerle ele alınır oldu. Bu itibarla da pek çoğumuz mâneviyata karşı yabancılaştık ve ruhî değerlerden yoksun kaldık. Bu hızlı maddîleşme, dimağımızdan mâneviyatı silip süpürüp götürdü. Rahmet-i ilâhiyeden ümit ve recâ ediyoruz bizleri yeniden, mânâ ve ruh insanları hâline getirsin...

Allah'la münasebette derinleşen bir insan, gayb âlemine muttali olur, melâike-i kiramla görüşebilir, cinlerle münasebete geçer, ruhanîlerle muhabereye girişebilir, Hızır'ı (aleyhisselâm) görür, hatta onun makamına yükselir.. Hazreti Mesih'le hemdem olur; Hazreti Mehdi ile tecdit musahabesinde bulunur... Evet, insan Allah ile münasebette derinleşir, şekilden, suretten kurtulup ruhun bütün dinamiklerini Allah'a vâsıl olmada kullanabilirse, olur bütün bunlar...

Binaenaleyh, bazı kimselerin “Hızır (aleyhisselâm) ile görüşüyorlarmış, nasıl olur? Biz de görüşebilir miyiz?” gibi mülâhaza ve düşünceleri, biraz işin dışında olma ve yabancılik-tan kaynaklanıyor. Hızır'ı (aleyhisselâm) görmek herkes için mümkündür. Kim bilir, belki camide, saflarınızın arasında bile bulunabilir. En azından, camilerde, Hızır'ın (aleyhisselâm) mübarek gölgesinde, seyr u sülûk eden birisi mutlaka vardır. İçinizde melâike-i kiram da vardır. Belki âlem-i cismaniyette,

âlem-i cismaniyeti seyre dalan yani sizin bakışlarınızda fâni olan ve sizin bakışlarınızla âlem-i şهادeti seyre dalan ruhanîler de vardır. Sizin içinizde, kalb ve hissiyatınızla bütünleşen latîf mahluklar da vardır. Ama hissedemezsiniz bunları... Cenâb-ı Hak maddî sahada beşerin inkişafına muhâzi olarak, mânevî sahada da bizleri inkişafa muktedir kılsın!...

Sıdkına, sadakatine, sadık ve masduk olduğuna inandığımız Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem), devrimize kadar pek büyük sâfi kimseler, ruh-u sâfiyeye mazhar olan kişiler, Hızır'la (aleyhisselâm) da, melâike-i kiramla da, ruhanîlerle de görüşüklerini ifade ediyorlar.

Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) başlayarak, devrimize kadar temâdi edip gelen bu büyük kimselerin evet, Allah'tan çok korkan, kalbleri haşyetle tir tir titreyen bu zatların, böyle bâlâ-pervâzâne iddialarda bulunmaları mümkün değildir. Bunlar kat'iyen doğru söylemektedirler. Biz de aksine ihtimal vermeyecek şekilde buna inanıyoruz.

Ehl-i keşif ve ehl-i müşâhede, Hızır'ın (aleyhisselâm) hayatta olduğuna kâildirler. Muhaddisîn-i kiram devrinde, Buhârî ve emsali bazı kimseler "Vefat etmiş." diye hükmetmeler bile, başta müçtehitlerden dört imam ve sair fukahâ, Hızır'ın (aleyhisselâm) hayatta olduğu kanaatindedirler. Binaenaleyh, ister zillinde olsun, isterse bizzat kendisiyle olsun, bazı kimseler onunla mülâkat temin edebilirler veya o, onlarla görüşebilir...

Hızır'la görüşebilecek kimseler, Hızır makamına yükselmiş kimselerdir. Kısacası kendini aşmış, benliğini yenmiş kimseler.

Bir misalle arz edeyim. Malum, Yunus Emre, Taptuk'un evine hep düz odun taşımış. "Niçin hep düz; ormanda hiç eğri odun yok mu?" demişler. "Taptuk'un evine, odunun bile eğrisi giremez." demiş. Evet düz gidecek ve hedefe varacaksınız..! Ok gibi düz ol ki, dosdoğru hedefe varasın...

Taptuk denemiş. (Bunu Belhli İbrahim Edhem, Mevlâna, Şibli ve Şems-i Tebrizî için de söylerler...) Müridlerinden bir başkası, eline kovaları almış çeşmeden geliyor. Bu arada âdeta, mahmuzlu çizmelerle atı mahmuzlar gibi, varıp Yunus'un ayaklarına ve kalçalarına dürtüyor ve kanatıyor. Kapının önüne kadar hiçbir şey demiyor. Kapının önünde: "Biz o meseleyi çoktan Sarıköy'de bıraktık." diyor. Yani nefsimizi düşünmeyi, bu acıları kâle almamayı, biz çoktan köyümüzde bıraktık, demek istiyor. Mürid şeyhine geliyor. Şeyh: "Ne dedi?" diyor. Mürid: "Sarıköy'de bıraktık." diyor. Şeyh: "Hâlâ kendini düşünüyor. Olmamış, daha çekmesi lâzım." cevabını veriyor.

Yunus ne güzel der:

*"Vurana elsiz gerek
Sövene dilsiz gerek
Derviş gönülsüz gerek
Sen derviş olamazsın."*

Devrin müşidleri, mübelliğleri de böyle olmalı.. yani, vurana elsiz, sövene dilsiz, Kur'ân talebesi gönülsüz gerek. Kırılan, darılan Kur'ân talebesi olamaz. Hızır'la görüşmek için kendini düşünmemek lâzım. Nakşibendîlerin

*"Der tarîk-i Nakşibendî lâzım âmed çâr terk:
Terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk."*

diye, dört esasları vardır. Bu devirde Hızır'ı görme maksadını da terk lâzım geldiğinden, bizim yolumuzda da dört şey vardır. "Acz-i mutlak, şevk-i mutlak, fakr-ı mutlak, şükr-ü mutlak, ey aziz."

Bâlâ-pervâzâne: Yüksekten uçarcasına, haddini aşarcasına.

Ehl-i keşif ve müşâhede: Eşyanın perde arkasına, gaybî âlemlere ait bilinmezleri Allah'ın izni ölçüsünde keşfedip, görebilen kişiler.

İnhimâk etmek: Bir konuda yoğunlaşmak, derinleşmek.

Muhaddisîn-i kiram: Değerli hadis âlimleri.

Mübelliğ: Allah'ın dinini insanlara anlatan, bildiren kimse.

Müktesebat: Elde edilmiş, kazanılmış bilgiler.

Seyr u sülûk: Belli bir usûl dairesinde kalb ve ruhun hayat çizgisinde gönül ayağıyla Allah'a yürümek.

Zill: Gölge.

*“Ruhlar mütegayyir olmadığına göre hâdis de olamaz.”
sualine nasıl cevap verebiliriz?*

Bu da kelâm ilminin derin meselelerinden bir tanesidir ve bu سوالin altında şunlar var: Kâinat mütegayyirdir. Değişmeye tâbidir ve mütemadiyen değişip durmaktadır. Biz, bu açıdan kâinata hâdis deriz. Yani sonradan olmuş ve çözülmeye doğru gidiyor, daimî bir çözülmeye içinde hareket etmektedir. Binaenaleyh “Bütün bu çözümleri, hiç çözülmeyen, tebeddül den, tegayyürden müberra birisi dizmiş, tanzim etmiştir.” diyoruz. Bu prensibe, değişen üzerinde, değişmeyen bir Zât’ın bulunduğunu gösterme prensibi denebilir. Tebeddül ve tegayyür eden her şey, tebeddül den, tegayyürden, elvandan, eşkâlden münezzeh, müberra olan bir Zât-ı Ecell-i A’lâ’ya (celle celâluhu) delâlet eder ki, O da Allah’tır, Vâcibü’l-Vücut’dur. Bütün beşerî ve kevnî hâdiselerden, arızalardan münezzeh ve mukaddestir. İşte Zât-ı Ulûhiyet için serdedilen bu mukaddime üzerine şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır.

Allah, mütegayyir değildir; Allah değişmez, O yemez, içmez, israfâtı, vâridâtı yoktur. Ezelîdir; varlığı Zâtî ve Kendin-dendir, aynı zamanda da ebedîdir.

Öbür taraftan, ruhun da bir besâteti vardır. Yani ruh maddeden mürekkep değildir. Aynı zamanda âlem-i halktan

değil, Kur'ân'ın beyanıyla, âlem-i emirdendir. Yani o, atomların bir araya gelmesiyle hâsıl olan bir varlık değil; melâike-i kiram gibi Allah'ın emriyle meydana gelen, zîşuur nuranî kanunlardan ibarettir. Tohumdaki nemalanma kanunu, küreler ve atomlar, hatta çekirdekle elektronlar arasındaki çekme kanunu gibi ruh da bir kanundur. Fakat ruh şuurludur. Diğer kanunların ise hayat ve şuuru yoktur.

Ruh maddeden mürekkep olmadığı için basittir; çözülmez ve iyonlaşmaya doğru gitmez, sabit bir varlığı vardır. Şimdi bu yönü ile –hâşâ– bazılarının aklına, Allah'a benziyor gibi bir şey gelmekte. Yani, Allah tegayyürden münezzehe olduğu gibi ruhta da tegayyür ve tebeddül yok, öyleyse farkları ne?

Allah'ın tebeddülden, tegayyürden, elvan u eşkâlden münezzehe ve müberra olması Zât'ındandır. Ruh ise, basit bir varlık olarak Allah tarafından yaratılmıştır. Allah, hâlıktır, ruh ise mahluktur. Allah, kendi kendine kaim ve varlığı kendindedir. Ruh dahil her şey O'nunla kaimdir. Her şey elini O'na uzatmış istiane etmekte, O ise, "ıyyâke nestaîn"¹⁸⁷ sözü ile yapılan bütün istianelere iane etmekte, yardımda bulunmaktadır. Ruh da, Allah'ın yardım elini uzattığı mahluklarından birisidir. Ruhun varlığı da Allah ile kaimdir. Evet, ruh da Allah'a dayandığı sürece vardır. Allah'a dayanmadığı zaman o da mahvolur. Allah şuurlu, hayatlı bir kanun olarak ruhu kendi kudret ve iradesine dayamış ve böylece onun varlığını devam ettirmektedir.

Bir misalle arz edecek olursak, Güneş'te şua, ışık ve renkler vardır. Ay'da da bunu müşâhede ederiz. Fakat Güneş'i

¹⁸⁷ "Yalnız Senden medet umarız." (Fatıha sûresi, 1/5)

yok farz ettiğimiz zaman, Ay'da o ışıkları düşünmemize imkân yoktur. Ay'ın üzerindeki o arazî ışıklar, Güneş'te zatî olan ışıkların cilvesidir. Biz hayalen Güneş'i yok farz ettiğimiz zaman, Ay'ın üzerinde ışık devamına imkân kalmaz. Siz Ay ile Güneş'i bu durumda müsâvi tutabilir misiniz? Hayır. Kur'ân Ay için "nur"¹⁸⁸ veya "münîr"¹⁸⁹ tabirini, Güneş için ise "parıl parıl yanan bir lamba"¹⁹⁰ ifadesini kullanmıştır. Bu benzetmeler bir bakıma Cenâb-ı Hak için pek uygun olmuyor. Ama, meselenin kavranması için müşahhas temsile ihtiyaç var.

Ahirette de Allah, ruh ile beraber cesetleri de bâkî kılacaktır. Allah bâkî, onlar da bâkî, ama onların bekâsı Allah ile kaim. Dilerse hepsini yok ediverir. Fakat O'nun varlığı kendi Zât'ı ile kaim. Onlar yok olabilirler ama Zât-ı Ecell-i A'lâ her türlü avâızdan muallâ ve müberradır.

Besâtet: Basitlik, sadelik.

Elvan u eşkâl: Renkler ve şekiller.

Kevnî: Varlık âlemiyle ilgili.

Müberra: Uzak, beri.

Mütegayyir: Değişen. Bir hâlden başka bir hâle geçen.

Tebeddül-tegayyür: Değişme, başkalaşma.

¹⁸⁸ Yûnus sûresi, 10/5; Nuh sûresi, 71/1.

¹⁸⁹ Furkân sûresi, 25/61.

¹⁹⁰ Furkân sûresi, 25/61; Nuh sûresi, 71/16; Nebe' sûresi, 78/13.

Cenâb-ı Hak bir âyetinde “Ben istediğim kulumu hidayete erdiririm.” diyor. Bu durumda Cenâb-ı Hak kulları arasında bir ayırım yapıyor mu?

Evvelâ, Allah bir ayırım yapsa, kimin hakkı var ki, O’na “Niçin ayırım yaptın?” desin. Allah, mülk sahibidir¹⁹¹. Hepimizi belli şeyler içinde evirip çeviriyor; ama, kimsenin, herhangi bir hak iddia etmeye de hakkı yoktur. “O Mülk Sahibi, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder.” hakikatinin sahibidir. Ayrıca, O’nunla alâkalı sorular sorulurken, çok nezihane, edibane sormak lâzımdır. Allah, her şeyi kabza-i tasarrufunda tutan Mâlikü’l-Mülk’tür.¹⁹² Kimsenin böyle, bu tarzda soru sormaya hakkı yoktur ve edebe münafidir.

Ancak şöyle denebilir: “Cenâb-ı Hak beni hidayete veya dalâlete atıyorsa sonra acaba beni hangi esas, hangi prensip ve hangi hikmete binaen muaheze edecektir? Zira, O, Hakîm-i Mutlak’tır. Acaba bu husustaki hikmeti nedir?”

Evet, Allah dilediğini hidayete, dilediğini de dalâlete götürür. Bu husus, Kur’ân-ı Kerim’in mükerrer yerlerinde hep böyle

¹⁹¹ Bkz.: Fâtır sûresi, 35/13; Zümer sûresi, 39/6; Şûrâ sûresi, 42/39; Zuhuruf sûresi, 43/51; Mülk sûresi, 67/1.

¹⁹² Âl-i İmrân sûresi, 3/26. Arica bkz.: Mâide sûresi, 5/1; İbrahim sûresi, 14/27; Burûc sûresi, 85/16.

zikredilmiştir.¹⁹³ Meşîet-i ilâhiye esastır. Bu mevzuda dikkat edilmesi gerekli olan husus da şudur: Hidayet ve dalâlet Allah'ın yaratmasıylaadır. Ama sebebiyet, kulun mübaşeretidir. Kulun mübaşeretini o kadar zayıftır ki, âdetâ hiç hesaba katılmamakta ve doğrudan doğruya bütün kâinatların yaratılması, kendisine ait olan Allah'ın (celle celâluhu) Zât'ı zikredilmektedir.

Bir misal ile meseleyi tavih edelim: Meselâ bizler, yeme ve içme ameliyesini yapıyoruz. Bu yeme ve içmenin neticesinde içimize giren çeşitli proteinler, vitaminler, demirler, bakırlar yerlerini alıyor ve bedende, kendilerine has fonksiyonları ifa ediyorlar. Bütün bu meseleler öyle hassas hesaplarla yapılıyor ki, insanın sadece lokmayı ağzına koyması bu işlerin halli için yetmiyor. Yettiği farz edilse bile, insanın ağzına lokmayı koyması için gerekli olan elindeki kuvvet, kafasındaki dirayet, ta baştan Allah tarafından verilmiş. İnsan lokmayı ağzına koyar-koymaz, Allah tükürük bezlerini harekete geçiriyor, ağzı sulandırıyor ve yemek daha ağızda ıslanırken, hemen beyne haber gidiyor; oradan da mideye şifreler çekiliyor ve ona “Dikkatli ol!” deniliyor. “Hangi çeşit usare ve asidi ifraz edeceksen et; çünkü şu cinsten, şu çeşit yemek geliyor.” Derken, midedeki bütün fakülteler faaliyete geçiyor. Sadece buraya kadar olanları dahi, insan, kafasıyla düşünmeye kalkışsa, bunların pek azını bile yapamaz. Kaldı ki onun, bazen yanlışlıkla dilini çiğnediği de oluyor.

Mide kendine ait fonksiyonu ifa ediyor. Kendi eriteceği şeyleri, meselâ nişastalı, glikozlu şeyleri eritiyor. Ve iş bununla bitmiyor; bağırsağa giderken ona da bir şifre gönderiliyor: “Şunlar geliyor.” Yani sert ve ancak asitli şeylerle halledilebilir

¹⁹³ Bkz.: A'râf sûresi, 7/186; Kehf sûresi, 18/17; Zümer sûresi, 39/37.

cinsten nesnelere. İnsanın bundan sonraki safhada hiç dahli yoktur. Sonra selülozlu şeyler bağırsaklara giriyor, derken onlar faaliyete geçiyor. Bunların bir kısmı, meselâ elma kabuğu gibi şeylerse –insan vücudunda bu gibi enzimler olmadığından– erimiyor ve dışarıya atılıyorlar. Bütün bunların hepsi fevkalâde hassasiyet içinde ve haberli olarak cereyan ediyor. Evet, midede ne erir, ne erimez bunların hepsi de haberli oluyor. Sonra sıra karaciğere geliyor ve karaciğer de kendisine ait yüzlerce vazifeyi yapıyor...

Görüyoruz ki, bir lokma, insanın midesine girdikten sonra, onun vücuduna faydalı hâle gelinceye kadar, bin ameliye görüp-geçiriyor. Ve bu bin ameliyenin hiçbirinde insanın dahli olmuyor.

Şimdi, bu nankör insan kalkıp dese ki “Ben, lokmayı ağzıma koydum, vücuduma demiri, kömürü gönderdim, stok yaptırdım. Hangi hücrelerin nelere ihtiyacı varsa, onları onlara tevdi ettim. Vitamin isteyene vitamin, protein isteyene protein gönderdim. Hararetlerini de ayarlayıp hepsini faaliyete geçirdim.” Allah’ın bu icraatına şerik olduğunu iddia etmiş olmaz mı?

Belki, bu mevzuda düşünülmesi ve söylenmesi gerekli olan şey şudur: “Bu esrarengiz mekanizma, gaybî bir el ile çalıştırılıyor. Ben lokmayı ağzıma koyunca, birdenbire esrarengiz şeyler olmaya başlıyor. Binaenaleyh, bu lokmanın halledilmesi mevzuunda benim bir dahlim yoktur. Bu işi yaratan Allah’tır (celle celâluhu). Hazım ve sonrasını yaratan da O’dur.” Böyle demekle insana ait iş, Allah’a isnat edilmiş olmaz. Belki Allah’ın işi, Allah’a isnat edilmiş olur. İnsanın bu mevzuda o kadar cüz’î bir mübaşeretini vardır ki, bunca işi kendisine isnat etmeye asla hakkı yoktur.

Gelelim hidayete. Hidayet, öyle mühim bir meseledir ki, insanın onu elde etmedeki iradesi, çok küçük bir izhâr-ı liya-kattan ibarettir. Meselâ çok defa isterim ki, kalbî bir inşirah, bir inbisat içinde bütün hissiyatımla içimi cemaate dökeyim. Hâlbuki “Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz”¹⁹⁴ın sahibi olduğundan, bütün içimi, hissiyatımı ifade edemiyorum; ancak alâkaderilimkân bir şeyler söyleyebiliyorum. İstiyorum ki, nâfizülkelim ve alabildiğine muhlis olarak, ahkâm-ı ilâhiyeyi, ahkâm-ı Kur’âniyeyi nakledeyim. Hâlbuki her şey bir noktada takılıp kalıyor. Ne kadar arzu ediyorum, nama-za durduğum zaman kendimden geçeyim; vecd ve istiğraklarla kendimi unutayım, dünya ve mâfihâdan bütün bütün sıyrılıyım. Hâlbuki bu arzusun binde birine dahi muvaffak olamıyorum. Demek ki, elimde samimî isem sırf bir istek var. Geri kalanları tamamen Yaratan’a ait... Ey Rab, göz açıp kapayıncaya kadar dahi olsa bizi bize bırakma!..¹⁹⁵

Dikkat buyurulsun; iman zevki, iman aşkı, iman hazzı, Cennet iştiyakı ve Cenâb-ı Hak’tan gelen her şeyi almaya, kabul etmeye teşne olma keyfiyeti, bütün bunlar öyle ilâhî mevhibelerdir ki, bunları insanın sinesine ancak Allah yerleş-tirebilir. İnsan, sadece mübaşeret eder. Onun için Saduddin-i Teftâzânî bu mevzuda “İman, insanın cüz’î iradesini kullan-ması suretiyle, Allah’ın onun ruhunda yaktığı bir şem’adır.” der. -Şem’ayı yakana ruhlar feda olsun!- Böyle büyük bir neticede senin cüz’î iradeni kullanmaktan başka bir dahlin yoktur. Sanki düğmeye dokunuyorsun ve hayatın tenvir ediliyor. Binler avizenin, bir tek düğmeye dokunmakla etrafı

¹⁹⁴ İnsan sûresi, 76/30.

¹⁹⁵ Bkz.: Timizî, *daavât* 99.

aydınlatması gibi, iman tarafına, cüz'î iradenin o kadarcık yönelişi, hidayet nurunun yakılmasına vesile oluyor.

Evet, bu meseleyi de ağızdaki lokma gibi anlama mecburiyetindeyiz. “Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz.”¹⁹⁶ “Allah dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola iletir.”¹⁹⁷ fehvasınca kimse, O'nun dilediğinden başkasını dileyemez... O'nun saptırdıklarını hidayete erdiremez, O'nun hidayete erdirdiklerini de saptıramaz.

Netice olarak işin çoğu O'na aittir. Bize ait olan o kadar cüz'î, o kadar küçüktür ki, bunları görmezlikten gelerek, olan şeylerin bütününe sahip çıkmamız, Allah'a karşı suidedeb ve cüretkârlıktan başka bir şey değildir.

Alâ kaderilimkân: İmkân nispetinde, mümkün olduğu kadar.

Mâfihâ: İçindekiler.

İfraz: Salgılama.

İstiğrak: Basiret ve şuurun, yaşanan hâlin duygu ve hülyalarının baskısı altında kalıp, kendinden geçmesi.

Meşîet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi.

Mübaşeret: Bir işe başlama, girişme.

Nâftzülkelim: Sözü tesirli.

Vecd: Coşku (ilâhî aşkın insan benliğini bütünüyle sarması).

¹⁹⁶ İnsân sûresi, 76/30.

¹⁹⁷ Müddessir sûresi, 74/31.

Vefat etmiş evliyâdan, sağ olan evliyâyâ nazaran daha çok yardım görüldüğü iddia ediliyor; bu doğru mudur?

İnsana Allah'tan başka kimse yardım edemez. Yardım, medet, inayet Allah'tan gelir. Veli de Allah'ın dostu demektir. Herkes derecesine göre Allah'ın dostudur; bilhas- sa mü'minler... Fakat dostluğu ileri götürerek tam kurbiyet kazanmış bir kısım kimseler vardır ki, hadis-i şerifin ifadesiyle, nafîle ibadetlere gönül vererek Allah'a yaklaşırlar.. yaklaşırlar da, Allah, gören gözleri, işiten kulakları, söyleyen ağızları olur.¹⁹⁸ Yani Cenâb-ı Hak onlara basiret verir. Onlar da artık doğruyu görür, doğru değerlendirir ve doğru konuşurlar. Onların gönülleri "mehbet-i ilham-ı ilâhî" olur ve Allah (celle celâluhu), ilhamlarıyla bunları serfirâz kılar. Bu insanlar, Allah'a biraz daha yaklaşıp kurbiyet kazanınca, tam Hak dostluğuna erer. O'nun inayet ve desteğine mazhar olurlar. "Bu, Allah'ın, inanların yardımcısı olmasından dolayıdır. Kâfirlere gelince onların yardımcıları yoktur."¹⁹⁹ Evet mü'minlerin mevlâsı yani velisi Allah'tır. Mü'minler de, Allah nazarında velidirler. Kâfirlere gelince, onlarda vilâyet yoktur. Allah (celle celâluhu)

¹⁹⁸ Bkz.: Buhârî, rikâk 38; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 6/256.

¹⁹⁹ Muhammed sûresi, 47/11.

onların ne gören gözleri, ne işiten kulakları ne de söyleyen ağızları olur. Onlar hizlân ve hüsrandırlar.

Öyleyse velilik için bir sınır tespit edemeyiz. Veliliğin mü'minlerin en küçüğünden, Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar mertebeleri vardır. Birisi gözünü yumduğunda kabirlerin altında neler oluyor onu müşâhede eder. Bu, veliliğin en basit mertebesidir. Evet kabirlerin ve mezar da yatan kimselerin durumunun keşfedilmesi, vilâyetin en basit mertebelerinden biri. İnsanın içinin bir kitap gibi okunması, daha ileri derecesi; başına gelecek şeyleri, Allah'ın ona bildirmesiyle bilmesi, farkında olarak veya olmayarak onları başkalarına anlatması, ayrı bir kademesidir. Çünkü Allah, onun konuşan dili olmuştur. Bunlar, vilâyetin bir kısım tezahürleri. Sonra veli öyle bir noktaya gelir ki, bunları da, işin fâkihesi olarak görür ve bu çerezlerle meşgul olmayı nakîse bilir; Yunus'un dediği gibi "Bana Seni gerek Seni!" diyecek bir makama yükselir. Artık keşif, keramet yoktur ve işte sahabenin veliliği budur. Bazı kimseleri Allah (celle celâluhu) vilâyetin bir kısım sıkıntılı yollarından geçirmeden de sahabenin veliliğine getirebilir.

Ben şu yirminci asırda, din-i mübin-i İslâm'a sahip çıkan delikanlıları sahabenin vilâyetine mazhar görüyorum. Keşifleri, kerametleri, kabirleri müşâhedeleri, hatta kalbî müşâhedeleri olmayabilir ama, makamlarının büyük olduğu muhakkak. Çünkü, Allah onları çok kudsî işlerde istihdam ediyor. Büyük kimselere, mânevî âlemin paşalarına, mareşallerine yaptırdığı işi bunlara yaptırıyor. Yani dinini onlarla ihya ediyor... İnşâallah bunlar da velidirler.

Fakat ister öyle veli olsun, ister böyle, Allah'ı hatıra getirmeden, "İnayet, meded!" diye velinin kapısına gitmek, hatalıdır. İmam Birgivi, "Bir insanın 'Meded yâ Resûlallah!' demesi dahi tehlikelidir." der; vâkıa biz bunu biraz yumuşatarak diyoruz ki: İnsan hiç olmazsa Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu diyebilmelidir. Çünkü, Hak sarayının söz götürmez sultanıdır O. Allah indinde yaratılmışların en eşrefidir. İmam Birgivi'nin büyük bir insan olduğu muhakkak ve müsellem. Bununla beraber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah'ın kendisine büyük salâhiyetler bahşettiğini, biz zat kendileri anlatır.²⁰⁰

Evet, o Zât (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hak sarayının kapısına vurmaktan içeriye giren mahremlerdendir. Ona kaç defa nazla gitmiş, niyazla dönmüştür. Evet O, bir insanın varmayacağı noktalara varmış, imkân ve vücub âlemiyle dudak dudağa gelmiş,²⁰¹ sonra da niyazla geri dönmüştür.²⁰²

Sadede dönelim: Efendimiz gibi, O'nun ümmetinden bazı kimselerin insanlara inayeti, el uzatması, teveccühü olabilir. Fakat bunların hepsi vesile ve vasıta. Esas her şeyi yaratan Allah'tır. Ehl-i Sünnet akidesi böyledir. Allah bir kısım kimseleri affedecektir de Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şefaatinin ona vesile yapar. Evet mü'min, inayet ehlinin inayetini düşünürken böyle düşünmeli, böyle inanmalıdır.

²⁰⁰ Meselâ Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetinden günah işleyenlere şefaate edeceğini haber vermiş (Ebû Dâvûd, *sünnet* 21; Tirmizî, *kıyâmet* 11; İbn Mâce, *zühd* 37); her peygamberin kendisine has ve kabul olunan bir duasının bulunduğunu, kendisinin ise bu duasını ahirette ümmetine şefaate etmek için yapacağını bildirmiş (Buhârî, *daavât* 21; Müslim, *iman* 86); mahşerde insanlar ıstırap ve heyecan içinde hesaplarının görülmesi için beklerlerken, Allah'a dua ederek hesap ve sorgunun bir an önce yapılmasını isteyeceğini (Buhârî, *tevhid* 36; Müslim, *iman* 326-327; Tirmizî, *kıyâmet* 10) buyurmuşlardır.

²⁰¹ Bkz.: İsrâ sûresi, 17/1; Necm sûresi, 53/4-18.

²⁰² Bkz.: Bakara sûresi, 2/285-286.

Burada kendi mülâhazamı da şöyle anlatayım: Hiçbir zaman nefsimin muhasebesini yaparken, doğrudan doğruya Mevlâ'nın huzuruna kendi kendime gitmeyi düşünmedim. Kademe kademe önce, Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisiyle bağlı bulunduğum zatın arkasına düştüm. Yani, Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetine getirdiği nuru, feyzi, esrarı bana intikal ettiren, doğruyu gösteren, Kur'ân'ın âyetlerini gökteki yıldızlar gibi tanıtan, içimde iz'an hâsıl olmasına yardımcı olan, Resûl-i Ekrem'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) göklerde kanat çırpıp uçan bir tavus gibi bana gösteren ve bir hurma ağacı gibi en tatlı, en leziz meyvelerini kalbimin dudaklarıyla vicdanıma duyuran, evet bütün bunları bana iş'ar ve işaret eden hangi zat ise, evvelâ onun vesâyâsı altına giriverir, sonra onunla Huzur-u Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) varırız. Orada beni mahcup etmemek için "Bu da bizdendir, yâ Resûlallah!" dediğini tahayyül etmeye, duymaya çalışır ve Resûl-i Ekrem'e dehalet etmiş olurum. Ama nazarı daha ilerilerde olanlar bu sefer Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) peşine düşer ve Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, "Bu da bizdendir yâ Rabbi!" der, gönlüm ve gönüller, huzur ve itminana kavuşur.

Evet, çoğumuz muhasebemizi yapıp Huzur-u Hazret-i Kibriyâ'ya sığınırken hep böyle bir râbıta, bir ittisal ile gideriz. Böyle bir ittisalde de şirk ve şirki işmam eden şeyler yoktur. Çünkü, neticede her şey Allah'a dayanıyor. İşin esası, tek başımıza kendimizi bu kapıları çalmaya, kapı tokmaklarına dokunmaya liyakatli görmüyor, hatta utanıyor ve birinin arkasına takılıyoruz.

Bu asrın âfâkında, büyük feyizler, büyük nur ve sırlarla tulû' eden zat dahi, kendi muhasebesini yaparken “Günahlarım beni mahcup etti. İsyandar altında eziliyorum. Senin kapına geldim, ama, Efendim Abdülkadir Geylânî'nin sesiyle Senin kapının tokmağına dokunuyorum.”²⁰³ diyor ve onun söylediği sözlerle müracaat ediyor; âdetâ yukarıya gidecek dilekçesinin altına imzayı, o salâhiyetli zata atıyor. Böyle bir dehalet, bir sığınma, şirk işmam eden tavırlardan uzak olduğu gibi, aynı zamanda cüret ve suiedepten de uzaktır. Abdülkadir Geylânî kendisine dehalet eden bu zatı Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) takdim edecektir. Abdülkadir Geylânî ki, vilâyet dünyasının zirvesini tutmuş çok yukarılarda bir velidir. “Benim ayağım kıyamete kadar gelecek bütün velilerin omzundadır.” demiştir. Resûl-i Ekrem'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki yönle bağlıdır; hem Hasanî, hem Hüseyinî. Sahib-i salâhiyet büyük bir imamdır ve onun vesileliği, yolda kalmışlara Hakk'ın büyük bir rahmeti ve inayetidir.

Fâkihe: Yemiş, meyve.

İş'ar: Anlatma, bildirme.

İşmam etmek: Hissettirmek, duyurmak

İttisal: Birleşme, bağlanma.

Mehbet-i ilham-ı ilâhî: İlâhî ilhamın indiği yer.

Nakise: Eksiklik, kusur.

Râbta: Bağ, bağlantı.

Serfirâz: Üstün, seçkin.

²⁰³ Bediüzzaman, Said Nursî, *Hizbu hakâiki'n-nûriyye*, s. 227 (Hulâsatu'l-hulâsa'da).

Bazıları, akraba evliliklerinin zararlı olduğunu iddia ediyor. Bu hususu izah eder misiniz?

Evvelâ, akraba evlilikleriyle ortaya çıkması muhtemel hastalıklara bir göz atalım:

İrsî hastalıklar: Ana babadan çocuğa “irsî” olarak geçen hastalıklara verilen addır. İrsî hastalıklara, yakın akraba olan ana babanın çocuklarında, diğer çocuklara oranla daha çok rastlanır. Akrabalar arasında yapılan evliliklerden doğan çocuklarda, ortak atadan aktarılan ve irsî hastalığın taşıyıcısı olan genlerden iki tane bulunması ihtimali büyüktür.

Az rastlanan irsî hastalıklardan birisi akşınlık (albinizm)'dir. Akşınların gözlerinde ve saçlarında boya maddesi (pigment) yoktur. Bu hastalık sadece görünüşü bozmakla kalmaz, yarı körlüğe de yol açar.

Verâseti, DNA adı verilen ve gen adlı birimlerde toplanmış olan bir madde gerçekleştirir. Genler organizmanın gelişmesini düzenleyen bilgiyi taşırlar.

Bazı hastalıklar irsîdir ve bu hastalıklara bir enzim yetersizliği yol açar. Vücutta meydana gelen bütün “biyokimyevî” hâdiseler, enzimlerin kontrolü altında gerçekleşir. Bütün

“bileşimler” ve “çözölmeler” belli bir sıra izlerler. Yani bir madde doğrudan doğruya son ürüne dönüştürmez, daha önce çeşitli bileşik dizilerinden geçer. İstenilen son ürünü meydana getirmek için bu dizilerdeki bileşiklerin her birine yeni maddeler eklenir ya da çıkarılır.

Zekâ geriliğine yol açtığı sanılan mongolizm, fenikletonüri gibi 28 kadar irsî hastalık bilinmektedir. Bunlarda yeter-siz enzim tespit edilmiştir.

Orak hücreli anemi, talessemi gibi bazı kan hastalıkları, ayrıca sistinüri ve galaktosemi de irsî hastalıklardır.

Sâniyen, İslâm, akraba evliliklerini teşvik etmemiş, belli bir çerçevenin dışındakilerin evlenmelerini tecviz etmiştir. Sâlisen, İslâm’ın yasaklar çerçevesi içine aldığı akrabalar da küçümsenmeyecek kadar bir yekün teşkil etmektedir. Mamafih, aslında zararlı olan akraba evliliği değil, anne-babada meknî bulunup, evlenince katlanıp çocukta ortaya çıkan hastalıklardır. Bir aile, bir sülâle, bir oymak ve bir kabilede bu hastalıklardan biri varsa, aynı oymak içinde aynı hastalığı taşıyan iki kişi izdivaçla bir araya gelince, hastalık ortaya çıkıyor. Yani çocuk annesinde ve babasında meknî bulunan bu hastalığı tevârüs edinmiş oluyor.

Şimdi, eğer böyle bir hastalık taşıyan aile, kabile içinde değil de dıştan olsa, hatta evlenenlerin biri Çin’den biri de Maçin’den gelse hastalık olmayacak mı? Aksine, kimden ve nereden olursa olsun, çocuğun kaderi olarak ortaya çıkan, anne-baba hastalığı akrabadan olmuş, uzaktan olmuş fark etmez. Binaenaleyh, asıl mahzurlu olan, iki hastanın bir araya gelmesi; çocukta, kâmil mânâda ortaya çıkan bu tür hastalıklarla hasta olanların evlenmesidir.

Bu tür hastaların evlenmesiyle çocuklarda bir kısım arızalar oluyorsa, hekimler bunu araştırmalı; şayet böyle bir hastalık varsa, bunların evlenmeleri tecviz edilmemelidir. Böyle, aynı kabile, aynı oymak içinde, izdivaçla ortaya çıkan hastalıklarda hassasiyet gösterildiği gibi, dünyanın ta öbür ucundan alıp evlendireceğimiz kimseler hakkında da titiz davranılmalıdır. Zira aynı hastalık onlarda da olabilir, dolayısıyla aynı vahim netice, onlar için de bahis mevzuudur. Binaenaleyh böyle bir meselede belli çerçevenin dışında akraba evliliklerine cephe almak bir haksızlıktır ve ilim adına faraziyecilerin işine de çok yaramayacaktır...

Şayan-ı teessüftür, bir kısım dindar ilim adamları da meseleyi faraziyecilerin aceleciliği içinde ele alarak tıbbî hükme menat teşkil eden hususu tamamen kulak ardı edip, “Zaten Kur’ân da bütün bütün akraba evliliklerini yasak etmiştir.” diyerek Kur’ân’la tenakuza düşmektedirler. Bir kere Kur’ân-ı Kerim: “*Ey peygamber, Biz, ücretlerini (mehirlerini) verdiğin eşlerini, Allah’ın sana ganimet olarak verdiği (savaş esir)lerinden elinin altında bulunan (cariye)leri, amcanın, halalarının, dayının ve teyzelerinin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de kendisini (mehirsiz olarak) peygambere hibe eden ve peygamberin de kendisini almak dilediği inanmış kadını, diğer mü’minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık). Biz, eşleri ve ellerinin altında bulunan (cariye)leri hakkında mü’minlere ne farz ettiğimizi bildik (onların bu hususta ne yapması lâzım geldiğini açıkladık) ki, sana bir zorluk olmasın, (sen bir sıkıntıya, güç bir duruma düşmeysin). Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.*”²⁰⁴ buyurmaktadır.

²⁰⁴ Ahzâb sûresi, 33/50.

Pratikte de, ne Peygamberimiz ne de ashab efendilerimiz, muharremat âyetiyle çerçevesi belirlenenlerin dışındakilerle evlenmede beis görmemiş ve bu mübahı kullanmışlardı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) halasının kızı Zeyneb binti Cahş'la Hazreti Ali amca torunu Hazreti Fatıma'yla ve daha yüzlercesi yüzlercesiyle evlenmişti... Hem sıhhatli bir oymak içinde niçin kız alınıp verilmesin ki? Hatta, o oymak ve o sü-lâlenin sıhhat, ruh, karakter ve fizikî yapısının korunması için bunda fayda bile olabilir. Meselâ, Dağıstan halkının umumiyet itibarıyla bu mevzudaki hassasiyetleri sayesinde, sağlam nesiller olarak bugünlere kadar gelip ulaştıkları söylenmektedir. Denilebilir ki, bunlar daha sıhhatli, daha zinde, Allah'ın bir lütfu, ihsanı, takdiri olarak daha uzun ömürlü olabilmişler.

Şanlı Osmanlı Devleti'nde de bu mübah kullanılıyordu ama, endişe edilen rahatsızlıkların pek çoğu yoktu. Hatta, bizzat Âl-i Osman Hânedanı bu mübaha karşı açtı ve bizim korkulu rüyalarımız sayılan hastalıklardan hiçbiri de bilinmiyordu. Hem bir insan kendi soyunun, sopunun sıhhatini, güçlü, kuvvetli ve zinde olmasını düşünüyorsa, tabî ki, en sıhhatli ailelerden kız alacaktır. Kendi kabilesi en sıhhatli ise neden ondan almasın ki...?

Hâsılı, çiftlerin bir araya gelmesinde mahzur teşkil eden şey uzak ve yakın olmaktan daha ziyade eşlerin bir araya geldiklerinde, çocuğun acı kaderi olabilecek hastalıklardır. Ve zannımca üzerinde durulması gerekli olan da budur. Yoksa, insanlara faydalı olan şeylerin en küçüğünü dahi ihmal etmeyip gösteren ve bir yudum içki gibi, zararın en küçüğünün üzerinde hassasiyetle durup onları sakındıran Kur'ân-ı Kerim, çok önemli şeyleri önemsememiş çok önemsiz şeyler üzerinde

de fazlaca durmuş sayılırdı ki, bu da onun herkesçe kabul edilen “muvazene kitabı” olma ruhuna aykırı demektir.

Kur’ân-ı Kerim “Size (şunlarla evlenmeniz) haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, karılarınızın anaları, birleştiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız –eğer onlarla henüz birleşmemişseniz, (kızlarını almaktan ötürü) üzerinize bir günah yoktur– kendi sulbünüzden gelen oğullarınızın karıları ve iki kız kardeşi bir arada almanız. Ancak geçmişte olanlar hariç. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”²⁰⁵ âyetiyle haram olanların çerçevesini belirledikten sonra, yukarıda temas edip geçtiğimiz Ahzâb sûresinin 50. âyetiyle de şöyle buyurarak: “Ey Peygamber, Biz, ücretlerini (mehirlerini) verdiği eşlerini, Allah’ın sana ganimet olarak verdiği (savaş esir)lerinden elinin altında bulunan (cariye)leri, amcanın, halalarının, dayının ve teyzelerinin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de kendisini (mehirsiz olarak) peygambere hibe eden ve peygamberin de kendisini almak dilediği inanmış kadını, diğer mü’minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık). Biz, eşleri ve ellerinin altında bulunan (cariye)leri hakkında mü’minlere ne farz ettiğimizi bildik (onların bu hususta ne yapması lâzım geldiğini açıkladık) ki, sana bir zorluk olmasın, (sen bir sıkıntıya, güç bir duruma düşmeyesin). Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”²⁰⁶ herhangi bir iltibasa meydan vermeyecek şekilde, neyin yasak olup neyin olmadığını apaçık göstermektedir.

²⁰⁵ Nisâ sûresi, 4/23.

²⁰⁶ Ahzâb sûresi, 33/50.

Bununla beraber, evlenmeyi, sağlık prensiplerine riayet ölçüsü içinde mübah kılmak başka, izdivaca zorlamak başkadır. Belli bir çerçevenin dışındakilerin evlenmelerine yollar açık ve herhangi bir mâni yoktur. Ama, aynı zamanda, evleneceklerin sağlık açısından bir araya gelip gelemeyeceklerinin tetkik ve araştırılması neticesinde, şayet bir mahzur bahis mevzuu ise böyle bir izdivacın engellenmesinde de sakınca yoktur. Hatta, engellemek, yararlı ve insanîdir.

Her şeyin en iyisini Allah bilir.

Meknî: Gizli, örtülü.

Şâyân-ı teessüf: Üzüntü verici.

Tecvîz etmek: İzin vermek, müsaade etmek.

Tenakuza düşmek: Çelişmek, zıtlığa düşmek.

Tevârüs: İrsiyet, soya çekim yoluyla elde etme.

“Bir saat tefekkür, bir sene nafile ibadet hükmüne geçer.” mealindeki tefekkürün yolu, usûlü, metodu nasıldır? Belli bir vird veya zikri var mıdır? En çok tefekküre sevk eden âyetler hangileridir? Sessizce yapılan dualar tefekkür yerine geçer mi?

Zannediyorum, soru sorulurken cevabı da verilmiş oldu. Bir saat tefekkür, bir sene nafile ibadet hükmünde olduğu, zayıf bir hadis-i şerifte²⁰⁷ ifade ediliyor ama; hadisten daha ziyade Kur’ân-ı Kerim’de bu meseleyi teyit eden pek çok âyet var: “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün ihtilafında, akli başında olan kimseler için gerçekten açık ibretler vardır.”²⁰⁸ Evet, ayların, güneşlerin âhenk içinde doğup batmasında, nizamın baş döndürücü bir keyfiyetle deveran ve cereyan edip durmasında, düşünebilen kimseler için ibretler vardır. Bu âyet-i kerime tefekkür mevzuunda sarîh bir delildir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Bir insan bu âyeti okur da düşünmezse, yazıklar olsun ona.”²⁰⁹ buyururlar. Ümmü Seleme Validemiz, bu âyet nazil

²⁰⁷ el-Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, 1/370.

²⁰⁸ Âl-i İmrân sûresi, 3/190.

²⁰⁹ Bkz.: İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/366; İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-azim*, 2/164; el-Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 4/197.

olduğu zaman veya Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyeti okurken ağladığını nakleder.²¹⁰ Zaman ve Mekânın Efendisi bir gece, teheccüd vaktinde bu âyeti okuyup hıçkırığa hıçkırığa ağlamıştı.²¹¹ Düşünmeye açılan bir kapı ve tefekkür iklimine açılan yollarda birer rehber sayılan bu ve emsali âyetler, İslâm'da düşünce hayatının buudlarını göstermeleri bakımından çok önemlidirler.

Yalnız, önce tefekkürün ne demek olduğunu bilmek lâzım. Tefekkür, evvelâ, bir ilk bilgiye dayanmalıdır. Yoksa âmiyâne, cahilâne tefekkürlerle hiçbir yere varılamaz. Böyle kapalı tefekkür, zamanla bıkkınlık meydana getirir. Sonra da insan tefekkür etmez olur. Bir insanın evvelâ, tefekkür edeceği mevzuu çok iyi bilmesi, tefekküre esas teşkil edecek hususları zihninde hazır malzeme hâline getirmesi, yani bir malumat-ı sabikasının bulunması lâzımdır ki, sistemli düşünmesi mümkün olabilsin. Ayların, yıldızların cereyan ve devranını, onların insanoğluya münasebetini, insanı teşkil eden zerrelere akıllara durgunluk veren hareket ve faaliyetlerini biraz olsun biliyorsa, bunlarla alâkalı düşündüğü zaman bu bir “tefekkür” olabilir. Yoksa, ayların güneşlerin hareketâtına bakıp da şairane ilhamlarla bir şeyler duyup bir şeyler söyleyenlere mütefekkir değil, ilhamlarını söyleyen hayalci denir. Keza tabiat bataklığına saplanmış bir kısım natüralist düşünür ve şairlere de mütefekkir demek mümkün değildir. Hele Cumhuriyet döneminde, kalburüstü gösterilen şair ve yazarlarımız arasında mütefekkir o kadar azdır ki, bir elin parmak sayısını geçmez. Onlar da dinî duygu ve dinî düşüncelerinden

²¹⁰ Bkz.: İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, 2/164; el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 4/197.

²¹¹ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim*, 2/164; el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 4/197.

ötürü ademe mahkûm edilmiş ve toplumun onları tanımısına kat'iyen meydan verilmemiştir.

Bu dönemde az bir zümre, eşya ve varlığı kurcalamış ama, onlar da eşyanın hakikatine kat'iyen nüfuz edememişlerdir. Vâkıa, bu dönemin tabiatsever şairlerinin beyanları içinde insan, cennetleri dinliyor gibi olur: Suların şakır şakır akmasında, yağmurun şıpır şıpır yağmasında, ağaçların hem-hemesinde, kuşların demdemesinde öyle destanlar keserler ki, insan kendisini cennetlerin ortasında zanneder. Fakat bu insanlar hep, netice ve ötelere kapalı yaşadıklarından, eskinin düşmanı, yeninin de cahili olarak kalakalmışlardır. Ömürleri, şehadet âleminin tenteneli perdesi üzerinde sayıklamakla geçmiş ve tek kürekli sandalla seyahat ediyor gibi kendi etraflarında dönüp durmuşlardır. Bunların, hayata dair düşüncelerinin her yanında bir tıkanıklık vardır; bunların tefekkür dedikleri şey de, bu tıkanıklık içindeki ümitsizce ızdıraplardır. Ve tabî böyle bir tefekkürün hiçbir faydası da yoktur.

Tefekkür etmek için evvelâ, bir ilk malumat, hâlihazırdaki durumun kavranması, öze uygun yeni terkipler, yeni komprimeler ve bütün bunlar üzerinde gerçeği arama düşüncesiyle fikir sancısı lâzımdır. Bu sistemle düşünebilen şahıs, düşüncede sürekli yeni yeni hükümlere varabilir; bu hükümleri daha başka düşünce hamlelerine esas yaparak daha ilerilere sıçrayabilir; ondan yeni yeni neticeler çıkararak tefekküründe derinleşip buudlaşır. Sonra da tek buudlu veya çift buudlu düşüncesini, üç buudlu, çok buudlu tefekküre ulaştırarak zamanla “zülcenaheyn” bir mütefekkir ve bir insan-ı kâmil seviyesine çıkabilir.

Hâsılı, düşünmenin ilk esası olarak okuma, kâinat kitabını mütalâaya alışma, sinisini Hak'tan gelen esintilere,

kafasını şeriat-ı fitriyenin prensiplerine karşı açık tutma, varlığa, onun mukaddes tercümesi sayılan Kur'ân adesiyle bakma gibi hususları sıralayabiliriz... Yoksa, Kutup Yıldızı şurada duruyor, Güneş şöyle batıyor, Zühre şöyle, Merih böyle... başı, hedefi, gayesi belirlenememiş, cahilce eşyanın yüzüne bakış kat'iyen tefekkür olmayacağı gibi, böyle bir düşünceyle bir yere varmaya da imkân yoktur. Sevap kazandırıp kazandırmadığı da her zaman münakaşa edilebilir.

Bir saat tefekkürün, senelerce yapılan ibadete denk olması şundandır: İnsan, bir saat sağlam tefekkür sayesinde onda, erkân-ı imaniye inkişaf eder; içinde mârifet nurları parlar; derken kalbinde muhabbet-i ilâhiye belirir... Sonra ruhanî zevklere ulaşır ve kanatlanmış gibi olur.

İşte böyle bir tefekkürle herhangi bir insan, bu türlü tefekkürden mahrum bir işin, bin ayda varabildiği mesafeye varmış, dolayısıyla da en büyük kazançlara ermiş sayılır. Böyle bir anlayış ve şuur içinde Rabbine teveccüh edememiş bir insana gelince, bin sene durmadan yatıp-kalksa, terakki adına bir adım atmış sayılmaz. Bu itibarla da yaptığı şeyler bir saat tefekküre mukabil gelmez. Ama bu demek değildir ki, onun bin sene yaptığı ibadet ü taat boşa gitmiştir. –hâşâ– Allah karşısında onun ne bir rükuu, ne bir secdesi, ne bir kavmesi, ne de bir celsesi boşa gitmemiştir. “*Kim zerre kadar hayır yapsa onu görür, kim de zerre kadar şer yapsa onu görür.*”²¹² Yani herkes kazancına göre bir kısım şeylere mazhar olur. Bu esasa binaen ne şekilde olursa olsun o da vazife-i ubûdiyetini eda etmiş; kulluğunu yerine getirmiş ve Rabbiyle bir çeşit münasebete geçmiş sayılır. Fakat tefekkürden hâsıl olan şeyleri elde edemez.

²¹² Zilzâl sûresi, 99/7-8.

Evet, bu mânâdaki bir tefekkür, arz ettiğim gibi bir sene ibadete mukabil gelebilir.

Bir diğer şey daha soruluyor: Tefekküre esas teşkil eden veya vesile olan belli vird veya zikir var mıdır? Belli virdler ve zikirler insanın tefekkürünü geliştirebilir mi?

Bu da yine kâinat kitabını mütalâada olduğu gibi, şuurlu olmaya bağlıdır. Şuurlu dua, şuurlu münacât, şuurlu yakarış, bazen insanın iç dünyasında en paslı gibi görünen kilitleri de açabilir. Ancak, bu vird ve zikrin, nereden, nasıl seçilip alınacağına dair bir şey söyleyemeyeceğim. Bu durum, istidat ve kabiliyetlere göre farklılık arz edeceği gibi, şahısların inanç ve kanaatlerine göre de değişik olabilecektir. Bu itibarla, isteyen sinesini “Cevşen”le, isteyen “Evrâd-ı Kudsiye” ile, isteyen “Me’sûrât”la, isteyen Şazîlî, Şah-ı Geylânî, Ahmed Rifaî ve Ahmed Bedevî Hazeratından birinin evradıyla coşturabilir. Bu büyük zatların büyük virdleriyle meşgul olurken, insan o zatları âdeta yanında hisseder ve o huzur içinde okuduğu şeylerin zevkine doyamaz. Keşke, herkes bu virdleri okuyup onlardan istifade edebilseydi, böylelikle kendilerini yenileyecek ve Allah’la münasebetlerini kuvvetlendireceklerdi...!

Bir diğer husus da şu: Tefekküre sevk eden âyetler, sesizce yapılan dualar, tefekkür yerine geçer mi?

Mânâsı anlaşılmıyor ve insan onda derinleşemiyorsa tefekkür olmaz. Sevap olur da tefekkür olmaz. Tefekkür, fikretmeden gelir. Vak’alarla yeni vak’aları bir araya getirme ve terkipler yapmak demektir. Bir şeyin sebebiyle neticesi, illele malûl arasında münasebet kurma Allah’la kul-Mâbud münasebetini perçinleştirme her zaman bir tefekkür sayılsa

da bu kudsî münasebete ulaştırmayan evrâd u ezkâr veya en mübarek zatların dersi de olsa sevap olur, fakat tefekkür olmaz. Tefekkür olabilmesi, ruhu ve gönlü çalıştırmaya, tefekküre mevzu olan şeyin üzerinde durmaya, araştırmaya, Rabbimizle münasebetlerimizi derinleştirip kuvvetlendirme-ye bağlıdır. Rabbim muvaffak eylesin!

Günümüzde en kıt, en az olan şey tefekkürdür. Bu itibarla insanımızın tefekkür noktasında yaya olduğu söylene mübalâğa yapılmış sayılmaz.

Celse: İki secde arasında bir defa “Sübhânallah” diyecek kadar oturma.

Kavme: Namazda rükûdan doğrulup, en az bir kere “Sübhânallah” diyecek kadar ayakta durma.

Me’sûrât: Peygamber Efendimiz’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edilen dualar.

Tefekkür: Varlık ve hâdiseleri iyice okuma, geniş, derin ve sistemli düşünme.

Vird: Belli aralıklarla devamlı okunan dua, zikir.

Zülcenaheyn: “İki kanatlı” mânâsına hem ilim hem de mârifette zirvelere ulaşmış olan âlimlere verilen bir lakap.

“Ümmetimin fesada gittiği bir dönemde, Sünnet’ime sınıksız sarılana yüz şehit ecri vardır.”²¹³ deniliyor. Sünnet-i Seniyye’yi öğrenip asrın şartları içinde tatbik keyfiyetini açıklar mısınız?

Bu meselenin de yine elimizdeki kitaplarda fevkalâde terkibi yapılmış ve Sünnet yolu, Hakk’a vâsıl olmanın merdiveni, mirkadı gösterilmiştir.²¹⁴ Evet, hem yolu gösterilmiş hem de o yola fevkalâde teşvik yapılmıştır. Bu yol, öyle bir yoldur ki, binlerce veli ve binlerce dimağın bir araya gelmesiyle bulunacak bütün yollar ve o yolların mukaddes düstur ve prensipleri, Sünnet-i Seniyye’nin en küçük meselesi yanında, çok küçük ve sönük kalacağı hakikatini, asrımıza kadar, yüzlerce hakikat eri, yüzlerce mürşid, tekrar ber tekrar anlattı ve Sünnet yolu, din yolu olduğuna tembihte bulundular.

Farzlardan âdâba kadar, dinî hayatı bize talim eden Allah’ın (celle celâluhu), davranışlarını doğrudan doğruya kontrol altına aldığı, her iş ve hareketinde hayra yönlendirilen

²¹³ et-Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, 5/315; ed-Deylemî, *el-Müsned*, 4/198; el-Münâvî, *Feyzu’l-kadir*, 6/261.

²¹⁴ Meselâ bkz.: İmam Rabbânî, *Mektubat*, 1/87 (75. Mektup); 1/99 (94. Mektup); 1/182 (210. Mektup); 1/240 (260. Mektup); Nursî, Bediüzzaman Said, *Mektubat*, s. 17-18 (Beşinci Mektup); *Lem’alar*, s. 25-37 (Dördüncü Lem’a), s. 71-89 (On Birinci Lem’a).

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bize hayatı talim etmek üzere gönderilmiş bir insandı. Farzı, vacibi, sünneti, müstehabı ve âdâbıyla...

Kul farzlarla Allah'a yaklaşır. Nafıyle o hâle gelir ki, –kudsî hadiste ifade buyrulduğu gibi– “*Allah onun gören gözü, işiten kulağı, konuşan ağızı, tutan eli olur.*”²¹⁵ Yani ona, gördüğü şeyleri doğru gösterir. Gördüğü şeyleri isabetle değerlendirmeye muvaffak kılar ve her şeyden hakikate giden bir yol açar. Hidayeti görse, kanatlanır, dalâleti görse kaçır. Hakikate çağıran iyi bir ses duyduğu zaman, Hak adına gerilir ve ruhunda yükselme başlar. Aynı zamanda konuşurken, Allah ona hakkı konuşturur, iş yaparken hep yararlı şeylere sevk eder ve her zaman iyilik ve güzellik istikametinde götürür. Hâsılı, onu, sürekli olarak Cennet yoluna sevk eder ve bir lahza nefsiyle baş başa bırakmaz. O, davranışlarında Hakk'ın hoşnutluğunu aradığı için, Hak da onu hep marziyat-ı sübhâniyesi içinde hareket ettirir. Binaenaleyh, Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'ndan sonraki mühim zevâtın hayatlarını, Cenâb-ı Hak daima böyle kontrol altında tutmuş ve marziyata giden caddenin dışındaki bütün yolları onlara tıkayıp mecburi istikamet olarak sadece Sünnet yolunu göstermiş ve bu yolu işlettire işlettire âdeta şehrah hâline getirmiş. Artık bugün, hedefe varabilen, teminat altında olan bir yol varsa o da bu yoldur.

Tabîî, ümmetin fesadı zamanında bu ehemmiyette olan Sünnet-i Seniyye'nin ihyası, farzıyla, vacibiyle, sünnetiyle o yolun yeniden işler hâle getirilmesi ve aynı zamanda o geniş caddenin kıyamete kadar teminat altına alınması uğrunda ki hizmetler, o kadar mübarek ve o kadar kudsîdir ki, böyle

²¹⁵ Bkz.: Buhârî, *rikak* 38; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/256.

bir hizmete omuz veren zatların şehitlerle atbaşı gittiklerinde şüphe edilmemelidir. Hatta bunlar içinde, ömrünün her gününde birkaç şehit sevabı yakalayanların sayısı hiç de az değildir. Bu arada hususiyle erkân-ı imaniyeyi yeniden ihya etmeye çalışanlar, yüz şehitten daha fazla sevap kazanabilir.

Evet, o Sünnet-i Seniyye içinde öyle meseleler vardır ki, onların birini ihya eden, yüzlerce şehit kadar sevap kazanabilir. Nasıl, gıybet içinde bazen öyle bir gıybet olur ki, adam öldürmekten, zina etmekten daha eşeddir.²¹⁶ Evet, elbette toplumu birbirine katıp karıştıran gıybet, herhangi bir şahsın çekiştirilmesi gibi olamaz. Bu durumda o, ferdî büyük günahlardan daha büyüktür. Öyle de, günümüzde ümmetin fesada gittiği meselelerde, bütün İslâm çarkının bozulduğu hengâmda, dine ait herhangi bir meseleyi ihya etmek için gayret edenler, elbette yüz şehit belki bin şehit sevabı kazanacaklardır. Hele mübarek gün, mübarek an ve mübarek dakikalarda bu işi yapabilenler, belki daha çok sevap kazanacaklardır. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle, dilediğine fazlından dilediği kadar ihsanda bulunacağını ifade ediyor.²¹⁷ Allah, evvelâ, bu yolda bizi kaim ve daim eylesin. Sonra ihlâsla hizmete muvaffak kılsın!..

Çok bahtiyar ve tali'liyiz. Zira, dinimizi öğrenip başkalarına da öğretmek hususu anlatılırken deniyor ki: "İhsan-ı ilâhî olarak omzumza bir vazife yüklenmiş." İnanmış insanlar olarak her birimiz, bütün bütün her şeyin şirazededen çıktığı bir dönemde, çok kıymetli bir vazifeyle tanzif edilmiş bulunuyoruz. Evet, Allah'ı sevmek ve başkalarına da sevdirmek,

²¹⁶ Bkz.: Hucurât sûresi, 49/12. Hadis için bkz.: ed-Deylemi, *el-Müsned*, 3/116.

²¹⁷ Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/73; Mâide sûresi, 5/54.

insanların iman nuruyla nurlanmalarına vesilelik etmek, dünyada eşi menendi olmayan bir şeydir. Bir bakıma bu, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vazifesini yüklenmek demektir. Şah-ı Geylânî'nin mânen, Hak yolunda hizmet edenlere zahîr olması, Hazreti Ali'nin (radiyallâhu anh) asırları aşarak onlara arka çıkması, bu asırda görülen dinî hizmetlerin fevkalâde ehemmiyet kazanmış olmasına binaendir. Bu zatların bir sürü işaret ve bişaretlerinin yanında, çok sadık rüya ve murakabelerde Fahr-i Kâinat Efendimiz'in (aleyhi ekmelüttehâyâ), tenezzülen asrın garipleri arasında dolaşması; onların müesseselerini ziyaret etmesi, bazı şahıslara hususî iltifatlarda bulunması; Sünnet ve Sünnet'e hizmetin kerame-tinden başka bir şey değildir. Şahsî meziyet ve şahsî kemalât uğrunda gösterilen gayretlerle bu takdirlere mazhariyet düşün-ülemez ve düşünülmemelidir de...

Temelde önemli hizmetlere vesile olmuş şahıs, grup ve müesseselerin “*es-Sebebu ke'l-fâil*”²¹⁸ fehvasınca bu mevzu-da aslan payı elde edecekleri de Allah'ın ayrı bir lütfunun tezahürüdür. Ve O'nun rahmetinin vüs'atinden her zaman beklenebilir. Şimdi, bu iman ve Kur'ân hizmetini belli bir seviyeye getirenler, sonra ihlâs, samimiyet ve aynı coşku, aynı heyecan içinde durumu koruyamaz ve mevcudu muhafaza edemezlerse, yani aynı tempoda hareket edilmezse, emanet alınıp başkasına verilebilir. Refüze olmalar olabilir; yani bazıları dışarıya itilebilir, atılabilir. Bizler, Allah'ın inayetlerini takdir ve idrak edip takatimiz ölçüsünde gayret gösterebildiğimiz ve takdir, teklif, ihsan buyrulan lütufları değerlendirebildiği-

²¹⁸ “Bir şeye sebep olan onu yapan gibidir.” (Bkz.: Müslim, *imare* 133; Tirmizî, *ilim* 14; Ebû Dâvûd, *edep* 115.)

miz nispette, imtihanı kazanmış, daha büyük lütuflara namzet bulunduğumuzu göstermiş olacağız.

Gönül arzu ediyor ki, her ânı ayrı bir şehit sevabı kazandıran bu iman ve Kur'ân hizmetinde koşan mü'minler, işin başındaki aşk ve heyecanlarıyla, yakîn gelinceye kadar koşup dursunlar!..

Marziyat-ı sübhâniye: Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazandıran şeyler.

Şehrah: Büyük cadde, ana yol.

*Cin nedir? Nasıl çağrılır? Tedavide ve kayıp bulmakta
kullanılabilir mi? Cincilik yapan hocaların
İslâm'da yeri nedir? Mahzuru var mıdır?
Uğraşan ilim adamları var mıdır?*

Cin, “cenne” kökündengelen bir kelimedir. “Cennet” ve “cinnet” de aynı kökten gelir. “Mecnun” kelimesi ise, ism-i mef’uldür ve cine tutulmuş gibi bir mânâyâ gelmektedir. Biz ona, delirmiş deriz. Cinin lügat mânâsına gelince, “mestur” demektir. Cin demek; kapalı, görülmeyen demektir. Yani, zatında değil de, bizim için kapalı veya akla kapalı demektir. Ayrıca, birisine gönül vermiş, tutulmuş, tavır ve davranışlarını bizim ölçülerimiz içinde anlamaya imkân bulunamayan kimselere de “mecnun” diyoruz.

“Cennet” de bir bakıma bizim için şu anda kapalı, mestur bulunduğundan, o da cin âleminde, o da gaybî bir şey... Cinnet kelimesi, deli olma hâli.. Cin de –Allahu a’lem– bütün bu işler için esbap plânında zâhirî âmil, fâil ve faktör olan şeydir.

Cinlerin varlığı, öteden beri münakaşası yapılagelmiş bir husustur. Tabîî, ruhla, meleklerle beraber. Aslında, enbiyâ-i izâm, onları görüp müşâhede ettikten, asfiyâ ile onların mülâkatları

olduktan ve milyonlarca ehl-i keşif onların varlıklarını kabul ettikten sonra maddeden başka bir şey görmeyen üç-beş materyalistin münakaşasının ne ehemmiyeti olur ki... Billhassa, görmediğimiz pek çok varlıkları kabul ettiğimiz bir dönemde, bunların varlığını inkâr etmek hem bir insafsızlık, hem de lüzumsuz bir inattan başka bir şey olmasa gerek...

Hele cinin, dünyanın dört bir yanında, milyonların iştilal mevzuu hâline geldiği günümüzde... Ve hele hele, erbab-ı ilim ve irfanın onunla meşgul olduğu bir dönemde!...

Cine itiraz edenler, niye itiraz ederler pek akıl almaz. Acaba, insanlar mevcut olan her şeyi görüyorlar mı ki cini görmedikleri için itiraz ediyorlar? Biz biliyoruz ki, görme âlemi olarak nazarımıza arz edilen şeylerin ancak milyonda 4-5'ini görebiliyoruz. Yani, milyon çeşit varlık, milyon çeşit mahluk varsa, biz sadece bunların dördünü veya beşini görebiliyoruz, diğerlerini görmüyoruz. Sonra bir kısım göremediklerimizi aletlerle tespit etmeye çalışıyoruz. Meselâ makro âleme müteallik olanları teleskopla, mikro âleme ait olanları mikroskopla, diğer bir kısmını da x ve benzeri ışınlarla tespit ediyoruz. Belki ileride daha pek çok şeyi, yeni cihaz ve yeni vasıtalarla insanlığın nazarına arz etme imkânları da doğacaktır...

Bu arada bir ilim adamının dediği gibi, her keşfedilen şey, keşfedilmemiş koskoca bir âlemi karşımıza çıkaracaktır. Binaenaleyh, şu âlem-i şehadet, görünmeyen gayb âlemi üzerinde tenteneli bir perdedir. Cinler, melekler, ruhanîler de o perdenin arkasındadır. Vasıtalı vasıtasız, oraya ittilamız ölçüsünde, perde arkası o varlıklarla tanışma imkânı olacaktır.

Meselenin diğer bir yönü de şudur: Cin, ruh nevindedir... Şuurlu bir kanundur. Kütleler, büyük küreler arasında

câzibe kanunu gibi bir kanun... Bu kanunla Güneş, küre-i arzı etrafında döndürüyor. Dünya da ta'cilli bir hareketle, elektronların dönüşü gibi dönüyor. Dünya, Güneş etrafında bu ta'cilli hareketiyle dönerken, Güneş tarafından çekiliyor. Bu ilelmerkeze karşılık, bir de anilmerkez var. Bunlar birer kanundur; izafî, itibarî değerleri olan kanunlar...

Şimdi ortada hiçbir şey yok o da kütle, bu da kütle, küçük olan büyüğün etrafında dönmekte... dersiniz. Evet, şayet ortada bir şey yoksa, bu durum nasıl izah edilecek? Bu ister Newton'a göre câzibe, ister Einstein'a göre hayyiz olsun, netice değişmez...

Hem meselâ, bir tohumu ele aldığımız zaman, onda bir ukde-i hayatiye var. Bakıyorsunuz hemen bir yerden rüşeym başını çıkarıyor, filiz oluyor, ot oluyor, ağaç oluyor; ama, mutlaka kendi cinsinden bir şey oluyor. Bunda bir nümuv (büyüme, gelişme) kanunu var. Bu, itibarî, izafî bir kanundur. Ama bu kanun olmadan neşv ü nema olamaz. Meselâ, taşı diktiğimiz zaman bu kanun olmadığı için, bir büyüme, bir gelişme müşâhede edemiyoruz...

İşte bunlar Allah'ın birer kanunudur, cin ve ruh dediğimiz şeyler bu kabîl kanunlardandır. Aradaki fark şudur: Câzibe (çekim) kanununun akli, iradesi, şuuru yoktur. Ama bu cin kanununun, ruh kanununun, melek kanununun akli, şuuru idraki olduğu gibi, ayrıca izafî, itibarî ve nisbî olmayıp hakikî birer varlığa sahiptirler. Onun için asrın dev mütefekkeri, şimdiye kadar görebildiğimiz tariflerin en câmiini, en şümüllüsünü, en veciz şekilde şöyle yapıyor: "Ruh, zîşuur bir

kanun-u emrîdir.” “De ki: ‘Ruh, Rabbimin emrindedir.’”²¹⁹ hakikatini, bu kadar veciz takdim etme âdeta imkânsızdır. “Ruh, zîyahat, zîşuur, nuranî, vücud-u haricî giydirilmiş câmi, hakikattar, külliyyet kesbetmeye müstaid bir kanun-u emrîdir. Eğer eşyadaki kanunlara Kudret-i Hâlık, vücud-u haricî giydirirse, her biri bir ruh olur. Eğer ruh, vücut libasını çıkarsa, başından da şuuru indirirse, yine lâyemut bir kanun olur.”²²⁰ Aslında bununla her şey anlatılmıştır. Ruh, sizin en küçük âlemden en büyük âleme kadar hepsinde kabul ettiğiniz kanunlar gibi birer kanundur, fakat şuuru vardır. Kaldı ki, bazı ilim adamlarının iddiasına göre, otlar büyürken onlarda da bir şuurculuk, meselâ bir kısım mesajlara, tembihlere cevaplar, çevre ile tanışma, kaynaşma veya irdeme gibi şeyler sezilip müşâhede edilmiştir. Ağaçlarda da öyle...

Size, bir dergide, bu mevzu ile alâkalı kaleme alınmış yazılardan birinin hulâsasını arz edeceğim. Yazar diyor ki: “Benim kanaatim buğday ve arpa gibi şeylerin başaklarının şuurulu olduğu merkezindedir. Çünkü yapılan hareketler o kadar şuurlidir ki, arpa, buğday vesairede bir şuur, bir akıl, bir idrak düşünmeden bu hareketleri izah etmeye imkân yoktur.” Meselâ, buğday henüz bir rüşeym ve filiz iken başını topraktan dışarıya çıkarır, etrafına bakar; şayet etrafı iki tane sap çıkarmaya müsait ve şartlar da elverişli ise, bu durumda iki tane sap çıkarır. Havalar iyi gidiyor, rutubet kâfi, güneş şuaları da besleyici mahiyette ise, iki filize karar verir. Hatta şartlar müsait olursa, üç tane bile çıkarabilir. Üç tane sap çıkarınca biliriz

²¹⁹ İsrâ sûresi, 17/85.

²²⁰ Nursî, Bediüzzaman Said, *Sözler*, s. 696, 697, 975, 976 (Yirmi Dokuzuncu Söz, İkinci Maksat, Üçüncü Menba ve Lemeât).

ki, şartlar onları beslemeye yeterlidir. Eğer şartlar müsait görülmezse, bir tane çıkarır. Sanki “Ben ancak bir tane besleyebilirim.” der gibidir... Bir ağaç hastalandığı zaman, kendini kurtarmak için meyvelerini döküverir. Ziraatla uğraşan çiftçi, ne zannederse etsin, hastalanan meyve değil, hastalanan ağaçtır. Yani, ağaç “Ben meyvelere bakamayacağım, kusura bakmayın. Şu durumum itibarıyla kendime bakmak mecburiyetindeyim. Şimdi, ben, bana lâzımım.” demektedir. Biz bugün bunu tam mânâsıyla bilemiyoruz. İleride bütün bu işleri yapan bir mekanizmanın, nebatların içinde bunları dikte ettiğini öğreneceğiz. İşte bütün bunlar Allah’ın kanunlarıdır.

Hem nasıl hücrenin içinde DNA molekülüne aynı şeyler atfediliyor ve deniyor ki, DNA şifre gönderiyor, RNA da bir mühendis ve kimyager gibi aldığı şifrelere göre çalışıyor.

Bize göre şuurlu mahluk sadece cin ve insandır. Hayvanat ise hisle, sevk-i ilâhî ile hareket eder. Fakat onların bu şuurlu hareketlerinin verâsında da, yine, Allah (celle celâluhu) vardır. Evet her şeyi belli bir noktaya sevk eden, her şeyi belli bir istikamette geliştiren Allah’tır. Ama, ortada inkâr edemeyeceğiniz Allah’ın koymuş olduğu bir de kanunlar var. Bu kanunlar, o kadar müthiş ve hükümfermadır ki, insan bunlara uzaktan baktığı zaman şuur diyesi gelir... Şimdi, bazı kimseler, etraflarında bunlar olup biterken cinleri niye inkâr ederler, insan buna cevap bulamıyor ve cini inkâr edenlere “Galiba cinnet getirmişler.” diyesi geliyor. Çünkü bin tane kanun var, hepsi de aynen cin gibi cereyan ediyor. Demek ki, esasen meselenin imkânında şüphe yok. Meselâ, onlar niye elektron akımı türünden bir şey olmasınlar. Dikkat buyurulsun; elektron akımı demiyoruz... Kur’ân-ı Kerim’de Allah, “Cinni

mâric ve nâr (ateş)dan yarattık."²²¹ diyor... Fotonlarla ve partiküllerle izah edilebilecek gibi bir şey... Amma, ne foton ne de partikül, *mâric* u *nârdan* yaratılmış, insan gibi mükellef, nimlatîf varlıklar... Bu türlü varlıkların olmaması için hiçbir sebep yok. Olmamasını iddia etmek, bir bakıma mükâbere ve mantıksızca bir iddiadır.

Esasen, bu mevzuda asıl söz Kur'ân'a aittir ve Kur'ân-ı Kerim'in dediklerinin bilinmesinde yarar var. Kur'ân-ı Kerim, insanı ele aldığı hemen her yerde, arkadan, bir ümmet, bir millet olarak cin taifesinin yaratılışını da anlatmaktadır. Meselâ, insanın "fahhar" gibi "salsal"dan yaratıldığını²²² anlattıktan sonra cin taifesinin üzerinde durur ve "*Cinni biz mâric ve nâr (ateş)dan yarattık.*"²²³ ferman eder. Bir çeşit ateşten yaratılmış ama bu ateş, ne bir şua, ne parıldayıp yanan bir ateş, ne de sadece kömür gibi siyah bir duman. Demek, cinler, maddenin esaslarından olup etrafa şerareler saçan ateşten yaratılmıştır. Kur'ân-ı Kerim, cinlerin mahiyeti mevzuunda bu kadar malumat veriyor. Nebiler dahil, sahabe-i kiram ve ehl-i keşif arasında cinlerle görüşenler ise, büyük ölçüde onların temessülleriyle görüşüyorlardı. Evet, temessüllerle görüşüyor-konuşuyor ve münasebet kuruyorlardı. Evet, cinler, latîf bir madde ile zîşuur bir ruha sahip bulunup bu iki hususun bir araya gelmesiyle hâsıl olan ayrı bir buudu ihraz eder ve buudlarının hususiyetine göre temessül ederler. Bu arada aynaların kabiliyetlerinin değişik temessüllere şart-ı âdi olması keyfiyeti de kulak ardı edilmemelidir.

²²¹ Rahmân sûresi, 55/15.

²²² Rahmân sûresi, 55/14.

²²³ Rahmân sûresi, 55/15.

Latîf şeyler olan cinler, madde âlemine ait “nâr ve mâric”ten birtakım varlıklar olmakla beraber, tıpkı bizim gibi, maddeye kumanda eden bir ruha sahiptirler ve zîşuurdurlar. Zîşuur olmaları yönüyle câmidler ve diğer canlılardan ayrılıp, tıpkı bizim gibi şuurlular, idrakliler, mükellefler sırasına girerler. Onun için onlar da, bizim gibi, Allah’a inanmak, namaz kılmak, oruç tutmak zekât vermekle mükelleftir. Yalnız, mâric ve nârdan yaratılan cinler, birçok hususlarda bizim gibi olmanın yanında, temessül de ederler. Yani cinler, rüyalarda bir kısım insanların mânâ âlemine girdikleri gibi, rüya dışında da temessül eder ve insanların yaşadığı âlemi onlarla paylaşabilirler. Sen; babanı, amcanı, dedeni, nineni rüyanda gördüğün, onların temessülâtına şahit olduğun... keza, berzah âleminde bir kısım tabloları müşâhede ettiğin gibi, cin âlemi de, daima temessül edip yeryüzünde insanlara görünebilirler. Fakat bu onların asıl hüviyetleri değildir, göründükleri insanların mir’ât-ı ruhlarına aksediş şeklidir. Yani alıcının kabiliyet ve istidadına göre bir aksediştir. Onun için, cinleri, Hazreti Ömer (radiyallâhu anh) başka, Ebû Hüreyre (radiyallâhu anh) başka, Ebû Zer (radiyallâhu anh) de başka şekilde müşâhede etmişlerdir. Meselâ, İbn Mesud, Resûlullah’ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında bir gölge şeklinde müşâhede eder. Hazreti Ömer, zayıf nahif bir insan şeklinde, Ebû Zer ise daha başka surette... Bu müşâhedeler gösteriyor ki, cinlerin temessül keyfiyetleri başka başkadır.

Şimdi biraz da cinlerin çağrılmasına temas edelim. Bugün, hususiyle sosyete arasında, değişik cemiyetler, değişik ad ve unvanlarla bu işle iştigal eden bir hayli insan var. Büyük ölçüde, bu metapsişik cemiyetler, daha ziyade cin çağırma, ruh

çağırma işleriyle meşgul oluyorlar. Evet, daha önceleri “Ruh ve Madde” daha sonra “Ruh Dünyası” dergisini çıkaranlar, onların okuyucuları ve öyle düşünenler, daha çok bu meselelerle meşgul oluyorlar. Hatta meseleyi daha da ileriye götürerek, ruhların ve cinlerin fotoğraflarını çektiklerini iddia ediyorlar. “Cinler ve ruhlar bizim hâkimiyetimiz altına girebilirler mi? Elimizdeki imkânlarla onları görebilmemiz mümkün mü, değil mi?” Bunların her zaman münakaşası yapılabilir...

Cinleri çağırıp teshîr etme meselesine gelince, ahir zamanda cinlerin içine girme çok daha ileri seviyede olacak. Belki çok meselelerde, yani, âlem-i şهادete ait meselelerde –çünkü onlar da gaybı bilmezler– bunlar vasıtasıyla haberler elde etme, cinlerle alâkalı istihbarat teşkilâtları kurma, cinlerin ruhuna daha uygun işlerde onları kullanma meselesi, bugünkü araştırmalarla ilmî gelişmeler içinde mümkün görülmektedir.

Cin çağrıldığına dair o kadar çok şeyler duyuyor ve okuyoruz ki, artık bu mesele günümüzde herkesin kabullendiği bir mesele hâline gelmiştir. Bu cümleden olarak kendimle alâkalı bir hususu anlatacağım: Bir hastaya bir kitap götürüyorum. Ben henüz merdivenlerin dibindeyken hasta, çığlık çığığa “O kitabı kabul etmememi istiyorlar.” diye bağıyor. Keza hasta, kitabın içinde ne olduğunu bilmediği hâlde kitabı koynuna koyarken “Hazreti Hamza geldi diye kaçılıyorsunuz değil mi?” diyerek bağırmağa başlıyor. Çünkü o kitabın içinde Hazreti Hamza’nın ismi vardı. (Kitap, Bedir Ashabı’nın isimlerini ihtiva ediyordu...)

Keza, hayır müesseselerinden birinde hizmet veren bir arkadaşımızın kaldığı binada, zaman zaman eşyanın hareketine, kapı kollarının zorlanmasına, sağda-solda gezenlerin olduğuna

dair müşâhedeler olmuştu ki, fakir de orada birkaç saat kalmış ve bu zaman zarfı içinde pek çok hâdiseye şahit olmuştu...

Psikiyatri mütehasısı olan bir arkadaşımız burada yedek subaylık yaparken bir zamanlar şahit olduğu bir vak'ayı bana şöyle anlatmıştı: “Bir yerde, fincan kullanarak ruh çağırıyorlardı. Fincan belli harflere uğrayarak sorularımıza cevap veriyordu. Ben elimi fincanın üzerine koydum, fincanın hareket ettiğini gördüm. Fincanın, masa üzerindeki harflerin, rakamların karşısına gittiğini dikkatle takip ettim. Derken, bir aralık ruhları çağırırken şeytan geldi. “Kimsin?” dedik. “Şeytan!” diye yazdı ve ürperdik. Hazreti Âdem'den beri, insanlığın ezeli hasmı, hem de davet edilmeden gelmişti. Aklıma geldi, dedim:

- “Sana Meyve'nin Altıncı Meselesi'ni²²⁴ okusam dinler misin?”

- “Dinlerim.” dedi ve okumaya başladım:

- “Hem nasıl ki bir harika şehirde milyonlar elektrik lambaları hareket ederek her yeri gezerler, yanmak maddeleri tükenmiyor bir tarzdaki elektrik lambaları ve fabrikası, şeksiz bedahetle elektriği idare eden ve lambaları yapan ve fabrikayı kuran ve işial maddelerini getiren bir mucizekâr ustayı ve fevkalâde kudretli bir elektrikçiyi hayretler ve tebriklerle tanıtır. Yaşasınlar ile sevdire.”

- “Nasıl buldun?”

- “Evet, güzel.”

Ben okumaya devam ettim:

²²⁴ Nursî, Bediüzzaman Said, *Sualar*, s. 193-277 (On Birinci Şua).

- “Aynen öyle de; bu âlem şehrinde dünya sarayının damındaki yıldız lambaları, bir kısmı –kozmoğrafyanın dediğine bakılsa– küre-i arzdan bin defadan daha büyük ve top gülesinden yetmiş defa daha süratli hareket ettikleri hâlde, intizamını bozmuyor, birbirine çarpıyor, sönmüyor; yanma maddeleri tükenmiyor. Okuduğunuz kozmoğrafyanın dediğine göre, küre-i arzdan bir milyon defadan ziyade büyük ve bir milyon seneden ziyade yaşayan ve bu misafirhane-i rahmâniyede bir lamba ve soba olan Güneş’imizin yanmasının devamı için, her gün küre-i arzın denizleri kadar gazyağı ve dağları kadar odun yığınları lâzımdır ki sönmessin ve onu ve onun gibi ulvî yıldızları gazyağsız, odunsuz, kömürsüz yandıran ve söndürmeyen ve beraber çabuk gezdiren ve birbirine çarptırmayan bir nihayetsiz kudreti ve saltanatı, ışık parmaklarıyla gösteren bu kâinat şehir-i muhteşemindeki dünya sarayının elektrik lambaları ve idareleri ne derece o misalden daha büyük, daha mükemmeldir... O derecede sizin okuduğunuz veya okuyacağınız fenn-i elektrik mikyasıyla bu meşher-i a’zam-ı Kâinatın Sultanı’ni, Münevvir’ni, Müdebberi’ni, Sâni’ni, o nuranî yıldızları şahit göstererek tanıttırır. Tesbihatla, takdisatla sevdirebilir. Perestiş ettirir.”

Buna karşı çok şiddetli şekilde:

- “Hayır! Hayır!” yazdı.

Şimdi iyi dinle:

- “Nasıl ki mükemmel bir eczahane ki, her kavanozunda harika ve hassas nizamlarla alınmış hayattar macunlar ve tiryaklar var. Şüphesiz gayet maharetli ve kimyager ve hakîm bir eczacıyı gösterir.”

- Tamam mı?

- “Tamam.”

- “Öyle de küre-i arz eczahanesinde bulunan dört yüz bin çeşit nebatat ve hayvanat kavanozlarındaki zîhayat macunlar ve tiryaklar cihetiyle, bu çarşıdaki eczahaneden ne derece ziyade mükemmel ve büyük olması nispetinde, okuduğunuz fenn-i tıp mikyasıyla küre-i arz eczahane-i kübrâsının eczacısı olan Hakîm-i Zülcelâl’i hatta kör gözlere de gösterir, tanıttırır.”

Bir şey sormama lüzum kalmadan itirazı bastı:

- “Hayır! Hayır!”

Ben okurken, misallere “Evet.”, misallerin gösterdikleri hakikatlere “Hayır.” çekip durdu. Ve sonra, kendisine:

- “Cevşen’i okuyayım mı?” diye teklif ettim.

- “Oku” dedi.

Ben Cevşenü’l-Kebir’i okurken, fincanın üzerine elimi koydum, o kadar süratli hareket ediyordu ki, parmağımınla zaptedemiyordum. Bir aralık düştü. Bir ara da:

- “Bırak şu gırgır!” diye yazıverdi...

Bu hususta büyük bir zat diyor ki:

“Şu asırda bir kısım kimseler maddî vücutlarını atıverse-ler, şeytan olurlar. Şeytanlar da maddî vücut giyiverseler bu devirdeki bir kısım insanlar gibi olurlar.”²²⁵

İnsan ve cin şeytanlarının -dikkat edildiği zaman- tabirleri, ifadeleri, idyومları hep aynıdır. “Bırak şu gırgır.” Ne kadar da suretâ insan olanlarınkine benziyor!..

²²⁵ Nursî, Bediüzzaman Said, *Lem’alar*, s. 121-122 (13. Lem’a, Onuncu İşaret).

Bazıları “Ruh çağırıyoruz.” diyorlar ama, aslında, gelenlerin cinler olması daha kuvvetlidir. Böylece onlar cine, şeytana maskara oluyorlar. Bu iş daha ciddî, daha derin ele alındığı zaman, belki faydalı şeylere medar olabilir zannediyorum. Şimdikilerin yaptıkları maskaralıktan başka bir şey değil...

İdyum: Deyim.

Lâyemut: Ölmez, ölümsüz.

Mâric u nâr: Hâlis ateş.

Perestiş etme: Tapma, kul olma, çok sevme.

Nimlatîf: Yarı latif, nüfuz edebilir, maddî-nuranî.

Rüşeym: Tohumcuk, cücük.

*Osmanlılar hakkındaki söylentilere ne dersiniz?
Türkler Müslümanlığı niçin kabul etmişlerdir?*

B ilhassa son zamanlarda Osmanlılar için akla hayale gelmedik isnatlar, iftiralar yapıldı. Son Osmanlı şeyhülislâmlarından Mustafa Sabri Efendi “Mevkîfü’l-Akl” isimli kitabında çok ciddî bir hususa temas ediyor. Mealen diyor ki:

“Bizim milletimiz kadar, kendi âbâ u ecdâdına düşman, beşer tarihinde ikinci bir millet gösteremezsiniz. Her milletin sonradan gelenleri (halefler), evvel gelmiş olanları (selefler), –ister ilim adamı, ister içtimaiyatçı, ister veli, ister edip olsun– alkışlamış ve tebrik etmiştir. Meselâ daha evvel, Batlamyus coğrafya ve kozmografyaya dair bir şeyler yazmıştı. Kopernic geldi, onun bir kısım yazdıklarına yanlış dedi. Ama, şu mânâda dedi: ‘Batlamyus ruhun şâd olsun! Gerçi söylediğin şeylerde eksikler var ama ne yapacaksın, devrinin kültürü o kadardı, o kadar söyleyebildin.’ Kopernic’ten az sonra Galileo, arkadan da Einstein geldi. Einstein, Kopernic’i de Galileo’yi de alkışladı; temellerini attıkları sistemden dolayı onlara teşekkür etti; tabîî yanlışlarını da düzeltilti ve kat’iyen onları lânetlemedi. Evet, Batılı böyle düşünür...”

Sekiz asır evvel “sıfır”, Hindistan’dan Anadolu’ya, oradan da Müslümanların eliyle Avrupa’ya gitti. O gün Avrupalı,

Roma rakamlarını kullanıyordu. Aslında, bu rakamlarla ne matematik, ne de hendese yapılabilirdi. Anadolu Müslüman'ı Avrupa'ya "sıfır"ı ulaştırdı. Sıfır oraya ulaşır ulaşmaz, âdeta rakamlara hayat geldi. Avrupalı bir ölçüde, bizim ilim adamlarımıza karşı nankörlük yaptı. Ama sıfırı kullanma meselesinde ve matematikle gelen yeni prensipler karşısında da, Müslümanların mesailerini takdirle karşıladı ve değerlendirdi. Sıfır olmasaydı, ciddî hiçbir mesele çözülemez ve feza fethe dilemezdi. Bahşedilen bir sıfırdı ama; netice çok mühimdi.

Bizim millete gelince –bir fikir vermek için anlatıyorum– İmam Gazzâlî Hazretleri 1058'de dünyaya teşrif etmiş. Yaklaşık bin senelik bir zaman... Kendi devrinin kültürüne göre, meselâ astronomi, tıp ve hendese ilimlerine dair çok ileri şeyler söylemiş. Söylediği şeylerin çoğu devrini aşkındır. Onun hakkında Gibb, aynen şöyle der: "Ben insanlık âleminde böylesine kendi devrinin kültürünü çok iyi bilen ve kendinden sonrakilere intikal ettiren ikinci bir adam tanımıyorum." Yani, Gazzâlî gibisini tanımıyorum, demektedir. Fahrüddin Râzî'nin yazdığı kitapları yığsak, başımızı aşar. Ben, kendi hesabıma "Bu kadar şey yazılmaz." diyorum. Sadece tefsire dair yazdığı eser aşağı yukarı altı bin yaprak... Hesap ediyorlar, çocukluğu dahil, hayatının her gününe 15-20 sayfa düşüyor. Size basit gelir ama; bir sayfayı yazmaya kalksanız, yarım saat, kırk dakikadan evvel yazamazsınız ve hele bunlar tenkit ve araştırma eseri ise...

Bu zatlar kendi devirlerinin kültürünü çok aşmışlar. Bir asır, iki asır, üç asır... Nazarlarını ötelede, ötelede de ötesinde gezdirmiş ve nazarlarının ulaşabildiği yere ayaklarını da koyabilmişlerdir. Ne acıdır ki, sonra gelen mirasyediler,

bu muhteşem serveti daha ileriye götürememişlerdir. Meselâ, Benû Musa gelmiş, o güne göre Bağdat'ta en büyük rasathaneyi kurmuş; Avrupalının, şeytanlar Ay'dan, yıldızdan haber getiriyor zannettiği bir zamanda, onlar keşif üstüne keşifler yapmışlardır. Müslümanlar Endülüs'e gittiklerinde, orayı da ilim adına aynı şekilde feth ve keşfetmişlerdir.

Ama sonra, bazı zalim ülkeler değişik bahanelerle, hatta dinlerinin, diyanetlerinin tehdit altında olduğunu ileri sürerek üzerimize yürümüş, iflâhımızı kesmiş ve bizlere düşünme, çalışma, üretme fırsatı vermemişlerdir. Daha sonra ise, Avrupa kafalı kimseler, her şeyi Batıdan görerek, kendi kökünden kopmuş, kültüründen, mazisinden, kitabından, kütüphanesinden uzaklaşmış ve ortada kalmışlardır.

Her kültür, bir evvelki kültürün neticesi ve kendinden sonra gelecek kültürün de mukaddimesidir. Kültürlerin telâhuku, tıpkı bina gibidir. Sen o binanın yapısına bir şey koyacaksın, bir başkası gelecek, o da onun üstüne bir şey koyacak; derken böyle öze bağlı tabii gelişme, iç içe sürüp gidecek... Nasıl ki, ilim ve felsefede Kopernic'ten, Galileo'ye, Newton'a, Einstein'a kadar böyle olmuştu...

Evet ben, bütün bu karmakarışık şeylerle sözü, Osmanlı düşmanlığına getirmek istiyorum.

Efendim, Osmanlılar minare yapacaklarına, neden ülkeyi fabrika bacalarıyla süslememişler? Bu maskaraca iddiaya gülmek lâzım... O devirde fabrika da, bacaları da henüz rüyalara bile girmemişti. O devirde yapılacak şeyin en büyüğü oydu ve onlar da onu yaptılar. Kaldı ki –düşmanların dahi itirafıyla– yeniçeri, milletten aldığı gücü, millete karşı kullanmaydı Batılılardan hiç de geri kalmayacaktık. Osmanlı, kendi

devrinin beyi, paşasıydı. Sözü o söylüyor, devletler arası dengeyi elinde o tutuyor, dünya çapında huzuru o temin ediyordu. İnkâr edenler etseler bile, bu işin mütehassısı olan Batılı münsif ilim adamları artık bunu itiraf ediyorlar.

Osmanlı düşmanlığı, Avrupalıların iğfali ve körü körüne onları taklitle yapılmaktadır. Meselâ bir zamanlar Fransızlar, Sultan İkinci Abdulhamid için “Le Sultan Rouge” demişler. Bizim gazeteler, bunu oradan alıp serlevha yaparak “Kızıl Sultan” diye hemen neşredivermişlerdir. Evet, bugün atalarımıza, soyumuza ait ne kadar sövmeler, küfürler varsa bütünüyle Avrupa’dan tercüme edilmiştir. Yani kaynak Avrupa’dır. Onun için, içimizde büyüklerimize karşı kullanılan hemen bütün uygunsuz laflar, neseb-i gayr-i sahih ve Avrupa menşeli kelimelerdir. Keşke, bu millet de en azından, Avrupalılar kadar kendi atalarına karşı saygılı olabilseydi!

Ayrıca biz, Osmanlı’nın, Müslümanlığı istismar ettiği ni asla düşünemeyiz. Çünkü o, kuvvetli iken de, zayıf iken de Müslümanlığa sımsıkı sarılmıştı.

Sadece Osmanlılar değil, Alparslan’ın amcası Tuğrul Bey, Abbasî devleti başındaki Halife el-Kâim hilâfetin şahs-ı mânevîsini muhafaza ve müdafaa edemeyecek hâle gelince, Halife el-Kâim’in huzuruna edeple girdi. Aslında, buna hiç de mecbur değildi, ama karşısındaki zat, Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait vazifeyi temsil ediyordu. Bel kırıp boyun bükerek makamında onu ziyaret etti. “Ben size dehalet ediyorum. Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait büyük mânâların müdafaası hususunda bize düşen bir vazife varsa, emre âmâdeyiz.” dedi ve teslim oldu. Halife yine

el-Kâim'di ama, hilâfeti muhafaza eden, onun bayraktar kumandanı Tuğrul Bey'di. O devirde Türklerden bin çadır birden Müslüman olmuştu. Tuğrul Bey de bunların idarecisiydi. Az bir tasarrufla, İsmail Hami Danişmend Bey'den naklettiğim bu satırlar, yüce milletimizin İslâm'a karşı tavrını göstermesi bakımından çok önemlidir. Şimdi rica ederim, Tuğrul Bey'in şu asil davranışının istismarla ne alâkası var? Tuğrul Bey'in bu asil davranışını istismarla alâkalı göstermek, şanlı milletimizi tanıyamama bahtsızlığından başka bir şey değildir.

Osmanlı'nın temelinde de işte bu ruh vardı. Ertuğrul Gazi de, baştan başa Anadolu'yu katedip Söğüt civarında bir yere yerleştiğinde, yine İslâm bayraktarı olarak yerleşmiş veya yerleştirilmişti. Müslümanlara karşı hiçbir menfi tavır ve vaziyeti olmadığı gibi, Halifeye de fevkalâde saygılıydı. Kayıboyu Söğüt'e yerleştiğinde, Anadolu'da başka beyler ve beylikler de vardı ve bunlar arasında kavgalar sürüp gidiyordu. Önce Ertuğrul Bey, sonra da Osman Gazi bu umumî kargaşa içinde sadece ve sadece nazarını Bizans'a dikmiş, onunla hesaplaşma yolları araştırıyordu. Bu öyle erkân-ı harpçe bir şeydi ki, bir taraftan Müslüman'a asil hedefi gösteriliyor, diğer taraftan da Müslümanların kuşkulanmalarına meydan verilmiyordu. Osman Gazi ilk iş olarak Anadolu'daki beylikleri bir araya getirmeye çalışabilirdi. Fakat babasından aldığı vasiyet, sahip olduğu müthiş dirayet ve kiyaset, sonra da kayınpederi şeyhinden (Edebâlî) aldığı dersle fevkalâde itinalı, temkinli hareket ediyor ve "Müslümanların karşısında alternatif olarak küfür bulunursa, onlar benimle birleşirler, böylece kefere ve fecereyi ezeriz." diyordu.

Bunun için, hedef olarak Bizans'ı seçmiş, onunla uğraşiyor ve mü'minlere kat'iyen sataşmıyor, onların arasındaki

sürtüşmelere, vuruşmalara karışmıyordu. “Benim hedefim Bizans’tır ve bir gün Konstantin mutlaka fethedilecektir.” diyordu. Bu kadar coşkun bir insanın, Müslümanlığını istismarcılık ve jeopolitik olarak görüp göstermek kasıtlı değilse, akılsızlıktır. Osmanlı bütün samimiyetiyle altı asır, dünyanın en uzun ömürlü devletlerinden biri olarak, hiçbir aileye nasip olmamış bir lütfa mazhardır ve Kur’ân’ın bayraktarı bir millettir. Kim bilir, içteki ve dıştaki bir kısım hainler ona darbe vurmaları, bir, bir buçuk asır evvel, belki cihanın daha pek çok yerleri İslâm’ın gülen yüzüyle tanışmış olacaktı...

Osmanlılar en zayıf oldukları dönemde bile dinlerine sımsıkı bağlı idiler. Voltaire’in yüz kızartıcı bir eseri vardır. O, bu eseriyle, doğrudan doğruya gözümüzün nuru Hazreti Muhammed’i (sallallâhu aleyhi ve sellem) hedef alıyordu. Tam devletin hasta olduğu devirde, Fransa, bu eserin sahne- de temsil edilmesini kararlaştırıyor. Ama, yaralı ve hasta aslan, Efendisine (sallallâhu aleyhi ve sellem) yapılan böyle bir hakaret karşısında kükrüyor. Kızıl Sultan dedikleri adam –yüz bin defa hâşâ!– Fransızlara ultiमतom gönderiyor: “Benim ve bütün Müslümanların Peygamberine (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakaret eden bu piyesi oynatırsanız, Hindistan, Arabistan ve bütün İslâm âlemini aleyhinize ayaklandırırım.” -Keşke İslâm dünyasında o şuur olsaydı!- Bu hasta aslanın kükreyişi, Fransa’da öyle bir sarsıntı meydana getirir ki, Fransızlar Voltaire’in piyesini temsile cesaret edemezler. Bu sefer, İngilizler sahneye koymak isterler; bizim yaralı aslan bir ultiमतom da onlara gönderir; derken onlar da oynatamazlar. İşte şanlı ecdadımız budur!

Evet, hasta devrinde dahi Peygamberinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) sakalına konacak bir gubar karşısında tir tir

titreyen Osmanlı'ya uzatılan dil koparılmalı. Osmanlı, tarihte devlet olarak sahabeden sonra en muallâ mevkii işgal etmiş ve altı asır Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) adını bayraklaştırmış üstün bir millettir.

Allah'ın binlerce rahmet ve mağfireti üzerlerine olsun!

Gubar: Toz.

Telâhuk: Birbirine eklenme, katılma, birikim.

Lut kavmi, Nuh kavmi gibi bazı kavimler belli suçlardan helâk edilmişlerdir. Bugün bütün ahlâksızlıklar yapıldığı hâlde, neden toplu olarak milletler helâk edilmiyor?

Öteden beri ilâhî bir kanun olarak Cenâb-ı Hak, âsî ve tâğî kavimlere –ahirette ceza vermesi muhakkak ve mukadder olmakla beraber– terbiye ve tedip için çok defa, dünyada da ceza vermiştir. Hakikaten, Hazreti Lut kavmi hakkındaki ceza, ürpertici ve ibret verici mahiyettedir. Hazreti Lut’un vazifeli olduğu Sodom ve Gomore, Lut Gölü çevresindedir. Bu birkaç belde, bir gecede tek bir sayha ile yerle bir edilmişlerdir. Hazreti Lut’un kavmini, utandırıcı günahları ve suiakbetleriyle en ince teferruatına kadar anlatan Kur’ân-ı Kerim,²²⁶ Hazreti Nuh’un kavmini de tafsilâtıyla nakleder.²²⁷ Tûfan hâdisesi zuhur eder. O günkü dünya karaları suların altında kalır; denizler buharlaşır; gökten yağmurlar yağar; yerden sular fışkırır ve bütün o âsi cemaat helâk olur... Ancak, sefine-i Nuh’a (aleyhisselâm) binen az bir grup, bir kısım zayıf hadislere göre 60-70 insan, Allah’ın tevfiikiyle kurtulur. Sonra da insanlık, yeniden, bunlardan üreyip çoğa-

²²⁶ Bkz.: Hicr sûresi, 15/58-79; Şuarâ sûresi, 26/170-175; Ankebût sûresi, 29/26-37; Zâriyât sûresi, 51/31-37.

²²⁷ Kur’ân’da 71. sûre olan Nûh sûresine bakınız. Ayrıca bkz.: Hûd sûresi, 11/25-49; Şuarâ sûresi, 26/105-121.

lır. Bu mevzuda, arkeoloji uzmanları, birtakım emarelerle bu hâdisenin cereyan ettiği yer ve cereyan keyfiyetini araştırırdursun, biz, kudsîler topluluğu üzerinde duralım.

Evet, Ümmet-i Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelince, hakikaten ister ümmet-i davet (Müslüman olmayanlar), isterse ümmet-i icabet (Müslümanlar) olsun, bugün hepsi de pek çok melaneti birden işlemektedir. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davetini duyan Avrupa, Amerika ve sair yerlerde öyle kötülükler irtikâp edilmektedir ki, hakikaten ne Hazreti Lut ne Hazreti Salih ne de Hazreti Hud devrinde bu melanetlerden hiçbirisi irtikâp edilmemiştir.

Ancak, O'nun ümmetinden olma hususiyeti, âdetâ bu ümmete paratoner olmuştur. Bu hususiyeti teyit eden Kur'ân-ı Kerim'den bir âyetin işaretini ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir bişaretini zikretmek yerinde olur.

Enfâl sûresindeki bir âyette:

*“Sen onların içinde bulduğukça, Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar istiğfar ederlerken (içlerinde istiğfar edenler var iken) de Allah, onlara azap edecek değildir.”*²²⁸ buyrulmaktadır.

Hatta burada Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mukayeselere gelmeyen büyüklüğünü mukayese için, şu hususu belirtmekte yarar görüyoruz. Hazreti Mesih'in söylediğini Kur'ân-ı Kerim nakleder:

*“... Eğer onlara azap edersen, onlar Senin kullarıdır (dilediğini yaparsın); eğer onları bağışlarsan, şüphesiz Sen Azîz ve Hakîm'sin.”*²²⁹

²²⁸ Enfâl sûresi, 8/33.

²²⁹ Mâide sûresi, 5/118.

Evet, Hazreti Mesih, azan, sapan cemaatinin durumunu Allah'a karşı ifade ederken: "Eğer Sen onlara azap edersen onlar Senin kulların. Eğer mağfiret edersen, Azîz ve Hakîm Sensin." der.

Hâlbuki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için Kur'ân'ın ifadesi şöyledir: "*Habibim, sen onların içindeyken Ben onlara azap edecek değilim. Aynı zamanda istiğfar ettikleri, (Bana döndükleri) müddetçe onlara azap etmeyeceğim...*"²³⁰

Âyetten anlaşılıyor ki, Ümmet-i Muhammed'in iki mühim paratoner ve iki mühim seddi var. Belâlar, bu paratonerlerle tesirsiz hâle gelecek ve azaplar bu sedleri aşamayacaktır.

Birincisi: Maddî ve mânevî şahsiyet-i mâneviye-i Ahmediye'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) içimizde bulunması –İlâ yevmi'l-kıyame Allah devam ettirsin!–

İkincisi: Ümmet-i Muhammed içinde hakka, hakikate sahip çıkan ve daima Allah'a yönelen ehl-i hizmet ve ehl-i istiğfar bir zümrenin bulunması... Bundan dolayı rahmetinden bekleriz. Allah bize, bilhassa toplu olarak azap etmeyecektir...

Hadis-i şerife gelince, sahih hadis kitaplarında gördüğümüz şekliyle, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetinin helâk olmaması için Allah'a (celle celâluhu) çok yalvardı. Bu yalvarmalarının en mühimi de Veda Haccı'nda, Arafat ve Müzdelife'de oldu. Bu iki mübarek yerde O, Allah'ın ilham ettiği ölçüde pek çok şey diledi. Hatta, kul haklarının affı için dahi yalvardı-yakardı.²³¹ Ancak, bu husus kabul edildi mi edilmedi mi bir şey diyemeyeceğim!

²³⁰ Enfâl sûresi, 8/33.

²³¹ İbn Mâce, *menâsik* 56; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/14.

Evet O Sultanlar Sultanı'nın, Ümmet-i Muhammed'in helâk olmaması mevzuunda pek çok yalvarış ve yakarışları olmuştu. Bunu sahabe-i kirama şöyle anlatıyor:

“Ben, Rabbimden, benim ümmetimi helâk etmemesini istedim. Rabbim benim bu duamı kabul buyurdu. Dedi ki: ‘Onların helâki kendi aralarında olacaktır. Günah işledikleri zaman Ben onları birbirine düşürecek ve vurduracağım.’ Ben bunun da kalkmasını diledim; ama Rabbim bunu kaldırmadı.”²³²

Evet, iradeleri ile halledecekleri bu mesele kaldırılmamıştı... Başka kavimler günah işledikçe semavî ve arzî afetler onları kırıp geçirecek; ama, Ümmet-i Muhammed cürüm işledikçe birbirine düşecek, ittihat ve ittifakları bozulacak, ihtilaflarla hırpalanacaklar. İşte, Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun kalkmasını Rabbisinden çok diledi; ancak, Cenâb-ı Hak –hikmetini Kendi bilir– bunu kaldırmadı.

Bir de şu hususu, bir âyetin işareti, ehl-i keşif ve tahkikin beyanı olarak arz edeceğim. Bir yerde az dahi olsa, Kur’ân-ı Mu’cizü'l-Beyan’a, dine ve diyanete samimî hizmet varsa ve orada ehl-i hakkın mağlup olma endişe ve tehlikesi de bulunmuyorsa, bu işi yapan topluluk, paratoner gibi belâların def u ref’ine vesile olacaktır. Evet bu şekilde dine hizmet eden, on tane samimî adam olsa, bunlar paratoner gibi belâları kırıp def u ref’ine vesile olacaktır. Ama; ehl-i hak mağlup ise, Allah Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri onları da sarsacaktır.

İşin doğrusunu Allah bilir.

İrtikâp: Kötü bir fiilde bulunma, suç işleme.

Tâgî: Azgın, âsi, yoldan çıkmış.

Tedîp: Ceza verme, haddini bildirme.

²³² et-Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, 11/374; el-Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, 1/117; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 8/292.

Peygamberimiz'in peygamberliğinin kendi devrine ait ve Araplara mahsus olduğu iddia ediliyor. Bu hususu açıklar mısınız?

Peygamberimiz'in peygamberliğinin, kendi devrine ait olduğuna dair en küçük bir vesika, hatta bir işaret bulunmadığı gibi, sırf Araplara gönderildiğini gösteren herhangi bir delil de mevcut değildir. Aksine, mevcut bütün deliller, hayat-ı seniyyeleri boyunca, olanca güç ve kuvvetini kullanarak İslâm dinini dört bir yana yaymak istediği merkezindedir.

İskender, dünya hâkimiyeti adına; Sezar, Roma ve Romalılar hesabına; Napolyon, bir saltanat uğruna cihanı fethetmeye ve bir cihan devleti kurmaya azmetmişlerdi. Varlığın özü, zaman ve mekânın efendisi Yüce Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise, arkasındakilere cihanı fethetme direktiflerini verirken, dünyevî-uhrevî mutluluğa giden yollardaki tıkanıklıkları açmak, eşref-i mahluk olarak yaratılıp, baş aşağı, aşağıların aşağısına yuvarlanan insanı, yaratılışındaki hedef noktaya ulaştırmak ve insanoğluna yitirdiği haysiyeti iade etmek için veriyordu. O bu gayeleri gerçekleştirmek için, Allah'ın elçisi olarak ve O'nun emir ve direktifleri altında, daha hayatta iken, ışık saçan mübarek elini dünyanın dört bir

yanına uzattı ve Hak'tan getirdiği mesajları, sesini duyurabil-
diği herkese ve her yere sundu.

Şimdi O'nun vazifesinin şümüllü ve peygamberliğinin umumî olduğunu gösteren bazı hususları beraber gözden geçirelim:

1. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha Mekke'de iken bir kısım Müslümanları Habeşistan'a göndermişti ki, bu ilk müşidler sayesinde pek çok Habeşli, Müslümanlıkla tanışma fırsatını buluyor ve tanışıyordu. Vâkıa, Habeşistan'a bu ilk mesajı götürenlerin seyahatleri, zâhiren bir hicretti; ama Müslümanların oradaki gayretleri sayesinde, Necâşî ve çevresinin Müslüman olması, İslâm Peygamberi'nin bir cihan peygamberi olmasına ilk işaret ve ilk "Evet" demektir.

2. Saadet asrında, ilk Müslümanlar arasında Habeşli Hazreti Bilâl'in, Rum diyarından Hazreti Suheyb'in ve Fars ülkesinden de Hazreti Selman'ın ayrı ayrı ırklardan oldukları hâlde ilk safî teşkil edenler arasında yerlerini almaları hem başka başka ırklardan birer numunenin bulunması, hem de Arap olmayan bu insanlara pek çok Arap'ın üstünde yüksek bir pâyeye verilmesi, İslâm'ın nasıl bir âlemşümül düşünce ile ortaya çıktığını göstermesi bakımından çok mânidârdır.

3. Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine-i Münevvere'ye hicretleri esnasında, kendilerini takiple vazifelenendirilen Sürâka İbn Mâlik'e, Irak'ın fethinden senelerce evvel, İran hükümdarı Kısra İbn Hürmüz'ün bileziklerini kollarına takacağını müjdelemesi²³³ peygamberliği ile alâkalı mesajların İran'a götürüleceğine bir işaret ve götürülmesi lâzım geldiğine de bir delâletti ki kendilerinden az sonra verilen bu bişaret

²³³ Bkz.: İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/41.

gerçekleşmiş ve Irak baştan başa Müslümanların eline geçmiş, Sürâka da Kisra'nın bileziklerini alıp koluna takmıştı.²³⁴

4. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ubâde İbn Sâmit'in zevcesi Ümmü Haram binti Milhân'ın hanelerinde istirahat buyururken, uyumuş, bir rüya görmüş ve uyanıklarında gülerek şöyle buyurmuşlardı: “Rüyamda ümmetim bana arz olundu. Koltuklara kurulmuş melikler gibi deniz seferleri yaptıklarını gördüm.”²³⁵ Bir önceki vak'ada olduğu gibi, burada da, ilâhî mesajların denizaşırı ülkelere götürülmesi yolunda bir iş'ar ve işaret yapıyordu ki bu mübarek müjde de yine sahabe döneminde gerçekleştirildi.²³⁶

5. Bir keresinde ashabına: “Benden sonra Mısır fethedilecektir. Mısır insanı hakkında hayırhah olun ve yumuşak davranın, zira onlarla sizin aranızda hem bir akrabalık hem de zimmet var.”²³⁷ diyerek daha sahabe döneminde İslâm nurunun Mısır'a ulaşacağını haber veriyor ve Mariye Validemiz vasıtasıyla tahakkuk eden akrabalığın da korunmasını istiyordu.

6. Hendek Vak'ası öncesinde, Medine'nin etrafında hendek kazarken, kendileri de bizzat ashabi arasına girmiş, kazma, kürek, manivela kullanmış ve bu esnada onlara Hire'nin fethedileceğini, Kisra'nın sütunlarının yıkılacağını ve Şam'ın Müslümanların eline geçeceğini müjdelemişti.²³⁸

Şimdi bunca delilden sonra O'nun peygamberliğinin Araplara mahsus ve kendi devrine has olduğunu iddia edebilir miyiz? Yoksa, Hire'yi, Kisra'yı, Şam'ı Arap Yarımadası

²³⁴ el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/357-358.

²³⁵ Buhârî, *cihad* 3; Müslim, *imâret* 160, 161.

²³⁶ Buhârî, *cihad* 8; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/441.

²³⁷ et-Taberî, *Tarihu'l-ümem ve'l-mülûk*, 4/228.

²³⁸ Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/303; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/116.

içinde mütalâa ederek Hirelilere, İranlılara, Şamlılara Arap mı diyeceğiz?..

Kaldı ki O'nun vazifesinin umumî ve davasının âlem-şümül olduğuna dair pek çok âyet ve hadis zikretmek de mümkündür.

Şimdi numune olarak birkaçına işaret edelim:

1. Bir hadis-i şeriflerinde “Her peygamber, kendi cemaatine peygamber olarak gönderilmiştir. Ben bütün insanlığa gönderildim.”²³⁹ -diğer bir rivayette: “Siyaha-beyaza”²⁴⁰ şeklidir-, Taberî'nin bunu teyiden naklettiği hadiste ise “Ben herkese, hem bir rahmet, hem de peygamber olarak gönderildim. Benim vazifemi yerine getirip tamamlayın. Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.”²⁴¹ buyurmaktadır.

2. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kısra'nın elçisi geldiğinde ona “Gelecekte dinim ve dinimin hâkimiyeti, Kısra'nın tahtına ulaşacaktır.”²⁴² diyerek, vazifesinin İran'ı, Turan'ı içine alacak şekilde bütün cihanı aydınlatmak olduğunu ihtar etmektedir.

3. Anadolu ve İstanbul, Müslümanların eline geçmeden asırlarca önce bir gün fatih orduların gidip Avrupa kapılarına dayanacağını haber vermiş, feth-i mübîni teşvik etmiş, fatih asker ve fatih kumandanı alkışlayarak “Mutlaka Konstantıniyye fethedilecektir. Fetheden kumandan ne kumandan! Onun askerleri ne asker!”²⁴³ demiş, ashabına dünyanın dört bir yanını göstermiştir.

²³⁹ Buhârî, *teyemmüm* 1; salât 56; Müslim, *mesâcid* 3.

²⁴⁰ el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/460; et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 11/61; İbnü'l-Mübarek, *ez-Zühed*, 1/377.

²⁴¹ et-Taberî, *Tarihu'l-ümem ve'l-mülûk*, 2/128.

²⁴² Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/116; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/303.

²⁴³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/335; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/422.

Kur'ân'ın bu mevzudaki ifadeleri ise, herhangi bir tevile, tefsire tâbi tutulmayacak kadar açık-seçiktir. Meselâ,

1. Sâd sûresinde “O Kur'ân bütün âlemlere öğüttür.”²⁴⁴ diyerek, Peygamberimiz'in bütün insanlığı uyarmakla vazifeli olarak gönderildiği ihtar edilmektedir.

2. Yâsîn sûresinde daha açık bir ifadeyle “Bu Kur'ân Hazreti Muhammed'e verildi ki, hayatta olan herkesi uyarısın ve inkâr edenlere de azap hükmü hak olsun.”²⁴⁵ ferman ederek, O'nun peygamberliğinin, ins-cin yaşayan herkese şamil olduğunu ve ne suretle olursa olsun O'na muarazanın da küfür ve nankörlük sayılacağını apaçık anlatmaktadır.

3. Sebe sûresinin “Biz seni ancak, topyekün insanlığa bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Ne var ki insanların çoğu bilmiyorlar.”²⁴⁶ mealindeki âyetiyle...

4. A'raf sûresinin, “De ki: Ey insanlar, ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim.”²⁴⁷ mealindeki âyetleri ise, O'nun bir cihan peygamberi olduğunu, Hak tarafından bütün beşere gönderilmiş bulunduğunu apaçık ifade etmektedir. İş böyle iken, ciddî hiçbir şeye dayanmadan, kalkıp O'nun peygamberliğini zaman ve mekân itibarıyla dar bir muhite sıkıştırıp, O'nu da sadece kendi devrine mahsus görüp göstermek gibi iddiaların mânâsını anlamak oldukça zordur.

Bundan başka, Kur'ân-ı Kerim'de sadece içinde yaşadıkları cemaatlere elçi olarak gönderilen peygamberlerin bu hususî elçilikleri açıkça anlatılarak cihan peygamberiyle

²⁴⁴ Sâd sûresi, 38/87.

²⁴⁵ Yâsîn sûresi, 36/70.

²⁴⁶ Sebe sûresi, 34/28.

²⁴⁷ A'raf sûresi, 7/158.

diğerlerinin farklılıklarına dikkat çekilmiştir. Meselâ Hazreti Nuh (aleyhisselâm) için “*And olsun, Nuh’u da kavmine gönderdik: Ey kavmim, dedi. Allah’a kulluk edin, sizin O’ndan başka mâbudunuz yoktur.*”²⁴⁸ Keza, Hazreti Hud (aleyhisselâm) için “*Âd kavmine de kardeşleri Hud’u gönderdik: Ey kavmim Allah’a kulluk edin, sizin O’ndan başka mâbudunuz yoktur.*”²⁴⁹ Bunun gibi Hazreti Salih’le alâkalı olarak da, “*Semud kavmine de kardeşleri Salih’i gönderdik: Ey kavmim dedi. Allah’a kulluk edin. Sizin O’ndan başka mâbudunuz yoktur.*”²⁵⁰; 80. âyette²⁵¹ Hazreti Lut için, 85. âyette Hazreti Şuayb için aynı şeyler ifade buyrulmakta²⁵²; hatta Kur’ân-ı Kerim’de, bu peygamberlerin anlatıldığı hemen her yerde, onların kendi millet ve kendi cemaatlerine peygamber olarak gönderildiklerine de dikkat çekilmektedir ki bu da Kur’ân-ı Kerim’in meseleyi mutlak ve müphem bırakmayıp, “Kim cihan peygamberi, kim değil; kim kavim ve kabilesini irşada memur edilmiş, kim bütün insanlığı aydınlatmakla vazifelendirilmiş” bu hususları tasrih ettiğini göstermektedir.

Aslında O’nun peygamberliği, peygamber olarak gönderildiği günden itibaren, dünyanın dört bir yanında duyulmuş ve hüsnü kabul görmüş; sunduğu mesajlar, Merâkeş’ten Mâveraünnehir’e kadar geniş bir sahada tesir icra etmiş ve

²⁴⁸ A’râf sûresi, 7/59.

²⁴⁹ A’râf sûresi, 7/65.

²⁵⁰ A’râf sûresi, 7/73.

²⁵¹ “*Lut’u da gönderdik. Halkına dedi ki: “Daha önce hiç kimsenin yapmadığı pek çirkin bir işi siz mi yapıyorsunuz?”* (A’râf sûresi, 7/80)

²⁵² “*Medyen ahalisine de içlerinden biri olan Şuayb’i gönderdik. ‘Ey benim halkım!’ dedi, ‘yalnız Allah’a kulluk edin, sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. İşte size Rabbinizden açık delil geldi.’ ‘Artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların haklarını eksiltmeyin, halka haksızlık etmeyin, ülkede düzen sağlanmışken fesat çıkarıp huzuru bozmayın. Bana inanıp bu dediklerimi yapmanızı sizin için elbette hayırlıdır.’* (A’râf sûresi, 7/85)

hayata hayat olmuş; Allah'tan getirip vaz'ettiği kanunlar asırlar boyu pek çok İslâm devleti tarafından benimsenip tatbik edilmiş ve beşere sunduğu esaslar, daima hayatla içli-dışlı, düşüncenin önünde, ilimlere rehber, düşünce ve araştırmanın teşvikçisi olmuş ve hele, asırlardan beri İslâm düşmanlarının bunca baskı, tecavüz ve tahriplerine rağmen O'nun getirdiği esasların hâlâ her yerde taze, yeni ve aranır olması; günümüzde dahi binlerce ilim adamı ve düşünürce, insanlığın yeniden fethedilmesinin ancak O'nun getirdiği ruh ve esaslarla mümkün olacağına ittifak edilmesi, O'nun âlemsümul (evrensel) peygamberliğine bir değil, binlerce delil mahiyetindedir.

Hâsılı, peygamberliğini dünyanın dört bir yanına duyurmak maksadıyla, bütün muteber hadis ve siyer kitaplarının belirttiği üzere, Roma imparatoru Heraklius'tan²⁵³, Mısır kralı Mukavkıs'a²⁵⁴, İran'ın Kisra'sından²⁵⁵, Habeş Necâşî'sine²⁵⁶ kadar nâmeler gönderip Hak dine davet ettiği o ilk günden asrımıza kadar O hep bir cihan peygamberi olarak kendisini tanıtmış, getirdiği dinî esasların, beşerin büyük bir kısmı tarafından hüsnü kabul görmesi de O'nun öyle olduğunu ispatlamıştır. Artık aksine ihtimal verilmeyen böyle bir mevzuda yeni yeni şüpheler üretmek, kin, garaz ve haset eseri olsa gerek.

²⁵³ Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 16; Müslim, *cihad* 74.

²⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/324.

²⁵⁵ Buhârî, *ilim* 7; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/423.

²⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/104.

*İslâm'da meşrepçilik var mıdır? Sahabe-i kiram
arasında böyle ayrılıklar oluyor muydu?
Birleştirici bir fikir ne olabilir?*

Meşrep kelimesi Arapça'dır ve içmek mânâsına gelen "şurb" kökünden gelir.

Halk arasındaki mânâsı ile insanların, aynı hakikatleri teferruatta değişik anlaması demektir.

Hususiyle bugün, İslâm, iman ve Kur'ân'a hizmet etme davasında, maksatta hedefte bir olmakla beraber, vesile ve yollarda farklı mülâhaza ve farklı düşüncelere "meşrep" nazarıyla bakabiliriz.

Dünyanın şarkında ve garbında, kim dine, imana hizmet eder; kim âli olan İslâm dinini âli gösterirse, meşrebi ne olursa olsun o kabul edilmeli, takdir görmeli ve alkışlanmalıdır. Yollar, metotlar bir olmayabilir. Önemli olan hedef ve maksat birliğidir.

Bu yolların değişik değişik olmasına tesir eden çeşitli sebepler vardır. İnsanın yetiştiği muhitin, aldığı kültürün, onun üzerinde tesiri olduğu gibi, aynı zamanda, Esmâ-i İlâhiye'ye mazhariyet keyfiyetinin de tesiri vardır. Buna göre, ayrı ayrı meşreplerin zuhur etmesi normaldir ve öteden beri de zuhur edegelmiştir.

Hazreti Ali'nin meşrebi hiçbir zaman Hazreti Ebû Bekir'le kabil-i kıyas değildi. Faruk-u A'zam Hazreti Ömer'le Ebû Zerr'in meşrepleri de tamamen birbirinden farklıydı. Hâlbuki ikisi de aynı celâdet ve şehamet içinde idi. Fakat Hazreti Ömer'de fevkalâde bir devlet ve idare anlayışı, mükemmel bir teşkilâtçılık bulunmasına mukabil, Hazreti Ebû Zer, daha çok ferdî bir insandı...

Bundan anlaşılıyor ki, bütün dinleri tevhid, bütün meşrepleri telif eden ve bütün mizaç ve mezacları aşan Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrinde dahi, meşrepler ve mizaçlar tamamen ortadan kalkmadı; meşreplerin tevhidine gidilemedi ve gidilmedi...

Aslında bunları tevhid etmek fitrata da aykırıdır. Zira farklı farklı yaratılan kimselerin aynı şekilde düşünmesine imkân yoktur. Tabiî, zorlamanın da çeşitli komplikasyonları olma ihtimali vardır.

Denebilir ki, mezhepleri telif etmek isteyenler, fıtrattaki bu ince hususu kavrayamamış, insanın mahiyetini tanıyamamış ve dolayısıyla beşeri ve beşerdeki istidatları görmezlikten gelen veya göremeyen kimselerdir. Allah'ın yarattığı kabiliyetler, eğer O'nun hikmetlerinin iktizasına göre faaliyet gösterecek ve fonksiyonlarını tam ifa edeceklerse, elbette ayrı ayrı mezhepler de olacaktır.

Binaenaleyh, istidatlardaki bu farklılık fıkıhta, Hanefî, Şâfiî, Malikî, Hanbelî, Evzâî, Sevrî ve Zührî... -ilâ maşâallah- mezhepler hâlinde zuhur edecektir. İnsanların gönlüne, hissiyatına, kalbine, vicdanına hitap eden ve şeriat-ı garrâ, din-i mübin-i İslâm'a hizmet etme maksadıyla, ta Devr-i Risaletpenâhî'den,

bugüne kadar kurulmuş, kalb ve ruhun inkişafının hedeflendiği sistemlerde de değişik tarikatlar şeklinde ortaya çıkacaktır.

İlk sofiler Süfyan-ı Sevri, İbrahim İbn Edhem bilhassa hem her sofinin itimat ettiği Bayezid-i Bistâmî, daha sonraları Cüneyd-i Bağdadî.. hususiyle açtığı çığırda dev bir insan olarak, bütün ehl-i hak tarafından sevilip sayılan Gavs-ı A'zam Abdülkadir Geylânî ve şahlar şahı Şah-ı Nakşibend Hazretleri ayrı ayrı meşrepleri, ayrı ayrı mizaçları temsil ederek, hep aynı rengin değişik tonlarında, Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakikatini canlandırmaya çalışmışlardır.

Muhyiddin İbn Arabî'nin tarikatını, İmam Rabbânî Hazretlerinininki ile yan yana koyacak olursanız, birbirinden çok uzak oldukları görülecektir. Büyük veli İmam Rabbânî, sahabe mesleğinin büyük temsilcisi ve fark mezhebinin de kutbudur. Herkesin ittifakıyla Hakikat-i Ahmediye'yi (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok iyi anlamıştır. Zâhir ve bâtın-ı Ahmediye'yi (sallallâhu aleyhi ve sellem) telif etmiş ve O'nun iç-dış bütünlüğünü en mükemmel şekilde anlatanlardan birisi, belki de birincisi olmuştur. Dört yüz seneden bu yana neşrettiği envarın aydınlığını hâlâ kalblerimizde hissetmekteyiz...

İşte bu dev insan, yer yer Muhyiddin İbn Arabî'ye karşı "Fütûhât-ı Mekkiye değil, Fütûhât-ı Medeniye..." diyerek peygamber yolu ve sahabe mesleğini nazara verir ki, bu yol Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat yolu ve bu cemaat da Hakikat-i Ahmediye'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) temsilcileridirler. Haddizatında bu mesele, bir meşrep meselesidir. İbn Arabî "vahdet-i vücud"a kâil ama, bu, bir ölçüde, "Allah'ta Allah'tan başka varlık yok." mânâsına değil de, "Allah'ta Allah'tan başka varlıkların bizzat vücutları yok." mânâsına "vahdet-i şühud"u işmam eden bir vahdet-i vücud demektir.

Ben, bu dolambaçlı ve karmakarışık yollara, meşreplerin ittihat edemediğini anlatmak için sizleri çektim ve dolaştırdım.

Soruya esas teşkil eden meseleye gelince, dünya durdukça, meşrepler ve mezhepler de ihtilaf edecek ve kimse bunun önüne geçemeyecektir. Ama, vesilelerde ayrılmalara rağmen, maksatta birleşebileceği de her zaman mümkün olabilecektir. Diller ayrı ayrı da olsa, anlattıkları hakikat tektir ve tek olacaktır. Arap şairin dediği gibi:

“Bizim ifadelerimiz çok çeşitli ve dağınıktır.

Ama senin güzelliğin birdir.

Hepsi senin o güzelliğine işaret etmektedir.”²⁵⁷

Sözler başka başka, ibareler değişik; edalar, havalar hepsi ayrı ayrı ama, hepsinin anlattığı da o biricik güzellik... Evet, ruhlarda Allah'ın rızası, gönüllerde Şeriat-ı Ahmediye (sallâhu aleyhi ve sellem) sevgisi ve ruh bu esasa pervane olduktan sonra ihtilaflar, sürtüşmeler bulunsa bile, anlaşılabilir ittihat etme her zaman mümkün olacaktır.

Bugün, gerçek İslâm anlayışı ile bir ittihat ve vifakın meydana gelmesi için lâzım gelen bir kısım şeyler varsa, –ki ben de vardır– onların üzerinde durmamız icap edecektir.

İttihat ve ittifak, birleşip bütünleşme ve meşrep anlayışını aşabilme, ya hissî plânda veya fikrî ve mantikî plânda olur. Bir seviyede hissî plândaki bu ittihat ve ittifak anlayışı, çeşitli cemaatlerin bir araya gelmelerine, sûrî dahi olsa bir vahdet tesis etmelerine kâfi gelebilir. Ama, insanlar belli bir seviyede sabit kalmadıkları, daima fikir ve ruh plânında inkişaf ettikleri için, çok zayıf ve pamuktan bir iplik mesabesinde olan bu hissî vahdet ve bu vahdeti meydana getiren bağ, bazen kâfi

²⁵⁷ ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 2/160.

gelmeyebilir. Onun için insanlar hissî bağına kâfi geleceği noktaya kadar hissî bağlarla bağlansalar da, onun kâfi gelmediği noktada, bir masanın etrafında oturup fikrî ve mantıkî bir vahdet temin etmeleri şarttır. Evet, hakkı, bâtılın savletinden kurtarmak; zalimler karşısında zilletten kurtulmak; Ümmet-i Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanlığın sükun ve huzuru için bir misal olmasını temin etmek ve Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın hakkı olan bir saygın ufukta kabul görmesini sağlamak için, fikir ve mantık plânında anlaşma mecburiyetindedirler.

Meseleyi bir ölçüde misallerle müşahhaslandırarak olursak, insanlarımız arasında, 20-30 sene öncesine kadar hissî bir ittifak ve ittihat vardı. Bu ittihat ve ittifak, Müslümanların karşısında alternatif olarak komünizm ve inkârcılık gibi cereyanlar bulunduğu için idi... Yani karşı tarafta, –hâşâ– Allah ve Resûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabul etmeyen, Kur'ân-ı Kerim'i kökten inkâr eden bir zümre; beride de ne kadar antikomünist varsa –komünizm karşısında hür devletlerin ittifakı gibi– bir araya gelip birleşmişlerdi. Meselâ, milliyetçilik esaslarıyla yürüyen, yeniden doğuş ve diriliş felsefesiyle yürüyen, iman esaslarının neşrini prensip olarak benimseyip öyle hareket eden, siyasî sahada işe vaziyet etmeyi düşünüp ve bu plâna göre hizmet veren ne kadar siyasî ve gayri siyasî klik varsa, hemen hepsi antikomünist bir birlik teşkiliyle ittihat ve ittifak etmişlerdi. Onun için ateizme karşı olan herhangi bir kişi, Sebilürreşad okuduğu gibi, Yeni İstanbul, Hür Adam, Büyük Doğu, hatta Orkun ve Millî Yol da okuyordu. O günlerde inananlar cephesi adına münteşir gazete ve mecmuaların marufları bunlardı. Ama bunlardan birisi daha çok Altaylar ve Sübhandağı etrafında dolaşıyor,

diğeri, Gâr-ı Hira'dan, Sevr Mağarası'ndan ve mukaddes şehir Medine'den bahsediyordu. Birisi gönülden, bir diğeri de dimağdan bahisler açıyordu. Bu hissî hava içinde, hemen pek çok kimse diyordu ki: "Ne olursa olsun, karşımızda Allah'ı inkâr edenlerin teraküm ettiği bir zamanda, vahdetimizi zedelememeliyiz."

Görüldüğü gibi, ittifak o sıralarda böyle tamamen hissîlik üzerine müesseseti. Bu itibarla, bir an geldi ki, artık, mevcut uhuvvet anlayışı kâfi gelmez oldu. Müslümanlar fikir plânında, kalb plânında ilerlediler. Düşünüp, araştırıp, okuyup terakki ettiler. Neyin ve hangi fikirlerin İslâm'a zıt olduğunu görüp öğrendiler veya büyük bir kısmı itibarıyla öyle zannettiler. Bir müşterek müdafaa, müşterek mülâhaza, müşterek hamle o güne kadar onları bir araya getirmişti; ve uzun zaman da beraber yatıp-kalkmış, aynı çatının altında beraber bulunmuş.. tıpkı, Allah'a, Peygamber'e küfredenlerin bir çatı altında toplandığı gibi bunlar da hissî müttetikleriyle yan yana gelmişlerdi. Kim bilir, belki de işte o zaman, akı-karayı, iyiyi-kötüyü enine boyuna görme imkânı elde ettiler ve her şeyi anladılar. Evet, görüp anladılar ki, kendileri, bütün efkâr ve kalbleriyle Medine medeniyetine doğru ve her plânda Resûl-i Ekrem'le (sallallahu aleyhi ve sellem) gelen ilâhî gerçekleri hâkim kılmak istikametinde hareket ederken, başkaları başka sevdada ve bu düşüncelerden fersah fersah uzak... Derken, o zamana kadar bağlandıkları hissî bağlar çatır çatır kopmaya başladı.. derken, bütün bütün duygu ve hislerin başka başka olduğu ortaya çıktı.

İşte, bu dönemden sonradır ki, hissî bağlar da yetmeme-ye başlamıştı. Bundan böyle, birbirinden kopup biri Çin'e

biri Maçın'e doğru, ayrı ayrı istikametlere giden kimseleri, fikir ve mantık plânında bir araya getirecek esaslara, umdelere ve dinamiklere ihtiyaç vardı...

Biz kendi açımızdan, önce Türkiye, sonra da topyekün âlem-i İslâm'da yeniden varoluş ve diriliş tablolarını müşâhede edip herkesin kendine düşeni yaparak, istikbal örfânesine bir şeyler hazırladığı inanç ve kanaatini muhafaza etsek bile, riayetinde zaruret olan bir kısım esasların kulak ardı edilmemesi gerektiğini hatırlatmakta da fayda mülâhaza ediyoruz:

Evelâ, bugün herkesin, başkalarını kendi meşrebine sokmaya çalışmadan vazgeçerek, Hak yolundaki her hizmeti alkışlaması şarttır. Nasıl ki, değişik meslek erbabı, sanatkâr ve zanaatkârlar birbirlerini kabullenip, semere-i sa'yelerini, çalışmalarının neticelerini mübadele edip değiştiriyorlar ve umumî maksat istikametinde birbirlerine destek oluyorlar. Öyle de, değişik meşrep ve mezhep mensupları arasında aynı anlayışın yolları araştırılmalı, maksat ve neticenin yumuşatıcılığıyla, sebep ve vesilelerin sertliği mutlaka kırılmalıdır. Bunun için de yapılması gerekli olan tek şey, herkesi kendi hizmet sahası içinde alkışlamak ve "Benim Allah'ımın adını anan, Peygamberim'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) takdir ve tebcil eden herkes kardeşimdir." diyerek başkalarını kabullenmektir. Kabullenip, kapitalizm ve komünizme yutulmamak, ateistlerin meydana getirdiği korkunç vakuma kapılmamak için, sûrî dahi olsa bir ittifak ve ittifak temin edilmelidir. İngiltere insanı, kendi kader ve kendi geleceği için "Anglo-Sakson ve Galli" olarak bir vahdet temin etmişlerdir. Bu iki ayrı ırk, birbirlerinden öyle nefret eder, öyle tiksindirler ki,

bir Anglo-Sakson'a "Galli" desen ağzına bir yumruk indirir. Galliyeye de "Anglo-Sakson" desen o da sana bir yumruk savuruverir. Bununla beraber, bu iki zümre arasında, zâhir plânda bugüne kadar en ufak bir çekişme, bir mücadele hissedilmemiştir. Çünkü bir masa başında oturmuş, aralarındaki farklı noktaları görüşmüş, asgarî müşterekleri tespit etmiş, İngiltere'nin kaderi ve istikbali adına bir kısım fedakârlıkları göze alarak anlaşma noktalarını bulmuş ve anlaşmışlardır.

Bunun bizim davamız açısından mânâsı şudur: Her birimiz hangi meşrepten olursak olalım, Allah'ımız bir, Kitabımız bir, Peygamberimiz bir, kıblemiz bir, yolumuz bir, yöntemi-miz birdir. Evet işte, böyle bir anlayışla vahdetimizi hissîlikten çıkarıp bu "bir bir"ler üzerine kurmak mecburiyetindeyiz. Zira bütün bu "birler" birliği iktiza etmekte ve vicdanlarımızı birlik ruhuna çağırmaktadır. Aksini iddia, nefsin mazeret mırıltılarından başka bir şey değildir.

Şimdilerde, kıymetli bir hazineyi belli bir noktaya götürmeye azmetmiş olan bizler, onu yerine ulaştırdıktan sonra ille de bir düello gerekiyorsa, o mel'un işi, emaneti sahiplerine devrettikten sonra yapalım. Fakat önce mutlaka, bu mübarek milletin bugününü-yarınını düşünelim. Ve şu memleketin, dinsizlere, inkârcılara peşkeş çekilmesine fırsat vermeyelim ve buna imkân hazırlamayalım...

Bu mevzuda ikinci yol da şudur: Hiç kimse, başkalarını kendi yol ve sistemine girmeye zorlamamalıdır. Varsın herkes kendi anlayışı içinde hizmet etsin. Şurası unutulmamalıdır ki, bir kısım kimselerin, içine düştükleri fikirlerden vazgeçmeleri zor, hatta çok defa imkânsızdır. Zor kullanmak ise kat'iyen çıkar yol olmadığı gibi, kabil-i iltiyam olmayan inşikaklara da

sebebiyet verebilir. Müsamaha ve tolerans ise, Kur'ân'ın tavsiyesidir. Toleranslı hareket edip müsamahalı davrananlar, yarınlar a ait önemli bir meseleyi halletmiş sayılırlar.

Üzerinde durulması gerekli olan diğer bir husus da şudur: Meşrepler, mizaçlar ittihat etmediği için, herkes kendi meşrebi içinde, Kur'ân ve imana hizmet ederken oldukça mühim şeyler de yapmaktadır. Bir kısım büyük kalemler, hayat-ı içtimaiyemizle alâkalı meseleleri, problemleri halletmektedirler ki, İslâm'ın bu türlü problemlerinin halledilmesine de ihtiyaç vardır. Binaenaleyh, bırakalım, bazıları içtimaî ve iktisadî meseleleri halletsinler. Bizler de yapabileceğimiz şeylerle meşgul olalım. Abbasîler devrinde olduğu gibi, şimdilik onların adaptasyonlarını yapalım. Ehl-i Sünnet kıstaslarıyla ölçüp biçelim, atacağımızı atıp tutacağımızı turalım ve yeni terkiplerle, yepyeni bir dünyanın kurucuları ve hazırlayıcıları olmaya çalışalım.

Bir başka grup düşünelim ki, Ehl-i Sünnet açısından tenkit edilecek bazı yanları olabilir. Ama, böyle bir araştırma ve tetkik mevzuunda, değil onların, Batının bile alınacak müsbet yönleri olduğunu kat'iyen hatırdan çıkarmayalım. Bizim izzet ve onurumuz, onların da düşmanlık ve nefretleri hesaba katılarak, alınabilecek şeylerini almada ne zarar var! Aslında her bâtil mezhep içinde dahi, bir dâne-i hakikat vardır ve o mezhep, hayatiyet ve mevcudiyetini ona borçludur. İşte, o tek dâne-i hakikat her zaman alınabilir ve alınmalıdır da...

Bu meseleyi izah için bir misal arz edeyim: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ten ayrı Müslümanlar içinde, öteden beri devam edegelen birbirine zıt iki kutbun temsilcisi iki mezhep vardır: Mutezile ve Cebriye. Mutezile mezhebi, "Kul fiilin hâlıkıdır." prensibine göre hareket eder.. Cebriye mezhebi ise "Her şeyi

Allah yaratır, kul robot gibidir.” düşüncesiyle hareket eder. Bunlar, insanın iradesi ve Allah’ın yaratması mevzuunda birbirine zıt kutuplarda bulunmaktadır.

Mutezile “İnsan kendi fiilini kendi yaratır, Allah müdahale etmez.” şeklinde düşünmüştü. Günümüzde, rasyonalistlerin çoğu da Mutezile gibi düşünmektedir.

Cebriye ise, bunun aksine, insana hiçbir pay ayırmamakta, hiçbir irade tanımamaktadır. Onlara göre mükellefiyetleri ve iradesizliğiyle insan, eli kolu bağlı, sırtından yediği bir tekme ile suya düşürülmüş ve kendisine “Sakın ıslanma!” denmiş gibi bir durum arz etmektedir.

Ehl-i Sünnet, ondan aldığı bir dâne-i hakikatle öbüründen aldığı başka bir hakikati birbirine mezcetmiş ve bir sentez yapmıştır. Mutezile’ye demiştir ki: Evet insanın iradesi vardır. Kur’ân’ın pek çok âyeti buna delâlet eder. İnsanın iradesi vardır ki, insan iradesiyle amel-i salih yapacak ve Cennet’e girecektir. Vardır ki, Kur’ân-ı Kerim “İnsana çalışmasından başka bir şey yoktur.”²⁵⁸ demektedir. Fakat “Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz.”²⁵⁹ fehvasınca, Allah’ın dilediğinin, bir esas olduğu da kat’iyen hatırdan çıkarılmamalıdır. Evet, sizin irade dediğiniz şeyin tasarruf dairesi o kadar dardır ki, âdeta varlığı ile yokluğu müsavidir. Ama, şart-ı âdi olarak o irade vardır ve günah-sevap, ceza-mükâfat gibi hususlara da bir esastır.

Ben bütün bunlarla şunu anlatmaya çalıştım: Kapitalist bir sistem içinde de bir dâne-i hakikat vardır, komünist sistem

²⁵⁸ Necm sûresi, 53/39.

²⁵⁹ Tekvîr sûresi, 81/29.

içinde de. Ama, komünizma onu istismar ediyor. Devletçiliği, fakiri koruyup kollamayı istismar ediyor ve münafıklık yapıyor. İşte bunlar kitleleri, cemaatleri sürükleyip götürüyorlar. İslâm'a gelince, onun bütün meseleleri, bütün prensipleri hak, hakikat, istikamet ve adalettir. O, her yönüyle birleştirici prensipler mecmuasıdır.

Meşreplere gelince, her meşrep içinde bir dâne-i hakikat vardır. Cenâb-ı Hakk'ın, farklı mizaç, meşrep ve mezaklarda yarattığı şeyleri görmezlikten gelerek, fitrat hakikatine karşı çıkıp, ayrı ayrı cetvellerden fişkırان suları karıştırarak, hayalî vahdet yolları araştırmayalım. Herkes kendi sahasında envâr-ı Kur'ân ve imanı neşretsin ve başkaları ile uğraşmasın.. ittifak edemiyorsa da hiç olmazsa ihtilafa düşmesin. En azından Müslümanları çekiştirip durmasın. Her Müslümanı alkışlamasını bilsin. Her "Allah" diyenin arkasında olsun. –İnşâallahü Teâlâ– o takdirde, kısa zaman sonra, ittihat ve ittifak teessüs edebilir.

Celâdet: Yiğitlik, kahramanlık, metanet.

Fehvasınca: Uyarınca, gereğince.

Şhamet: Akıl ve zekâ ile birlikte olan cesaret.

Teraküm etmek: Birikmek, yığılmak.

Vîfak: Anlaşma, uyum içinde olmak.

Hazreti Hasan ve Hazreti Muaviye (radiyallâhu anhüma) varken Ömer İbn Abdülaziz'in beşinci halife sayılmasının hikmetini açıklar mısınız?

Bu meseleyi zannediyorum, şimdiye kadar kelâmcılar dahi mevzu etmemişlerdir. Ama, kafaya takılan bir soru olması itibarıyla arz etmeye çalışayım. Raşid Halifeler Efendilerimiz dört tanedir. Bu hususta herkes ittifak hâindedir. Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali (radiyallâhu anhüm). Bunlar, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) en eşref, en ecmel, en ekmel, en ekber halifeleridir. Raşid Halifelerden sonra idare, Benî Ümeyye'nin eline geçti ve az sonra da, büyük ölçüde Müslümanlar arasında safvet ve samimiyetle beraber, hilâfet ruhu da sarsıldı. Devlet, kısmen saltanata dönüştü; sarayları lüks ve debdebe sardı. Vasat, zayıf ruhlarda zaafın ortaya çıkmasına müsait hâle geldi. Bununla beraber Emevîler bütün bütün boş ve yoz kimseler değildi. İçlerinde Kitab'a ve Sünnet'e vukufu olan pek çok büyük insan vardı. Ama aile olarak artık bozulmaya yüz tutmuştu. Derken böyle bir aile içinde, yani diken tarlasına benzer bir yerde, Ömer İbn Abdülaziz gibi Raşid Halifelerle at başı gidecek nadideler nadidesi bir gül yetişti. Ömer'i zirvelere ulaştırın

hususların başında, onun bir hamlede cismanî arzuları aşarak bedenine yerine ruhu, nefsin yerine gönlü yerleştirip her işinde Resûlullah'ın yolunu ve Allah'ın rızasını araştırması gelir.

Bu mesele çok kolay değildi, hele onun için asla. Zira o, sarayda debdebe ve ihtişam içinde yaşıyor, her gün ava çıkıyor, sahip olduğu bol imkânlarla meşru dairede de olsa yiyor, içiyor ve zevk ediyor... Asr-ı Saadet insanından –takriben– yüz sene uzaklaşmış, ondan uzaklaşmakla kendilerini var eden dinamiklerden de uzaklaşmış bir toplum, bir aile içinde ve sarayın olanca imkânlarına sahip birisinin başka türlü olması da çok zordu. Tam bu esnada amcası Süleyman, vefat ederken oğlunu tavsiye edeceğine, bazılarının ısrarıyla, ana tarafından Hazreti Ömer Efendimiz'in torunu olan yeğeni Ömer İbn Abdülaziz'i tavsiye etmişti. Halk da kabul lenip, biatta bulunmuşlardı. Kendisine hilâfet vazifesi tevdi edildiği gün, hemen birdenbire kendine gelip ruhuna dönen Ömer, tepeden tırnağa değişivermişti. Artık bu Ömer, o eski Ömer değildi. Ömer, o günden itibaren yeniden ilk halifeler dönemini ihyaya çalışır. Fenalıklarla yaka-paça olur. İyiliklere doğru yollar vurur; hayra, hasenata giden yolları kolaylaştırır. Haksızlıkları önler, zulme karşı ilân-ı harp eder. Hanımının boynundaki gerdanlık için, ganimetten gelmiş tir mülâhazasıyla “Bana yaraşmaz.” der, devlet hazinesine gönderir. Şüphelendiği şahsî servetini “Beytülmal”e devreder, bir eski hırka sırtına geçirir ve devletin başına geçer...²⁶⁰

O günkü devletin sınırları, Aral Gölü, Mâveraünnehir, Afganistan ve Batı Türkistan'ı; Taşkentleri, Buhâraları, Semerkantları.. Batı Afrika'da, Cebel-i Tarıkları, Fas, Tunus,

²⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 5/345, 393; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 5/257, 258; Kutub, Seyyid, *İslâm'da Sosyal Adalet*, s. 331-332.

Cezayir, Mısır, Suriye ve Libyaları içine alıp Anadolu yakasına uzanıyordu. Ve Ömer de bu devletin reisiydi... Evet, Arap Yarımadası bütünüyle fethedilmiş, Basra Körfezi memleketleri İslâm hâkimiyeti altına alınmış, bugünkü Türkiye kadar kırk bir devletin hâkim olduğu sahada tek hâkim, daha doğrusu, bu yerlerde Allah'ın biricik halifesiydi. Ve Ömer o devirde insanların en fakiriydi...

Muhaddisîn-i kiram derler ki: “Mü'minler zekât ve sadaka verecek insan bulamazlardı.” ki, Muhbir-i Sadık bunu aynen haber vermişti: “Bir gün elinizde zekât, dolaşacaksınız, fakat verecek kimse bulamayacaksınız.”²⁶¹ Yani herkes zengin olacak demektir ki, Ömer İbn Abdülaziz devrinde bunların hepsi görülmüştü.²⁶² İşte o böyle bir devletin başına geçmişti... İki sene küsur ay bu devleti idare eder, ama; senelerce yaşamış gibi, semereli olur. Daha sonra Endülüs'e kadar uzanacak o devletin her yönünde ıslahat yapar. O güne kadar Raşid Halife Efendilerimiz hakkındaki bütün yanlış telakkileri izale eder. Hazreti Ali'nin (radıyallâhu anh) muallâ mevkii ni ilân eder. O güne kadar bir kısım kimselerin hutbelerindeki saygısızlığına son verir ve bugün dahi hutbelerimizde okuduğumuz, “Allah, adaleti, ihsanı, akrabaya vermeyi emreder, fahşâdan (edepsizlikten), münkerden (fenalık) ve bağy (azgınlık)tan men eder. Öğüt almanız için size böyle öğüt verir.”²⁶³ âyetiyle, adaletsizliğe, fuhşa, ahlâksızlığa, taşkınlığa karşı göğsünü siper eder; istikametli düşünür, âbidâne, zâhidâne bir hayat yaşar.

²⁶¹ Buhârî, menâkıp 25.

²⁶² Bkz.: İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib, 7/478; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, 9/225.

²⁶³ Nahl sûresi, 16/90.

İşte, Ömer İbn Abdülaziz'in içinde bulunduğu şartlar, hiç de böyle yaşamasına müsait olmadığı hâlde, böyle yaşaması, hem de o günkü Emevîler'de hayat anlayışı çok değişik olmasına rağmen bu kadar duru, bu kadar arızasız, bu kadar pürüzsüz ve tıpkı ilk halifeler gibi bir sîrete sahip olması, onu Asr-ı Saadet insanı seviyesine ulaştırmıştır. Bu itibarladır ki, daha sonradan gelen bazı kimseler ona haklı olarak müceddit demişlerdir ve dört halifeden sonra eğer bir beşincisi bahis mevzuu ise, onun Ömer İbn Abdülaziz olacağını söylemişlerdir. Yani Dört Halife'den sonra ille de bir beşincisi bahis mevzuu ise o mutlaka Ömer İbn Abdülaziz'dir, demişlerdir.²⁶⁴ Ama Ömer İbn Abdülaziz'i, Seyyidina Hazreti Hasan'a tercih etme, Hazreti Muaviye'ye tercih etme meselesine gelince, bu bizim muvazene, mukayese imkân ve iktidarımızı aşan bir mevzudur. Bu mevzuda Hasan Basrî (radiyallâhu anh) ki, -tâbiînin imamlarından ve çocukken Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) zevcelerinden birinin kucağında oturma şerefine eren birisidir- kendisine Ömer İbn Abdülaziz'le Hz. Vahşi'nin (radiyallâhu anh) derece ve mertebeleri sorulunca, umumî fazilet açısından, yani Allah'ın Resûlü'nü görüp bizzat feyiz alma bakımından "Ömer İbn Abdülaziz ancak Vahşi'nin atının burnunda bir toz olabilir."²⁶⁵ demiştir. Çünkü Vahşi, sahâbi idi. Ömer İbn Abdülaziz sahâbi değildi. Hususî bir kısım meziyetleriyle Ömer çok ileride olabilir. Yoksa mutlak fazilet sahabeye aittir. Hususî bir veya birkaç fazilette, mercuh kendisine tereccüh edenlere tereccüh edebilir; ama mutlak fazilette râcih râcihtir.²⁶⁶

²⁶⁴ es-Suyûtî, *Tarihü'l-hulefâ*, s. 228; el-Azimâbâdî, *Avnu'l-Ma'bud*, 12/383. Ayrıca bkz.: el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 1/113.

²⁶⁵ İmam Rabbânî, *el-Mektubat*, 1/70 (58. Mektup).

²⁶⁶ Ali el-Kârî, *Şerhu Kitabi'l-Fikhi'l-Ekber*, s. 206.

Şimdi durum böyle olunca, onu Hazreti Hasan Efendimiz ve Hazreti Muaviye ile mukayese yapmamız mümkün değildir. Hem onların aralarındaki derecelerin muhakeme, muhasebe, takdir ve kritiğini yapmak bize düşmez. Onlar o kadar muallâdırlar ki, Efendimiz'in Sema-i Risaletinde boy atmış, ser çekmiş, değişik gıda almış, değişik buudlarda gelişmiş, tıpkı Cennet varlıklarını hatırlatırlar. Belki pek çoğu itibarıyla melekler seviyesine ulaşmışlardır. Biz onlar hakkında şöyle veya böyle bir hüküm verdiğimiz zaman, ihtimal, Huzur-u Rabbi'l-Âleminde çok mahcup oluruz. Bu, tıpkı bir mahkemenin kapısında kapıcılık dahi yapamayacak kimselerin, o mahkemenin hâkimliğine tenezzül etmeyen kimseleri tenkidine benzer ki, bu ne müthiş utandırıcı bir şeydir! Binaenaleyh, bizler hem dilimizi hem de kalbimizi korur, hepsine karşı derin bir saygı ve hürmet hissiyle iki büklüm olur, bizi kapıkulu kabul etmelerini dileriz!..

Beytülmal: Devlet hazinesi.

Mercuh: Tercih edilmemiş, başka bir şeyin kendisine üstün tutulduğu şey.

Safvet: Sâfilik, temizlik, pâklık, iç duruluğu.

Râcih: Üstün, tercih durumunda daha ağır basan.

Sîret: İç yapı, karakter.

Tereccüh: Üstün gelme, ağır basma.

Karma İndeks

4. Murad 147
7 sıfat 177
23 sene 110, 125, 126, 127, 128,
129

A

âbâ an-ced 46
Abbasi devleti 230
Abbasiiler 253
abdest 53
Abdullah İbn Amr İbn Âs 158,
159
Abdülkadir Geylânî 197, 247
âb-ı hayat kaynağı 163
acz-i mutlak 184
adalet 76, 87, 111, 116, 121, 255
Âdem'in yaratılması 167
Âdem merceği ile bakma 175
Âdem Nebi 57
âdil davranma 122
âfâk 25
âfâkî tetkik ve tefekkür 49
Afganistan 257
Afrika 45, 81, 82, 116, 120, 257
Afrika'nın fethi 82
Afrodit 42
afyon 141
afyonkeş 141
ağaçların ve çiçeklerin aşılma-
sında rüzgârların fonksiyon-
nu 31
ahâdî 170
âhenk 47, 76, 129, 150, 204

ahir zaman 16, 21, 222
ahkâm 130
ahkâm-ı ilâhiye 191
ahkâm-ı Kur'âniye 191
ahlâk 65, 126, 127, 128, 129
ahlâk-ı âliye 126, 129
ahlâk-ı âliye-i Kur'âniye 128
ahlâk-ı seyyie 127
Ahmed 169, 177, 178
Ahmed İbn Hanbel 169
Ahmed Rifaî 208
Ahnef İbn Kays 84
ahsen-i takvîm 174
Ahzâb sûresi 202
Ahzâb Vak'ası 112
AIDS 12, 60, 61, 62, 63, 64, 65,
66, 68
AIDS ile dabbetülarzın alâkası 64
aile anlayışı 130
ailede âhenk 47
ailenin huzuru 47
aile vahdeti 46
akaid imamları 73
Akdeniz 41
akıllıca kulluk 55
aklı gözüne inmişler 114
akraba evlilikleri 198, 199, 200
akşınlık (albinizm) 198
âlem-i berzah 91, 92, 221
âlem-i cismaniyet 176, 181, 182
âlem-i emir 186
âlem-i ervah 92, 176
âlem-i halk 185

- âlem-i İslâm 86, 251
 âlem-i mânâ 135
 âlem-i misal 90, 135, 137
 âlem-i şehadet 176, 182, 206,
 216, 222
 âlemşümül düşünce 239
 âlemşümül (evrensel) peygamberlik 244
 âlemşümül merhamet 118
 âlemşümül mesajlar 114
 Âlîm 76
 âlim 20, 35, 100, 184, 209
 Âl-i Osman Hânedanı 201
 alkışlamak 251
 Allah'a giden yol 51
 Allah'a inanmak 221
 Allah'ı bilme 51, 52
 Allah'ın dilemesi 34
 Allah'ın eli 133
 Allah'ın emir ve iradesi 162
 Allah'ın inayetleri 213
 Allah'ın marziyatının tahakkuku 150
 Allah'ın nimetleri 31, 138
 Allah'ın rahmeti 58, 241
 Allah'ı sevmek ve başkalarına da sevdirmek 212
 Allah Kitabı 34
 Allah nuru 151
 Allah Resûlü'nün muharebeleri 110
 Allah sevgisi 151
 Allâmu'l-Guyûb 163, 164
 Almanca 83
 Alparslan 230
 Altaylar 249
 amel 137, 138, 155, 254
 amel-i salih 254
 Amerika 44, 82, 235
 Amerika yerlileri 44
 Âmir İbn Tufeyl 85
 Amme sûresi 137
 Amr İbn Âs 101, 158, 159
 Amvas 65
 ana-baba 122
 Anadolu 41, 78, 227, 228, 231,
 241, 258
 Anadolu'daki beylikler 231
 Ana Kitab 149
 ana okulları 47
 Anglo-Sakson 251, 252
 anilmerkez 217
 Ankara 147, 148
 anne baba 47, 151
 antikomünist 249
 Arabistan 232
 Arafat 236
 A'raf sûresi 242
 Aral Gölü 78, 257
 Arap 37, 40, 95, 103, 113, 169,
 239, 240, 241, 248, 258
 Arapça 19, 20, 21, 120, 148, 245
 Arap dili 169
 Araplar 23, 116
 Arap Yarımadası 40, 95, 103,
 113, 240, 258
 araştırmacı 22, 37, 38
 arızasız bir toplum 16
 arkeoloji 235
 armoni 52
 Arthur Bellegrı 37
 artı ve eksi 46

asayiş 79, 100
 asfiyâ 94, 215
 ashab-ı kiram 65, 82
 asimilasyon 99
 asrın dev mütefekkeri 217
 asrın garipleri 213
 asrın hastalıkları 16
 Asr-ı Saadet 257, 259
 astronomi 16, 176, 228
 aşılama 31, 159, 162, 163, 171
 aşılavıcı 18, 33
 aşılavıcı rüzgârlar 30
 ateizm 45, 249
 atmosfer 33, 52, 57, 58, 61, 130,
 153, 165
 atmosferin yapı taşları 33
 atom 19, 32, 46, 90, 173, 186
 Aton 119
 Avrupa 16, 43, 44, 84, 121, 227,
 228, 229, 230, 235, 241
 Avrupa topluluğu 44
 ay 43, 141, 258
 âyât-ı beyyinât 53, 55, 67, 70, 71
 âyât-ı tekvîniye 177, 179
 ayna 129
 Ayşe Validemiz 51, 135
 azap 34, 40, 75, 235, 236, 242
 Azerbaycan 81
 Azîz 235, 236
 Azoka 119

B

Bâbil 41
 Bağdat 146, 229
 bâğilik 152
 Bakara sûresi 174

bal arısı 32
 bal şerbeti 34
 basınç 18, 130
 basiret 192, 193
 baskıcılar 119
 baş döndürücü üslûp 35
 Batıcılık 99
 Batı kapısında dilencilik 86
 bâtlı tasvir etmek 64
 Batının fikir adamları 87
 bâtnî hakikatler 134
 Batı Türkistan 257
 Batı uygarlığı 86
 Batlamyus 227
 Bayezid-i Bistâmî 247
 bedevi 51, 76, 161
 bedevî cemiyet 129
 Bedir 25, 33, 104, 108, 110, 222
 Bedir'deki hesaplaşma 108
 Bedir esirleri 33
 Bedr-i Kübrâ 107
 belâgat 12, 35, 36
 belâgat harikası 35
 belâgatın dev temsilcileri 35
 Benî Kaynuka Yahudileri 110
 Benî Kurayza 111, 135
 Benî Nadîr 111
 Benî Ümeyye 256
 Ben sizin Rabbiniz değil miyim
 89, 92, 94
 Benû Musa 229
 Berberîler 79
 Bergson 93
 Berlin 83
 berzah âlemi 92, 221
 besâtet 185, 187

beşer 16, 17, 21, 24, 27, 227
 beşerî 36, 43, 163, 185
 beşer kelâmı 24, 27
 beyan 25, 32, 63, 64, 67, 71, 91,
 123, 168, 171, 294
 beyanların en canlısı 38
 Beytülmal 257, 260
 bileşik dizileri 199
 Birûnî 81
 bitkilerde döllenme 18
 bitkilerin aşılama ve üremeleri
 32
 Bitlisli Müştak Dede 147
 biyokimyevî 198
 Bizans 80, 231, 232
 Buda 42
 Budizm 119
 buğday 141, 218
 Buhâra 81, 257
 bulutları aşılama 31
 bulutların kesafet kazanması 29
 Büyük Doğu 249
 Büyük Mürşid 168, 178
 büyüleyici beyan 35

C

cahilî düşünce 116
 cahilî vasat 33
 cahiliye 23, 76, 161, 162
 cahiliye devri 160, 162
 cahiliye insanı 23
 câmi-i esmâ 175
 cariye 200, 202
 casus gibi araştırma 16
 casusluk 112
 Cawa 121

câzibe 19, 217
 câzibe (çekim) kanunu 217
 câzibe ve dâfia 19
 Cebel-i Tark 257
 Cebrâil 76, 135, 145
 Cebriye 253, 254
 Cebriye mezhebi 253
 Cehennem 56, 58, 69, 72, 73, 74,
 78, 87, 102, 137, 153
 Cehennem azabı 137
 Cehennem'in alevleri içine girmeye hazır olma 153
 cehennemleri vicdanında yaşama
 153
 cemaat 81, 160, 234, 247
 Cemâlullah 93
 Cenâb-ı Hakk'ın rahmetiyle rezonans olma 134
 Cenâb-ı Hakk'ın varlıklarla konuşması 90
 cenaze 123, 136
 Cennet 72, 74, 85, 93, 123, 137,
 138, 191, 211, 215, 254,
 260
 Cenûbi Asya 119
 Cermenler 96
 Cevşen 208, 225
 Cevşenü'l-Kebir 225
 ceza 234, 254
 Cezayir 79, 258
 Ceziretü'l-Arab 127
 Charles Miller 37
 C. Huart 37
 Cidde 41
 cihan dini 107
 Cihan Peygamberi 114

cihan sulhü 116
 cin 135, 215, 216, 217, 219, 220,
 221, 222, 225, 242
 Cincilik 215
 cin çağırma 221
 cinlerin mahiyeti 220
 cinlerin temessül keyfiyetleri 221
 cinnet 215, 219
 cinniler 176
 cin ve insan 219
 cisimlere hulûl 42
 cism-i latîf 177
 cizye 79
 coğrafya 87, 227
 Cuma namazı 125
 Cumhuriyet 147, 148, 205
 cumhur-u muhaddisîn 46
 Cüneyd-i Bağdadî 247
 cüzzam 66

Ç

çağdaşlık 99
 çakırkeyf 21
 çekim kanunu 28
 çekirdek 32, 46, 146
 çekirdekle elektronlar arasındaki
 çekme kanunu 186
 çift 19, 31, 32, 206
 çiftçi 219
 Çin 78, 199, 250
 Çin Seddi 78

D

dabbe 60, 61, 62, 70
 dabbetülarz 60, 62, 64, 65, 66,
 68, 69, 70

Dağıstan 201
 dalâlet 83, 172, 189, 211
 dâne-i hakikat 253
 Danimarka 119
 davet 32, 103, 113, 117, 123,
 223, 235, 244
 Dâvûd'un orucu 159
 delâlet 20, 27, 32, 49, 50, 51, 66,
 68, 76, 135, 136, 155, 175,
 185, 254
 delil 63, 68, 89, 93, 139, 168, 204,
 238, 243, 244
 deniz 240
 deniz seferleri 240
 deva 64
 devekuşu 21
 devekuşu yumurtası 21
 Devlet-i Âliye 147
 Dihye 135
 dinde zorlama yoktur 102, 114
 din görünümlü beşerî sistem 43
 dinî hayatı arzulama 154
 dinî inkılâp 37
 din-i mübin-i İslâm 194, 246
 dinler tarihi 42
 dinzorlar 60
 din ve itikad hürriyeti 116
 din yolu 210
 diyalektik 56, 58, 72, 167
 diyalog 115
 DNA 198, 219
 doğru yol 17, 115, 155, 192, 257
 dört halife 259
 dört imam 182
 Dr. Maurice 38
 dünya hâkimiyeti 26, 100, 238

dünya malı 33
dünya muvazenesi 69, 87, 116
düşman 24, 25, 110, 117, 128,
227
düşmanlık 103, 104, 253
düşünce hürriyetinin ikamesi 118

E

ebed arzusu 93
ebedî düşmanlık 104
ebedî hüsrân 73
ebedî mutluluk 118
Ebû Bekir 246
Ebû Dâvûd 53, 55, 64, 65, 111,
117, 123, 136, 137, 139,
155, 156, 158, 159, 160,
161, 195, 213
Ebû Hüreyre 158, 221
Ebû Süfyan 109
Ebû Ubeyde 79, 84
Ebû Zer 221, 246
ecsâm-ı latife 176
Edebâlî 231
edebî güzellik 37
edebî inkılâp 37
edebî kaynak 38
Edison 147
Edwin Hubble 29
Efendiler Efendisi 47
Efendimiz'in talim dairesi 55
Efes 41
Eflâtun 43
ego ve nefis 59
ego ve nefis putu 59
eğe kemiği 165, 167, 171
eğe kemiği meselesi 169

ehl-i Cehennem 73
ehl-i dalâlet 172
ehl-i fetret 73
ehl-i gaflet 172
ehl-i hak 237, 247
ehl-i hizmet 236
ehl-i istiğfar 236
ehl-i keşif 182, 216, 220, 237
ehl-i kitap 110, 112, 123
ehl-i müşâhede 182
ehl-i necat 73, 74
Ehl-i Salîb 119, 124
Ehl-i Sünnet 46, 73, 137, 195,
247, 253, 254
Ehl-i Sünnet akidesi 195
Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat 247,
253
ehl-i şühud 94
ehl-i tahkik 94, 144, 146
Einstein 28, 29, 92, 217, 227, 229
ekânim-i selâse 41
elçi 38, 74, 242
elektrik 30, 147, 223, 224
elektrik yükü 30
elektron 18, 32, 186, 219
elektronların dönüşü 217
Elestü bi-Rabbiküm 92
Elhamdülillah 138
elips 29
elipsî 33
emanet 124, 213
Emevîler 256, 259
Emile Dermenyhem 37
Emîrül-Mü'minîn 112
emniyet 25, 59, 80, 98, 100, 112,
114, 116, 117, 118

emniyet ve güven 116, 117, 118
 emperyalist 95, 99, 101
 emperyalizm 95, 97
 enbiyâ 68, 94, 177
 enbiyâ-i izâm 215
 Enbiyâ sûresi 28
 en büyük ihanet 41
 Endülüs 229, 258
 Enfâl sûresi 235
 enfüs 25
 enfüsî tetkik ve tefekkür 49
 en kâmil ve en mütekâmil Nebi
 126
 entelektüel 98
 entelektüel transfer etme sistemi
 98
 enzim yetersizliği 198
 erkân-ı imaniye 151, 207
 erkeklik dışılık 19
 Ernest Renan 37
 Ertuğrul Gazi 231
 ervah âlemi 92
 esirler 33
 Esmâ-i İlâhiye 245
 esmâyı talim etme 174, 175
 es-sebebu ke'l-fâil 155, 213
 estetik 49
 Eş'arî 73, 74, 75
 Eş'arîler 73
 eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye 143
 evliyâ 94, 193, 257
 evölüsyon 166, 173
 evrâd 136, 138, 139, 209
 Evrâd-ı Kudsiye 208
 evrâd u ezkrâr 139, 209
 ev siyaseti 170

Evzâi 246
 ezeli ve ebedi ilim 15

F

fahhar 220
 fahrî hemşehrilik 80
 Fahr-i Kâinat Efendimiz 213
 Fahrüddin Râzî 228
 fakr-ı mutlak 184
 Fârâbî 81
 faraziyeciler 200
 Fars 239
 farz 24, 50, 187, 189, 200, 202,
 211
 Fas 79, 257
 fasit daire 56, 57
 faşizm 16
 Fatiha 54, 177
 Fatiha-i Şerife 54
 felsefe 62, 73
 fem-i güher-i nebevî 158
 fen 16, 62, 173, 178
 fenikletonüri 199
 fenn-i elektrik 224
 fen ve felsefe 62
 fert anlayışı 130
 fesat 70, 174, 179, 210, 211, 212,
 243
 feth-i mübîn 241
 fetih 95, 109
 fetret 76
 feylesof 43, 93, 168
 fitrat hakikati 255
 fitratı talim etme vazifesi 163
 fitrî 43, 118, 129, 151
 fidye 34

Filipinler 121
 Filistin 80, 101
 Firavun 119
 fitne 107, 111, 112
 fizik 16, 176
 foton 220
 Fransa 232
 Fransızlar 230, 232
 fukahâ 46, 182
 Fusûsu'l-Hikem 175
 fûnûn-u müsbete 63, 178
 fütûhat 82, 99
 Fütûhât 147, 247
 Fütûhât-ı Medeniye 247
 Fütûhât-ı Mekkiye 247

G

gafil Müslümanlar 43
 galaksi 20, 29
 galaktosemi 199
 Galileo 227, 229
 gammazlanma 82
 ganimet 97, 200, 202
 garazlı 23, 37
 Gâr-ı Hira 51, 250
 Gassan Arapları 104
 Gassan meliki Hâris 113
 Gavs-ı A'zam Abdülkadir Geylânî
 247
 gayb âlemi 181, 216
 gaybîn göz 143
 gayrimüslim 104
 gaz 56
 gazlar 27
 gece ve gündüz 29, 204
 genişleme (expansion) 20

gerçek anahtarlar 80
 gerileme 69
 gerilim 59, 150, 152, 153
 gerilimini koruyamamış kimsele-
 rin akıbeti 154
 gerilimin kaybedilmesi 150
 gerilim insanı 153
 gıybet 212
 Gibb 228
 gizli şirk 162
 glikoz 189
 Gomore 41, 234
 gönülleri fethetmek 114
 gurur 56
 Gustave Le Bon 37, 121
 gül 123, 256
 günah 56, 145, 195, 197, 202,
 237, 254
 Güneş 20, 27, 28, 29, 186, 187,
 207, 217, 218, 224
 Güneş Sistemi 27, 29
 güneş şuları 218
 Güneş ve Ay'ın hareketleri 28
 güzellik 49, 50, 132, 211, 248

H

Habeşli 239
 Habîr 76
 Hâce-i Kâinat 145
 Hacı Bayram Velî 148
 haçlı 104, 124
 hâdis 185
 hadis-i şerif 90, 170, 193, 236
 hadislerin üslûbu 23
 hadis usûlü 39
 hadis ve siyer kitapları 244

- Hak dostu 143
hakikat 17, 20, 27, 44, 45, 144,
146, 168, 178, 210, 248,
253, 254, 255
hakikat eri 210
hakikat erleri 144
hakikat güneşi 168
Hakikat-i Ahmediye 52, 247
hakikî reislik 80
Hakîm 109, 188, 225, 235, 236
Hakîm İbn Hizam 109
Hakîm-i Mutlak 188
Hakîm-i Zülcelâl 225
Hakk'a vâsil olma 210
Hakk'ın dergâhı 56
Hakk'ın hoşnutluğu 211
hakkın ihyası 118
Hakk'ın takdirini yerinde bulma
125
Hak nuru 115, 116
hâl dili 61
halef 133
Hâlık-mahluk, kul-Mâbud mûna-
sebetleri 180
Halid 113
halife 96, 117, 163, 175, 256
Halife el-Kâim 230
halüsinasyon 44, 90
Hâmid 177
hamile 164
Hammâdûn 178
Hanbelî 246
Hanefî 246
haram 34, 102, 202
Harem-i Şerif 146
hâriciye 98
harp 99, 108, 110, 112, 116, 117,
119, 257
Harun Reşid 146
Hasan Basrî 259
Hasanî 197
Hasan İbrahim Hasan 111
hasbî ruhlar 87
hastalık 63, 64, 65, 70, 161, 198,
199, 200
haşr u neşr 31, 61, 138
Hâtemü'l-Enbiyâ 68
Hatice-i Kübrâ Validemiz 51, 76
hatm 58
hava akımları 29
hava basıncı 18
havanın elektriklenmesi 29
havra 104
hayat anlayışı 130, 259
hayatın gayesi 150
Hayber 104, 112, 113, 123
Hayber Yahudileri 104, 112
hayır 40, 82, 146, 170, 207, 222
hayranlık ve kulluk tablosu 50
hayret secdesi 20
hayvan tersi 51
hayvan topluluklarının yaratılma-
sı 32
hayyiz 28, 217
Hazreti Âdem 41, 56, 165, 166,
167, 168, 169, 172, 173,
174, 175, 176, 177, 223
Hazreti Âdem'in türbesi 41
Hazreti Âdem'in yaratılması 167
Hazreti Ali 201, 213, 246, 256,
258
Hazreti Allah 15, 140

- Hazreti Âsiye 46
 Hazreti Bilâl 239
 Hazreti Cebrâil 145
 Hazreti Dâvûd 159
 Hazreti Ebû Bekir 246, 256
 Hazreti Ebû Zer 246
 Hazreti Fatıma 201
 Hazreti Hamza 222
 Hazreti Hasan 256, 259, 260
 Hazreti Havva 41, 165, 167, 168, 169, 170, 172, 173
 Hazreti Havva'nın, Hazreti Âdem'in eğe kemiğinden yaratılması meselesi 167
 Hazreti Hud 235, 243
 Hazreti İbrahim 41
 Hazreti İsa 41, 42, 167
 Hazreti Lut 24, 234, 235, 243
 Hazreti Mehdi 181
 Hazreti Meryem 41, 42, 46
 Hazreti Mesih 42, 165, 167, 181, 235, 236
 Hazreti Muaviye 79, 256, 259, 260
 Hazreti Muhyiddin 138, 143, 146, 147, 149
 Hazreti Muhyiddin'in mezarı 147
 Hazreti Musa 24, 41
 Hazreti Nuh 234, 243
 Hazreti Osman 78, 256
 Hazreti Ömer 51, 77, 79, 80, 81, 84, 101, 112, 113, 221, 246, 256, 257
 Hazreti Peygamber 91
 Hazreti Said 77
 Hazreti Salih 24, 235, 243
 Hazreti Selman 239
 Hazreti Süheyb 239
 Hazreti Şuayb 41, 243
 Hazreti Zübeyde 146
 helâk 57, 234, 236, 237
 helâl 34, 200, 202
 Hendek 108, 109, 111, 240
 Hendek Vak'ası 108, 111, 240
 hendese 178, 228
 Heraklius 244
 Herkül 79
 Herkül burcu 79
 H. Holman 37
 Hıristiyan 35, 37, 79, 85, 86, 120
 Hıristiyanlık 41, 42, 119
 hıyanet 111, 112
 Hızır 180, 181, 182, 183, 184
 Hızır makamı 182
 Hicaz 95
 hicret 105, 113, 239
 hicrete müsaade 105
 Hicr sûresi 30
 hidayet 25, 188, 189, 191, 192, 211
 hikmet 33, 115, 125, 131, 161, 163, 178, 237
 hilâfet 174, 230, 231, 256, 257
 hilâfet ruhu 256
 hilim 58, 59
 hilkat 27, 167, 173
 Hindistan 98, 227, 232
 Hire 240
 hissî bağlar 249, 250
 hizlan 57, 59
 Hollanda 83
 Hubble 20, 29

hurma ağacı 117, 196
 hurmaların aşılınması 158
 huy 59, 126, 127, 128, 129
 Huzur-u Hazret-i Kibriyâ 196
 Huzur-u Rabbi'l-Âlemin 260
 Huzur-u Resûlullah 196
 Huzur-u Risaletpenâhî 76, 88
 Hücetullahi'l-Bâliğa 134
 hümanist 123
 Hür Adam 249
 hürriyet 107, 109, 116, 118, 163
 Hüseyinî 197
 hüsün-kubuh 75
 Hz. Vahşi 259
 Hz. Yahya 41

I

Irak 81, 240
 ısınmalar 129
 İstifa-i tabiiye 165
 ışık senesi 20
 ışıktan kelebekler 50
 ızdırap 83, 150, 153, 206

İ

iane etme 186
 ibadet 24, 53, 54, 55, 77, 79, 109,
 125, 159, 193, 204, 207
 İbn Mâce 64, 65, 136, 139, 152,
 160, 161, 195, 236
 İbn Mâlik 239
 İbn Mesud 221
 İbn Sina 81
 İbnü'l-Esir 65, 82, 110, 111, 117
 İbrahim Edhem 183, 247
 ibret 25, 49, 204, 234

ibret meşheri 25
 icabet 73, 103, 123, 235
 iç açıcı çiftler 31
 içki 43, 126, 128, 201
 içkinin çirkinliği 75
 içten muhabereleşme 91
 içtimaî âhenk 150
 içtimaî denge 129
 içtimaî denge ve düzen 129
 içtimaî fertler 129
 içtimaî şuur 129
 içtimaiyatçı 227
 iffet 75, 146
 iftar 159
 ihanet 41, 111, 112
 ihlâs 54, 71, 212, 213
 İhlâs sûresi 45
 ihracat 99
 ihsan 50, 55, 143, 213
 ihsan-ı ilâhî 212
 ikaz 33, 34, 54, 161
 ikinci fitrat 58
 ikinci 125
 ikna ile galebe 122
 iktiran 161
 iktisadî işler 98
 iktisadî meseleler 17, 253
 iktisadî sistemler 17
 iktisadî ve hukukî sistem 24
 ilâhî adalet 114
 ilâhî aşk 52
 ilâhî beyan 32, 107
 ilâhî emir ve hükümler 45
 ilâhî esintiler 145
 ilâhî heyecan 52
 ilâhî ihtar 115

- ilâhîlik 42
 ilâhî mesaj 82, 240
 ilâhî mevhîbeler 191
 ilâhî nefha 174
 ilâhî prensip 114
 ilâhî tayflar 147
 ilelmerkez 28, 217
 ilericilik 99
 ilham 38, 91, 92, 143, 176, 178,
 197, 236
 ilham esintileri 143
 ilham menbaı 38
 ilim âlemi 20
 ilimler 12, 16, 29, 32, 63, 176
 ilimlerin sırlı hakikatleri casus gibi
 araştırması 16
 illet-i tâmme 166
 illet-malûl 165
 ilmî derinlik 180
 ilmî fırtına 64
 ilm-i ilâhî 133, 149
 ilm-i ledün 149
 ilm-i ledünnî 145
 ilmin suiistimali 69
 ilmî ve tecrübî neticeler 63
 İmam Birgivî 195
 İmam Eş'arî Hazretleri 75
 imamet 47
 İmam Gazzâlî 228
 İmam Rabbânî Hazretleri 134,
 247
 İmam Şârânî 146
 iman aşkı 152, 191
 iman hazzı 191
 imanın tadını tatma 151
 iman mevcelemesi 62
 iman nuruyla nurlanma 213
 iman ve Kur'ân hizmeti 213, 214
 imsak 159
 imtilhan 175, 214
 in'am-perver el 30
 inanmayanlar 17
 inayet ehli 195
 İngilizler 232
 İngiltere 251, 252
 inkâr 102, 137, 168, 216, 219,
 242, 249, 250
 inkişaf 11, 12, 15, 16, 25, 137,
 138, 182, 207, 247, 248
 insan fıtratı 130
 insan hürriyeti 163
 insanın anne karnında geçirdiği
 safhalar 32
 insanın ilk yaratılışı 166
 insanın iradesi 22, 254
 insanın istifadesine arz 50
 insanların kalblerini feth 116
 insanlığın irşadı 44
 insanlık 16, 21, 114, 146, 152,
 164, 167, 228, 234
 insan unsuru 54
 iptidaî cemaatler 45
 irade 102, 103, 120, 121, 162,
 163, 164, 173, 254
 İran 81, 82, 239, 241, 244
 İran hükümdarı Kıra İbn Hürmüz
 239
 irsî 198, 199
 irsî hastalıklar 198
 irşad 44, 50, 53, 54, 115, 243
 irtidat hâdiseleri 112
 isimlerin Hazreti Âdem'e öğretil-
 mesi 174

İskender 96, 238
 İslâm çarkı 212
 İslâm devleti 96, 104, 244
 İslâm diyarının dışında doğan
 kimseler 78
 İslâm düşmanları 11, 95, 118,
 244
 İslâm fütuhâtı 82
 İslâm'ın kılıçla yayıldığı 116
 İslâm'ın sesi 69
 İslâm'ın ses ve soluğu 120
 İslâm'ı temsil 78, 79, 86, 87
 İslâmiyet 37, 45, 85, 102, 103,
 111, 117, 121, 122
 İslâmiyet'e iltihaklar 117
 İslâmlaştırma hareketi 82, 103
 İslâm medeniyeti 103
 İslâm nuru 78, 104, 106, 108,
 110, 112, 115, 116, 118,
 121, 240
 İslâm nurunun intişarı 116
 İslâm pâyitahtı 112
 İslâm Tarihi 79, 101, 111, 120,
 294
 İslâm vapuru 52
 İsmail Hami Danişmend 231
 ism-i mef'ul 215
 İspanya 121
 israf 99, 140, 185
 İstanbul 121, 147, 148, 241, 249
 istiane 186
 istiğfar menfezleri 56
 istihdam 194
 istihraç 81, 144
 istikbal örfânesi 251
 istismar 95, 96, 98, 101, 230, 255

isyan 57, 58, 197
 işgal 95, 96, 97, 98, 101, 152,
 180, 233
 işin doğrusunu Allah bilir 144,
 237
 itaat etme 122
 itap 34
 ithalat 99
 itminan 76, 121, 139, 196
 ittifak 121, 173, 237, 244, 248,
 249, 250, 251, 255, 256
 ittihat 237, 248, 249, 251, 253,
 255
 izler 51
 izolasyon 46

J

Jean Paul Roux 37

K

Kâbe 25, 51, 109
 kabile 109, 128, 199, 200
 kabirlerin ve mezarda yatan
 kimselerin durumunun
 keşfedilmesi 194
 kabza-i kudret 15, 22
 kabza-i tasarruf 76, 188
 kadın 42, 47, 75, 76, 109, 119,
 146, 170, 171, 172, 200
 kadından peygamberler gelip
 gelmeyeceği 46
 kadının peygamberliği 47
 kadının terbiyesi 170
 kadını sun'î olarak erkekleştirmek
 47
 kadınlara has arzular 47

- kadınlığa ait keyfiyetler 48
kâfirlerin başına kıyametin kopacağı ân 69
Kafkasya 81
Kahhâr 173
kâinatın yaratılışı 27
kâinatta cari kanunlar 177
Ka'kâ 84
kalbin kalbe teveccühü 91
kalbin konuşması 90
kalb mühürlenmesi 58
kale 80, 98, 168
kalelerin kapıları 80
kâmil 16, 126, 199, 206
Kâmil-i Mutlak 177
kâmilleşme 21
kan hastalıkları 199
kanser 65, 66, 69
kan seylâpları 104, 119
Kant 93
kanun 28, 46, 130, 135, 142, 163, 164, 168, 186, 217, 218, 219, 234, 244
kanun-u emrî 218
kapalı gönüller 118
kapıkulu 86, 260
kapıları çalma 196
kapitalist 254
kapitalizm 16, 251
kardeşlik düşüncesinin gelişmesi 116
karınca 32, 68
Kayıboyu 231
Kaynuka 110, 111
kelâmcılar 73
kelâm ilmi 185
kemal 16, 70
keramet 147, 180, 194, 213
keramet-i ilmiye 180
Kerkük Türklerinden Adil Bey 44
keşif 182, 184, 194, 216, 220, 229, 237
kevn ü fesat 176, 179
kısır döngü 56
kışla 99
kıyamet 16, 52, 60, 62, 69, 137, 144, 162, 163, 195, 197, 211
kıyamet alâmeti 62
kız çocuklarının diri diri gömülmesi 128
Kızıl Sultan 230, 232
kibir 56
kilise 11, 79, 83, 100, 101, 104
kimya 16, 176
kimyager 219, 224
kin 58, 97, 108, 111, 244
kin ve nefret şahapları 58
Kisra 239, 240, 241, 244
Kisra'nın bilezikleri 239, 240
Kisra'nın sütunları 240
Kitap ehli 122
Kitap ve Sünnet 64
Kobat 119
komplikasyon 141, 246
komünikasyon 100
komünist 254
komünizm 16, 249, 251
konferans 83, 127
Konfüçyüs 42, 43
Konstantin 119, 232
konuşma stilleri 91

- Kopernic 227, 229
 kovulma 57
 kozmoğrafya 224
 körlük 168
 kötü ahlâk 126
 kötü huylar 127, 128, 129
 kubbe-i âsumân 28
 Kudret-i Hâlik 218
 Kudreti Sonsuz 161
 kudsiler topluluğu 235
 kulluğun âdâbı 53
 kulluk 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57,
 159, 243
 kulluk düşüncesi 52
 kulluk şuuru 53, 55
 kulluk tablosu 50
 Kur'ân'a nazîre yapma 36
 Kur'ân çağlayanı 35
 Kur'ân-ı Kerim'in 23 senede
 inmesinin hikmeti 125
 Kur'ân-ı Kerim'in 23 senede
 nüzülü 126, 127
 Kur'ân-ı Kerim'in meydan oku-
 ması 35, 36, 167
 Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan 15,
 237, 249
 Kur'ân'ın bayrağı 17
 Kur'ân'ın bayraktarı 232
 Kur'ân'ın beyanı 30, 186
 Kur'ân'ın bir benzerini getirmek
 26, 36
 Kur'ân'ın elmas burhanları 114
 Kur'ân'ın hakikatleri 22
 Kur'ân'ın muarızları 36
 Kur'ân'ın nassları 40
 Kur'ân'ın sesi 24, 36
 Kur'ân'ın üslûbu 23, 37
 Kur'ân'ın verdiği haberler 27
 Kur'ân'la muaraza 35
 Kur'ân'la öğüt 115
 Kur'ân talebesi 183
 Kur'ân ve hadis 12, 132
 Kur'ân ve hadisin müteşabihati
 132
 Kur'ân ve Sünnet 63, 64, 73, 76,
 122, 135
 kurbiyet 193
 Kureyş 103, 106, 108, 111, 112
 Kureyş müşrikleri 106
 Kureyş zorbaları 108
 Kutup Yıldızı 207
 kuvve-i mâneviye 139
 küfran-ı nimet 82
 küfür 43, 83, 115, 152, 153, 160,
 231, 242
 küfürde ısrar 12, 56
 küll 144, 155
 kültür 120, 121, 229
 kültürlerin telâhuku 229
 küre-i arz 21, 225
- L**
- lâfızlar hazinesi 38
 Lâ ilâhe illallah 22, 81, 85
 Lâ ilâhe illallah Muhammedün
 Resûlullah 22, 81
 Laff 221
 latife-i rabbâniye 93
 ledünnî 177
 ledünnîlik 35
 Lemaitre 20
 Le Sultan Rouge 230

letâfet 147
 Levh-i Mahv ve İsbat 148
 liberalizm 16
 Libya 258
 Livâü'l-Hamd 178
 localar 98
 lohusalık 47
 Londra 72, 84
 Lut Gölü 41, 234
 Lut kavmi 234
 Lut Peygamber 41
 lüks 99, 256

M

Mâbud 45, 94, 180, 208, 243
 Maçın 199, 251
 madde 31, 32, 153, 198, 199,
 216, 220, 221
 madde âlemi 221
 madde-antimadde 32
 madde cephesindeki mağlubiyet
 153
 maddî vücut 225
 Mağrip memleketleri 79
 Mahmud 45, 177
 makam-ı cem 175
 makam-ı fark 175
 Makam-ı Mahmûd 155, 156, 177
 makro âlem 46, 216
 maksad-ı ilâhî 145
 mâlihülya 154
 Malikî 246
 Mâlikü'l-Mülk 188
 mamutlar 60
 mânâ âlemi 221
 mânêvî sima 174

mantık 40, 73, 118, 151, 162,
 249, 251
 Manuel King 38
 mâric ve nâr 220, 221
 mârifet 53, 181, 207, 209
 Mariye Validemiz 240
 marziyat-ı sübhâniye 211, 214
 mâşerî vicdan 78, 88
 matematik 20, 44, 228
 matmah-ı nazar 126, 131, 175
 Maturîdî 74, 75, 76
 Maturîdîler 50, 51, 74, 75
 Mâveraünnehir 243, 257
 Maw-Maw kabilesi 45
 Mazdeizm 119
 mazeret çamuru 56
 mecburi istikamet 211
 mecnun 215
 medenî milletlere muallimlik
 yapma 126
 Medine 95, 103, 104, 105, 106,
 108, 111, 112, 113, 159,
 239, 240, 250
 Medine-i Münevvere 108, 111,
 112, 239
 Medyen 41, 243
 mefkûre 116
 mehbet-i ilham-ı ilâhî 193, 197
 mehd-i uhuvvet 122
 mehir 200, 202
 mekân genişlemesi 20, 29, 33
 Mekke 25, 95, 103, 104, 105, 108,
 109, 239
 Mekke fethi 109
 Mekke müşrikleri 104
 Mekke'nin fethedileceği 25

- melâike-i kiram 55, 174, 176,
 177, 181, 182, 186
 meleğin görünmesi 137
 Mele-i A'lâ 15, 22, 133
 melek 37, 124, 135, 136, 137,
 138, 217
 melekler 135, 139, 174, 175, 216,
 260
 melekleşen mahiyet 147
 memnu meyve 56
 menat 170, 200
 Merâkeş 243
 Merhamet-i ilâhiye 72
 Merih 207
 Meryem 41, 42, 46, 134
 Meryem Validemiz 134
 Mescid-i Aksa 79, 80, 81, 101
 Mescid-i Aksa'nın anahtarları 80,
 101
 Mescid-i Haram 25
 Mesihiyet 119
 mestur 215
 Me'sûrât 208, 209
 meşher 61, 99
 meşher-i a'zam-ı Kâinatın Sultanı
 224
 Meşîet-i ilâhiye 189, 192
 meşrep 245, 247, 248, 251, 255
 meşrepçilik 245
 metafizik gerilim 152, 153
 metapsişik 221
 meteoroloji 29
 Mevkîfü'l-Akl 227
 Mevlâna 147, 183
 Mevlâna Celâleddin Rumî 147
 meyve-i Cennet 138
 Meyve'nin Altıncı Meselesi 223
 mezhep 73, 74, 246, 248, 251,
 253
 mezhep imamları 73, 74
 Mısır 41, 87, 101, 119, 120, 240,
 244, 258, 292
 mide 189, 190
 mikro âlem 46, 216
 mikrofön 61, 92
 mikroorganizma 60, 61
 mikrop 161
 mikroskop 67, 216
 milletimizin İslâm'a karşı tavrı
 231
 milletin iman selâmeti 153
 milletin problemleriyle meşgul
 bulunma 153
 millî himmet 99
 milliyetçilik 249
 Millî Yol 249
 mimar 168
 miraç 54
 miraç ruhu 54
 mir'ât-ı ruh 221
 misafirhane-i rahmâniye 224
 misal âlemi 90, 92, 136, 146
 misalî levhalar 91, 134
 misalî şahıslarla konuşma 90
 mişkât-ı nübüvvet 144
 Molla Câmi 146
 mongolizm 199
 mors alfabesi 92
 morsla konuşma 91
 Moskova 72
 Mr. Rodwell 38
 muamma 37

- muarazaya çağırma 35
muarız 35, 36
mucize 15, 18, 25, 26, 32, 33, 37, 38, 128, 165, 166, 167, 173
Mugîre İbn Şu'be 84
Muhaddisîn-i kiram 182, 184, 258
muhakeme 73, 76, 78, 118, 151, 260
muhakemesizlik 168
muharebe 36, 96, 97, 104, 110
muharremat âyeti 201
muhavere 24
Muhbir-i Sadık 44, 55, 92, 258
muhkemat 133
Muhyiddin İbn Arabî 132, 134, 136, 143, 175, 247
mukarrabîn 34
muktedâbih 48
Muktedâ-yı Küll 155, 157
Mustafa Mahmud 45
Mustafa Sabri Efendi 227
mutasyon 130
Mute 113
Mutezile mezhebi 50, 74, 253, 254
muzazene 46, 69, 87, 116, 202, 259
muzazene kitabı 202
mübah 201, 203
mübarek millet 252
mübâriz 35
mübelliğ 24, 34, 36, 183, 184
müdafa harpleri 114
müdahalecilik 98
Müdebbir 224
müekkel melâike 136
mühendis 219
mükâleme 92
Mülk Sahibi 188
mü'minde gerilim 150
münafık 33, 102, 106, 255
Münevir 224
münîr 187
Münker-Nekir 92
mürîd 183
mürşid 50, 85, 121, 127, 168, 178, 183, 210, 239
mürüvvet 122
müsamaha 9, 58, 102, 253
Müsebbübü'l-Esbap 161, 164
Müslüman fatihler 100, 101
Müslüman idareciler 124
Müslümanlığın çarpıcılığı ve tazeliği 87
Müslümanlığı ve Müslümanları karalama 119
Müslümanlık 78, 83, 85, 87, 113, 120
Müslüman vesâyâsının devamı için dua 79
Müsned 39, 55, 62, 64, 66, 69, 77, 111, 113, 117, 151, 158, 159, 163, 169, 193, 211, 236, 240, 241, 244, 293
müstemlekecilik 95, 96, 97
müsteşrik 37
müşâhede 136, 168, 176, 178, 182, 184, 186, 194, 215, 217, 218, 221, 251
müşrik 23, 37, 104, 105, 106
müşrik anne ve baba 122

mütefekkir 37, 168, 205, 206
 mütekâmil 45, 126
 müterakki 126
 müteşabih 133, 134
 müteşabihat 133, 134, 144
 Müzdelife 236

N

nafile 193, 204, 211
 nafile ibadet 193, 204
 nâfizülkelim 191, 192
 namaz 53, 54, 58, 101, 109, 125,
 135, 221
 namazın aslı sayılan miraç 53
 namazın hikmetleri 125
 namaz kılmak 221
 nankör 57, 190, 228
 nankörlük 20, 228, 242
 Napolyon 96, 238
 nâr ve mâric 221
 nasihat 58, 170
 nasihatçı 170
 nass-ı kat'î 39, 48
 natüralist 205
 natürel seleksiyon 165, 166
 nazariye 27, 67, 165, 179
 Nâzım 49
 Nâziât sûresi 21
 nazîre 26, 36
 nazîre yapma 26, 36
 Nebiler Sultanı 53, 130
 nebülöz 27, 29, 46
 Necâşî 239, 244
 Necmeddin Nursaçan 84
 nefha-i ilâhî 174
 nefis 19, 26, 59, 145, 168, 169

nefis putu 59
 nefret 58, 98, 150, 152, 251
 nefreti kaybeden insan 152
 nefsi bir konuşma 90
 nefsi boğazlama 53
 nefsi-i emmare 145
 nefsin cehaleti 168
 nefsi ve lâfzî konuşma 90
 nefsi'l-emirdeki hakikat 146
 Neml sûresi 61
 neseb-i gayr-i sahih 230
 Newton 28, 217, 229
 New York 84
 Neyam-Neyam kabilesi 45
 nezd-i ulûhiyet 55
 nikotik 126, 141
 nimet 50, 82
 nimet, güzellik, in'am, ihsan
 tabloları 50
 nimlatf varlıklar 220
 Nisâ sûresi 169
 nişasta 189
 nizam 21, 28, 49, 50, 74, 168
 Nuh kavmi 234
 nurlu iş 116
 Nur Mürşid 127
 nübüvvet 42, 47, 131, 144
 nübüvvet vazifesi 47
 nümuv (büyüme, gelişme) kanu-
 nu 217

O

operatör 91
 orak hücreli anemi 199
 Orkun 249
 Orta Asya 87

oruç tutmak 221
 Osman Gazi 231
 Osmanlı 96, 147, 201, 227, 229,
 230, 231, 232, 233
 Osmanlı Devleti 96, 147, 201
 Osmanlılar 121, 227, 229, 230,
 232

Ö

öfke 58, 59, 85, 159
 öfkeli mü'min 59
 öğle namazı 125
 öğüt 115, 242, 258
 öğüt verici 115
 ölmüş ruhlar 153
 ölüm 16, 65, 70, 153, 154
 Ömer İbn Abdülaziz 256, 257,
 258, 259

P

papaz 80, 81
 paratoner 235, 236, 237
 Paris 72, 84
 partikül 220
 Paskal 16
 peşin hükümlülük 168
 Peygamberimiz'in Medine-i
 Münevvere'ye hicretleri
 239
 peygamberler 24, 40, 46, 146
 peygamberlerin sayısı 12
 peygamberliğinin umumîliği 239
 peygamberlik 29, 41, 48, 51, 77
 pigment 198
 plân elastikiyeti 129
 pozitivism 63, 67

protein 141, 171, 190
 protein çorbası 171
 psikoloji 21
 put 51, 59, 77, 109
 putperestler 104, 108
 putperestlik 52

R

Rab 34, 55, 57, 82, 89, 105, 106,
 107, 115, 132, 147
 râbıta 196, 197
 rahip 20, 79
 Rahmân 45
 Rahmân sûresi 28
 rahmet atmosferi 57
 rahmet muslukları 50
 rasathane 33, 229
 rasyonalizm 63, 67
 Raşid Halifeler 112, 256, 258
 Raymond Charles 37
 Recaizade Ekrem 52
 reçete 16
 refüze olma 213
 rehber 48, 115, 155, 205, 244
 rekât sayıları 125
 reklâmlar 172
 Resûl-i Ekrem'e (s.a.s) salât ü
 selâm okumak 156
 revan 80
 Revan 147
 Rezzak-ı Âlem 140
 rızâ-i ilâhî 180
 rızık 61, 140, 141, 142
 Riyad Üniversitesi 44
 robot 62, 70, 254
 Roma imparatoru 100, 113, 244

- Romalılar 25, 96, 104, 120, 238
röntgen 33
röntgen şuları 33
ruhanîler 135, 147, 176, 182, 216
ruhanîlik 35
ruhban 79
ruh cephesindeki mağlubiyet 153
ruh çağırma 221, 223, 226
Ruh Dünyası dergisi 222
ruhlardan söz alınması 90
ruh-u emîn 145
Ruhu'l-Kudüs 139
ruh-u metîn 145
ruh-u sâfiye 182
Rum 25, 239
Rusya 119
rutubet 218
rüşeym 166, 217, 218
rüzgârlar 18, 104
- S**
- Saadet Devri 129
Sâd sûresi 242
Saduddin-i Teftâzânî 191
sahabe-i kiram 138, 220, 245
sahabî mesleği 247
Sahib-i Kur'ân 38
sahib-i salâhiyet 197
Sahib-i Zîşan 50
sahih hadis 137, 158, 236
Saksonlar 119
salât ü selâm 156
salih amel 254
salsal 220
samimiyet 70, 117, 213, 232, 256
Sasâniler 25, 104, 112, 114
savaş 25, 102, 106, 107, 200, 202
sebepler âlemi 165
sebepleri nefy 161
sebeplerin hikmet-i vücudu 161
sebepe-netice 165, 166
sebepe ve vesile 161, 251
Sebe sûresi 242
Sebilürreşad 249
Sebt Boğazı 78
secde 20, 53, 177, 207, 209
secde ânı 53
sefine-i Nuh 234
sehâbiye 20, 27
sekîne 138, 139
Selçukî 147
Selçuklular 121
selef 86, 133, 227
Selimiye Kütüphanesi 143
selüloz 190
sema 18, 20, 29, 49, 51, 54, 76
Sema-i Risalet 260
semavî ve arzî afetler 237
sema yolculuğuna hazırlama 54
sembolik anahtarlar 80
sembollerin dili 146
Semerkant 81, 257
sentez 254
sevk-i ilâhî 219
sevkü'l-ceyş 47
Sevrî 246, 247
Sevr Mağarası 250
Seylan 119
seyr u sülûk 181, 184
Sezar 238
sezgi 93
sıfır 130, 227, 228

sıfırı kullanma meselesi 228
 sığıra tapma 43
 sınırsızlık 93
 Sırat 85
 sırat-ı müstakîm 155
 sırlı anahtar 54
 sırlı kapılar 54
 siyanet melekleri 121
 sigara 126
 silah 102, 103, 118, 119
 silah zoru ve asker gücü 118
 silim 58
 sinir 56, 58
 sistem 17, 24, 43, 58, 66, 67, 95,
 96, 98, 254
 sistinüri 199
 siyak ve sibak 62
 Sodom 41, 234
 sokağa dökülme 152
 sokakta kavga verme 152
 Sokrates 43, 44
 Somali 121
 sosyoloji 21
 Söğüt 231
 sömürü 12, 95, 96, 98, 99
 sömürü ve emperyalizm 97
 söz alınma (kalı belâ) 89, 90
 söz üstadı 35
 suiiyyat 140, 142
 sulh 70, 116, 118
 Sultan İkinci Abdulhamid 230
 Sultanlar Sultanı 74, 144, 237
 Sumatra 121
 suretâ insan 225
 Suriye 41, 80, 100, 258
 Suriye Hıristiyanları 100

Sübhânallah 138, 209
 Sübhandağı 249
 Süleyman 257
 sülûk etmek 59, 181
 Sünnet'e hizmetin kerameti 213
 Sünnet-i Seniyye 210, 211, 212
 Sünnet-i Seniyye'nin ihyası 211
 Sünnet yolu 210
 Sürâka 240
 Sürâka İbn Mâlik 239
 süreklilik 20, 24

Ş

Şâfi 178
 Şâfiî 246
 Şah-ı Geylânî 208, 213
 Şah-ı Nakşibendî 247
 şahit 25, 26, 72, 73, 78, 84, 89,
 168, 221, 223, 224
 şahs-ı mânevî 132, 230
 şahsî işlerimizi terk 83
 Şah Veliyyullah Dihlevî Hazretleri
 134
 şair 35, 38, 205, 206, 248
 şairane 205
 Şair İkbâl 152
 Şam 79, 120, 147, 240
 Şarlman 119
 şart-ı âdi 163, 220, 254
 şartlanmış düşünce 118
 Şazilî 208
 şefaât 155, 156, 195
 şefaât dairesi 156
 şefaât etme 155
 şefaât-i uz mâ 156
 şehadet âlemi 206

şehit sevabı 212, 214
 şehrah 211, 214
 sem'a 79
 Şems-i Tebrizî 183
 şe'n-i rubûbiyet 115, 124
 şer 40, 207
 Şeriat-ı Ahmediye 248
 şeriat-ı fitriye 142, 163, 177, 207
 şeriat-ı garrâ 246
 şevk-i mutlak 184
 şey kelimesi 19
 şeytan 12, 56, 57, 58, 59, 135,
 171, 223, 225
 şeytanca davranış 171
 şeytanın mübarezesi 57
 şeytanî düşünce 56
 şeytanî gerilim 59
 şeytanî mantığa teslim olma 57
 şeytanlık 59
 Şibli 183
 şiddetli iştiyak 150
 şifre 189, 219
 şimşek 18, 30
 şirin ilhamlar 49
 şirk 42, 162, 196, 197
 şirk işmam eden tavırlar 197
 Şuarâ sûresi 31
 Şucâ İbn Vehbü'l-Esedî 113
 şuhûm-u müddahara 141
 şuurluluk 218
 şuurlu mahluk 219
 şuursuz mukallitler 120
 şükr-ü mutlak 184

T

taahhüd-ü rabbânî 140
 Taberî 39, 110, 117, 240, 241

tabiat bataklığı 205
 tabiatçılar 165
 tabiat-ı beşer 130
 tabiat kanunu 18
 tabiatla içli-dışlı olan İslâm 118
 tablacı 50
 Tahaddi (meydan okuma)
 âyetleri 36
 tahlil ve teviller 68
 tahrif 42, 43
 tahrif edilen dinler 43
 Taif 103
 talessemi 199
 talim-i esmâ 175, 178
 tanzir ve tercüme 37
 Taptuk 183
 tarîk-i Nakşibendî 183
 tasarruf 54, 188, 254
 Taşkent 81, 257
 T. Carlayl 121
 tebeddül 185
 tebeddül ve tegayyür 185, 186
 teceddüt 20
 tecrübî ilimler 29, 67
 teccim 133, 139
 tedavi 62, 64, 65, 66, 215
 tedellî usûlü 68
 tedenni 26
 tedricen 128
 tedricen kaldırılma 128
 tedricî gelişme 130
 tedricî intihar 126
 tefekkür 49, 151, 204, 205, 206,
 207, 208, 209
 tefsirciler 89, 90
 tegayyür 185, 186

- teheccüd 205
 tekâmül 126, 130, 165
 tekâmülcüler 165
 tekâmülün merdivenleri 126
 tekeffül 61
 tekeffül ve taahhüt 61
 teknik 11, 62, 99
 teknik ve teknoloji 62, 99
 teknoloji 62, 69, 70, 99
 tekvin 28
 Tekvin 172, 173
 tekvin arşı 28
 tekvîr 21
 telepati 91
 teleskop 16, 33, 216
 telkîh 33, 171
 temessül 134, 135, 136, 137, 138,
 139, 220, 221
 teminatımız 59
 temsil 29, 78, 79, 81, 83, 84, 86,
 87, 88, 101, 134, 135, 137,
 138, 177, 230, 232, 247
 tenasüb-ü illiyet 166, 173
 tenasüb-ü illiyet prensibi 165,
 166
 tenasüh 11
 terakki 26, 130, 178, 207, 250
 terbiye 21, 121, 170, 234
 terbiye-i Kur'ân 21
 terbiye sistemleri 21
 terbiye ve tedip 234
 tesbih taneleri 15
 tesbih ü takdis 19, 177
 teslimiyet 125
 teslis 42
 teşbih 66, 133, 139
 teşbihçi ve tecsimci felsefe 133
 teşhir vazifesi 61
 tevekkül 59
 tevhid 37, 41, 45, 51, 103, 114,
 161, 162, 195, 246
 tevhid-i rubûbiyet 162
 tevil 43, 64, 66, 67, 68, 133, 134,
 143, 145, 146
 Tevrat 172
 Thomas Arnold 120, 121
 tıp 16, 63, 176, 178, 225, 228
 tıraş 25
 Tirmizî 81
 tohum 18, 164, 165, 217
 tohumdaki nemalanma kanunu
 186
 tolerans 253
 toplumun ızdıraplarını vicdanında
 yaşama 153
 toprak 101, 135, 165, 173, 174,
 175
 Toynbee 120, 121
 Tûfan hâdisesi 234
 Tuğrul Bey 230, 231
 Tunus 79, 257
 Turan 82, 241
 tükürük bezleri 189
 tüp bebek 62
 Türkî milletler 87
 Türkistan 257
 Türkiye 65, 87, 251, 258
 Türklerin Müslümanlığı kabulü
 227

U

- Ubâde İbn Sâmit 240
 ubûdiyet 50, 52, 125, 207

ubûdiyet sırnı 125

ubûdiyet tavrı 52

Uganda 121

Uhud 108

Uhud Savaşı 108

Ukbe İbn Nâfi 79, 82, 84

ukde-i hayatiye 165, 217

ulemâ 46, 133

ulûhiyet akidesi 44, 45

usare 189

uygarlık 99

uyuzlu deve 161

Ü

ültimatom 232

ümmet 144, 155, 195, 235, 236

ümmet-i davet 235

ümmet-i icabet 235

Ümmet-i Muhammed 55, 235,

236, 237, 249

ümmî 20, 24, 33

Ümmü Haram binti Milhân 240

Ümmü Seleme Validemiz 204

üniversite 44, 128

Ürdün 80

Üseyd İbn Hudayr 136, 138

Üstad-ı Küll, Rehber-i Ekmel

Efendimiz 143

üstün ifade gücü 35

V

vacib 211

Vâcibü'l-Vücut 185

vahdet 11, 46, 129, 132, 175,

247, 248, 249, 251, 255

vahdet-i şühud 247

vahdet-i vücud 11, 175, 247

vâhi emirler 64

vâhi teviller 67

vahiy 37, 75, 76, 91, 92, 131,

145, 149

Vahşi 259

vahy-i metluv 149

vahyin yolu 125

vahy-i semavî 52

Varaka İbn Nevfel 76, 77

varlığımızın gayesi 83

varoluş ve diriliş tabloları 251

veba virüsü 65

vech 41, 133

Veda Haccı 236

veli 91, 92, 145, 146, 193, 194,

195, 210, 227, 247

velilik 194

velvele 30, 35, 78

verem ve veba 65

vesile 81, 106, 109, 110, 121,

155, 156, 161, 168, 192,

195, 208, 213, 237, 245

vesilelerin sertliği 251

vesilelik 213

vicdan 52, 88, 151, 246, 252

Victor İmberdes 37

vilâyet 193, 194, 197

virüsler 62, 63, 70, 161

vitir 125

Voltaire 232

Voltaire'in piyesi 232

vurana elsiz, sövene dilsiz 183

vücut-u hariçî 218

vücut libası 218

Y

- yağmacılık 108, 117
yağmur 18, 30, 33, 160, 161, 206,
234
yağmur suları 18
yağmur ve dolunun meydana
gelış keyfiyetleri 30
Yahudi 35, 106, 108, 123
Yahudiler 37, 79, 86, 110, 112
Yahudilik 43
yakıştırma tevil 43
yakîn 62, 69, 168, 214
yanlışsız ilme ulaşma düşüncesi
67
Yaratan 163, 191
Yaratıcı 52, 53, 54, 74, 76, 77,
178
yarı ilâh 118
yarın yapacağım deme 34
yâr-ı vefadâr 137
Yâsîn sûresi 19, 28, 31, 132, 134,
136, 137, 242
yaşatma zevki 87
Yavuz Sultan Selim 147
yed 133
yediveren başaklar 54
yeniçeri 229
yeniden doğuş ve diriliş felsefesi
249
Yeni İstanbul 249
yeni toplum 103
yerin yuvarlaklığı 29
yeryüzünde Allah'ın halifesi 163,
175
yeryüzünde hayatın ortaya çıkışı
32

Yeşilay Cemiyeti 127

Yezid 82

yirmi sekiz nebi 41

yörünge 28, 29

Yunanlılar 42

Yunus Emre 183, 194

Z

zâhirî âmil 215

zâhirî esbap 136

zâhirî ilimler 180

Zâhir ve bâtın-ı Ahmediye 247

zâid (+) nâkıs (-) esası 46

zalimleri musallat etme 153

zalimlerin harp anlayışı 108

zamanın damarları 16

zamanın ihtiyarlaması 15

zamanın tefsiri 30

zaman ihtiyarladıkça Kur'ân'ın
gençleşmesi 12, 15

zaman üstü olma 24

Zâriyât sûresi 31

Zât-ı Ecell-i A'lâ 185, 187

Zât-ı Ulûhiyet 53, 93, 139, 185

zehir 111

zekâ 88, 104, 199, 255

zekâ geriliği 199

zekât 48, 58, 125, 138, 221, 258

zekât vermek 221

Zekeriya 41

zenciler 44

Zeus 42

zevceyn 19

zevk, haz, hayret ve hayranlık
buudu 50

Zeyd 51, 77, 113

Zeyd İbn Amr 51, 77

Zeyd İbn Hârise 113
Zeyneb binti Cahş 201
zeytin 96, 160
zıtlar 46
zimmî 120, 123, 240
zimmî 121, 123, 124
zimmî hukuku 123
zina 43, 75, 212

zîşuur kanun-u emrî 217
zîşuur nuranî kanunlar 186
zulmet denizi 82
zulüm 107, 109, 116, 118
Zübeyde Hatun 146
Zühre 207
Zührî 246

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

El-Aclûnî, İsmail İbn Muhammed el-Cerrâhî (v. 1162 h.); *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs*, I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1405 h.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (164-241 h.); *el-Müsned*, I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

Ali el-Kârî, Ali İbn Sultan Muhammed el-Herevî el-Kârî (v. 1014/1606); *el-Masnû*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1404 h.

_____ ; *Şerhu Kitabi'l-Fikhi'l-Ekber*, Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1984/1404.

Alûsî, Ebu's-Senâ, Şehâbeddin Mahmud İbn Abdillâh (v. 1270 /1854); *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'u'l-mesânî*, I-XXX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

el-Azimâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak (v. 1911); *Avnu'l-Mâbud şerhu sünen-i Ebî Davud*, I-XIV, (Tahkik: Abdurrahman Muhammed Osman), Mektebetü's-selefiyye, Medine, 1969.

el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkâhir İbn Tâhir İbn Muhammed et-Teymî; *Usûlü'd-dîn*, (Nşr.: Heyet.), Beyrut, 1981.

el-Bağdâdî, el-Hatîb Ebû Bekir, Ahmed İbn Sabit; *Tarihu Bağdad ev Medînetü es-Selâm*; I-XIX, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut.

Beyâzîzâde, Ahmed Efendi; *İşârâtü'l-merâm min ibârâti'l-İmâm*, (Nşr.: Yûsuf Abdürrezzak), Kahire, 1368/1949.

el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed İbnu'l-Hüseyin (384-458 h.); *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-X, Mektebetü dâri'l-Bâz, Mekke, 1414/1994.

_____ ; *Delâilü'n-nübüvve*, I-VII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1985.

Buhârî, Ebû Abdillâh, Muhammed İbn İsmail (v. 256 h.); *Sahihu'l-Buhârî*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmîyye, İstanbul, 1979.

- Bursevî, İsmail Hakkı (v. 1137 h.), *Tefsiru Ruhû'l-Beyan*, I-X, el-Mektebetü'l-Mahmudiyye, İstanbul, tsz.
- Dârimî, Abdullah İbn Abdirrahman (181-255 h.); *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-kitabî'l-Arabî, Beyrut, 147/1987.
- ed-Deylemî, Ebû Şucâ Şireveyh İbn Şhredâr (445-509 h.); *el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb*, (Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyûnî es-Zağlûl), Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1986.
- Ebû Dâvûd, Süleyman İbn Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.), *es-Sünen*, (Tahkik: Muhammed Muhsin Abdulhamid), I-IV, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, tsz.
- Ebû Nuaym, Ahmed İbn Abdillâh el-Esbahânî (336-430 h.), *Hilyetü'l-evliyâ*, I-X, Daru'l-kitabî'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed İbn Ali İbni'l-Müsennâ (210-317 h.); *el-Müsned*, I-XIII, Dâru'l-me'mûn li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.
- el-Eş'arî, Ebu'l-Hasan Alî İbn İsmâil; *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfû'l-musallîn*, (Nşr.: Helmut Ritter), I-III, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Gazâlî, Muhammed; *et-Taassub ve't-Tesamuh beyne'l-Mesihîyye ve'l-İslâm*, Kahire, tsz.
- el-Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Abdillâh en-Neysâbûrî (321-405 h.); *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1411/1990.
- Hamidullah, Muhammed (v. 2003); *Mecmûatu'l-vesâiki's-siyâsiyye lil ahdin'n-nebevi ve'l-hilafeti'r-râşide*, Dâru'n-nefâis, Beyrut, 1985.
- Hasan İbrahim Hasan; *İslâm Tarihi: Siyasî, dinî, kültürel, sosyal*, (Terceme: İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş), Kayıhan yay., İstanbul, 1985.
- el-Heysemî, Ali İbn Ebî Bekir (v. 807 h.); *el-Mecmeu'z-zevâid*, I-X, Dâru'r-reyyan li't-türâs-Dâru'l-kitabî'l-Arabî, Kahire-Beyrut, 1407 h.

- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf İbn Abdillâh en-Nemirî (v. 463 h.); *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, I-IV, Daru'l-cil, Beyrut, 1412.
- İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed (v. 235 h.); *el-Musannaf fî'l-ehâdis ve'l-âsâr*, (Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut), I-VII, Mektebetü'r-ruşd, Riyad, 1409 h.
- İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (630/1233), *el-Kâmil fi't-târih*, I-IXII, Daru sâdır, Beyrut, 1967.
- İbn Hacer, Ahmed İbn Ali İbn Cafer el-Askalânî, (773-852 h.); *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahihi'l-Buhârî*, (Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbakî-Muhibbuddin el-Hatîb), I-XIII, Dâru'l-mâriفة, Beyrut, 1379.
- _____ ; *el-İsâbe fî temyîzi's-sahabe*, (Tahkik: Ali Muhammed el-Becavî) Dâru'l-cil, Beyrut, 1412/1992.
- _____ ; *Tehzibu't-Tehzib*, I-XIV, Darul-fikr, Beyrut, 1984.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibban İbn Ahmed et-Temîmî el-Bustî (v. 354 h.); *Sahihu İbn Hibban*, I-XVIII, (Tahkik: Şuayb el-Arnâvut), Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1993.
- İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, I-IV, Dâru'l-Kalem, Beyrut, tsz.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâluddin Muhammed b. Abdolvâhid İbn Abdülhamid İbn Mes'ud; *el-Müsâyere fî'l-akâidi'l-mün-ciye fî'l-âhire*, Çağrı Yay., İstanbul, 1979.
- İbn Kayyim el-Cevzî, Abdurrahman İbn Ali İbn Muhammed (508-597 h.); *Zâdu'l-mesîr*, I-IX, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1404.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Ömer ed-Dimaşkî (v. 774 h.); *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.
- _____ ; *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1988.
- İbn Mâce, Muhammed İbn Yezîd el-Kazvîni (207-275 h.); *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

- İbnü'l-Mübarek**, Abdullah İbnü'l-Mübarek el-Mervezî (118-181); *ez-Zühd li'bnî'l-Mübarek*, (Tahkik: Habiburrahman el-A'zamî), Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, tsz.
- İbn Sa'd**, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd İbn Menî' *ez-Zühri* (230/845); *et-Tabakatü'l-kübrâ*, I-VIII, Daru sâdır, Beyrut, 1960.
- İmam Rabbânî**, Ahmed İbn Abdülâhad İbn Zeynelâbidîn Serhendî (1034/1624); *el-Mektubat*, I-II, Fazilet Neşriyat, İstanbul, tsz.
- Kâdî İyâz**, Ebû'l-Fazl İyâz İbn Musa İbn İyâz el-Yahsubî (v. 544/1149); *eş-Şifâ bi ta'rifi hukûki'l-Mustafa (sallâhu aleyhi ve sellem)*, (Tahkik: Hüseyin Abdulhamid Nil), Dâru'l-erkam, Beyrut, 1415/1995.
- Kitab-ı Mukaddes (Türkçe terceme) Eski ve Yeni Ahit**, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1988.
- el-Kurtubî**, Muhammed İbn Ahmed İbn Ebî Bekir İbn Ferrah (v. 670 h.); *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Dâru's-şâ'b, Kahire, 1372 h.
- Kutub**, Seyyid İbn İbrahim (1386/1966); *İslâm'da Sosyal Adalet*, (Terceme: M. Adnan Mansur, Yaşar Tunagür) Çağaloğlu yay., İstanbul, 1962.
- Mâlik İbn Enes**, Ebû Abdillâh el-Esbahî (93-179 h.); *el-Muvatta'*, I-II, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.
- el-Münâvî**, Muhammed Abdurraûf (1031/1622); *Feyzu'l-kadîr şerhu Câmi's-sahîh*, I-VI, el-Mektebetü't-ticariyye'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.
- Müslim**, Ebû'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); *Sahîhu Müslim*, I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Nesâî**, Ebû Abdirrahman Ahmed İbn Şuayb (215-303 h.); *es-Sünen*, (Tahkik: Abdülfettah Ebû Gudde), I-VIII, Mektebetü'l-matbaati'l-İslâmiyye, Halep, 1406/1986.
- en-Nesefî**, Ebu'l Muîn Meymûn İbn Muhammed; *Bahru'l-keâm fi 'akâidi ehli'l-İslâm*, Konya, 1328-1329.

- _____ ; ***Tebsiretü'l-edille fi'l-keîâm***, (Nşr.: Claude Salame'), I-II, Dimaşk, 1990.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya İbn Şeref (631-676 h.); ***Şerhu Sahîhi Müslim*** (*Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîhi Müslim*), I-XVIII, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392.
- Nursî, Bediüzzaman Said (1380/1960); ***Hizbu hakâiki'n-nûriyye***, Sözlery yay., İstanbul, 1991.
- _____ ; ***Mektubat***, Işık yay., İzmir, 2001.
- _____ ; ***Lem'alar***, Işık yay., 2003.
- _____ ; ***Mesnevî-i Nuriye***, Envar yay., İstanbul, tsz.
- _____ ; ***Sözlery***, Işık yay., İstanbul, 2003.
- _____ ; ***Şualar***, Envar yay., İstanbul, tsz.
- Pezdevî, Ebu'l-Yusr, Muhammed İbn Muhammed; ***Usûlü'd-dîn***, (Nşr.: Hans Peter Linss.), Kahire, 1383/1963.
- Pezdevî, Fahu'l-İslâm, Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Hüseyin; ***el-Usûl***, I-IV, ys., 1307.
- es-Subkî, Ebû Nasr, Abdülvehhâb İbn Alî Tâcuddin; ***Haşiyetü'l-Bennânî 'alâ Cem'i'l-cevâmi'***, II. baskı, Kahire, 1356.
- es-Suyûtî, Ebu'l-Fazl, Celâleddin Abdurrahman İbn Ebî Bekir (911/1505); ***el-Hasâisu'l-küb râ***, I-III, Daru'l-kütübî'l-hadîse, Mısır, 1967.
- _____ ; ***Tarihu'l-hulefâ***, el-Mektebetü't-ticaretî'l-küb râ, Kahire, 1969.
- _____ ; ***Mesâliku'l-hunefâ fi vâlideyi'l-Mustafâ***, Haydarâbâd, 1380/1961.
- eş-Şâşî, Ebû Saîd, el-Heysen İbn Küleybe (v. 335); ***el-Müsned***, (*Tahkik: Mahfûzurrahman Zeynullah*), I-II, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Medine, 1410 h.
- Şibli Nu'manî (1332/1914); ***Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi***, I-II, (*Terceme: Talip Yaşar Alp*), Hikmet yay., İstanbul, 1986.
- et-Taberânî, Ebû'l-Kasım, Muhammed İbn Ahmed (v. 360 h.); ***el-Mu'cemü'l-evsat***, (*Tahkik: Hamdi İbn Abdilmecid es-Selefi*), I-X, Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1415 h.

- _____ ; *el-Mü'cemü'l-kebir*, (Tahkik: Hamdi İbn Abdilmecîd, es-Selefî), I-XX, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Musul, 1404 h.
- et-Taberî**, Muhammed İbn Cerîr İbn Yezîd İbn Hâlid (224-310 h.); *Câmiu'l-beyan fî tefsiri'l-Kur'ân*, I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.
- _____ ; *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (Târîhu't-Taberî), I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1407h.
- T.W. Arnold**; *İntişarı İslâm Tarihi*, (Terc. Hasan Gündüzler), Akçağ Yay., Ankara 1971.
- et-Tirmizî**, Ebû İsa, Muhammed İbn İsa (209-279 h.); *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Yâkût el-Hamevî** Ebû Abdillâh, Şihabeddin Yakut İbn Abdillâh (626/1229); *Mu'cemü'l-büldan*, Daru'l-fikr, Beyrut, tsz.
- Yazır**, Elmalılı Muhammed Hamdi (1361/1942); *Hak Dini Kurân Dili*, (Sadeleştirenler: İsmail Karaçam, Emin Işık) Feza gazetecilik, İstanbul.
- ez-Zerkeşî**, Ebû Abdillâh, Bedreddin Muhammed İbn Bahadır İbn Abdullâh, (794/1392); *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Daru'l-ma'rife, Beyrut, 1391.